

VIA LATGALICA

HUMANITĀRO ZINĀTŅU ŽURNĀLS

2018

XI

**RĒZEKNES TEHNOLOĢIJU AKADĒMIJA
REĢIONĀLISTIKAS ZINĀTNISKAIS INSTITŪTS**

**RĒZEKNE ACADEMY OF TECHNOLOGIES
RESEARCH INSTITUTE FOR REGIONAL STUDIES**

**VIA LATGALIČA
HUMANITĀRO ZINĀTŅU ŽURNĀLS
JOURNAL OF THE HUMANITIES**

XI

2018

Šuplinska I. (red., 2018). *Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāls*, 11. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. 208 lpp.

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Nicole Nau, A. Mickeviča Universitāte Poznaņā, Polija

Aleksejs Andronovs, Sanktpēterburgas Valsts universitāte, Krievija

Vita Zelče, Latvijas Universitāte, Latvija

Lidija Leikuma, Latvijas Universitāte, Latvija

Inese Runce, Latvijas Universitāte, Latvija

Sandra Meškova, Daugavpils Universitāte, Latvija

Gatis Ozoliņš, Daugavpils Universitāte, Latvija

Sanita Lazdiņa, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Via Latgalica ir recenzējams izdevums ar starptautisku redakcijas kolēģiju. Visus iesniegtos rakstus pirms to publicēšanas recenzenti novērtē un akceptē.

Via Latgalica is a peer-reviewed journal with an international panel of reviewers. All articles submitted are assessed by our reviewers before accepted for publication.

Žurnāls ir iekļauts EBSCO datubāzē (*Central & Eastern European Academic Source*): <http://www.ebscohost.com/academic>

The journal is included in the EBSCO database (*Central & Eastern European Academic Source*): <http://www.ebscohost.com/academic>

Rekomendējusi publicēšanai RTA Zinātnes padome 2018. gada 20. februārī.

Recommended for publication by the Scientific Council of Rēzekne Academy of Technologies on February 20th, 2018.

Redaktore *Ilga Šuplinska*

Angļu valodas redaktore *Laimdota Ločmele*

Maketētājs *Māris Justs*

Foto: *Māris Justs*, autoru personiskais arhīvs

ISSN 2550-9591

© Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 2018

© Autoru kolektīvs, 2018

VIA LATGALICA
HUMANITĀRO ZINĀTŅU ŽURNĀLS
JOURNAL OF THE HUMANITIES

XI

LET NIKA

RĒZEKNES TEHNOĻĪJU AKADEMĪJA

Vienpadsmitais **Via Latgalica** numurs ir zināma darbības cikla noslēgums. Žurnāls sāka iznākt 2008. gadā ar mērķi – aktivizēt pētījumus latgalistikā, meklējot paralēles reģionālistikā un citās starpnozaru disciplīnās, kas pēta un attīsta mazāk lietoto, reģionālo un minoritāšu valodu, kultūras un izglītības politiku, teoriju un metodoloģiju. Vairāku gadu garumā kā žurnāla pielikums iznāca arī izdevums „Latgalistikys kongresu materiali” (2009–2012), taču jau kopš sestā žurnāla numura latgalistikas konferenču materiāli veido žurnāla pamatu.

Vienpadsmitais **Via Latgalica** numurs ir veltīts 10. starptautiskajai latgalistikas konferencei Rēzeknē (2017. gada 30. novembrī–1. decembrī). Iespējams, tieši tas fakts, ka Latgales kongresa simtgade tika plaši svinēta (2017. gada 4.–5. maijs), veltot tam arī akadēmiskus pasākumus (sk. „Via Latgalica” Nr. 10, <http://journals.ru.lv/index.php/LATG/issue/view/72>), starptautiskā latgalistikas konference šoreiz pulcēja nelielu referentu skaitu. Kopā tika pieteikti 20 pētījumi, notika trīs diskusijas un tika prezentēti divi jauni izdevumi latgaliešu valodā. (Pārskatu par latgalistikas konferencēm un latgalistikas konferenču programmas sk. šī numura beigās, sadaļā „Hronika”.)

Krājumā ir iekļauti deviņi raksti. Četri autori piedāvā ieskatu pēdējās latgalistikas konferences tēmās. Folkloriste Angelika Juško-Štekele turpina pētījumu par konceptiem latgaliešu tautas pasakās, skatot emocionālās inteliģences izpausmes koncepta sirds lietojumā. Leksikogrāfe Otilija Kovaļevska piedāvā ieskatu 1599. gada poļu revīzijā, raksturojot Latgales vietvārdu un personvārdu izcelsmi, atbilstīgi mūsdienu ģeogrāfiskajiem nosaukumiem un personvārdiem. RTA vadošais pētnieks Ingars Gusāns sniedz pārskatu par latgaliešu mūzikas tendencēm, atskatoties uz desmitgades ciklu, kurā iezīmējas kā latgaliešu mūzikas virsotnes, tā kritumi. Žurnāla „debitants” Kaspars Strods izvēlējies pētījumam saistošu un mazpētītu aspektu – noziedzības atspoguļojums laikrakstā „Latgolas Wōrds”.

Literatūrzinātnieces Olgas Senkānes raksts prezentē pētījumu, kas plašākai sabiedrībai demonstrēts 9. starptautiskajā latgalistikas konferencē (2016. gada 30. novembrī–1. decembrī). Zinātniece rosina starpdisciplināritātes diskursu Ingas Abeles romāna „Klūgu mūks” lasījumā.

Tā kā šobrīd ir pieteikts „atelpas” brīdis latgalistikas konferenču rīkošanā un humanitāro studiju un pētniecības attīstība RTA ir apsūkusi, tad tiek piedāvāti četrus spilgtu filoloģijas studentu pētījumi latgalistikā. Toms Trasūns vēl 2013. gadā pārsteidza ar spēju apgūt un analizēt liela apjoma materiālu, piedāvājot lingvokulturoloģisku izvērsumu tēmai „Putna koncepts Latgales kultūrtelpā”. Mārīte Šadurska savā maģistra darbā (2014) analizēja Danskovītes komisma elementus, bet Kristīne Macanova ilgāku laiku pētīja Viļa Dzērvinīka dzejas poētiku (2015). Savukārt Ligijas Purinašas pētījums par Jezupa Kindzuļa romānu „Pīters Vylāns” 2017. gadā izpelnījās arī V. Strēlertes balvu. K. Macanovas un L. Purinašas pētījums jau ir pazīstams arī žurnāla „Via Latgalica” lasītājiem.

Ir sajūta, ka Latvijas simtgades gaidās, Latvijas sabiedrība atkal atrodas uz robežas – formāli atbalsstīt principu „viss notiek” un stagnēt vai beidzot saprast, ka brīvība ir atbildības, godprātīga darba un sirdsapziņas simbioze. Un kamēr tās nav, nav arī brīvības.

Pateicībā par sadarbību rakstu recenzentiem, autoriem
un žurnāla veidotājiem –

Ilga Šuplinska

The 11th issue of *Via Latgalica* is the conclusion of a certain cycle of activity. The journal was launched in 2008 with the aim of activating research in Latgalian studies, seeking for parallels in regional studies and other interdisciplinary areas that explore the policies, theory and methodology of less-used, regional and minority languages, culture and education. For several years, the publication “Proceedings of the Congress on Latgalistics” (2009–2012) came out as an attachment to the journal, but since the publication of the sixth issue of the journal, the proceedings of conferences on Latgalistics form the basis of the journal.

The 11th issue of *Via Latgalica* is dedicated to the 10th International Conference on Latgalistics in Rēzekne (November 30–December 1, 2017). The fact that the centenary of Latgalian Congress was widely celebrated (May 4–5, 2017) including academic events (see *Via Latgalica* No. 10, <http://journals.ru.lv/index.php/LATG/issue/view/72>) may be the reason why the International Conference on Latgalian studies this time was attended by a small number of speakers. Together, 20 research applications were submitted, three discussions were held, and two new editions in the Latgalian language were presented. (See the review of conferences on Latgalistics and programs of conferences on Latgalistics at the end of this issue in the “Chronicle” section.)

The collection of papers includes nine articles. Four authors offer an insight into the topics of the last conference on Latgalistics. Folklorist Angelika Juško-Štekele continues the study of concepts in Latgalian folk-tales, analysing emotional intelligence represented by the concept of heart. Lexicographer Otilija Kovaļevska offers an insight into the 1599 Polish census, describing the origin of Latgalian place names and family names and their correspondence to the contemporary geographic names and personal names. Leading researcher of Rēzekne Academy of Technologies Ingars Gusāns gives an overview of trends in Latgalian music, looking at a ten year cycle, which is marked by peaks and drops of Latgalian music. The “debutant” of the journal Kaspars Strods has chosen to explore an exciting and insufficiently studied aspect – depiction of crime in the newspaper “Latgolas Vārds”.

One article contain research that was presented to general public at the 9th International Conference on Latgalistics (November 30–December 1, 2016). Literary scholar Ūlga Senkāne is promoting an interdisciplinary discourse in the form of analysis of Inga Ābele’s novel “Klūgu mūks”.

Since the moment of “time out” has been announced for conferences on Latgalistics and the development of studies and research in the humanities at RTA has come to a halt, papers of four bright philology students in Latgalistics are also offered. Toms Trasūns surprised us already in 2013 with his ability to apprehend and analyse large volumes of material, offering a linguistic and cultural development of the theme “The concept of bird in the cultural space of Latgale”. Mārīte Sadurska in her master’s thesis (2014) analysed elements of the comic in Danskovīte’s work, but Kristīne Macanova has been studying the poetry of Vilis Dzērvinīks (2015) for a longer time. In its turn, Ligija Purinaša’s study of Jezups Kindzuļs’ novel “Pīters Vylāns” in 2017 won the memorial award of V. Strēlerte. Research done by K. Macanova and L. Purinaša is already familiar to the readers of *Via Latgalica*.

There is a feeling that Latvian society in expectation of the centenary of Latvia is once again on the border – either to support the principle of “things are going on” in formal way which actually means to stagnate or to realize finally that freedom is a symbiosis of responsibility, honest work and conscience. And while there is no such symbiosis, there is no freedom either.

I thank reviewers, authors and creators of the journal for cooperation.

Ilga Šuplinska

SATURS

RAKSTI

Angelika JUŠKO-ŠTEKELE	<i>Latgalieša emocionālās inteliģences meklējumos: koncepts „sirids” latgaliešu pasakās”</i>	8
Otilija KOVAĻEVSKA	<i>Latgales vietvārdi un personvārdi Livonijas kontekstā 1599. gada poļu revīzijā</i>	21
Kaspars STRODS	<i>Noziedzība Latgalē laikraksta „Latgolas Wōrds” (1919–1921) atspoguļojumā</i>	45
Olga SENKĀNE	<i>Tēlu simetrija Ingas Ābeles romānā „Klūgu mūks”</i>	55
Ingars GUSĀNS	<i>Latgales koncepts Latgales šlāgergrupu dziesmu tekstos</i>	66

PĒTĪJUMI

Toms TRASŪNS	<i>Dzērves koncepts Latgales kultūrtelpā</i>	80
Ligija PURINAŠA	<i>Fiziskās vardarbības semantika Čenču Jezupa romānā „Pīters Vylāns”</i>	95
Kristīne MACANOVA	<i>Tēli Viļa Dzērvinīka dzejā</i>	113
Mārīte ŠADURSKA	<i>Frazeoloģija Danskovītes lugās</i>	129

HRONIKA	146
AUTORI	200
IZDOŠANAS PRINCIPI	202

CONTENT

ARTICLES

Angelika JUŠKO-ŠTEKELE	<i>In search of emotional intelligence of Latgalians: concept “heart” in Latgalian folk-tales</i>	8
Otīlija KOVAĻEVSKA	<i>Latgalian place names and personal names in the context of Livonia in the 1599 Polish census</i>	21
Kaspars STRODS	<i>Criminality in Latgale in the reflection of the newspaper “Latgolas Wõrds” (1919–1921)</i>	45
Olga SENKĀNE	<i>Symmetry of characters in Inga Ābele’s novel “Klūgu mūks”</i>	55
Ingars GUSĀNS	<i>Concept of Latgale in lyrics of Latgalian schlager music bands</i>	66

RESEARCHES

Toms TRASŪNS	<i>Concept of crane in Latgalian cultural space</i>	80
Ligija PURINAŠA	<i>Semantics of physical violence in novel “Pīters Vylāns” by Čenču Jezups</i>	95
Kristīne MACANOVA	<i>Images of Vilis Dzērvinīks’ poetry</i>	113
Mārīte ŠADURSKA	<i>Frazeology in Danskovīte’s plays</i>	129

CHRONICLES 146

AUTHORS 201

PUBLISHING PRINCIPLES 204

AND GUIDELINES FOR SUBMISSION

Angelika Juško-Štekele

LATGALIEŠA EMOCIONĀLĀS INTELIĒNCES MEKLĒJUMOS: KONCEPTS „SIRDS” LATGALIEŠU PASAKĀS

Pētījuma mērķis ir noteikt tās latgaliešu emocionālās inteliģences dominantes, kas reflektīvi atklājas latgaliešu pasakās leksēmas „sirds” lietojumā. Par pētījuma avotu izvēlētas 949 latgaliešu pasakas, kas apkopotas Pētera Šmita krājumā „Latviešu tautas pasakas un teikas”. No atlasītajām pasakām izveidots latgaliešu pasaku korpuss, kas statistikas datu ieguvei apstrādāts ar datorprogrammu MonoConc Pro. No latgaliešu pasaku korpusa izgūtas 124 pasakas, kur 211 reizes fiksēts vārdlietojums sirds.

Pētījuma teorētisko pamatu veido kognitīvās lingvistikas atziņas par nacionālās konceptosfēras izpēti, pamatojoties uz semantiski kognitīvo pieeju, kur koncepta analīzē tiek izdalīti trīs galvenie posmi: koncepta nominatīvā lauka noteikšana, valodas līdzekļu semantiski kognitīvā interpretācija, iegūtā kognitīvā raksturojuma verifikācija. Apkopojot koncepta „sirds” nominatīvā lauka vienības, var secināt, ka visbiežāk pieminētā emocija latgaliešu pasakās ir dusmas, prieks un bēdas.

Atslēgas vārdi: emocionālā inteliģence, latgalieši, koncepts „sirds”, etnomenalitāte, pasakas.

IN SEARCH OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF LATGALIANS: CONCEPT “HEART” IN LATGALIAN FOLK-TALES

Emotional intelligence, according to the theory of emotional intelligence developed by American researchers Peter Salovey and John D. Mayer, is a form of social intelligence that involves the ability to monitor one's own and others' feelings and emotions, to discriminate among them, and to use this information to guide one's thinking and action. When attributed to different social groups (age, profession, gender, ethnicity, etc.), emotional intelligence theory helps to identify specific mental peculiarities that are characteristic to a group, assess the group's communicative competence and predict reactions.

The aim of the paper is to identify the dominant emotional intelligence patterns of Latgalians reflected in Latgalian folk-tales through the usage of a lexeme “heart”. As the source of the research the author has chosen 949 Latgalian folk-tales included in P. Schmit's (P. Šmits) collection “Latviešu tautas pasakas un teikas” (Latvian

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2018.11.3072>

folk-tales and legends). From the selected folk-tales, a Latgalian folk-tale corpus was created, which for the purpose of acquiring of statistical data was processed in MonoConc Pro software. From the Latgalian folk-tale corpus 124 folk-tales were retrieved, where the usage of the word “heart” was identified 211 times.

The research is based on the theory of cognitive linguistics regarding research methods of national concepts, based on the semantic cognitive approach, where the concept of analysis is divided into three main stages: the definition of the nominal field of the concept, the semantic-cognitive interpretation of the linguistic means and verification of the acquired cognitive characteristics.

According to the theory of Z. Popova and J. Sternin, cognitive interpretation is a process of modelling of a concept as a unit of cognitive mental consciousness that is based on the acquired linguistic data. The classification of emotions in the paper is based on the theory of American psychologist R. Plutchik regarding eight main emotions: anger, fear, sadness, disgust, surprise, anticipation, trust and joy, all of which perform the function of adaptation. The summary of nominal field units on the concept “heart” gives ground to conclude that the most commonly mentioned emotion in Latgalian folk-tales is anger, which indicates mechanisms of defence while shaping the image of the enemy.

Another most extensively represented emotion in Latgalian folk-tales is joy, which includes 33 heart-related positive emotions: sincerity, mercy, goodness, happiness, simplicity, etc. This emotion refers to individuals who have gained sympathy of the nation and are identified as those who belong to the community. According to the theory of R. Plutchik, joy is a psychological defence mechanism that turns a self-unacceptable behaviour, thought or feeling into a complete opposite. Emotion of joy is an affirmation of altruism, puritanism, conscientiousness, morality and acknowledgment of showing good behaviour.

The third largest group among major emotions refers to the expression of sadness and sorrow (11 cases), which represents such psychological characteristics as shyness, passivity, apathy, conformity, obedience, and wish to go over painful past events.

From the point of view of emotional intelligence, the concept of “heart” in Latgalian folk-tales is revealed as a repository of emotions, which, according to the theory of P. Salovey and J. Mayer, allows to interpret the degree of assessment and manifestation of one’s group emotions, the ability to assess and recognize other groups’ emotions, regulation of one’s own emotions and, finally, their application to improve one’s performance. Folk-tales show that in the context of the concept “heart” assessment of emotions of other groups is prevalent, basically emphasizing the negative qualities of social opponents, which result in variously described extensive emotions of anger. In the characterization of emotions of one’s own group, a more varied, but at the same time less described gamut of emotions dominates, where an ambivalent range of feelings predominantly of joy and sorrow are reflected. If

there is no compromise in the revelation of the emotions of anger (angry characters, as anticipated by the righteous standards of a folk-tale, get the punishment they deserve), then the emotion of joy sometimes undergoes some fluctuations or even doubts about the true motivation and understanding of this emotion of joy. The storyline of a folk-tale does not reveal any significant activity regarding the regulation of the emotions of one's group. A folk-tale, mainly based on the polarities of one's own and foreign, good and evil, shows how one-of-their-own (usually a low-stratum hero) is earning a satisfaction he has deserved.

Keywords: emotional intelligence, Latgalians, concept "heart", ethno-mentality, folk-tales.

Ievads

Emocionālā inteliģence saskaņā ar amerikāņu zinātnieku Pītera Saloveja (*Peter Salovey*) un Džona Majjera (*John D. Mayer*) 1990. gadā definēto „emocionālā intelekta” (*Emotional Intelligence*) teoriju, ir *sociālā intelekta paveids, kas ietver spēju saprast savas un citu sajūtas un emocijas, atšķirt tās un pielietot, lai vadītu savu domāšanu un rīcību* (Mayer, Salovey 1990: 189) Attiecināta uz dažādām sociālajām grupām (vecuma, profesionālajām, dzimumu, etniskajām u. c.), emocionālās inteliģences teorija, balstoties uz grupai tipiskām sajūtām un emocijām, palīdz noteikt grupai raksturīgas mentalitātes īpatnības, novērtēt grupu komunikatīvo kompetenci, prognozēt reakcijas. Etnisku grupu emocionālās inteliģences izpēte iekļaujas t. s. starpkultūru emocionālās inteliģences pētījumu grupā (sīkāk sk. Stough, Saklofske, Parker 2009: 261) un pārkļājas ar kultūras inteliģences (*Cultural Intelligence*) pētījumiem (piemēram, Rockstuhl, Seiler, Ang, Van Dyne, Annen 2011), kas aktualizējas situācijās, kad etniskajai grupai jāapzina, jāuztur vai jāapliecina sava identitāte.

Latgaliešu kā etniskas grupas identitātes jautājumi Latvijas sabiedrībā aktualizējušies 2017. gadā Latvijas simtgades pasākumu kontekstā, lai gan bijuši aktuāli un sporādiski saasinājušies arī iepriekš. Kā norāda Latgales kultūras pētnieks Tadeušs Puisāns, *tematika, kas kaut kādā veidā uzsver Latgales sociālās vai vēsturiskās īpatnības [...] eksistē un eksistēs tik ilgi, cik ilgi dzīvos latviešu tauta un tās vēsture* (Puisāns 1980: 128).

Latgaliešu emocionālā inteliģence konceptuāli saistāma ar latgaliešu rakstura un etnamentalitātes pētījumiem. Plašākās apceres šai jomā 20. gs. snieguši Valērija Seile (Seile 1942), Augusts Milts (Milts 1992), Pēteris Zeile (Zeile 1992) u. c., uzsverot tādas vispārīgas latgaliešu emocionālās inteliģences īpašības kā, piemēram, labsirdība, paklausība, emocionalitāte, atvērtība citām kultūrām un valodām, viesmīlība, kolektīvisms, savstarpēja izpalīdzība u. c. Šie secinājumi, jo sevišķi, kad latgaliešu raksturu apraksta paši latgalieši, vairumā ir balstīti pozitīvisma paradigmā, pielietojot tādas pozitīvismam tipiskas metodes kā dokumentu analīze, līdzdalīgais novērojums, pieredzē balstīti secinājumi.

Arī emocionālā inteliģence tradicionāli tiek noteikta ar empīriskām metodēm (testēšana, novērojums u. tml.), tomēr zināmi arī mēģinājumi etnisko grupu emocionālo inteliģenci noteikt, par avotu izmantojot folkloras materiālus (piemēram, Dixit, Kaur, Shanwal 2017; Alexander-Frizer 2007), tādējādi pretendējot uz zināmu objektivitāti, tā kā folkloras apkopo gadsimtos veidojošos priekšstatus par grupas tradīcijām, vērtībām, attieksmi pret pasauli un līdzcilvēkiem. Arī latgaliešu folkloras satur konceptuālus latgaliešu emocionālās inteliģences rādītājus, kas pastarpināti atklājas ar emocionalitāti saistītu leksēmu lietojumā.

Pētījuma mērķis, avots un metodoloģija

Īpaša nozīme emocionālās inteliģences pētījumos tiek ierādīta konceptuālai metaforiskai emociju krātuvei – sirdij (Steiner 2003; Doc, Howard 2011). Simbolu vārdnīcās *sirds* tiek raksturota kā viens *no sirsnības, mīlestības un līdzjūtības bāzes simboliem* (Fontana 1997: 128). Arī Latgales kultūras pētnieks Leonards Latkovskis uzsver, ka tautas eksistences kodols meklējams tās raksturā, ko visprecīzāk atklāj sirds metafora: *serde ir kūkam, augļam un ari cylvākam, bet pi cylvāka jū sauc par sirdi. [...] sirds ir vīta, kur globojās dažaidas izjutas, tur atrūnam dažaidus izstarojumus: sirsneibu un sirdeigumu* (Latkovskis 1972: 77).

Pētījuma mērķis ir noteikt tās latgaliešu emocionālās inteliģences dominantes, kas reflektīvi atklājas latgaliešu pasakās leksēmas „sirds” lietojumā. Izsakoties metaforiski, šai pētījumā mēģināts noskaidrot, kādas emocijas piepilda latgalieša sirdi un kā tas sasauca ar vispārīgiem (tostarp autostereotipiskiem) priekšstatiem par latgaliešu emocionālo inteliģenci. Par pētījuma avotu izvēlētas periodā no 19. gs. beigām līdz 20. gs. pirmajai ceturtdaļai pierakstītas 949 latgaliešu pasakas, kas ir apkopotas P. Šmita krājumā „Latviešu tautas pasakas un teikas” (Šmits 1925–1937). No atlasītajām pasakām izveidots latgaliešu pasaku korpus, kas statistikas datu ieguvei apstrādāts ar datorprogrammu *MonoConc Pro*. No latgaliešu pasaku korpusa izgūtas 124 pasakas, kur 211 reizes fiksēts vārdlietojums *sirds*, kas arī kalpo par pamata bāzi tālākai koncepta „sirds” analīzei.

Pētījuma teorētisko pamatu veido kognitīvās lingvistikas atziņas par nacionālās konceptosfēras izpēti, pamatojoties uz semantiski kognitīvo pieeju, kur koncepta analīzē tiek izdalīti trīs galvenie posmi: koncepta nominatīvā lauka noteikšana, valodas līdzekļu semantiski kognitīvā interpretācija, iegūtā kognitīvā raksturojuma verifikācija (Попова, Стернин 2007: 75). Tā kā kognitīvā verifikācija paredz izvērtēt konceptu mūsdienu kultūras kontekstā, bet tas pārsniedz raksta apjomu, turpmāk tiks raksturoti divi pirmie koncepta analīzes posmi.

Koncepta „sirds” nominatīvais lauks

Saskaņā ar Zinaīdas Popovas (*Зинаида Попова*) un Josifa Sterņina (*Иосиф Стернин*) kognitīvās lingvistikas teoriju, koncepta nominatīvajā laukā ietilpst

visas valodas vienības, ar kuru starpniecību objektivizējas koncepts (Попова, Стернин 2007: 45). Koncepta „sirds” nominatīvā lauka atslēgas vārds ir leksēma *sirds*, nominatīvā lauka kodolu veido atslēgas vārda leksikās nozīmes, savukārt perifēriju – atvasinājumi un leksiski frazeoloģiskās nominācijas.

Latviešu literārās valodas vārdnīcā leksēmai *sirds* minētas piecas nozīmes: 1) *dobs asinsrites centrālais orgāns, kas ar muskuļu ritmisku darbību izraisa asins plūsmu pa asinsvadiem*, 2) *cilvēka psihe, rakstura, personības emocionālo, morālo īpašību kopums, arī to izpausme*, 3) *centrālā, visnozīmīgākā (piemēram, teritorijas, apdzīvotas vietas) daļa*, 4) *priekšmets, veidojums, kam ir sirdsveida forma*, 5) *spēļu kāršu suga, ko apzīmē ar sarkanu sirdsveida zīmi* (LLVV VII 1989: 465–474).

Liecības par sirdi kā būtisku orgānu cilvēka dzīvības nodrošināšanā saskatāmas arī pasakās. Piemēram, vēstot par nabadzīga zemnieka nāves iemeslu, pasakā teikts: *..nu lelys prīcys pakryta un nūmyra: jam raztryuka sirds* (Šmits II 1926: 72). Tomēr izvērstāk sirds eksistenciālā loma atklājas pasaku mītiskajos motīvos, kas veido otro daudzskaitlīgāko koncepta „sirds” kognitīvo pazīmju grupu pasaku korpusā (34 vārdlietojumi).

Leksēma *sirds* blakus citām cilvēku kā fizisku būtni apzīmējošām leksēmām (*dzīvs, mirt, ēst, iet* u. c.) pieder senākajam indoeiropiešu leksikas kopības slānim (Ozols 1993: 54) un ilustrē cilvēka kā bioloģiskas būtnes eksistences pamatkategorijas, kuru senākās izpausmes saglabājušās mitoloģiskajos priekšstatos. Latgaliešu pasakās parādās vismaz trīs ar sirds mītisko, rituālo interpretāciju saistītas motīvu grupas: animistiskie priekšstati par cilvēka dzīvības (sirds, dvēseles) pastāvēšanu ārpus ķermeņa un ar to saistītās upurēšanas un attīrīšanās rituālu atskaņas.

Internacionālajam folkloras slānim kopīgie animistiskie priekšstati par sirdi, kas var pastāvēt ārpus cilvēka ķermeņa, redzami pasaku motīvā par velnu, kam sirds glabājas putniņā, bet putniņš – baznīcā, kas atrodas lielā mežā un kam apkārt tek liela, liela upe. Ja kāds to putniņu nokauj, tad jāmirst arī velnam (Šmits II 1926: 434). Sirds esamība/ neesamība pasakās kalpo par personāžu tipizācijas līdzekli. Vairumā personāži, kam sirds atrodas ārpus ķermeņa, pieder htoniskajai pasaulei (velni, burvjī u. tml.). Izņēmums ir alegoriskā sirds interpretācija (piem., *Ūtru muosu pajēmja cylvāks ar zalta ūsom un sudobra buordu, un kaut beja boguots, tūmār beja cylvāks bez sirds* (Šmits IV 1927: 465)), kur leksēma *sirds* iegūst papildus nozīmes komponenti un liecina par sirds kā emocionāla koncepta izpratni.

Upurēšana, senākajā izpratnē būdama saistīta ar animistiskajiem priekšstatiem (sk. Тайлоп 2000: 218), pasakās parādās gan kā dzīvnieka – mītiskā palīga nonāvēšana (piem., *..vajadzīga dzeivam zyrgam izrautuo sirds* (Šmits VII 1931: 108)), gan kā cilvēka upurēšana (piem., *..lai atnas viņai sirdes juos bērnu* (Šmits VIII 1932: 342)). Tomēr upurēšanas motīvi pasakās atklājas nevis vispārīgā upura kā dāvanas, veltes, bet gan subjektīvā upura kā soda, atriebības (piem., *..kab jis izjūmtu juos sirdi uorā, i kab atnastu tū man paruodeitu, ī kab atcierstu lobū rūku juos ī atnastu tū man paruodeit* (Šmits IX 1933: 174) vai savtīgu iemeslu vārdā veiktas darbības izpratnē

(piem., ..*pops, gribēji apēst myusu sird's, gribādams zaltu splaut* (Šmits VIII 1932: 208)).

Trešais koncepta „sirds” kodola izpratni veidojošais mītiskais motīvs ir rituālā attīrīšanās, kas saprotama kā pakāpeniska pāreja no materiāli izprotamas neētības uz simbolisku atbrīvošanos no neredzama, garīga un morāliska ļaunuma (sk. Тайлор 2000: 237). Latgaliešu folklorā sastopamas pasakas, kur attīrīšanās aptver veselu mītiski rituālu kompleksu: pāreju no htoniskās uz dzīvo pasauli, iniciālu jaunas dzīves sākumu, izejot rituālas nomiršanas posmu, un, beidzot, pāreju no ļauna uz labo: ..*aizved kēniņa meitu uz pierti, sagrīz jū gobolūs, izjem juos sirdi un puorgrīz pušu. Nu sirds izskrīs malns kačs. Tad atkon salīc gobolus kūpā, palaisti meitu ar atlykušū svētītū yudeni, meita atsadzeivynuos un tad precējīs* (Šmits III 1927: 41).

Šie un vēl citi mītiskie motīvi koncepta „sirds” interpretācijā uzrāda sirds kā simboliski ietilpīga tēla izpratni, kam ir būtiska nozīme cilvēka kā bioloģiskas, ar dabu un Visumu saistītas būtnes eksistencē. Koncepta „sirds” mītiskā paradigma uzrāda arhetipisku latgaliešu pasaku saikni ar folkloras kopīgajā internacionālajā slānī bāzētām universālām cilvēka esības konstantēm. Vienlaikus koncepta „sirds” kodola mītiskās nozīmes un jo sevišķi kultūrvēsturiskās rituālu modifikācijas uzrāda korelāciju ar sirdi kā emociju krātuvi, kas pretendē uz lielāku kultūrspecifisku diferenciaciju un apliecina cilvēka kā sociālas būtnes indikācijas.

Sirdi kā cilvēka psihes, rakstura, personības emocionālo, morālo īpašību kopuma dominanti iespējams identificēt arī vārdnīcu materiālā. Piemēram, Kārļa Mīlenbaha un Jāņa Endzelīna vārdnīcā sirdij piedēvētas četras nozīmes: 1) *das Herz* (sirds), 2) *der Mut* (drosme), 3) *der Zorn* (dusmas) un 4) *der Magen* (kuņģis, māga) (ME 1927: 843), kur otrā (drosme) un trešā (dusmas) nozīme izceļ būtiskākās emocijas, kas varētu tikt identificētas leksēmas *sirds* kontekstuālajā lietojumā.

Arī Latgales izlokšņu vārdnīcās aktualizēta sirds kā emociju krātuves izpratne. Piemēram, Purlovas izlokšnes vārdnīcā leksēma *sirds* skaidrota kā ‘dusmas’ (Cibuļš 2014: 227), kas tomēr neizslēdz arī citas leksēmas *sirds* nozīmes, jo vārdnīcā saskaņā ar autora koncepciju iekļautas tikai tās nozīmes, kas nav latviešu valodā (Cibuļš 2014: 244). Nozīmi ‘dusmas’ leksēmas *sirds* semantikā pamato arī pasaku materiāls: piemēram, ..*sai beja sirds, ka veirs labi dzeivoj ar muosu*, kur nozīmi ‘dusmas’ pamato arī tālākais personāža emociju izvērsums: ..*rogona voi nu uodas lac uorā nu dušmu* (Šmits IX 1933: 206). Korpusā no 54 leksēmas *sirds* lietojumiem vienskaitļa nominatīvā 3 lietoti ar nozīmi ‘dusmas’ līdzīgā kontekstā, (piem., ..*teik [pamotei] sirds [..] pajēmja gaili i nūkova* (Šmits V 1929: 323)). Vēl plašāk dusmu nozīme atklājas leksēmas *sirds* daudzskaitļa formu lietojumā (13 vārdlietojumi), kur dominē ģenitīva forma ..*nu siržu* (10 lietojumi), piemēram, ..*nu siržu [puorpleisa]* (Šmits VI 1929: 176), ..*nu siržu [nūkovu]* (Šmits XII 1935: 209) u. c., bet sastopamas arī formas ..*par sirdim* [nūsy] (Šmits V 1929: 426) un ..*ar siržu* [saklīdz] (Šmits XI 1935: 365). Dusmu semantiku leksēmas *sirds* lietojumā pastiprina vārdkopa *lela sirds*, kas korpusā fiksēta sešas reizes. Tās izpratne atšķiras

no tradicionālās, vārdnīcās fiksētās nozīmes, kur frazeoloģisms „liela sirds” tiek attiecināts uz cilvēku, *kas ir stūrgalvīgs, spītīgs, neizrāda savu aizvainojumu, pārdzīvojumu* (LFV 2000: 1133). Latgaliešu pasakās vārdkopa *lela sirds* norāda uz īpaši spēcīgu dusmu izpausmi, piemēram: *Tīk itam ķieniņam lels kauns i lela sirds* (Šmits IX 1933: 174), .. *aiz lelas sirds pylnas ac's osoru* (Šmits VIII 1932: 352).

Plašākas sirds kontekstuālās nozīmes variācijas palīdz atklāt koncepta „sirds” nominatīvā lauka derivatīvā un leksiski frazeoloģiskā komponente. Koncepta atslēgas vārda derivatīvais lauks palīdz atklāt koncepta kognitīvās pazīmes (Попова, Стернин 2007: 128); koncepta „sirds” gadījumā to veido visi saknes **sird-* (**sirž-*) atvasinājumi izgūtajās latgaliešu pasakās. Kopumā korpusā fiksēti 64 vārdlietojumi, kas darināti ar sakni **sird-* (**sirž-*), kur izdalāmas divas atšķirīgu emocionālo attieksmi reprezentējošas grupas. Pirmā apvieno 8 vārdlietojumus ar pozitīvu emocionālu nokrāsu: *žālsirdeīgs* (4), *mīlasirdeīgs* (2), *lobsirdeīgs* (2), otrā – 56 vārdlietojumus ar negatīvu konotāciju. Te ietilpst adjektīvs *sirdeīgs* (7), daudzveidīgi atvasināti verbi ar nozīmi ‘dusmoties’ (*sa(sa/za)sirdejuos, aiz(z)asirdeja u. c.*) (46), substantīvi *greizsirdeība* (1) un *cītsirdeība* (1), kā arī apstākļa vārds *siržuok* (1). Kā norāda Konstantīns Karulis, atvasinājums *sirdīties* ir ļoti sens, ar atbilstību indoirāņu un anatoliešu valodās (Karulis 2001: 819). Nozīme ‘dusmoties’ vērojama arī virknē frazeoloģisku izteicienu ar komponentu *sirds*.

Analizējot koncepta „sirds” leksiski frazeoloģisko lauku, jāņem vērā, ka vārdu savienojumiem ar leksēmu *sirds* ir metonīmisks raksturs, proti, tie nes informāciju par „sirds īpašnieku” – eksplicītā līmenī tas ir pasakas personāžs, kas izdzīvo verbalizētu emociju, savukārt implicītā – latgalieši kā etniska grupa, kas konkrēto emociju saprot, atpazīst un ilustrē naratīvā. Šis process ir labi redzams nominālajās vārdkopās, kur leksēmai *sirds*, vārdkopas neatkarīgajam komponentam, piesaistītas dažādas – gan pozitīvi, gan negatīvi marķētas – īpašības. Latgaliešu pasaku korpusā konstatētas 18 nominālas vārdkopas, kur biežākais vārdu salikums ir *loba sirds* (12), un tad seko tādas vienreiz pieminētas sirdi raksturojošas īpašības kā *samīgta* (1), *sagrauzta* (1), *korsta* (1), *vīnkuorša* (1), *treisūša* (1), *prīceīga* (1) un *ļauna, skaudīga* (1). Ja vārdkopas *loba sirds* un *ļauna, skaudīga sirds* pretendē uz izpratni tiešajā nozīmē, tad pārējās satur nozīmes pārnēsumu.

Uz apzīmējumu *loba sirds* pasakās dominējoši pretendē personāži, kam pēc analogijas ar leksēmas *labs* pamatnozīmi (*tāds, kam piemīt morāles normām atbilstošas īpašības, kura attieksme (pret citiem) ir iejūtīga, labsirdīga, labvēlīga* (LLVV IV 1980: 555)) pieder pasaku stāstnieku simpātijas. Šai kategorijai pieder, pirmkārt, pasaku grūtdieņi, kuru labā sirds atsver kādas sociālas, fiziskas vai garīgas nepilnības, piemēram, ..*vysnabadzīguokī, bet lobas sirds cylvāki* (Šmits IX 1933: 466), ..*kaut klybais suns, bet tikai ar lobu sirdi* (Šmits IV 1927: 465), ..*kaut muļkis, tūmār [...] loba sirds* (Šmits VI 1929: 401).

Otrkārt, tie ir pasaku personāži, kas ir iejūtīgi pret dzīvniekiem un izglābj viņus no nāves, iegūdami sev brīnumainos palīgus (balodi, līdaku (Šmits VII 1931: 18–

19), zelta zivtiņu (Šmits VI 1929: 108)).

Treškārt, varoņi, kuru labā sirds atklājas pretstatā personāžiem, kam piemīt morāles normām neatbilstošas īpašības, piemēram, *sīva ar lobu sirdi* rādīta kontrastā ar sievu, kas *..beja cīši sirdīga: par kotru mozu nīku jei syta sovu veiru un paša stuostēja vysim pazeistamim, ka jei asūt par daudz gudra* (Šmits XII 1935: 271). Nabadzīgais brālis *Ignāts (cylvāks lobys sirdis)* pretstatā bagātajam brālim *Pīteram* (Šmits IX 1933: 443), nabadzīgais brālis *Donuots (lobas sirds cylvāks)* pretstatā bagātajam skopajam brālim *Dominīkam* (Šmits IX 1933: 444).

Jāuzsver, ka vārdkopas *laba sirds* ekspresiju ietekmē arī vēstījuma forma. Uz objektivitāti tēlojumā un māksliniecisko ticamību pretendē motīvi, kur par labās sirds īpašniekiem tiek vēstīts trešajā personā. *Laba sirds* šai gadījumā kļūst par kognitīvu pazīmi, kas savā tiešajā nozīmē vēsta par labā kā ētiskas kategorijas saturisko piepildījumu. Gadījumos, kad *laba sirds* pasaku naratīvā parādās personāža pašraksturojumā, tā iegūst papildu emocionālo ekspresivitāti un kontekstā var liecināt arī par citām, tostarp negatīvi marķētām personāžu īpašībām. Piemēram, pasaku tipā „Sasistais vilks nes veselo lapsu” lapsa, apelēdama pie savas *labās sirds*, panāk līdzpārdzīvojumu (*Redzi, kai man par lobu sirdi daguoja, ka izdauzēja vysus smadzeņus nu golvas* (Šmits I 1925: 147)), kā vienīgais mērķis ir izmantot lētīcību sava pašlabuma nodrošināšanai.

Tiešajā nozīmē pasakās lietota arī vārdkopa *ļauna, skaudīga sirds*, kas metonīmiski atklāj slinku, izlutinātu mātesmeitu pretstatā strādīgai, labsirdīgai bārenītei. Ļaunās, skaudīgās sirds semantika pasakā nav izvērsta, faktiski tā veido fonu, uz kura izceļas tautas ētiskie ideāli. Zīmīgi arī, ka bārenītes nopelnītā balva pasakā tiek projicēta uz visiem labas sirds īpašniekiem: *kad rauduoja, nu acim byra duorguos pērles, kad smējuos, nu lyupom skrēja daiļas, smordīgas rūzes. [...]* *Nu buorinītes, ķēniņa dāla sīvas, šei paruodība puorguoja uz cytim un palyka par lobu, gūdīgu un labsirdīgu bārnu īpašumu* (Šmits IV 1927: 369), šādi prezentējot augstākos tautas ētiskā taisnīguma ideālus.

Tomēr vairumam vārdkopu ar komponentu *sirds* vērojams frazeoloģisks raksturs – tie pretendē uz leksiski nedalāma, sastāva un struktūras ziņā relatīvi stabila, ar valodas tradīciju nostiprināta vārdu savienojuma izpratni, kura nozīme saistīta ar visa vārdu savienojuma vai tā atkarīgā komponentu nozīmes pārnesumu (LLVV II 1973: 546). Valodnieks Andrejs Veisbergs norāda, ka viena no būtiskām frazeoloģismu pazīmēm ir to iespējamā pakļaušanās diahroniskām un sinhroniskām izmaiņām (Veisbergs 1999: 4). Vārdkopas, kurās nozīmes pārnesumu nosaka atkarīgā vārda (*korsta, samīgta, sagrauzta, treisūša, vīnkuorša*) semantika, tieši atkarīgais vārds savienojumā ar leksēmu *sirds* palīdz atklāt personāžu emocijas. Par atskaites punktu nozīmes pārnesuma izpratnei var derēt vārdnīcu materiāls, tomēr jāatceras, ka pasakā normatīvi fiksētās nozīmes var iegūt jaunas, atšķirīgas nozīmes nianšes. Piemēram, vārdkopa *karsta sirds* latviešu literārajā valodā apzīmē dedzīgas, kvēlas jūtas (LLVV 1989: 466), bet pasakas tekstā – *jis beja korstys sirds* – tās konkretizējas

un iegūst nozīmi ‘tāds, kam ir ļoti straujš raksturs; nesavaldīgs, neiecietīgs’ (LLVV IV 1980: 175), ko pamato personāža rīcības apraksts: *..tiuleņ aizjiudza zyrgu, nūbraucja iz bruoļim, paklīdzja, pazalomuoja* (Šmits XII 1935: 209).

Vārdkopa *samīgtu sirdi* ir frazeoloģisma *sirds sažņaudzas* kontekstuālais variants, kas apzīmē sajūtas, kad *kaut kas pēkšņi rada nepatīkamas izjūtas, dziļi sāpina, nomāc* (LFV 2000: 1154). Vārdkopa *samīgtu sirdi* pasakā papildina tautas ētiskajiem ideāliem atbilstoša pozitīvā varoņa tēlu, ko spilgti reprezentē arī vārdkopa *vīnkurošu sirdi*, kas kontekstā norāda uz piederību mazturīgiem, nabadzīgiem, pieticīgiem cilvēkiem, kam pieder tautas simpātijas: *Lelais beja viņtīgi gudrs un ļauns, bet mozais vīnkurošu sirdi, lobs cilvēciņš* (Šmits VII 1931: 386). Vārdsavienojums *treisūšu sirdi* ir frazeoloģisma *drebošu (trīcošu) sirdi* kontekstuālais variants, kas apzīmē *bailes, nemieru, satraukumu, žēlumu* (LFV 2000: 1144).

Atkarībā no tā, cik atpazīstama ir frazeoloģismā ietvertā emocija, latgaliešu pasakās var izdalīt trīs frazeoloģismu grupas: pirmkārt, tādi frazeoloģismi, kuros ir precīza norāde uz emociju, piemēram, *sirds dusmuos ādas* (Šmits I 1925: 175), *skumeigi uz sirds* (Šmits V 1929: 156). Otrkārt, tādi, kuros emocija izteikta ar kādu vispārīgu apzīmējumu, kas savu nozīmi iegūst papildus skaidrojumā vai kontekstā, piemēram, *..palyka tai sovaiduok ap sirdi, palyka iztraukta, nūstuoja un dūmuoja* (Šmits III 1927: 382), *..sirds nabeja mīrā* (Šmits VIII 1932: 51). Treškārt, frazeoloģismi, kuru nozīme nostiprināta ar tradīciju, lai gan nesatur tiešas norādes uz emociju (piem., *..nu vysas sirds*).

Skaitliski un formas ziņā vārdkopās, kur nozīmes pārnese nosaka atkarīgais vārdkopas komponents (kopskaitā 39), visdaudzveidīgāk (6 piemēri) pārstāvēti frazeoloģismi, kas pauž dusmas: *..sirds dusmuos ādas* (Šmits I 1925: 175), *..sirdi ceļās vēļ leluoka dusme* (Šmits VII 1931: 387), *..nu sirds dusmu naizmat* (Šmits VI 1929: 172), *..sirds [...] aizguoja* (Šmits II 1926: 245), *..[pjāra, pjāra], cik viņ sirds ņasja* (Šmits XII 1935: 508), ko papildina metaforiskā gleznā izvērsts dusmīga cilvēka tēlojums: *..pi sovas sirds nosuoja sirdīgu tuorpu* (Šmits IX 1933: 450).

Otra skaitliski biežāk fiksētā ir pozitīvo emociju grupa, kas izteikta ar frazeoloģismu *nu vysas sirds* (6 piemēri) un savienojumā ar darbības vārdu pauž sirsnību, iejūtību, arī pilnīgi atklātu attieksmi, dedzību, aizrautību (LFV 2000: 1137). Latgaliešu pasakās piecos gadījumos no sešiem frazeoloģisms *nu (vysas) sirds* saistās ar darbības vārdu *lyugt, lyugtīs*. Trešā plašāk pārstāvētā emociju grupa ir skaudība (6): *..aizadaga vēļ leluoka skaudība* (Šmits IV 1927: 320), *..sacēļa skaudību [...] sirdīs* (Šmits IV 1927: 319), *..aizadaga sirds brīsmjeigi* (Šmits IV 1927: 507), *..(daiļums) grauze [...] sirdi* (Šmits VI 1929: 171), *..sirdi jau īdyura* (Šmits IV 1927: 508), *..sirds nabeja mīrā* (Šmits VIII 1932: 51). Beidzot, ceturrtā plašākā grupa ir bēdas, sirdssāpes, kas paustas ar fiziskām izjūtām vai fizisku vardarbīgu iedarbību uz sirdi (5 piemēri): *..[veiram gon] sirds suopēja* (Šmits IV 1927: 320), *..ar lelim suopim sirdā* (Šmits XII 1935: 217), *..kai ar nazi sirdi īdyura* (Šmits V 1929: 147), *..[taids] nagols ap sirdi* (Šmits IX 1933: 195), *..sasažņaudzja sirds* (Šmits IX 1933: 195).

Citas ar sirdi saistītas emocijas pasakās minētas mazāk. Skumjas un nožēla (4 piemēri) pasakās atklājas ar frazeoloģismiem *..skumeigi uz sirds* (Šmits V 1929: 156) un *..gryuts uz sirds* (Šmits VII 1931: 132), *..gryuti uz sirds* (Šmits X 1934: 53), *napateikami ap sirdi* (Šmits IV 1927: 466). Nežēlību, cietsirdību atklāj frazeoloģisma *cieta sirds* semantiskie varianti (2): *..jei sovas sirds nasameikstynuoja* (Šmits VI 1929: 172), *..sirds nasameikstynoj* (Šmits VII 1931: 387), savukārt vispārēju labsajūtu demonstrē frazeoloģisma *viegli/ labi uz sirds* varianti (3): *..labi uz sirdis* (Šmits XI 1935: 347), *..sirdī tiks vīgluok* (Šmits VI 1929: 426). Iekšējo tieksmi pēc kādām emocionālām vai materiālām vērtībām atklāj frazeoloģismi *..dēļ sovys sirds* (Šmits X, 1934: 268), *..kū tik sirds kāruoj* (Šmits III 1927: 240). Frazeoloģisms *..jēmja pi sirds* (Šmits IV 1927: 37) atšķirībā no vārdnīcās fiksētās nozīmes (*dziļi izjust, ļoti pārdzīvot, raizēties* (LFV 2000: 1138)) pasakā demonstrē personāžu padevību vecāku padomiem. Beidzot frazeoloģismi, kas demonstrē uztraukumu, pārsteigumu: *..sovauduok ap sirdi* (Šmits III 1927: 382) un *..sirdī suoce jam tai i kutynuot* (Šmits IX 1933: 425).

Koncepta „sirds” kognitīvā interpretācija

Kognitīvā interpretācija saskaņā ar Z. Popovas un J. Sternina teoriju ir koncepta kā kognitīvas mentālas apziņas vienības modelēšana, pamatojoties uz iegūtajiem valodas datiem (Попова, Стернин 2007: 35). Emociju klasifikācijai rakstā izmantota amerikāņu psihologa Roberta Plutčika (*Robert Plutchik*) teorija par astoņām galvenajām emocijām: prieks, dusmas, bailes, riebums, skumjas, pārsteigums, ieinteresētība un akceptēšana (pēc Plutchik 2001: 349), kas demonstrē adaptācijas funkciju. Apkopojot koncepta „sirds” nominatīvā laukā vienības, nākas secināt, ka visbiežāk pieminētā emocija latgaliešu pasakās ir dusmas, kas dažādās formās parādās 94 no 211 vārdlietojumiem. Dusmas saskaņā ar R. Plutčika teoriju liecina par aizsardzības mehānismiem, vienlaikus formējot ienaidnieka tēlu. Latgaliešu pasakās dusmīgākie ir t. s. sociāli augstie personāži: muižnieks (12 gadījumi), ķēniņš (9 gadījumi), ķēniņiene (5 gadījumi), mitoloģiskie personāži – velns (10 gadījumi), ragana (5 gadījumi) un ģimenes locekļi – sieva (14 gadījumi), pamāte (4 gadījumi). Atsevišķi dusmu uzplauksnījumi tiek piedēvēti dzīvniekiem (kaķis, lapsa, lauva, vērsis, vienradzis), dažu tautību pārstāvjiem (ebrejs, vācietis). Vairumā pie dusmīgajiem pasaku personāžiem pieder t. s. negatīvie varoņi, kas sāncensībā ar pozitīvajiem tiek pārmācīti, īstenojot tautas taisnīguma ideālus. Vienlaikus šāda „tautas tiesa” apliecina psiholoģisko vajadzību izpaust dusmas no atriebības drošā vietā un uzbrukt simboliskam vai reālam ienaidniekam (pēc Plutchik 2000: 119), kas īstenojas pasaku nobeigumos, kur dusmīgie saņem sodu. Piemēram, muižnieks un viņa pārziņi, kas *..mūcēja sovus struodnīkus un šaustēja jūs pat vēl ar reikstīm* (Šmits IV 1927: 148) tiek vārtīti elles katlos, dusmīgais ķēniņš, kas *..vysod ļaudīm taisīja slyktumu, taipat sovam dālam*, pasakas beigās *..tīpat pi golda nu lelom dusem krita un nūmyra* (Šmits IV, 1927: 473) u. c. Protams, rakstā izvērstais viena koncepta raksturojums nevar

dot pilnvērtīgu priekšstatu par dusmu emocijas izpausmēm pasakās. Par pieteikumu tālākiem pētījumiem varētu kalpot fakts, ka latgaliešu pasaku korpusā sastopami 477 vārdlietojumi, kas darināti ar sakni **dusm-*, 17 – ar sakni **nykn-* un 13 ar sakni **borg-*. Kopā ar koncepta „sirds” kontekstā analizētajiem 93 vārdlietojumiem ar tiešu dusmu semantiku pasakās saistīti vismaz 600 vārdlietojumi.

Otra skaitliski plašāk pārstāvētā emocija latgaliešu pasakās ir prieks, kas aptver 33 ar sirdi saistītas pozitīvās emocijas: sirsnību, žēlsirdību, labsirdību, prieku, vienkāršību u. c. Šai grupai, kā tas tika raksturots iepriekš, pieder personāži, kas izpelnījušies tautas simpātijas un identificējami kā savējie. Saskaņā ar R. Plučika teoriju prieks ir psiholoģiskās aizsardzības mehānisms, kas izpaužas kā sev nepieņemamas uzvedības, domu vai jūtu mainīšana uz diametrāli pretējām (Plutchik 2000: 173). Prieka emocija liecina par tādām īpašībām kā altruisms, puritānisms, apzinīgums, morāliskums un prezentē vajadzību rādīt labu uzvedību (Plutchik 2000: 119).

Trešo plašāko galveno emociju grupu veido skumju un bēdu izpausmes (11 gadījumi), kas prezentē tādas psiholoģiskās īpašības kā kautrība, pasivitāte, apātiskums, padevība, paklausība un vēlme aizmirst sāpīgos notikumus (Plutchik 2000: 119). Skumju un bēdu izpausmes latgaliešu pasakās pārdzīvo pasaku pozitīvie personāži: mātei sāp sirds par dēlu, kas viņu neklausa, vīram – par sievu, kas viņu pamet, nabaga zemniekam – *par citim boguotim, kai viņi braukoj lobūs zyrgūs un boguotīgi dzeivoj* (Šmits XII 1935: 217). Pārējās emocijas latgaliešu pasakās koncepta „sirds” kontekstā fiksētas atsevišķos pieminējumos un neļauj pamatotāk spriest par to psiholoģisko motivāciju.

Nobeigums

Raugoties no emocionālās inteliģences viedokļa, koncepts „sirds” latgaliešu pasakās atklājas kā emociju krātuve, kas saskaņā ar P. Saloveja un Dž. Maijera teoriju ļauj interpretēt savas grupas emociju novērtēšanas un izpausmes pakāpi, citu grupu emociju novērtēšanas un atpazīšanas spēju, savu emociju regulēšanu un, beidzot, to izmantošana snieguma uzlabošanai. Pasakas rāda, ka koncepta „sirds” kontekstā dominē citu grupu emociju novērtēšana, pamatā aktualizējot sociālajiem oponentiem piemītošās negatīvās īpašības, kas koncentrējas daudzveidīgi nosauktā un daudzpusīgi raksturotā dusmu emocijā. Savas grupas emociju raksturojumā redzamas daudzveidīgāk izteiktas, bet mazskaitlīgāk atklātas atšķirīgas emocijas, kur parādās ambivalenta – gar ar prieka, gan bēdu emocijām saistītu – sajūtu gamma. Ja dusmu emocijas atklāsmē nav vērojami kompromisi (dusmīgie personāži, sekojot pasakas taisnīguma ideāliem saņem pelnīto sodu), tad prieka emocija dažbrīd pieļauj zināmas svārstības un pat šaubas par to patieso motivāciju un izpratni. Pasaku sižetiskā struktūra neuzrāda būtiskas aktivitātes savas grupas emociju regulēšanā. Pamatā balstoties uz sava un sveša, labā un ļauna polaritātes principu, pasaka rāda, kā savējie (visbiežāk sociāli zemie varoņi) gūst pelnīto gandarījumu.

LITERATŪRA

- Alexander-Frizer, Tamar (2008). *The Heart is a Mirror: The Sephardic Folktale*. Detroit, Michigan: Wayne State University Press.
- Apine, Ilga (2001). *Politoloģija: ievads etnopsiholoģijā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Danesi, Marcel (2012). *Linguistic Anthropology: A Brief Introduction*. Toronto, Ontario: Canadian Scholars Press.
- Dixit, Vidushi, Kaur, Gurpreet, Shanwal, Vinod (2017). Emotional Intelligence in Indian Folklore. *Integrated Journal of Social sciences* 4(1). 1–8.
- Doc, Childre, Howard, Martin (2011). *The HeartMath Solution: The Institute of HeartMath's Revolutionary Program for Engaging the Power of the Heart's Intelligence*. New York: Harper Collins.
- Fontana, David (1997). *The Secret language of Symbols*. London: Piatkus.
- Latkovskis, Leonards (1972). Latgaļu serde. *Acta Latgalica* IV. Minhene: P/s Latgaļu izdevniecība. 71–85.
- LFV – Laua, Alīse, Veinberga, Silvija, Ezeriņa, Aija (2000). *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.
- Milts, Augusts (1992). Latgaliešu raksturs. *Literatūra un Māksla*. 4. septembrī.
- Ozols, Artūrs (1993). *Latviešu tautasdziesmu valoda*. Rīga: Zinātne.
- Plutchik, Robert (2000). A psychoevolutionary theory of emotions. Plutchik, R. (Ed.) *Emotions in the practice of psychotherapy*. Washington, DC: American Psychological association. 59–126.
- Plutchik, Robert (2001). The Nature of Emotions: Human emotions have deep evolutionary roots, a fact that may explain their complexity and provide tools for clinical practice. *American Scientist*. Vol. 89, No. 4. 344–350.
- Puisāns, Tadeušs (1980). Latgales problēma Latvijas vēsturē. *Jaunā Gaita* 128–129, http://jaunagaita.net/jg128/JG128-129_Puisans.htm, sk. 20.12.2017.
- Rockstuhl, Thomas, Seiler, Stefan, Ang, Soon, Van Dyne, Linn, Annen, Hubert (2011). Beyond General Intelligence (IQ) and Emotional Intelligence (EQ): The Role of Cultural Intelligence (CQ) on Cross-Border Leadership Effectiveness in a Globalized World. *Journal of Social Issues*. Volume 67, Issue 4. 825–840.
- Rosch, Eleanor (2005). Principles of categorization. *Fuzzy grammar a reader*. Oxford: Oxford University Press. 91–108.
- Salovey, Peter, Mayer, D. John (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality* 9. New York: Baywood Publishing Company. 185–211.
- Seile, Valērija (1942). Latgaliešu ieražu un tikumu īpatnības. *Rēzeknes Ziņas* 49. 30. maijā.
- Steiner, Claude (2003). *Emotional Literacy: Intelligence with a Heart*. Personhood Press.
- Stough, Con, Saklofske, H. Donald, Parker, D. A. James (2009). *Assessing Emotional Intelligence: Theory, Research, and Applications*. Dordrecht, Heidelberg, London, New York: Springer Science & Business Media.
- Šmits, Pēteris (1925–1937). *Latviešu pasakas un teikas* I–XV. Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. apgāds.
- Veisbergs, Andrejs (1999). *Idioms in Latvian*. Rīga: University of Latvia.

Zeile, Pēteris (1992). Latgaliešu etnomentālītāte un kultūra. *Literatūra un Māksla*. 7. augustā.

Попова, Зинаида, Стернин, Иосиф (2007). *Когнитивная лингвистика*. Москва: АСТ «Восток-Запад».

Тайлор, Эдуард (2000). *Миф и обряд в первобытной культуре*. Смоленск: Русич.

Otīlija Kovaļevska

LATGALES VIETVĀRDI UN PERSONVĀRDI LIVONIJAS KONTEKSTĀ 1599. GADA POĻU REVĪZIJĀ

Darba mērķis: salīdzinot 1599. gada revīzijas onomastisko materiālu ar mūsdienu karti un izmantojot citus laika ziņā tuvus avotus, mēģināt saskatīt vietvārdu un uzvārdu veidošanās dažādās likumsakarības Vidzemē un Latgalē, īpaši skatot Latgali uz Livonijas fona. Materiāla analīzei izmantotas Excel programmas iespējas (datu strukturēšana, atlase, statistisko datu ieguve un apstrāde). Ar kartogrāfiskās metodes palīdzību meklētas sakarības starp 1599. gada revīzijā minētajiem īpašvārdiem un mūsdienu vietvārdiem kā Latgalē, tā Vidzemē, salīdzinājumam sniegts neliels ieskats Igaunijas pilsnovadu aprakstos.

Atslēgas vārdi: 1599. gada revīzija, Livonijas pilsnovadi, Latgales ciemu nosaukumi un uzvārdi, Vidzemes mājvārdi.

LATGALIAN PLACE NAMES AND PERSONAL NAMES IN THE CONTEXT OF LIVONIA IN THE 1599 POLISH CENSUS

The 1599 Inflanty census materials published in 1915 by Polish historians Jan Jakubowski and Józef Kordzikowski are abundant and in some ways a unique source of place names and personal names of the 16th century that reveal Latgalian personal names and place names of that time within the context of Livonia. The document relates to 13 castle areas, covering a large part of the present territory of Latgale, Vidzeme and Estonia. It is based on a uniform methodology and at one time, therefore, it is possible to compare the castle areas with each other, and, taking into account the succeeding historical events, to judge about the further development of the place names and personal names (eventually – family names) in Vidzeme and Latgale.

The purpose of the research: 1) to compare the onomastic material of the 1599 census with the contemporary map, to attempt to restore the geography of the mentioned castle areas, to identify the earliest possible place names and family names preserved to the present day; 2) with the help of other 16th and 17th century sources, to attempt to formulate the different regularities of the formation of a place names and family names in Vidzeme and Latgale, especially viewing Latgale against the background of Livonia. This mainly refers to differences in the structure of the

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2018.11.3073>

population (farmsteads in Vidzeme and villages in Latgale), as well as the different development of family names (there was no such campaign of awarding surnames in Latgale as there was in Vidzeme after the abolition of serfdom in the 19th century, because in Latgale family names already existed at that time). Consequently, the 1599 document may help to find out whether these differences have appeared later as a result of living in different (Polish, Swedish) cultural spaces, or maybe they have some older roots related to the time before the division of Livonia.

The analysis of the material was carried out with the help of Excel software (data structuring, selection, collection and processing of statistical data). The cartographic method is applied to seek correlation between the proper names mentioned in the 1599 census and modern place names in Latgale and Vidzeme; for comparison a brief overview into the descriptions of Estonian castle areas is given.

It is concluded that the descriptions of the castle areas of the Latvian part of Livonia – Latgale and Vidzeme – are similar in some respects, but differ greatly from the descriptions of the Estonian castle areas: in the Latvian part villages are mentioned occasionally, but in Estonia the territory is mostly structured in villages, and the names of these villages are still recognizable on a contemporary map. Unlike the names of farmsteads in Vidzeme, many village names in modern Latgale have apparently appeared in later centuries, but the structure of population in Latgale and Vidzeme in the 16th century was similar: a number of small scattered groups of homes, which later grew into villages as the number of inhabitants increased in Latgale. There are surprisingly many family/ place names in both Latgale and Vidzeme, for example, Beitāni/ Beitēni, Beiti, Brici, Breidaki/ Brīdaki, Dauguļi, Panķāni, Priķņi, which may be evidence of some common “space” in which these names were formed.

On the contemporary map of Vidzeme one can find even more “footprints” of the proper names mentioned in 1599 than in Latgale. Perhaps this can be explained by documentation and mapping of homes in the 17th century Swedish censuses. In Latgale, an intensive formation of single name populated areas took place in the 18th century, in addition, the first large scale mapping was carried out one century later than in Vidzeme – in 1784.

The beginnings of family names appear to have been alike throughout Livonia. In 1599 the Polish and in 1601 the Swedes still continue the habit started in Livonia to write alongside the christened name some qualifying name that could be shared by a larger group of people such as the family. After the division of Livonia in the Polish Inflanty, they continued to develop in the same way as in Poland and Lithuania, while in the Swedish Vidzeme apparently more attention was paid to place names while a large part of the population remained without family names.

Keywords: census of 1599, castle areas of Livonia, village names and family names in Latgale, farmsteads names in Vidzeme.

Ievads

Poļu vēsturnieku Jana Jakubovska un Juzefa Kordzikovska 1915. gadā publicētie 1599. gada Infantijas revīzijas materiāli ir bagātīgs un savā ziņā unikāls 16. gs. vietvārdu un personvārdu¹ avots, kas ļauj skatīt tā laika Latgali visas Livonijas kontekstā. Dokuments attiecas uz 13 pilsnovadiem, kas aptver lielu daļu kādreizējās Livonijas teritorijas. Trīs no tiem attiecas uz tagadējo Latgali (Ludza, Rēzekne, Daugavpils), pieci – uz Vidzemes dienvidu un rietumu daļu (Salaspils, Lielvārde, Koknese, Aizkraukle un Vainiži) un vēl pieci iesniedzas tagadējā Igaunijā (Tarvastu, Laiuse, Vīlande, Helme, Pēltsamā).² Iespējams, izdevēju rīcībā bijuši vēl kādi materiāli par 16. gs. Livoniju, jo grāmata ir pieteikta kā sērijas “Polska XVI wieku” XIII sējuma 1. daļa, diemžēl kara dēļ turpinājums nesekoja, un pagaidām nav zināms, kādus materiālus vēl bija iecerēts publicēt.

1599. gada revīzija veikta pēc vienotas metodikas un ļoti īsā laikā, līdz ar to ir lielas iespējas salīdzināt pilsnovadus savā starpā, kā arī, ņemot vērā turpmākos vēsturiskos notikumus, spriest par vietvārdu un iespējamo uzvārdu³ tālāko likteni un atšķirīgajiem attīstības ceļiem Vidzemē un Latgalē.

Pētījuma mērķis: 1) salīdzinot 1599. gada revīzijas onomastisko materiālu ar mūsdienu karti, mēģināt restaurēt minēto pilsnovadu ģeogrāfiju (robežas, apdzīvotību, novadu iekšējo struktūru, iedalījumu sīkākās vienībās), identificēt iespējami senākos vietvārdus un uzvārdus, kas saglabājušies līdz mūsdienām; 2) izmantojot citus laika ziņā tuvus 16. un 17. gs. avotus, mēģināt saskatīt vietvārdu un uzvārdu veidošanās dažādās likumsakarības Vidzemē un Latgalē, īpaši skatot Latgali uz Livonijas fona. Galvenokārt tas attiecas uz atšķirībām apdzīvojamā struktūrā (viensētas Vidzemē un ciemi Latgalē), kā arī atšķirīgo uzvārdu veidošanās gaitu (Latgale nepazīst tādu uzvārdu piešķiršanas kampaņu pēc dzimtbūšanas atcelšanas 19. gs., kāda notika Vidzemē, jo uzvārdi Latgalē jau bija ierasta lieta, mantoti no iepriekšējiem gadsimtiem). Līdz ar to 1599. gada dokuments varētu palīdzēt noskaidrot, vai minētās atšķirības veidojušās vēlāk, dzīvojot atšķirīgās (poļu, zviedru) kultūrtelpās, vai varbūt tām ir kādas senākas saknes jau pirms Livonijas sadalīšanas.

¹ Šajā darbā jēdziens *personvārds* tiek attiecināts ne tikai uz vārdu, bet arī uzvārdu, iesauku vai jebkuru citu personas apzīmējumu, kas 1599. gada revīzijas materiālos lietots kā īpašvārds.

² 1599. gada avotā attiecīgi: *Lucen, Rzerzyca, Dynembork; Kircholm, Lenowarth, Kokenhaus, Aszkarod, Wandzel; Taurus, Lais, Felin, Helmeth, Iberpol*. Grāmatā pilsnovadu apraksti ievietoti jauktā secībā.

³ Uzvārda jēdziens šajā rakstā tiek lietots plašā nozīmē, ietverot jebkādu dokumentos lietotu otru personas apzīmējumu līdzās priekšvārdam, ja vien tas kādā mērā atgādina uzvārdu (t. i., mantojamu ģimenes, dzimtas apzīmējumu), pat ja sākotnēji tā varēja būt tikai iesauka vai ierēdņu piešķirts papildvārds, kurš vēlāk neiesakņojās. Šādā nozīmē terminu *uzvārds* lieto E. Blese, atzīmējot, ka par 16. gs. *mums ir diezgan plaši uzvārdu materiāli*”, lai gan ne visus šinīs rakstos sastopamos un uzvārdus atgādinošus apzīmējumus mēs tiešām par tādiem varam uzskatīt (Blese 1924).

Izmantotie avoti un metodes

Pētījuma pamatā ir minētie 1599. gada Livonijas revīzijas materiāli (Jakubowski, Kordzikowski 1915), tiek analizēti tajos sastopamie vietvārdi un personvārdi (vai citi personu apzīmējumi). Dokuments satur arī ļoti bagātīgu cita veida informāciju (piļu, saimniecību apraksti u. tml.), kas var būt noderīga vēsturniekiem, novadpētniekiem, un atsevišķos gadījumos palīdz noskaidrot dažādus jautājumus attiecībā uz vietvārdiem un personvārdiem.

Izmantoti arī citi laika ziņā tuvi avoti. Īpaši labi salīdzināšanai noderēja Vidzemes 1601. gada (šeit un turpmāk izcēlums tekstā mans – O. K.) zviedru revīzijas materiāli (Švābe 1933), sevišķi Vainižu pilsnovada apraksts, kur ar divu gadu starplaiku notikušas abas revīzijas, līdz ar to minētas pat vienas un tās pašas personas. Par Vidzemes uzvārdu un mājvārdu tālāko attīstību daudz varētu liecināt 1638. gada zviedru revīzijas materiāli (Dunsdorfs 1938), tomēr tie šajā rakstā sīkāk nav aplūkoti, vairāk uzmanības pievēršot Latgalei.

Ļoti bagātīgu onomastisko materiālu ne tikai par Rīgu un tās tuvāko apkārtni, bet arī tālākiem Vidzemes novadiem satur 1582.–1621. gada Rīgas sv. Jēkaba katoļu draudzes metrikas. Tas ir poļu veidots materiāls, un tajā ļoti labi var pamanīt centienus pierakstīt Livonijas iedzīvotājus divkomponentu personvārdos – vārdā un uzvārdā. Tomēr jāatzīmē, ka ieradums līdzās kristāmvardam lietot vēl kādu precizējošu apzīmējumu Livonijā pastāvēja jau vismaz kopš 15. gs., turklāt ne tikai Rīgā.⁴

Par Latgali šādu 1599. gadam laika ziņā tuvu avotu ir mazāk. Vēsturnieks D. Dovgjallo (Довгялло 1899) ir publicējis identiskus 1599. gada revīzijas materiālus par Rēzeknes pilsnovadu, N. Beļāševskis (Беляшевский 1900: 79–91) – par Ludzas pilsnovadu.⁵ Vēl var minēt dažus citus 16. gs. beigu dokumentus par Rēzeknes pilsnovadu (Довгялло 1899)⁶, Daugavpils stārstijas 1591. gada revīzijas materiālus (Škutāns 1974), taču tie vietvārdu ziņā nav tik bagātīgi kā 1599. gada avots.

1646. gada Ludzas stārstijas inventārs (Brežgo 1944) ir plašākais no šobrīd zināmajiem 17. gs. avotiem par bijušo Ludzas pilsnovadu. Diemžēl par Rēzeknes un Daugavpils pusi līdzīgu dokumentu nav, pieejamie materiāli attiecas uz daudz vēlāku laiku – 18. gadsimtu.

Ļoti savdabīgs un interesants materiāls ir 1654. gada krievu sastādītā *Писцовая книга* (Brežgo 1927; Zeps 1972), kas attiecas uz šauru Latgales austrumu un

⁴ Divkomponentu personvārdi nav retums jau senākos Livonijas laika dokumentos, piem., 15. un 16. gs. Rīgas linaudēju, sālsnesēju, alusnesēju u. c. brālību sarakstos (sal. Arbusow 1921; Arbuzovs 1920; Stikāne 2012), dažādos Vidzemes un Kurzemes muižu dokumentos (sal. *Livländische Güterkunden*, Bruiningk, Busch 1908; *Kurländische Güterkunden*, Schadewaldt 2018).

⁵ N. Beļāševskis materiālu ir tulkojis krievu valodā, īpašvārdus atstājot poļu oriģinālrakstībā (kas vietām atšķiras no J. Jakubovska un J. Kordzikovska redakcijas, kura, šķiet, ir precīzāka).

⁶ Jāatzīmē arī S. Škutāna (Škutāns 1974) latgaliski tulkotie Rēzeknes stārstijas 16. gs. dokumenti (pēc D. Dovgjallo materiāliem), kas labi palīdz orientēties 16. gs. vēsturiskajā kontekstā.

dienvidastrumu pierobežas joslu un daļēji ietver 1599. un 1646. gada revīzijās aplūkoto teritoriju.

Pētījumā lietota statistiskā un kartogrāfiskā metode. Visi 1599. gada avotā minētie vietvārdi un personvārdi tika ievadīti *Excel* tabulā, grupējot pa pilsnovadiem, pēc tam, izmantojot *Excel* programmas iespējas, materiāls dažādos veidos analizēts. Izmantojot Vietvārdu datubāzi un Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra (turpmāk – LĢIA) Karšu pārlūku, attiecīgie vietu nosaukumi tika meklēti mūsdienu kartē. Nepieciešamības gadījumā izmantotas arī senākas kartes.

Salīdzinot revīzijas onomastisko materiālu ar mūsdienu karti, mēģināts restaurēt minēto pilsnovadu ģeogrāfiju (robežas, apdzīvotību, novadu iekšējo struktūru – iedalījumu sīkākās vienībās, vietu nosaukumus); atpazīt iespējami senākos vietvārdus un uzvārdus, kas saglabājušies līdz mūsdienām. Latgalē to atvieglo ciemu nosaukumu zināma stabilitāte vairāku gadsimtu garumā. Turpretī Vidzemes viensētu milzīgajā apjomā saziņēt iespējamās „pēdas” no 16. gs. ir diezgan liels izaicinājums. Vispirms tās tika meklētas 20. gs. 30. gadu kartēs, kur pārsteidzošā kārtā vietvārdos atklājās daudzas atbilstes 1599. gadā fiksētajiem īpašvārdiem, un daudzi no iespējamiem senajiem nosaukumiem joprojām ir atrodamī arī mūsdienu kartē.

Rezultāti

Latgales un Vidzemes pilsnovados kopumā 1599. gada revīzijas materiālos minētas mazliet vairāk nekā 900 personas. Lielākajai daļai pierakstīts vārds un uzvārds vai kāds cits papildu apzīmējums, taču dažviet personas nosauktas tikai vienā vārdā. Pilsnovadu apraksti veidoti pēc noteiktas shēmas: vispirms detalizēti raksturotas pils – to atrašanās vieta, izskats, ēkas, inventārs, tuvākā apkārtnē; pēc tam, vadoties pēc kāda jau senāk pastāvoša teritoriāla iedalījuma, nosauktas un sīkāk aprakstītas attiecīgajai pilij piederošās foļvarkas jeb muižas, pagasti, uzskaitītas personas, kas apsaimnieko noteiktas platības. Daudz informācijas var iegūt arī no pilsnovadu robežu aprakstiem.

Grāmatā kā pirmais ievietots **Ludzas (*Lucyn*) pilsnovada** apraksts. Tajā minētas apmēram 100 personas, daudzas no tām sauktas tikai vārdā vai uzvārdā (42 vārdi, 91 uzvārds). Vietvārdiem pievērsta mazāka uzmanība – nosauktas dažas foļvarkas, pagasti, 8 ezeri, viena upe (sk. 1. attēlu raksta beigās). Viegli atpazīstami ir *Lielais Ludzas ezers (Lucen)*, *Diunoklis (Dunaklo)*, *Cirms (Czermo)*, *Runtortas ezers (Runthorta)*, *Peiteļs (Pythel)*, *Kiudolovas ezers (nad jez. Kaduļq)*, kuru nosaukumi arī mūsdienās ir tādi paši. *Mazais Ludzas ezers* saukts *Ilža*. Pie pašas pils izvietojies miestīņš (*miasteczko*) ar kādām 24 mājām un krogu, konkrētas personas netiek minētas.

Ludzas piliņ pieder četras foļvarkas.⁷ Pirmā, bez nosaukuma, atrodas netālu no pils, tai pieder pils pagasts (*pogost zamkowy*), kura stārasts jeb voits ir *Klawin Udra*. Iespējams, tas atradies uz DA no Ludzas ezera, kur mūsdienās ir ciems *Iudri* un netālu arī *Lielie* un *Mazie Trukšāni* – 1599. gadā šajā pagastā reģistrēts kāds *Truxanz z Marcinem*. Vai pēdējam ir kāda saistība ar mūsdienu *Martišu* ciema nosaukumu, pagaidām var tikai minēt. Pārējos personvārdus – *Jakusz Wezen*, *Czodor Brykow*, *Rucznik*, *Joxa*, *Auskin*, *Kuk*, *Mikołaj Klagajs*, *Drugi Klagajs* – grūti saistīt ar vietvārdiem tuvākajā apkārtnē, tomēr kopumā bijušā Ludzas apriņķa teritorijā tiem atbilstošus vietvārdus var atrast (ar konkrētām 1599. gada revīzijā minētām personām tie gan nebūtu saistāmi): *Jakuči*, *Veciņi*, *Čodorāni*, *Brigi*, *Ručusala*, *Kūkoji*, *Klagiši*. Tāpat no bērzgaliešu (*Barsagalscy poddani*) uzvārdiem, kā *Miethulowie*, *Kalwysz*, *Andzyn Lawra*,⁸ *Żelc*, *Kusz*, *Weczanin*, *Skirpan*, *Humul*, *Theyla*, *Maian*, *Zurylo*, *Dzibisz*, *Naudysz*, tikai retais asociējas ar tagadējiem Bērzgales puses vietvārdiem (varbūt *Jaunzeļči*, *Vecināni*), tomēr plašākā apkārtnē atbilstošu vietvārdu ir daudz: *Kaļvi*, *Kaļveiši*; *Andžāni*, *Zelči*, *Kušņerova*, *Škirpāni*, *Komuļteņi*, *Teilāni*, *Žureilas*, *Žurilova*, *Isnauda*.

Ludzas foļvarkai pieder arī t. s. *Zahara pagasts* (*pogost Zacharowski*), vēlākā *Goliševa*,⁹ ko var atpazīt pēc vietas norādes: *pie pašas Maskavijas robežas, uz Krasnogorodkas pusi, Ludzas upes krastā (nad samą granicą Moskiewską, ku Krasnogorodkowi, nad rzeką Łużą)*. Pagasts acīmredzami nosaukts stārasta jeb voita vārdā (*Zachar, starosta albo wójt*). No sarakstā minētajiem personvārdiem tikai dažus var saziņēt mūsdienu kartē tuvākā vai tālākā apkārtnē: *Zachar* – pie *Goliševas* joprojām ir ciems *Zahari*; *Auskin Toros* – pie *Zahariem* ir viensēta *Tarasī*; *Birn kowal* ‘kalējs’ – *Goliševā* ir viensēta *Kaļvi*, bet *Biernāni* ir daudzviet citur Latgalē); *Mikita Pudan* (sal. *Pūdinova Mērdzenes pag.*, *Pūdāni Pildas pag.*), *Marcin Uskiel* (sal. *Uskačova Pildas pag.*), *Punthul* (*Puncuļi Nirzas pag.*); *Opanas Wonuk* (*Oponosi* pie *Kārsavas*, *Vonogi Blontu pag.*) u. c.

Otrā ir *Plisūna foļvarka* (*folwark Pluszyński*), kas atradies pie *Plisūna ezera* (konkrētāk nekas nav norādīts). Minētas 29 personas, pārsvarā sauktas vienā vārdā, tikai dažiem ir kāds papildu apzīmējums: *Jurgin Rucki*, *Mik Rundan*, *Czodor*

⁷ 1599. gada revīzijas materiālos par foļvarkām sauktas lielākas administratīvās vienības, iespējams, sinonīms jēdzienam *muiža* (dažviet tieši tā arī norādīts: *fowark albo mojze*); foļvarkai varēja piederēt vairāki pagasti. Vēlāk vārda nozīme mainījies, 19. gs. foļvarkas pārsvarā ir pusmuižas, sīkākas, atsevišķas saimniecības.

⁸ Starp 15 bērzgaliešiem tikai trīs ir pierakstīti divos vārdos: *Bieniowa wdowa* (‘Beņa atraitne’), *Hermann Gary* (‘Hermanis Garais’) un *Andzyn Lawra*, tāpēc šķiet, ka *Lawra* varētu būt precizējums vārdam *Andzyn*, piem., ‘Laura [dēls]’ vai ‘Andžāns Lauris’ (?), vai tml.

⁹ Nosaukums *Goliševa* (*włość Hołyszowska*) līdz šim zināmajos avotos pirmoreiz parādās 1646. gada Ludzas stārastijas revīzijā. Ar vārdu *hołysz* 17. gs., iespējams, apzīmēti nabadzīgi saimnieki – piem., kādā 1693. gada dokumentā (Довгялло 1899: 213) ir ieraksts: *..należałoby czynszu złotych 20 .., ale hołycz, nie płaci nic* (‘..būtu jāmaksā čīnšā 20 zloti .., bet ir nabags (burt. ‘plikš’), nemaksā neko’).

Midzisz, trīs personas ir ar vienādu uzvārdu (*Andrzej Kurth, Marcin Kurth, Orn Kurth*). No tiem, kas saukti vienā vārdā, tikai daži minēti kristām vārdā (*Jonis, Wasil*, varbūt *Beith*), *Slinka* izskatās pēc iesaukas, bet daudzi atgādina mūsdienu uzvārdus un vietu nosaukumus: *Kalnacz* (*Kalnačova* Pasienes pag.),¹⁰ *Klagajsz* (*Klagaši* Istras pag.), *Mejkszan* (*Meikšāni* Pasienes pag.), *Pira* (*Piragova* Pasienes pag.), *Punciul* (*Punculova* Rundānu pag.) *Lejthan* (*Leitinova* Istras pag., *Leitāni* Lauderu pag.), *Prycan* (*Pricimova* Pasienes pag.), *Zylis* (*Ziļi* Zaļesjes pag.) u. c.

Trešā – Nirzas foļvarka ar pagastu (*folwark Nyrza, pogost Nyrzyński*). Nosaukums acīmredzot pastāvējis jau senāk, jo pagasts netiek saukts stāra vārdā (šo pienākumu pilda *Jurek Mydzisz*). Vairākas personas ir ar vienādiem uzvārdiem: *Gryško Słowieha* un *Drugi ‘otrs’ Słowieha, Marcin Glagajs* un vēl kāds *Klagajs*.¹¹ Arī te var saskatīt atbilstes tagadējos vietu nosaukumos: *Andrzej Sladzia* (sal. *Sładzeva* Zaļesjes pag.), *Birn na Pikowie* (*Lielā* un *Mazā Pīkova* Brigu pag.), *Zogła* (*Žoglova* Pasienes pag.), *Lithyn* (*Litovskie?* Lauderu pag.), *Rundan* (*Rundanki* Nirzas pag., *Rundāni* Isnaudas pag.) u. c.

Ceturtais foļvarkas – *folwark Kozonow* – atrašanās vieta nav precizēta, šobrīd to var tikai minēt. Pirms Livonijas kariem 16. gs. tur bijusi muižiņa, bet 1599. gadā reģistrēts tikai viens vārdā nenosaukts zemnieks; saimniecība panīkusi, lauki aizauguši, lai gan zeme tur esot laba.

Kopumā Ludzas pilsnovadā minēti šādi uzvārdi (vai tiem pielīdzināmi personas apzīmējumi):

Andrep, Augul, Auskin, Birn, Bryc, Brykow, Buben, Cyrthyn czarny, Danolowicz, Dawxtha, Dumbor; Dzibisz, Dzień (2), Dzierzcz, Ercys, Garajć, Gary, Glagajs, Grybiejko, Humul, Joxa, Kalnacz (2), Kalwysz, Klagajs (3), Klagajsz kowal, Kudyn, Kuk, Kurth (3), Kusz, Lawra, Ledwicz, Lejthan, Lithyn, Maian, Mejkszan, Miethulowie, Mirdz, Moskal, Mundyss, Naudyss, Naudysz, Pajowski, Pesla, Pira, Prusinowicz, Prycan, Pudan, Punciul, Punthul, Rucki, Rucznik, Ruda, Rundan (2), Rycup, Senith, Sesion, Skarbek, Skirpan, Sladz, Slinka, Słowieha (2), Swolban, Talarow, Theyla, Tkacz, Toros, Truxanz, Trybies, Udra, Uskiel, Weczaniin, Wezen, Wonuk, Żelc, Zogła, Zuryło, Zuzier, Zylis, Zyworth.

Lielai daļai var atrast atbilstes tagadējos vietu nosaukumos (sarakstā pasvītroti – O. K.), tomēr tikai retos gadījumos attiecīgo personvārdu ģeogrāfiski var saistīt ar konkrētu mūsdienu vietvārdu. Drīzāk uzvārds asociējas ar plašāku areālu, kur laika gaitā attiecīgais vietvārds ir nostiprinājies. Acīmredzot ciemu nosaukumi Latgalē, kādus tos pazīstam šodien, lielākoties ir stabilizējušies vēlāk nekā ar tiem

¹⁰ Uzvārds *Kalnacz* minēts gan Plisūna, gan Nirzas foļvarkā, turklāt pēdējā ar šādu uzvārdu ir kāds mežsargs (*leśniczy*), kurš apsargājis robežu ar Sebežas zemi (*granice od Siebieża pilnuje*). Ļoti iespējams, ka tas saistāms ar mūsdienu *Kolnačovu* Pasienes pag., kas atrodas tiešā Krievijas un Baltkrievijas robežas tuvumā, augstā vietā, no kurienes teritorija uz austrumiem ir labi pārskatāma.

¹¹ Jāpiezīmē, ka līdzīgu nosaukumu vēl joprojām mēdz rakstīt gan ar *K-*, gan *G-*, piem., *Klagači* jeb *Glagači* Skaistas pag. (lai gan turpat uzvārds *Klagašs* sastopams tikai ar *K-*).

saistītie personvārdi, varbūt ir pat „ceļojuši” tiem līdzī.

Rēzeknes (*Rzeżyca*) pilsnovada apraksts ir plašāks, tajā minētas apmēram 170 personas (90 vārdi, 164 uzvārdi), ap 30 vietvārdu, tai skaitā 5 foļvarkas, kādi 15 pagasti, daži ezeri un upes (sk. 2. attēlu). Tāpat kā Ludzas aprakstā personvārdu saistība ar tagadējiem vietvārdiem nav konkrēta, tomēr nepārprotamu sakarību netrūkst. Arī pie Rēzeknes pils atrodas miestņš, māju skaits nav minēts, bet vārdā nosauktas 25 personas. Pēc piezīmes pie apraksta var noprast, ka vismaz daļa no tiem šeit ir nomitināti ap 1590. gadu pēc Polijas karaļa revizoru pavēles.¹² Nav gan teikts, no kurienes viņi ieradušies vai atsūtīti. Tikai daži no uzvārdiem izskatās poliski (*Obrycki, Olszewski*, atraitnes: *Wojciechowa Dąbrowska, Wojciechowa Dojnowska, Stanisławowa Rychalska*). Par citiem grūti spriest, jo uzvārdos ir arī amatu nosaukumi, kas var būt tulkoti, kā *Hans Tkacz* (pol. *tkacz* ‘audējs’), *Tomek Świec* (sal. pol. *szewc* ‘kurpnieks’), *Piotrowa Cieślina wdowa* (pol. *cieśla* ‘galdnieks’), varbūt vēl kādi senāki, vāciskie amatu nosaukumi, kā *Bartłomiej Stalmach* (sal. vāc. *Stellmacher* ‘ratnieks’), atzīmēts arī kāds vācu tirgotājs *Lelow, niemiec, kramarz*. Daži personvārdi ir pavisam nesaprotami: *Dram, Lowin, Stoga, Jawel*.

Rēzeknes pilij minētas divas foļvarkas.¹³ Pirmā atrodas pils tuvumā, tai pieder daudzi pagasti plašā apkārtnē: Krīvānu (*Krywanow*), Rāznas (*Raziemski*), Sakstagala (*Saxtagolski*), Kašu (*Kaszow*), Varakļānu vai Vārkavas (*Warkow*),¹⁴ Nautrānu (*Nauterański*), Lubānas (*Lubański*); viena pagasta nosaukums nav minēts, varbūt oriģinālā bijis nesalasāms. Otra, Asūnes foļvarka (*folwark Hassoński*), atrodas salīdzinoši tālu no Rēzeknes, pie Drujas zemju robežām. Pa vidu ir plašas sīkāk neaprakstītas teritorijas, kuras dažādos laikos nodotas privātām personām. Par to īsas piezīmes ir pilsnovada apraksta beigās, kur dažas no minētajām teritorijām var atpazīt pēc nosaukuma, piem., Puša (*Puszin*), Ciskodi (*nad jez. Cyskadskiem*), Essenmuīža (*Hessen*), bet pārējo identificēšanai jāņem palīgā citi avoti.

Rēzeknes pilsnovadā 1599. gadā minēti šādi uzvārdi (vai tiem pielīdzināmi personas apzīmējumi):

¹² *..od pp. rewizorów Króla J. M. in anno 1590 do Inflant zesłanych, aby się statecznie sadowili* (Jakubowski, Kordzikowski 1915: 153).

¹³ Dokumentā sastopamas piezīmes arī par senākām Livonijas laika foļvarkām, kas revīzijas gadā bija jau zaudējušas savu nozīmi (piem., Sakstagala pagastā foļvarka atradusies vietā, kur minēti *Spungjanowie* un *Spungian Talkarys*, iespējams, tagadējie Ozolmuižas pagasta *Spundžāni*) vai nodotas privātās rokās.

¹⁴ No ģeogrāfiskā skatpunkta ticamāk ir šo *pogost Warkow* attiecināt uz Varakļāniem jeb kādreizējo *Varku*, kas atrodas blakus citiem 1599. gadā minētajiem Rēzeknes pilsnovada pagastiem. Šaubas rada vienīgi fakts, ka tā piederējusi Altenbokam (kā Varakļānu īpašnieki parasti tiek minēti Borhi) un ka no turienes uz Rīgu pa Daugavu pludināti kokmateriāli un citas preces (šim nolūkam izdevīgāka būtu bijusi Vārkava, kas atrodas pie Dubnas, tuvāk Daugavai; no Varakļāniem ceļš būtu garāks – pa Lubāna ezeru un Aivieksti). Arī aprakstā vienīgais minētais ciems *Wilczani* drīzāk runā par labu Vārkavai, jo kādus 15 km lejpus tās Dubnas labajā krastā joprojām atrodas ciems *Wilcāni*, kur varēja būt atbalsta punkts tirgotājiem (minēts, ka tur bijis krogs). S. Škutāns (Škutāns 1974) *Warkow* saista ar Vārkavu. Tādā gadījumā vēl pētāms jautājums ir par Rēzeknes pilsnovada teritoriju un robežām.

Altembock (3), Aspol, Baltyn, Bartul, Biczan, Biernan, Bludnik, Blunt, Bobies, Bokiell, Brydaug, Brynk, Bucznik, Bujwid (2), Bythymka, Chotkowski, Cieślina wdowa, Cymmerman, Czarwen, Czoczowie, Dąbrowska, Dajlida, Daugowicz, Dojnowska, Dram, Dranica, Dryzel, Dylan, Dyrzan, Eczbach, Firstembergk (2), Freibergk (2), Gadpian, Gajlis (2), Gajman, Gallus, Gilowan, Glinka, Golembiowski, Gorszwan, Gryden, Grydin, Han, Hanckienon, Hawisz, Henik, Hering, Hrubien (2), Irep, Jakow, Jawel, Junt, Juryn, Kadyn, Kasz, Kin, Klowon, Kok, Kowal (2), Kozakow, Kucian, Kuczyn, Kupl, Kurpnik, Laban, Lajran, Lawryn, Lejman (2), Lelow, Lenc, Lewer, Likul, Lithyn, Litwin, Lowin, Malnac, Malnarz, Maszel, Melchier z Santoju, Miec, Miezell, Mondul, Mozg, Mularz, Naruszewicz, Naudysz, Oborski (2), Obrycki, Oczkal, Olszewski, Orgol, Pathmelnik (3), Pieniek, Piteran (2), Pokol, Prycem, Pryxer, Puryca, Reck, Roleff (2), Romul, Rubin, Rucki, Rudyn, Ruszka, Rybinder, Rychalska, Sadurski, Sam, Sej, Skangal (2), Skrobsth, Sleg, Smaugisz, Sobieski (2), Sokotowski, Spielo, Spungian (2), Stabelnik, Stak, Stalder, Stalidzan, Stalmach, Stoga, Stylba (2), Stylp (2), Sumpe, Sypul, Świec, Tkacz, Tuczán, Tywando, Usiacki, Wadz, Wałaski, Werem, Wielgoszowa, Wieterys, Wixen, Zautan, Zyk, Zyl, Zlotarz, Zimel.

Arī te, līdzīgi kā Ludzas pilsnovadā, ir daudz uzvārdu, kas asociējas ar mūsdienu vietvārdiem (piem., *Baļteņi, Biernāni, Čači, Dilāni, Gaileiši, Gorsvāni, Kaši, Kovaļi, Kucines, Leimaņi, Obricki, Skangaļi, Veremi, Zīmeļi*), tomēr tikai dažus var droši saistīt ar konkrētu vietu. Drošākas sakarības var pamanīt t. s. Lubāna pagastā (*pogost Lubański*), kur 1559. gadā minētajiem personvārdiem/ amatiem/ vietvārdiem – *Kurpnik, Skangal, Baltyn kowal, Tuczán, Skangal, pasinek Skangalów* – nelielā teritorijā mūsdienās atbilst Rikavas pagasta *Kūrpinīki* (c.), *Skangaļi* (vs.), *Baļtina* (c.), *Kaļvi* (c.) un Viļānu pagasta *Lielie Tūči* (c.) un *Meža Tūči* (c.) (sk. LĢIA Karšu pārlūku un Vietvārdu datubāzi). Acīmredzot, intensīvāka apdzīvoto vietu nosaukumu formēšanās mūsdienu veidolā notikusi vēlākos gadsimtos, tomēr pamats tam meklējams agrāk. Kā liecina Ilmāra Meža pētījums par uzvārdiem Latgalē (Mežs 2017), šajā pašā apvidū 1935. gadā bija izplatīti arī attiecīgi uzvārdi: *Skangalis, Kalvāns, Kaļva, Tūčs, Mežatučs* u. c.

Daži pazīstami Rēzeknes apkārtnes vietvārdi, kā *Makašāni, Nautrāni, Krīvāni*, 1599. gadā minēti kā plašāku teritoriju (resp., pagastu) nosaukumi. Ar konkrētu ciemu tos var saistīt nosacīti – kā bijušā vai esošā pagasta centra nosaukumu: *Makašāni – Iugolova, Nautrāni – Rogovka* vai *Zaļmuiža*; savukārt nosaukums *Krīvāni* mūsdienās ir izzudis.¹⁵ Vienīgi *Makašāni* vēl 1599. gadā minēti kā varbūtējs ciems: *we wsi albo pogoście Makoszańskim*. 1590. gada revīzijā atzīmēts, ka *Makašānu* ciemā (*w siele Makaszanskim*) četri zemnieki doti Rēzeknes pilij, vēl citi – (*w tymże siele Makoszanskim*) piešķirti kādam Ludvikam Zlotažam vai Zlotanam (*Zlotarz, Zlotan*).

Daugavpils jeb Dinaburgas (Dyneborgk) pilsnovada apraksts ir īss, atgādina vispārēju pārskatu, bez sīkākas uzskaites. Iespējams, te bijuši lielāki kara postījumi,

¹⁵ Arī 18. gs. revīzijās minēta *Makašānu, Nautrānu, Krīvānu* voitiste, bet ciemu ar šādiem nosaukumiem nav.

bet varbūt daļa dokumenta nav saglabājusies (grāmatas autori ievadā atzīmē, ka par Dinaburgas pilsnovadu viņu rīcībā esot tikai apraksta nobeigums). Dinaburgas pilsnovadā minētas 39 personas (28 vārdi, 37 uzvārdi), apmēram 25 vietvārdi, tai skaitā 14 foļvarkas, no kurām lielākā daļa jau ir atdotas dažādām personām, vairāki ezeri (sk. 3. attēlu).

1599. gadā pilij palikušas četras foļvarkas. Pirmā, bez nosaukuma, iespējams, atradusies pils¹⁶ tuvumā, un tajā kādam Rogovskim (*Ieronim Rogowski*) piederot sešas tukšaines, kuras saucoties *Lingieniszki*. Mūsdienās Daugavpils apkārtnē vienīgais līdzīgais vietvārds ir *Liginiški* Daugavas kreisajā krastā, tagad Daugavpils teritorijā. Divas foļvarkas – *Severn* un *Jacen* – domājams, atradušās pie ezeriem – *Sivera* un *Jazinka*. Sivera foļvarkā esot divas saimniecības, atrašanās vieta nav precizēta. Jazinka foļvarkā (iespējams, tagadējie *Grāveri*) 1599. gadā tāpat esot tikai divas saimniecības, lai gan pirms krievu iebrukuma (*przed Moskwą*) bijušas 45. Ceturtā foļvarka ir *Lyzyng*, nosaukums līdz mūsdienām nav saglabājies, bet no apraksta var secināt, ka tā robežojusies ar Jazinka foļvarku. Ar abām foļvarkām saistīts kāds Enrihs Grofenbroks (*Enrych Groffenbrock*), pēc kura nāves īpašums pārgājis Jākubam Slavenckim (*Jakub Sławęcki*), taču pagaidām tam saimniekot neļaujot Grofenbroka atraitne. Uzvārds *Groffenbrock* mazliet atgādina *Grāveru* nosaukumu, taču bez papildu izpētes par to spriest ir pārāgri.

Dinaburgas pilsnovadā 1599. gadā minēti pārsvarā lielo zemes īpašnieku un augstāku amatpersonu uzvārdi (vai tiem pielīdzināms personas apzīmējums):

Bandemir, Berg, Berkhorst, von der Borch, Brun, Buthler, Chodkiewicz, Arentho von Dalen, Dannenbergk, von Deniwarde, von Galen-Leenrecht, Gallen, Groffenbrock, Hamban, Horst, Kok (2), Krapenbrock, Kuch, Lyzyng, Mączyński, Niedz, Niepietuszczy, Olderbarmfeldt, Quernstejn, Rogowski, Rydzewski, Saren, Schoderz, Stefanowicz, Sławęcki, Talerman, Talwojsz (2), Warpechowski, Wiganth (2).

Daži no tiem varētu būt saistīti ar mūsdienu vietvārdiem (sk. 3. attēlu), piem., *Arentho von Dalen* asociējas ar Arendoles ciema vārdu, *Hanus Hamban* – ar Ambeļiem, *Krystof Wigant* – ar Vīgantiem, *Herman Schoderz* – ar Šēderi. Rušonas pusē lielas platības esot nopircis kāds pans Butlers (*Buthler*) – mūsdienās Pelēču pagastā ir ciems *Butleri*. 1599. gadā minētais *Kok* pirmajā acu uzmetienā saistās ar Daugavpils pusē mūsdienās izplatīto uzvārdu *Kokins* un apdzīvoto vietu nosaukumiem: *Kokini*, *Kokiniški* (latgaliski *Kuokeni* un *Kuokeniši*), taču senā *Kok* izruna un pieraksta precizitāte nav zināma, līdz ar to par atbilstību grūti spriest. Protams, atsevišķas sakrītības var būt nejaušas, taču, ja tādu ir daudz, tas jau liecina par kādām likumsakarībām.

Līdzīgi veidoti ir arī Vidzemes pilsnovadu apraksti. **Kokneses (*Kokenhaus*)** pilsnovads ir lielākais starp Livonijas latviešu daļas pilsnovadiem gan teritoriāli, gan cilvēku skaita ziņā: minētas aptuveni 310 personas (293 vārdi, 309 uzvārdi),

¹⁶ Visticamāk, vecās Dinaburgas pils (tag. Vecpils Naujenes pagastā) apkaimē.

ap 40 vietvārdu, t. sk. 3 foļvarkas, 7 pagasti, 4 ciemi, vārdā nosauktas 14 upes. Salīdzinājumam: **Aizkraukles** (*Aszkarod*) pilsnovadā minētas 66 personas (59 vārdi, 66 uzvārdi), 12 vietvārdi, t. sk. 4 pagasti, 5 upes. **Lielvārdes** (*Lenowarth*) pilsnovadā – 62 personas (47 vārdi, 61 uzvārds), ~20 vietvārdi, t. sk. 6 pagasti, 8 upes. **Salaspils** (*Kirchholm*) pilsnovadā – 34 personas (9 vārdi, 34 uzvārdi), 9 vietvārdi. **Vainižu** (*Wandzel*) pilsnovadā – 111 personas (90 vārdi, 110 uzvārdi), 14 vietvārdi, t. sk. 2 foļvarkas, 4 pagasti, 4 ciemi, daži ezeri.

Neraugoties uz to, ka Vidzemē dominē mājvārdi, kas atšķirībā no Latgales ciemu nosaukumiem varētu šķist mazāk noturīgi, pārsteidzošā kārtā arī Vidzemē mūsdienu kartē var atrast ļoti daudz atbilstmju 1599. gadā minētiem personvārdiem (sk. 4. attēlu) (raksta ierobežotā apjoma dēļ visas atrastās atbilstmes parādīt nevar). Kā jau minēts, attiecīgie vietvārdi vispirms tika meklēti 20. gs. 30. gadu kartē un pēc tam atrasti arī mūsdienu kartē – tas liecina par attiecīgo vietvārdu stabilitāti un iespējamām „saknēm” agrākos laikos. Par seno Vidzemes vietvārdu pazīmēm varbūt varētu uzskatīt līdzīgu mājvārdu atkārtošanos, atvasinājumus ar *Liel-*, *Maz-*, *Kalna-*, *Lejas-* u. tml. Jāatzīmē, ka arī Vidzemē daudzviet pastāv mājkopas ar apvienojošu nosaukumu, kas ļoti atgādina Latgales mazos ciemus.

Šķiet, arī Vidzemē 16. gs. beigās jau bija sākuši veidoties pārmantojami uzvārdi vai tamlīdzīgi dzimtu apzīmējumi. Tā Lielvārdes pilsnovadā 1599. gadā minēts *Jan Zagier*, 1616. gadā Sv. Jēkaba baznīcas grāmatā (Biezais 1957) – *Thomas Sagers* un *Andreas Sagers Lenwardenses* (pie viena bērna kristībām, acīmredzot radnieki). 20. gs. 30. gadu kartē šai apvidū atzīmētas viensētas *Zāgeri* un *Jaunzāgeri*, arī mūsdienās pastāv viensēta *Lielzāgeri*. Līdzīgi – 1599. gadā Lielvārdē reģistrēts *Andrej Stadtulth*, Sv. Jēkaba baznīcas grāmatā 1616. gadā kādā kristību ierakstā kā krusttēvs minēts *Joachimus Standatseth Lenwarden*. Iespējams, vārds *Standatseth* šeit ir saliktenis, kura otrajā daļā ir ‘sēta’, līdz ar to kā uzvārds varētu būt pierakstīts mājvārds, lai gan blakus kā vietas norāde atzīmēta Lielvārde. Šajā pašā ierakstā krustmāte ir *Catharina Kikulseth Ixkulen*, kas varētu būt *Katarīna no Ķikulsetas Ikšķil[iete]*. 20. gs. 30. gadu kartē atrodami: *Lielstaldati*, *Mazstaldati*, mūsdienu kartē: *Lielstaldāti*, *Mazstaldāti*. Līdzīgu piemēru ir daudz. Bieži vecākiem un krustvecākiem ir vienādi uzvārdi – visticamāk, savstarpēji bijuši radnieki. Arī vienā sētā visdrīzāk dzīvoja radnieki. Kas ar vidzemnieku uzvārdiem noticis vēlāk, ir atsevišķi pētāms jautājums,¹⁷ bet to klātbūtne vismaz iedīglī 1599. gada revīzijas materiālos un 17. gs. sākuma dokumentos ir acīmredzama.

Par īpašvārdu pieraksta precizitāti poļu un zviedru revīziju materiālos var spriest, salīdzinot 1599. un 1601. gada ierakstus Vainižu pilsnovadā par vienām un

¹⁷ Vēsturnieks E. Dunsdorfs attiecībā uz 17. gs. zviedru laikiem Vidzemē atzīmē: *Dzimtcilvēka vārds bija arī viņa ciemata vārds, turpretim ienācēja vārds reizēm bija nenoteikts – gan viņa uzvārds, gan vecais ciemata vārds. Vēl 1688. gada 30. janvāra reglāments cīnās pret šo parādību. Reglāmenta 32. pants nosaka, ka domēņu rentniekiem, kā arī zemniekiem jāpanāk, lai zemnieki, kas uzņemas jaunu ciematu, pieņemtu šī ciemata vārdu, nepaturot savu agrāko vārdu* (Dunsdorfs 1938: 157).

tām pašām personām. 1. tabulā apkopoti daži nepārprotami tie paši personvārdi poļu un zviedru versijā, iepretī attiecīgajiem vietvārdiem, kas vēl atrodamī mūsdienu kartē (sk. 1. tabulu).

Pārsteidzoši bagātīgi ir **Igaunijas pilsnovadu** apraksti – gan pašu piļu raksturojumi, gan ciemu un to iedzīvotāju (saimnieku, nodokļu maksātāju) saraksti. Šie saraksti uzbūves ziņā stipri atšķiras no Vidzemes un Latgales sarakstiem, jo ir kārtoti pa ciemiem (Latvijas daļā ciemi šur tur tiek minēti it kā starp citu, bet Igaunijā pārsvarā viss strukturēts pa ciemiem). Tas liek domāt par kādām lielākām vēsturiskām atšķirībām starp igauņu un latviešu zemēm pašā Livonijā, uz kuru fona Vidzeme un Latgale 1599. gadā izskatās ļoti līdzīgas. Ļoti neparasti, atšķirīgi no Latvijas pilsnovadiem, ir tas, ka Igaunijā joprojām ir saglabājušies gandrīz visi 1599. gadā minētie ciemu nosaukumi. Pat nezinot igauņu valodu un īpaši neorientējoties Igaunijas ģeogrāfijā, šos ciemu nosaukumus var atpazīt mūsdienu Igaunijas kartē (sk. 5. attēlu).¹⁸

Vēl dažas piezīmes par vārdiem un uzvārdiem 1599. gada revīzijā

Kristāmvārdu (priekšvārdu) daudzveidība dokumentā nav liela – no ~670 vārdiem tikai 118 ir dažādi, pārējie ir varianti. 62 priekšvārdi sastopami tikai vienreiz. Īpaši jāizceļ vārds *Jānis*, kurš kopā ar vācisko variantu *Hans* fiksēts apmēram 100 personām: *Jan* 46,¹⁹ *Joannis* 4, *Joanness* 2, *Johan*, *Joan*, *Jonis*, *Jans*, *Janel*, *Januk*, *Jen*; *Iwan* 4; *Hans* 43, *Hanus* 8. Starp pārējiem vārdiem visizplatītākais ir *Andris*: *Andrey* 20, *Andrys* 16, *Andris* 2, *Andrej* 7, *Andrzej* 7, *Andres* 3, *Andreas* 2, *Andrzej*, *Anrej*, *Andzyn*. Ar 44 pieminējumiem seko Mārtiņš: *Martyn* 25, *Marcin* 13, *Martin* 3, *Martinii*, *Martt*, *Martysz*. *Pēteris* minēts 35 reizes: *Peter* 26, *Piotr* 5, *Piter* 4. Mēģinot saskaņot iespējamās izlokšņu atšķirības starp Vidzemes un Latgales pilsnovadiem, var pamanīt, ka forma *Piter* fiksēta tikai Latgalē, kur tā sastopama arī uzvārdā: *Piteran*, *Pitheran*. Tāpat *Jonis* un *Thumin* pierakstīti Ludzas pilsnovadā; savukārt *Tum* fiksēts Aizkrauklē. Tomēr jāņem vērā, ka dokumenta sastādītāji, visticamāk, vietējo valodu īsti nemācēja, daudz centās tulkot, pierakstīt sev ierastākās formās, līdz ar to drošus secinājumus šai ziņā izdarīt nevar. Drīzāk pamanāmas ir cita veida teritoriālas atšķirības, piemēram, Vainižu pilsnovadā ir vairāk ļoti īpatnēju, iespējams, lībiešu vai igauņu personvārdu (*Kolk*, *Paim*, *Pill*, *Soyga*), Rīgas tuvumā ir daudz vācisku vārdu, un pat uzvārda vietā vairākkārt atzīmēts *Niemiec* ‘vācietis’. Tikai uz Latgali attiecas uzvārds *Pathmelnik* (sal. latg. *patmaļņiks* ‘dzirnavnieks’), kas fiksēts Rēzeknes pilsnovadā.

¹⁸ Starp citu, tikai mazliet senākajā 1582./83. gada Kurzemes bīskapijas „vaku grāmatā” (Arbusow 1924) arī viss strukturēts pa ciemiem. Iespējams, ka šie ciemi bija administratīvas vienības, līdzīgi Vidzemes pagastiem, tomēr tieši kā ciemi, ar vairāk vai mazāk atpazīstamiem nosaukumiem, tie ir saglabājušies līdz mūsdienām (ko nevar teikt par Vidzemes senajiem pagastiem).

¹⁹ Cīpurs aiz vārda norāda pieminējumu kopskaitu Vidzemes un Latgales pilsnovados (Igaunijas pilsnovadi šajā aspektā netika pērtīti).

Jāatzīmē arī daži 1599. gadā reģistrētie personvārdi, kuri vēlāk bieži sastopami uzvārdos un vietu nosaukumos. Piem., *Vilhelms* visbiežāk pierakstīts kā *Wilem* (arī *Wilhelm, Wilchelm*), ir mūsdienu uzvārda *Viļums* pamatā; vietvārdi ar *Viļum-* satopami visā Latvijā. Variācijām bagātais personvārds *Nikolajs* (*Klaus, Nickel, Nickel, Nike, Nikic, Nixel*) arī bieži izmantots vietvārdu veidošanā. Interesanti, ka mūsdienās vietvārdi ar sakni *Klāv-* (*Klāvi, Klāviņi, Klāvāni*) sastopami visā Latvijā, izņemot Latgali; arī 1599. gadā *Klaus* bijis izplatīts tikai Kokneses un Vainižu pilsnovadā, bet ne Latgalē.²⁰ Toties citi šī paša vārda atvasinājumi, kā *Nikas, Nikšas, Nikiņi*, sastopami visā Latvijā. Vārds *Laurentijs* jau 16. gs. sastopams divos patstāvīgos personvārdos – *Lauris* (*Laur, Laures, Laurenc, Lorenc, Lauryn*) un *Brencis* (*Brenc, Brencz*), turklāt abi ir populāri vietvārdos visā Latvijā (*Lauri, Laurenči, Brenci, Brenči, Brenčiški*). 1599. gada revīzijā lasāmi arī personu priekšvārdi, kas toreiz varēja nebūt retums, tomēr mūsdienās vairs netiek lietoti kā personvārdi un ir atpazīstami vienīgi uzvārdos un vietu nosaukumos. Viens no tādiem ir *Beits* (*Beyth, Beyt, Beytt*), kas visvairāk izplatīts bija Kokneses pilsnovadā, kur no tā atvasināts arī uzvārds (*Hermann Beytan*), kā arī Ludzas pusē (*Beyth*). Mūsdienās vietvārdi ar *Beit-* saknē sastopami visā Latvijā. Tāpat īpatnēji, jau izzuduši, personvārdi ir *Birn, Biryn, Orn, Ornis, Armen*, kas varētu būt mūsdienu vietvārdu un uzvārdu, kā *Bīriņi, Biernāni, Byryns, Orniški, Ārnīši, Orneiši, Arnicāni, Orneicāni, Ārmaņi* pamatā.

Ievēribas cienīga toties ir **uzvārdu** (vai citu precizējošo, personas apzīmēšanai lietoto vārdu) daudzveidība – no 902 uzvārdiem 684 ir dažādi, no tiem 543 sastopami tikai vienreiz. Līdzīgi kā Latgalē, arī Vidzemē daudzos tālaika uzvārdos var atpazīt mūsdienu vietu nosaukumus. Parasti uzvārds minēts aiz vārda, reti otrādi. Atšķirībā no priekšvārdiem, kas vienmēr apzīmē tikai vienu konkrētu personu, uzvārdi nereti tiek attiecināti uz kādu cilvēku grupu – rakstīti daudzskaitlī (piem., *Biernanowie, Miethulowie, Spungjanowie, pasinek Skangalów*) vai kā citādi norādot, ka runa ir par vairākām personām (*potomkowie Rydzewskiego ‘Ridzevska pēcteči’, z bratem ‘ar brāli’, z synem ‘ar dēlu’*). Apskatītajos avotos netrūkst pazīmju, ka vienādi uzvārdi mēdz būt radniekiem un tiek arī pārmantoti.

Kā uzvārds visbiežāk (bet tikai 9 reizes un gandrīz visi Vainižu pilsnovadā) dažādos variantos ir minēts *Jaunzemnieks* (*Jaunzemik, Jaunzemek, Jaunzemck, Janzemik, Jan Zemlik, Jan Zenck, Jawno Zenimk, Jauzeme, Jauzemek*). Visticamāk, tas ir uzvārda vietā pierakstīts zemnieka statusa apzīmējums – jaunā vietā apmeties zemnieks uz dažiem gadiem ticis atbrīvots no nodokļiem (sal. Dunsdorfs 1938: 157). Bieži (bet tikai 6 reizes) uzvārda vietā tiek rakstīts *kalējs* tā poliskajā variantā *Kowal*, Ludzas pilsnovadā arī no vietējā varianta *kaļvs* atvasinātais *Kalwysz*. Pārējie uzvārdi atkārtojas vēl retāk un lielākoties ir unikāli.

Šie vārdu un uzvārdu skaita aprēķini, protams, ir aptuveni, jo reizēm vārdu grūti atšķirt no uzvārda, sevišķi, ja persona nosaukta tikai vienā vārdā – vai tas

²⁰ Varbūt jau 16. gs. Latgalē bija zināms vārds *klāvs* ar nozīmi ‘kūts’, tad saprotams, ka šāds personvārds tur nevarēja pastāvēt.

ir vārds, iesauka, amats vai uzvārds? Dažkārt divkomponentu personvārdiem pat nav iespējams izšķirt, kurš ir vārds, kurš domājams kā uzvārds, piem., *Wixyn Sam, Wirbagal Askruba, Trynda Kaywin, Peple Pun, Kapen Mackie, Lodzien Gajlis*). Pa retam gadās arī aprakstoši apzīmējumi, piemēram, *Lewer niewidomy* ‘neredzīgais’, *Piotr bez nogi* ‘bez kājas’, bet tādu nav daudz, ja neskaita iesaukveidīgos antroponīmus.

Senie amati un ar saimniecību saistītie termini uzvārdos un vietvārdos

Revīzijas materiālos sniegti sava laika amatu nosaukumi, kas nereti pierakstīti kā uzvārdi. Iespējams, daļa no tiem jau varēja būt uzvārdi; daļa vēlāk sastopami gan uzvārdos, gan vietu nosaukumos. Līdzās poliski tulkotiem amatu nosaukumiem (piem., *kowal* ‘kalējs’, *tkacz* ‘audējs’, *karczmarz* ‘krodzinieks’) ļoti daudz ir vācisku un latvisku apzīmējumu, dažus pierakstītāji, šķiet, nav atpazinuši kā amatus.

Katrā pagastā ir savs stārstas jeb vecākais (sal. vāc. *Starost*, pol. *starosta* ‘vecākais’). Parasti tas norādīts atsevišķi aiz personvārda nepārprotami kā amata nosaukums, piemēram, *Talwojsz, starosta* (Dinab.²¹); *Armen Dryzel, starosta albo wójt* (Rēz.), bet reizēm arī kā uzvārds, piemēram, *Hans Starost*, īpaši atzīmējot bijušos (?) stārstus: *Jak Wectarost, Tomes Wectarost* (Vain.). Igaunijā *stārastam* ir cits apzīmējums – *wardej* vai *kubies*, un arī tie mēdz būt pierakstīti kā uzvārdi (*Lauryk Wardej; Kubies Rylle, wójt*). Arī pagasts tiek saukts attiecīgi – *wardejstwo* vai *kubiestwo*.

Vainižu pilsnovada uzvārdā *Kylter* var atpazīt ‘šķilteru’²² (1601. gada zviedru revīzijā pierakstīts kā *Schilter*). Gan Vidzemē, gan Latgalē ir Leimaņi:²³ *Leymani* (Salasp.), *Peter Koenikk Leyman* (Salasp.), *Anthus i Wasil Lejmanowie* (Rēz.). Livonijas laika amatpersonu nosaukumi varētu būt arī citos uzvārdos: *Rychter* (Kokn.) (sal. vācu *Richter* ‘tiesnesis’), *Hoffman* (Kokn.) (sal. vācu *Hof(f) mann* ‘pārvaldnieks, pārzinis’). Vainižos pierakstīts kāds *Andrys Karywer*, acīmredzot ‘karavīrs’, Rēzeknes pilsnovadā – *Stabelnik*, ar piezīmi *trębacz*, kas poliski nozīmē ‘taurētājs’, tātad – stabulnieks acīmredzot varēja būt ne tikai ‘muzikants’, bet arī taurētājs karaspēkā. Vainižos kāds *Jan Nieśmieliński* ir *puszkarz zamkowy* (pol. burtiski ‘pils lielgabalniece’). Iespējams, līdzīgi ir cēlies ciema nosaukums *Puškari* (pie Valmieras).

Citi amati uzvārdos 1599. gadā sastopami ļoti bieži, turklāt atšķirības šai

²¹ Šeit un turpmāk lietoti pilsnovadu nosaukumu saīsinājumi: Dinab. – Dinaburga, Rēz. – Rēzekne, Ludz. – Ludza, Kokn. – Koknese, Lielv. – Lielvārde, Aizkr. – Aizkraukle, Salasp. – Salaspils, Vain. – Vainiži.

²² *Šķilteris* (no lejasvāc. *schilter*, vāc. *Schildreiter* ‘bruņots jātnieks’) – pagasta vecākā (vagara) un stārusta palīga apzīmējums Livonijā kopš XVI gs. (Vēstures enciklopēdiskā vārdnīca, <http://vesture.eu/>).

²³ Leimaņi – no lejasvāc. *Leiman*, vāc. *Lehnsman* ‘lēņa vīrs’ – vietējās izcelsmes mazie vasaļi jeb ‘vasaļu vasaļi’ Livonijā.

ziņā starp Latgales un Vidzemes pilsnovadiem nav lielas, ja nu vienīgi Vidzemē ir vairāk vācisko variantu. Populārākais amats uzvārds ir kalējs, pierakstīts dažādās valodās (sal. latg. *kaļvs*, pol. *kowal*; vāc. *Schmied* ‘kalējs’), piem., *Kalwysz* (Ludz.), *Kowal* (Rēz.); *Matys Kowal* (Kokn.), *Kowal Lodyn* (Lielv.), *Klaus Szmith* (Kokn.), *Jan Klynszmedt* (Vain.). Daudz ir galdnieku, namdaru (sal. pol. *cieśla*, liet. *dailidė* ‘galdnieks’, vāc. *Zimmermann* ‘namdaris’): *Henryk Cymmerman* (Rēz.), *Andrys Tymerman* (Vain.), *Hans Dajlida* (Rēz.), *Cieślina wdowa* (Rēz.); tāpat – ratnieku: *Rathnik* (Aizkr.), *Stalmach* (Rēz.) (sal. vāc. *Stellmacher* ‘ratnieks’), *Andrys Rathniczan*, *Jakób Rathniczan*, *wójt* (Kokn.). Iespējams, daļa no tiem ir uzvārds, bet ne vairs amata nosaukums. Vēl ir minēti mucinieki: *Peter Mucnik* (Kokn.), *Martin Mucznik* (Aizkr.); audēji (sal. pol. *tkacz*, latv. novec. *vēvers* ‘audējs’): *Hans Tkacz* (Rēz.), *Marcin Tkacz* (Ludz.), *Piotrowa tkaczowa wdowa* (Kokn.), *Tkacz* (Vain., Salasp.); *Jachim Wewer* (Kokn.), *Wewer* (Salasp.); ādmiņi (sal. vāc. *Kürschner*, pol. *kuśnierz* ‘ādmiņis’): *Andrzej Kuśnierz* (Kokn.); kurpnieki: *Mathys Kurpnik* (Kokn.), *Kurpnik* (Rēz.), *Tomek Świec* (sal. pol. *szewc*, senāk arī *szwiec*, *świec*, ‘kurpnieks’) (Rēz.); dzirnavnieki (sal. latg. *patmalis* ‘dzirnavas’): *Jan Pathmelnik*, *Jurgi Pathmelnik*, *Laur Pathmelnik* (Rēz.); mūrnieki: *Murnik alias strycharz* (Ludz.); *Januk mularz* (Rēz.); zvejnieki: *Andrys Weynig*, *Matys Weynig*²⁴ (Vain.). Uzvārds saziņējams arī pa kādam klētniekam: *Klaus Kletnik* (Vain.); rijniekam: *Lenis Rynik* (Lielv.), krodziniekam (sal. pol. *karczma* ‘krogs’): *Piotr Karczmarz* (Kokn.) utt.

Igaunijā, Peltsamā (*Iberpol*) pils aprakstā amati ir bagātīgi pārstāvēti uzvārdu vietā, turklāt tulkoti poļu valodā: *Krysztoff Kucharz* (pol. *kucharz* ‘pavārs’), *Maciek Piekarz* (pol. *piekarz* ‘cepējs, maiznieks’), *Piotr Garncarz* (pol. *garncarz* ‘podnieks’), *Hanus Rybak* (pol. *rybak* ‘zvejnieks’), *Piotr Propornik* (dienesta pakāpe karaspēkā²⁵), *Marcin Złotnik* (pol. *złotnik* ‘zeltkalis’); Vīlandes pilsnovadā parādās arī *Moiznik Macz*, *Moyznik Hancz*, kas sasaucas ar Dinaburgas pilsnovadā minētajiem muižu apzīmējumiem *mojza*, *mujža* un vēlāko gadsimtu revīzijās minēto uzvārdu *Muzyznik* (piem., *Довгялло* 1899: 161) u. tml. Iespējams, vārds *muižnieks*, *muiziniķs* varēja nozīmēt ko citu nekā piederību muižniecībai.²⁶

Atgriežoties pie Igaunijā minētā zeltkaļa (*Złotnik*), šķiet, ar šo amatu varētu būt saistīts arī Rēzeknes novada Veremu un Audriņu pagasta ciema nosaukums *Zeltiņi*. Uzvārds *Zeltiņ* vairākām personām toreizējā Makašānu pagastā pierakstīts 1712. gadā, bet tā vēsture varētu iesniegties jau 1590. un 1599. gadā, saistībā ar šajā apvidū minēto Ludviku Zlotažu jeb Zlotanu (*Zlotarz*, *Zlotan*). Poļu vārds *zlotarz*, *złotnik* tiek skaidrots kā ‘zeltkalis’, mūsdienu izpratnē ‘juvelieris’, latīniski *aurifaber*;²⁷

²⁴ Atpazīti kā zvejnieki 1601. gada zviedru revīzijā, kur tie minēti ar uzvārdu *Schweynick* un piezīmi *fischers* (sal. vāc. *Fischer* ‘zvejnieks’).

²⁵ Varbūt ‘karodznieks’, sal. senslāvu *npánopř* ‘karogs’.

²⁶ Vēstures enciklopēdiskā vārdnīca (<http://vesture.eu/>) to komentē šādi: *Tā kā Livonijā vasaļus nešķiroja pēc etniskās izcelsmes, arī brīvzemniekus un Leimaņus pielīdzināja vācu sīkmuižniekiem, kas izskaidro, kāpēc latviešu tautasdziesmās bieži apdzied bāliņa muižu, kā arī uzvārds un māju nosaukumos bieži sastopams muižnieks.*

²⁷ *Encyklopedia staropolska*, IV sēj., 501.–504. lpp.

šajā gadījumā tas varēja būt amata nosaukums, ko tulkoja pēc vajadzības. Zīmīgi, ka vietvārds *Zeltiņi* ir izplatīts arī citur Latvijā, un, iespējams, dažos gadījumos tā vēsture varētu iesniegties Livonijas laikos, sevišķi, ja tie atrodas seno piļu tuvumā. Šai kontekstā Vainižu pilsnovadā 1599. gadā fiksētie *Auri*, kas mājvārdā saglabājušies līdz mūsdienām, arī ļoti atgādina latīnisko *aurifaber* ‘zeltkalis’.

Visbeidzot, Igaunijā ir daudz tulku: *Jakusz Thumacz*, *Offanas Thumacz*, *Pojecki Marcus*, *thumacz* (pol. *thumacz* ‘tulks’), *Tolke Jak* (sal. ig. *tõlk* ‘tulks’). Savādi, ka Latvijas pusē tulks kā amats vispār netiek minēts, vienīgie uzvārdi ar iespējamu sākotnējo nozīmi ‘tulks’ varētu būt: *Andrej Tolmacz* (Lielv.) (sal. pol. *thumacz*, vāc. *Dolmetscher*, agrāk arī *Tolmetsch* ‘tulks’) un *Spungian Talkarys* (Rēz.), kurš nez kāpēc izcelts citu *Spunģānu* (*Spungianowie*) vidū.

Uzvārda vietā gadās arī varbūtējas iesaukas: *Hermann Gary* (Ludz.), *Klaus Garymarten* (Vain.), *Zergogulów* (Lielv.), *Slinka* (Ludz.). Pēdējais kā uzvārds minēts vairākām personām vēl 1646. gada Ludzas stārstijas inventārā (Brežgo 1944) un redzams sādžu nosaukumos *Слинково* un *Тоза Слинкова* 1654. gada „skrierveru grāmatā” (Brežgo 1927), bet jau pēc gadsimta, 1765. gada revīzijā un vēlāk, vairs nav sastopams.

Biežāk Igaunijā, bet šur tur arī Latvijā, uzvārda vietā norādīts tēva vārds, piem., *Andrys Nikedels* (Vain.); tautība: *Dawid Niemiec*, *Hans Niemiec* ‘vācietis’ (Lielv.); *Peter Polith* ‘polītis, polis?’ (Kokn.); *Iwan Moskal* ‘maskalis, resp., krievs’ (Ludz.); *Bartholomaei Prussak* ‘prūsis’ (Kokn.); iespējams, ka uzvārdi – *Lithyn* (Ludz., Rēz.), *Lejthan* (Ludz.) – norāda uz lietuviešiem.

Secinājumi

Kā tad izskatās Latgales vietvārdi un personvārdi 1599. gada revīzijā uz visas Livonijas fona? Vispirms jāatzīmē, ka Livonijas latviešu daļas – Latgales un Vidzemes – pilsnovadu apraksti savā ziņā ir līdzīgi: personas uzskaitītas pa pagastiem, muižām, foļvarkām u. tml. Vērojama tendence pēc iespējas visiem pierakstīt vārdu un uzvārdu (gandrīz vienmēr pirmais rakstīts vārds, pēc tam uzvārds). Šajā ziņā tie stipri atšķiras no Igaunijas pilsnovadu aprakstiem: ja Latvijas daļā ciemi tikai šur tur ir minēti it kā starp citu, tad Igaunijā pārsvarā viss strukturēts pa ciemiem, turklāt šo ciemu nosaukumi joprojām ir atpazīstami mūsdienu kartē. Arī Igaunijā pārsvarā ir divkomponentu personvārdi, bet kā pirmais ļoti bieži minēts uzvārds (vai kāds cits diferencējošs apzīmējums), pēc tam vārds.

Daudzie ciemu nosaukumi mūsdienu Latgalē pretstatā mājvārdiem Vidzemē acīmredzot ir vēlāko gadsimtu rezultāts, bet 16. gs. apdzīvotības struktūra Latgalē un Vidzemē bija līdzīga (toties atšķirīga no Igaunijas): daudzas sīkas izkaisītas mājkopas, kas vēlāk Latgalē, palielinoties iedzīvotāju skaitam, izauga par ciemiem. Iespējams, ka 1599. gada uzvārdos slēpjas arī daudzi vēl senāki vietu nosaukumi, lai gan kopumā šajos materiālos nav pamanāma izteikta tendence veidot uzvārdus no vietu nosaukumiem, drīzāk otrādi.

Mūsdienu Vidzemes kartē, lai cik tas liktos dīvaini, var atrast vairāk „pēdu” no 1599. gadā minētajiem īpašvārdiem nekā Latgalē, turklāt Vidzemē šīs atbilstes ir konkrētākas. Iespējams, to var izskaidrot ar mājvietu dokumentēšanu un kartēšanu 17. gs. zviedru revīzijās. Latgalē intensīvs apdzīvoto vienu nosaukumu veidošanās process vērojams 18. gs., arī pirmā lielmēroga kartēšana norisinājās gadsimtu vēlāk nekā Vidzemē – 1784. gadā.

Negaidīti daudz ir uzvārdu/ vietvārdu, kas sastopami gan Latgalē, gan Vidzemē, piemēram, *Beitāni/ Beitēni, Beiti, Brici, Breidaki/ Brīdaki, Dauguļi, Paņķāni, Prikņi* u. c. Arī tas liecina par kādu kopīgu „telpu”, kurā šie nosaukumi veidojās.

Uzvārdu veidošanās sākumi, šķiet, visā Livonijā bija līdzīgi, 1599. gadā poļi un 1601. gadā zviedri turpina Livonijā aizsākto paradumu līdzās kristāmvardam rakstīt vēl kādu precizējošu vārdu, kas varēja būt kopīgs lielākai ļaužu grupai, piemēram, ģimenei, dzimtai u. tml. Pēc Livonijas sadalīšanas Poļu Inflantijā jeb Latgalē tie turpināja attīstīties tāpat kā Polijā, Lietuvā, turpretī zviedru Vidzemē lielāka vērība acīmredzot veltīta mājvietu nosaukumiem, tāpēc liela daļa iedzīvotāju līdz pat 19. gs. te palika bez uzvārdiem.

AVOTI

Pamatavots

Jakubowski Jan, Kordzikowski Józef, red. (1915). *Rewizya Inflancka 1599 r. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*. Tom XIII. *Inflanty*. Część I. Warszawa.

Citi avoti

Academic dictionaries and encyclopedias. <http://www.deacademic.com>, sk. 04.01.2018.

Arbusow, Leonid (1921). Studien zur Geschichte der lettischen Bevölkerung Rigas im Mittelalter und 16. Jahrhundert. *Latvijas Augstskolas Raksti* 1 (01.01.1921), Rīga: Latvijas augstskola, 76–100.

Arbusow, Leonid (1924). Ein Verzeichnis der bäuerlichen Abgaben im Stift Kurland (1582/83). *Latvijas Universitātes Raksti* 10, Rīga, 163–286.

Arbuzovs, Leonids (1920). Peezīmes par 16. gadu simteņa vecakajeem latveešu literaturas peeminekļeem: Visagrakee roktraksti latveešu valodā kopš 1558. g. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 1. 34–47.

Ābers, B[enno] (1943). Kalēju amati Rīgas vēstures avotos un latviešu tautas dziesmās. *Latvju Tautsaimnieks* 15–16. 243–245.

Biezais, Haralds (1957). *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga, 1582–1621*. Uppsala: Lundequistska bokhandeln; Wiesbaden: Otto Harrasowitz.

Blese, Ernests (1924). Mūsu uzvārdu pētīšanas uzdevumi. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 8. 163–171.

Brežgo, Boļeslavs (1927). 1654. gada „Piscovaja kņiga” Latgalē. *Filologu biedrības raksti* VII. Rīga, 101–109.

Brežgo, Boļeslavs (1944). *Latgolas vēstures materiali*. Daugavpils: Vl. Lōča izdevnīceiba.

Bruiningk Hermann, Busch Nicolaus (ed., 1908). *Livländische Güterunkunden (aus den Jahren 1207 bis 1500)*. Riga.

- Dunsdorfs, Edgars (1938). Vidzemes arklu revīzijas 1601.–1638. *Latvijas Universitātes Raksti*. Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes sērija, IV sēj. Nr. 1.
- Fahlbusch, Fabian, Peschke, Simone (2016). Familiennamen nach Beruf und persönlichen Merkmalen/ *Deutscher Familiennamenatlas*. Band 5. Berlin/ Boston: De Gruyter.
- Gloger, Zygmunt (1900–1903). *Encyklopedia staropolska I–IV*. Warszawa: Druk P. Laskauera i W. Babickiego. <http://literat.ug.edu.pl/~literat/glogers/index.htm>, sk. 04.01.2018.
- Karšu izdevniecības „Jāņa sēta” Karšu pārlūks. <https://balticmaps.eu/>, sk. 04.01.2018.
- Latvijas Vietvārdu datubāze. <http://vietvardi.lgia.gov.lv/>, sk. 04.01.2018.
- LĢIA – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras Karšu pārlūks. <http://kartes.lgia.gov.lv/karte/>, sk. 04.01.2018.
- Mežs, Ilmārs (2017). *Latviešu uzvārdi arhīvu materiālos: Latgale*. Rīga: Latviešu Valodas aģentūra.
- Schadewaldt, Daphne, Bearb. (2018). *Kurländische Güterurkunden*. Datenbank, <https://www.herder-institut.de/bestaende-digitale-angebote/datenbanken/kurlaendische-gueterurkunden.html>, sk. 04.01.2018.
- Stikāne, Vija (2012). *Sieviete Livonijas sabiedrībā viduslaikos un Jauno laiku sākumā 13.–16. gs.* Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte.
- Škutāns, Stanislavs (1974). *Dokumenti par klaušu laikim Latgolā*. [Minhene]: Latgaļu izdevnīceiba.
- Švābe, Arveds (1933). Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601). *Latvijas Universitātes Raksti*. Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes sērija, II sēj., Nr. 3. 337–596.
- Vēstures enciklopēdiskā vārdnīca*. <http://vesture.eu/>, sk. 04.01.2018.
- Zeps, Valdis (1972). Kū līcynoņ 1654. goda Piscovaja kņiga par Latgolū. *Acta Latgalica* 4. [B. v.]: Latgaļu Pētņiceibas instituts, Latgaļu izdevnīceiba, 124–127.
- Беляшевский, Николай (1900). Материалы по истории Прибалтийского края, хранящиеся в архивах бывшего финансового управления Царства Польского. *Труды Десятого Археологического съезда въ Ригѣ 1896*. Т. III. Москва: Типографія Г. Лисснера и А. Гешеля, 67–91.
- Довгялло, Дмитрий (ред., 1903). *Историко-юридическіе матеріалы, извлеченные изъ актовыхъ книгъ губерній Витебской и Могилевской*. Вып. 31. Витебскъ: Губернская Типо-Литографія.
- Довгялло, Дмитрий (ред., 1899). *Историко-юридическіе матеріалы, извлеченные изъ актовыхъ книгъ губерній Витебской и Могилевской*. Вып. 27. Витебскъ: Губернская Типо-Литографія.

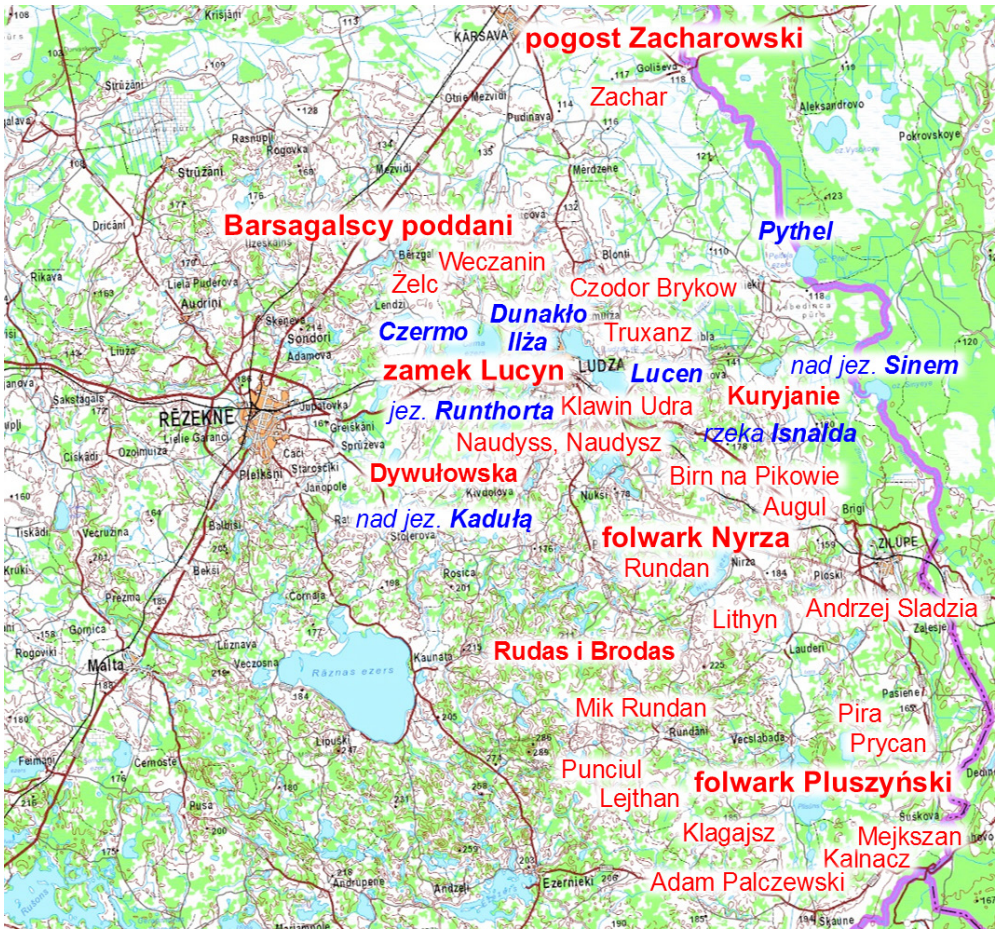
1. tabula. *Dažu 1599. un 1601. gada revīzijās minēto personvārdu iespējamā atbilstība mūsdienu vietvārdiem (īpaši mājvārdiem) kādreizējā Vainižu pilsnovadā*

Table 1. *The possible correspondence of some proper names mentioned in 1599 and 1601 census to modern place names (especially names of farmsteads) in the former Vainiži castle area*

Personvārds 1599. gada poļu revīzijā (Jakubowski, Kordzikowski 1915)	Personvārds 1601. gada zviedru revīzijā (Švābe 1933)	Vietvārds 20. gs. 30. gadu kartē M 1:75 000	Vietvārds mūsdienu kartē* (2018)
<i>Hans Aur</i>	<i>Hanns Sauwr</i>	<i>Auris</i> (vs.)	<i>Auri</i> (vs.)
<i>Soyga Rydmecz</i> <i>Tomas Rydmecz</i>	<i>Sohr Remmeß</i> <i>Tomas Remmes</i>	<i>Rimacis</i> (vs.)	<i>Rimači</i> (vs.)
<i>Pill</i>	<i>Jacob Puhll</i>	<i>Pillis</i> (vs.)	<i>Piļļi</i> (vs.)
<i>Matys Weyng</i>	<i>Mattieß Schweynick</i>	<i>Zvejnieki</i> (vs.) <i>Zvejnieku ez.</i>	<i>Kalnzvejnieki</i> (vs.) <i>Zvejnieku ez.</i>
<i>Andrys Melki</i>	<i>Andreas Melck</i>	<i>Melka</i> (vs.)	<i>Melkas</i> (vs.)
<i>Klaus Kletnik</i>	<i>Clauwes Kleetnick</i>	<i>Klētnieks</i> (vs.)	<i>Klētnieki</i> (vs.)
<i>Tomas Piper</i> <i>Bertmes Piper</i>	<i>Thomas Piper</i> <i>Bartelmeuß Piper</i>	<i>Pipars</i> (vs.)	<i>Pīpari</i> (vs.) <i>Mazpīpari</i> (vs.)
<i>Jan Klynszmedt</i>	<i>Jaen Kleinschmidt</i>	–	<i>Kliesmītes</i> (vs.) ¹
<i>Andrys Pergiell</i>	<i>Andreas Pergull</i>	<i>Purgailis</i> (vs.)	<i>Purgaiļu purvs</i>
<i>Laures Kraul</i>	<i>Laurens Krauwell</i>	<i>Kraulis</i> (vs.) <i>Veckraulis</i> (vs.)	<i>Veckrauļi</i> (bij. vs.)
<i>Andres Tau</i>	<i>Andreas Towe</i>	<i>Taumežs</i> (vs.)	<i>Taumeži</i> (vs.)
<i>Jurgen Tels</i>	<i>Jaen Telß,</i> <i>Thomas Telß</i>	<i>Telši</i> (vs.)	<i>Telši 1</i> (vs.) <i>Telši 2</i> (vs.)
<i>Jak Issalkal</i>	<i>Jacob Weselka</i>	<i>Iesalkājas pmž.</i>	<i>Lejasiesalkājas</i> (vs.)
–	<i>Peter Kenne</i>	<i>Ķenis</i> (vs.)	<i>Ķeņi</i> (vs.)
<i>Kithys pogost</i>	–	<i>Ķīts</i> (vs.) <i>Mazķīts</i> (vs.)	<i>Lejasķītas</i> (vs.) <i>Lielķītas</i> (vs.)

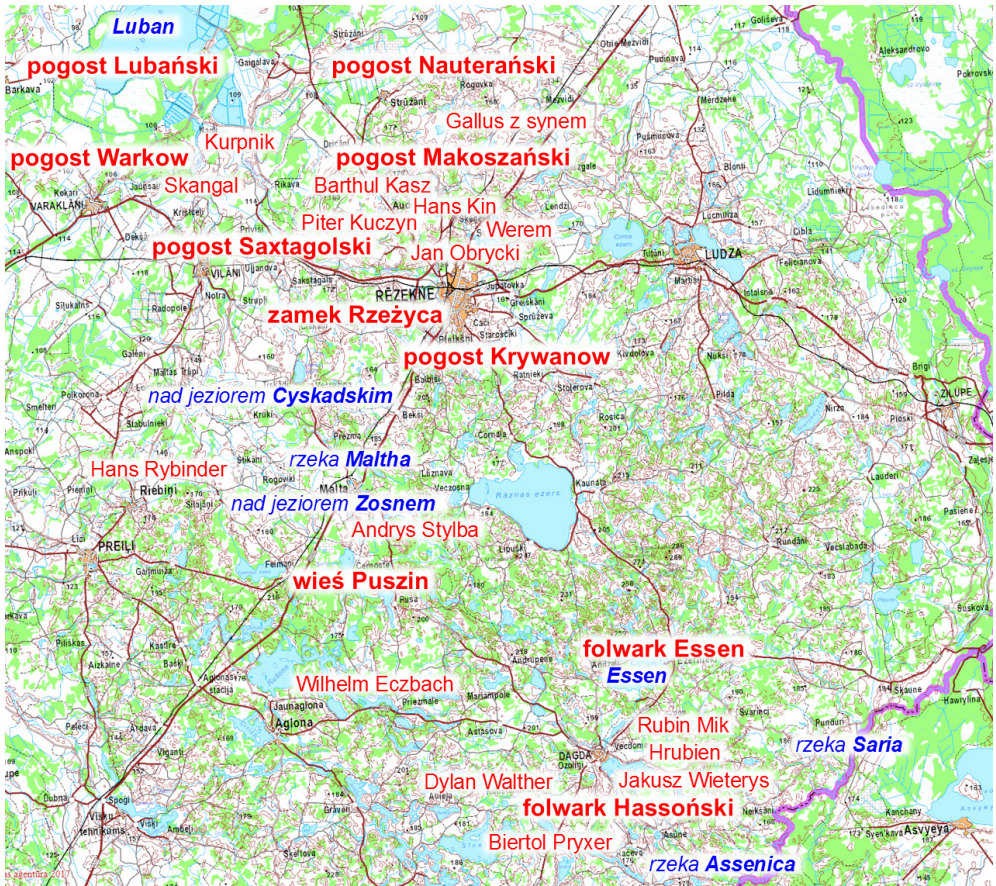
* Pēc Latvijas Vietvārdu datubāzes un LĢIA Karšu pārļūka datiem 2018. gada janvārī.

¹ Tikpat sens un līdzīgi radies – no vācu *Kleinschmidt*, burtiski ‘mazkalējs’, bet ar nozīmi ‘sīku lietu kalējs’, ‘atslēgu kalējs’, arī ‘atslēdznieks’ (sal. Ābers 1943; Fahlbusch, Peschke 2016) – varētu būt arī nosaukums *Klīsmetes* (agrāk *Tuvās* un *Tālās Klīsmetes*, rakstos arī *Klīsmeti*) Latgalē, Andrupenes un Andzeļu pagastā. Diemžēl par šo teritoriju pagaidām trūkst materiālu, kas to apliecinātu.

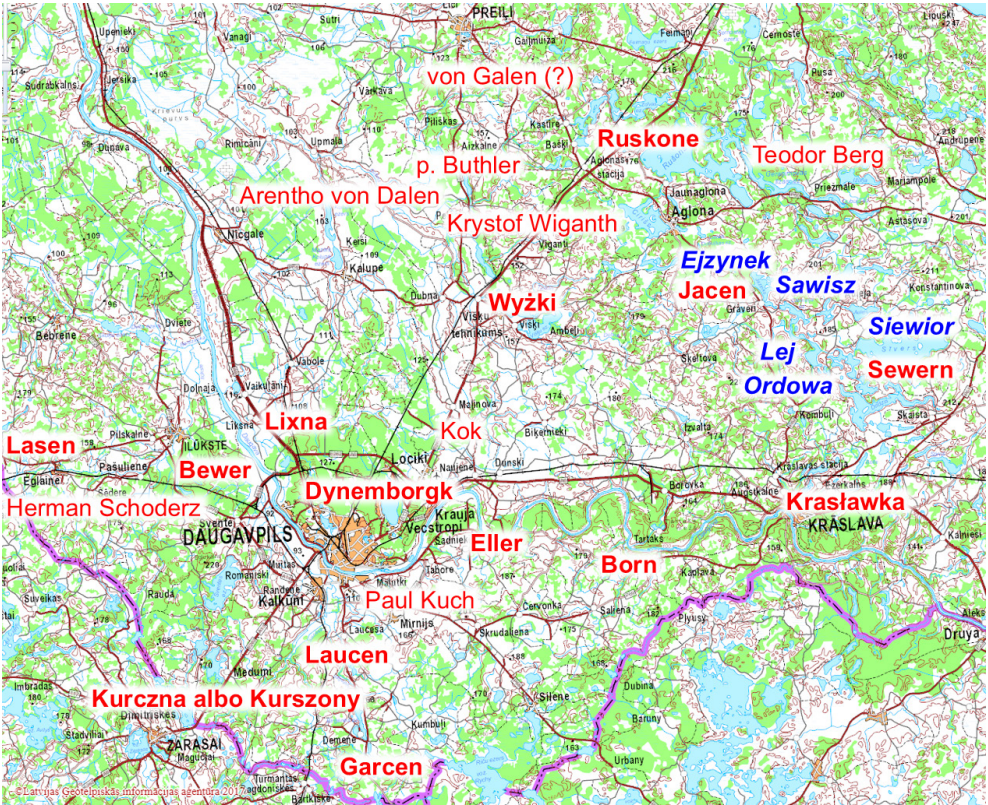
1. attēls. *Dažu Ludzas pilsnovada 1599. gada revīzijā minēto vietvārdu un personvārdu shematiskis izvietojums mūsdienu kartē.* Iespējamās 16. gs. personvārdu un vietvārdu atbilstmes mūsdienu vietvārdiem: Zachar – Zahari Goliševas pag.; Barsagalscy poddani – Bērzgales pag.; Weczanin – Vecināni Bērzgales pag.; Żelc – Jaunzeļči Zvirgzdenes pag.; Czodor Brykow – Čodorāni Blontu pag., Brigi Brigu pag.; Dunaklo – Diunoklis (ez.); Czermo – Cirms (ez.); Ilza – Mazais Ludzas ez.; Truxanz – Lielie Trukšāni Ciblas pag., Mazie Trukšāni Zvirgzdenes pag.; zamek Lucyn – Ludzas pils; Lucen – Lielais Ludzas ez.; Klawin Udra – Iudri Isnaudas pag.; Naudyss, Naudysz – Isnauda, Isnaudas pag.; rzeka Isnalda – Pilda, lejtecē Isnauda (upe); nad jez. Sinem – Zilezers; Kuryjanie – Kurjanova Līdumnieku pag.; jez. Runthorta – Runtortas ez.; Dywułowska nad jez. Kaduła – Kiudolova pie Kiudolovas ez. Pureņu pag.; Birn na Pikowie – Lielā un Mazā Pīkova Brigu pag.; Augul – varbūt Dauguļi Nirzas pag.; folwark Nyrza – Nirza, Nirzas pag.; Rundan – Rundāni Isnaudas pag.; Lithyn – Litovskie Lauderu pag.; Andrzej Sladzia – Sładzeva Zaļesjes pag.; Rudas i Brodas – Rogaiža un Brodaiža Pildas pag.; Mik Rundan – Rundāni Rundānu pag.; Pira – Piragova Pasienes pag.; Prycan – Pricimova Istras un Pasienes pag.; folwark Pluszyński – bija pie Plisūna ez.; Punciul – Punculova Rundānu pag. (Puncuļi ir arī citur); Lejthan – Leitīnova Istras pag. vai Leitāni Lauderu pag.; Klagajsz – Klagiši Istras pag.; Mejkszan – Meikšāni Pasienes pag.; Kalnacz – Kolnačova Pasienes pag.; Adam Palczewski – sal. Palšu ezeri Šķaunes pag.

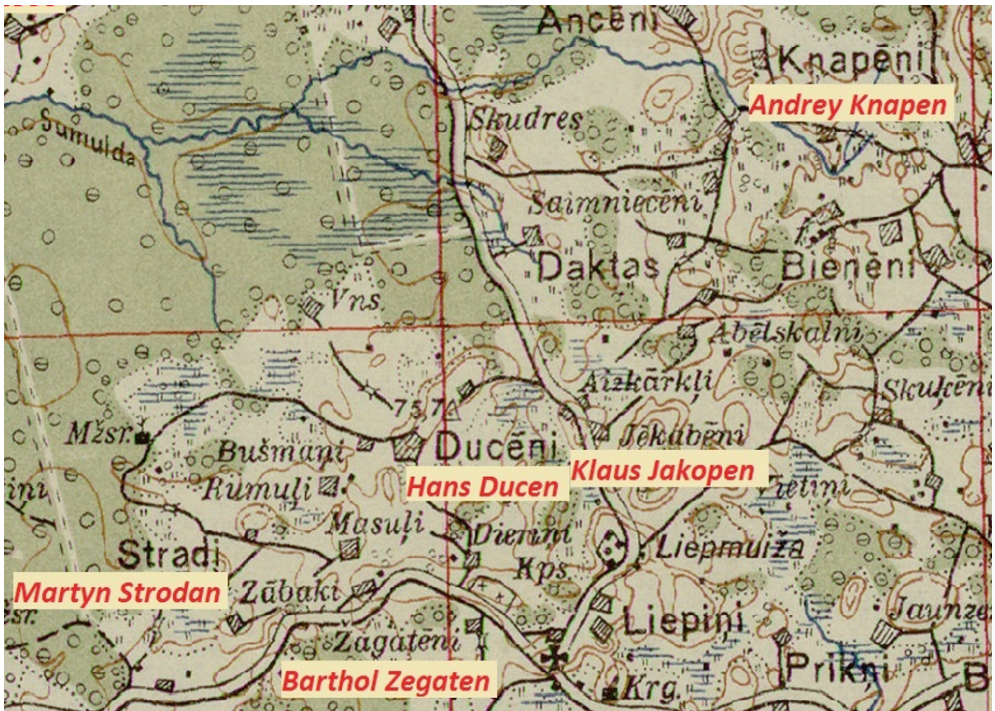

2. attēls. *Dažu Rēzeknes pilsnovada 1599. gada revīzijā minēto vietvārdu un personvārdu shematisks izvietojums mūsdienu kartē.* Iespējamās 16. gs. personvārdu un vietvārdu atbilstmes mūsdienu vietvārdiem: *Luban* – *Lubāns*; *pogost Lubański* – mūsdienās *Nagļu pag.*; *Kurpnik* – *Kūrpiniķi Rikavas pag.*; *pogost Warkow* – *Varakļāni vai Vārkava*; *Skangal* – *Skangaļi Rikavas pag.*; *pogost Saxtagalski* – *Sakstagala pagasts*; *pogost Nauterański* – *Naurānu pagasts*; *Gallus z synem* – *Vecgailumi, Jaungailumi, Gailumu ez.* *Ilzeskalna pag.*; *pogost Makoszański* – *Makašānu pagasts*; *Barthul Kasz* – *Kaši Kantinieku pag.*; *Hans Kin* – *Ančupāni (?) Veremu pag., sal. Ančkini Vārkavas pag.*; *Werem* – *Veremes Veremu pag.*; *Piter Kuczyn* – *Kucines Audriņu pag.*; *Jan Obrycki* – *Obricki Veremu pag.*; *zamek Rzeżyca* – *Rēzeknes pils*; *pogost Krywanow* – *varbūt Krīveņi Ozolmuižas pag.*; *nad jeziorem Cyskadskim* – *Ciskodu ez.* *Silmalas pag.*; *Hans Rybinder* – *sal. Riebiņi, agrāk Ribiniškas Riebiņu pag.*; *rzeka Maltha* – *Malta (upe)*; *nad jeziorem Zosnem* – *Zosnas ez.* *Lūznavas pag.*; *Andrys Stylba* – *Stiļbi Lūznavas pag.*; *wieś Puszin* – *Puša Pušas pag.*; *Wilhelm Eczbach* – *Eisbahova Kastuļinas pag. Priežmalē*; *folwark Essen* – *Essenmuiža Ezernieku pag.*; *Essen* – *Eša ezers jeb Ežezers Ezernieku pag.*; *Rubin Mik, Hrubien* – *Rubinova Asūnes pag. un Rubinauci Svriņu pag.*; *Jakusz Wieterys* – *Veterauci Svriņu pag.*; *Dylan Walther* – *Valteri Konstantinovas pag.*; *folwark Hassoński* – *Asūne jeb Osīuns*; *Biertol Pryxer* – *agrākā Prikotova Asūnes pag. (tag. Kovaļki?), sal. Prikņi Bērziņu pag.*; *rzeka Assenica* – *Asūnīca (upe)*; *rzeka Saria* – *Sarjanka (upe)*.

3. attēls. *Dažu Dinaburgas pilsnovada 1599. gada revīzijā minēto vietvārdu un personvārdu shematisks izvietojums mūsdienu kartē.* Iespējamās 16. gs. personvārdu un vietvārdu atbilstmes mūsdienu vietvārdiem: *von Galen* – sal. *Galāni* Galēnu pag.; *Ruskone* – *Rušiuns* Rušonas pag.; *Teodor Berg* – sal. *Bergofa* Kastuļinas pag.; *p. Buthler* – *Butleri* Pelēču pag.; *Arentho von Dalen* – *Arendole* Rožkalnu pag.; *Krystof Wigant* – *Vīganti* Višķu pag.; *Wyżki* – *Viški* Višķu pag.; *Kok* – *Kokini* jeb *Kokeņi* [uo] Maļinovas pag. un *Kokiniški* jeb *Kokaniši* [uo] Līksnas pag.; *Liksna* – *Līksna*; *Dyneborgk* – *Daugavpils*; *Ejzynek* – *Jazinka* ez.; *Jacen* – tag. *Grāveri*; *Sawisz* – *Saviņu* jeb *Saveļu* ez.; *Siewior*, *Sewern* – *Sivers*; *Lej* – *Lejs*; *Ordowa* – *Ārdavs*; *Kraslawka* – *Krāslava*; *Born* – *Vecborne* Kaplavas pag., *Lielborne* Salienas pag.; *Eller* – *Elerne* Tabores pag.; *Paul Kuch* – sal. *Kuhariški* Tabores pag. *Kuhališki* Demenes pag.; *Laucen* – *Laucesa*; *Kurczna albo Kurszony* – *Kurcums* Medumu pag.; *Garcen* – *Gārsene* (?) (patālu), sal. *Gateņi* pie *Dārza* ez. Demenes pag.; *Herman Schoderz* – *Šēdere*; *Bewer* – *Bebrene* (?) (patālu), *Beveriņas* Sventes pag.; *Lasen* – *Laši* Eglaines pag.

4. attēls. Dažu Kokneses pilsnovada 1599. gada revīzijā minēto personvārdu atbilstes mājvārdos 20. gs. 30. gadu kartē. Vēl joprojām (2018. gadā) šajā teritorijā atbilstoši vietvārdi ir atrodami topogrāfiskajā kartē: Kalna Stradi (vs.), Zagatiņas (vs.), Ducēnu kalns, Jēkabēni, Kņapēni (vs.), Kņapēnu kalns (sal. LĢIA Karšu pārlūks).

Figure 4. The correspondence of some Koknese castle area proper names mentioned in 1599 census to the names of farmsteads on the map of 1920s–30s.

5. attēls. Dažu 1599. gada revīzijā minēto Igaunijas Peltsamā (Iberpol) pilsnovada ciemu nosaukumu atbilstes mūsdienu kartē (sal. Jakubowski, Kordzikowski 1915 un karšu izdevniecības “Jāņa sēta” Karšu pārlūks)

Figure 5. The correspondence of some names of villages in Estonia Põltsamaa (Iberpol) castle area mentioned in some census of 1599 on a contemporary map

Kaspars Strods

NOZIEDZĪBA LATGALĒ LAIKRAKSTA „LATGOLAS WÒRDS” (1919–1921) ATSPUGUĻOJUMĀ

Pētījuma mērķis ir atklāt vispārējās noziedzības tendences Latgales teritorijā 20. gs. sākumā, kā avotu izmantojot periodisko izdevumu „Latgolas Wòrds”¹ (1919–1921). Šajā rakstā, analizējot un sistematizējot laikrakstā publicēto noziedzības ziņu saturu, tiek izmantota kontentanālīzes metode. Pētījumā ieskicēta vispārējā sociālekonomiskā situācija Latgalē, analizēta atsevišķu sociālo grupu iesaiste dažādu pretlikumīgu darbību veikšanā, kā arī visbiežāk paveikto noziegumu veidi u. c. aspekti.

Atslēgas vārdi: Latgale, noziedzība, laikraksts „Latgolas Wòrds”.

CRIMINALITY IN LATGALE IN THE REFLECTION OF THE NEWSPAPER “LATGOLAS WÒRDS” (1919–1921)

After the end of the Latvian War of Liberation (1918–1920) and the liberation of Latgale from the Bolsheviks, everyday life started to improve gradually, however, due to various objective circumstances (the geographical position – the border with the Soviet Russia, the presence of various criminal elements, relocation of refugees and several socio-economic factors such as unemployment, poverty, etc.), the region was still highly criminal. Processes and events including criminal offenses occurring in the territory of Latvia were reflected in various state and regional newspapers. The largest regional newspaper was “Latgolas Wòrds”, published by the Latgalian Christian Farmers’ Union, which eventually became an independent source of information for a large part of the population of Latgale.

The aim of the study is to identify the main trends of criminality in the territory of Latgale as reflected in the newspaper “Latgolas Wòrds” (1921–1921).

The content of publications under analysis indicates that there were various crimes committed (including murder, robbery, theft, etc.); the selected publications also reveal the overall socio-economic situation in the region during this period.

The rapid spread of crime in the rural areas testifies to the socio-economic problems experienced by the population of Latgale (unemployment, devastated

¹ Rakstā dots nosaukums „Latgolas Wòrds”, kas tika lietots no 1919. gada 31. jūlija līdz 1923. gada 19. decembrim. Sākot ar 1924. gadu, laikraksta nosaukuma rakstība bija „Latgolas Vòrds”.

farms, the overall food deficit, etc.). Similarly, the publications outline the social portrait of criminals: among them there were socially disadvantaged people (rural population, etc.) and servicemen of different armies. Active or passive participation of certain social groups (soldiers, police officers, etc.) in committing crimes indicates not only certain problems in the activities of the Latgalian security institutions, but also in the general trends typical of the Latvian state on the whole. It should be noted that the news displayed in the newspaper can hardly be perceived as an opinion of the general public, but rather as an interpretation of events by a certain group or its representatives.

Keywords: Latgale, criminality, newspaper “Latgolas Wòrds”.

Ievads

Noziedzība, kā globāla problēma publiskajā telpā tika aktualizēta 19. gs. līdz ar moderno masu mediju attīstību.² Laika gaitā prese kļuva par vadošo informācijas avotu plašam sabiedrības lokam. Laikrakstu ziņu publikācijās aizvien biežāk parādījās ar noziedzības tematiku saistītie raksti, kuri pārsvarā kalpoja kā informatīvs materiāls dažādām sabiedrības grupām. Pakāpeniski uzmanība tika pievērsta ne tikai atsevišķu noziegumu, bet arī tiesas prāvu scenogrammu atspoguļojumiem, protams, ja tās saturēja lasītājiem pievilcīgu informāciju (Marsh, Melville 2010: 6).

Presē publicētā informācija ne tikai atspoguļo konkrētos notikumus, bet vienlaikus [...] *veido sabiedrības attieksmi pret sabiedrībā aktuālām problēmām* (Lipša 2009: 14), konkrētajā gadījumā noziedzību. Tādējādi lielā mērā sabiedrības zināšanas par kādu noteiktu noziegumu un to veicējiem balstītas uz dažādos medijos redzēto un dzirdēto informāciju (Marsh, Melville 2010: 1) Turklāt, jāņem vērā, ka lielākā daļa preses izdevumu veic kādu noteiktu sociālo pasūtījumu, resp., ir atkarīgi no izdevēja izvirzītajiem mērķiem, kas var tikt uzlūkots kā sociālās kontroles instruments. Līdz ar to jāpiekrīt viedoklim, ka *periodiska prese nekad nav bijusi brīva, tātad tā nekad arī nav objektīva* (Gavriļins 2017: 77).

Pirmā pasaules kara ietekmē praktiski visā Eiropā saasinājās noziedzības problēma un ar to saistītie problēmjaucājumi, kas bija saistīti ar dažādiem sociālajiem aspektiem (nodarbinātības, vispārējs pārtikas trūkums, izglītības u. c.). Kara izraisītās sekas atstāja postošu iespaidu arī uz vairākām Austrumeiropas valstīm, tostarp jaunizveidoto Latvijas Republiku, kurai pirmajos neatkarības gados nācās risināt vairākus ar valsts organizāciju saistītus jautājumus (ekonomikas stabilizēšana, vispārējās drošības un miera nodrošināšana, jaunas likumdošanas izstrāde u. c.). Iepriekš minēto faktori radīja priekšnoteikumus vispārējam noziedzības pieaugumam gan valstī kopumā, gan atsevišķos tās reģionos

Pēc neatkarības cīņām (1918–1920) beigām un Latgales atbrīvošanas no

² Viens no pirmajiem visplašāk presē atspoguļotajiem noziegumiem bija Džeka Uzšķērdēja (*Jack the Ripper*) veiktās slepkavības Londonā 1888. gadā (sk. Marsh, Ian., Melville, Gaynor 2014: 3.–5.)

lielinieku karaspēka pamazām aizsākās ikdienas dzīves stabilizācijas process, tomēr dažādu objektīvu apstākļu dēļ, piemēram, ģeogrāfiskais novietojums – robeža ar Padomju Krieviju, dažādu kriminālo elementu klātbūtne, bēgļu reevakuācijas process, kā arī vairāku sociālekonomisko faktoru ietekme (bezdarbs, nabadzība u. c.), reģionā saglabājās visai augsts noziedzības līmenis. Jāatzīmē, ka, lai arī 1920. gada 1. februārī spēkā stājās slepenais starp Latvijas Republiku un Padomju Krieviju noslēgtais pamiers, tomēr nelielas militārās sadursmes notika līdz pat oficiālā miera līguma noslēgšanai 1920. gada 11. augustā (Jēkabsons 2000: 37).

Nereti Latvijas teritorijā notiekošos procesus atspoguļoja dažādi valsts un reģionālie laikraksti (perifērā prese), no kuriem Latgalē lielākais bija Latgales Kristīgo Zemnieku savienības izdots „Latgolas Wòrds”. Laikraksts periodiski (vienu līdz trīs reizes nedēļā) iznāca no 1919. gada 31. jūlija līdz 1940. gada 8. augustam. Izdevuma pirmajiem diviem numuriem netika minēts konkrēts redaktors, tā vietā norādīja „Redakcijas komisija”, savukārt, sākot ar 1920. gadu, par laikraksta redaktoru strādāja Odums Turkopuļs (1920–1921), vēlāk Ontons Veļkme (1921–1926), Joņs Migliniķis (1928–1929) u. c. Taču faktiski redaktora amatu no 1920. līdz 1935. gadam ieņēma katoļu garīdznieks Juris Kārkle (pēc: Zeile 2013: 86). Savā ziņā „Latgolas Wòrds” bija pazīstamā izdevuma „Drywa” idejiskais turpinātājs, kas atspoguļojās arī laikraksta darbības mērķī – *skaidrot myusu lasitojim tagadējō laikmata patisu stowukli, uzswert golwonos myusu tautas un dzimtes wajadzibas un uzdawumus un apwinota sawstareja porsprišona meklet pareizoku celiu del sowas labklojibas sasnegšonas* (Latgolas Wòrds 1919: 1, 1). Turpmākajos gados iepriekš minētais izdevums kļuva par būtisku informācijas avotu lielai daļai Latgales iedzīvotāju (pamatmērķauditorija – Latgales zemnieki), īpaši 20. gs. 20. gadu sākumā, kad tas bija praktiski vienīgais Latgalē regulāri iznākušais periodiskais izdevums (atskaitot laikrakstu „Latgalīts”).

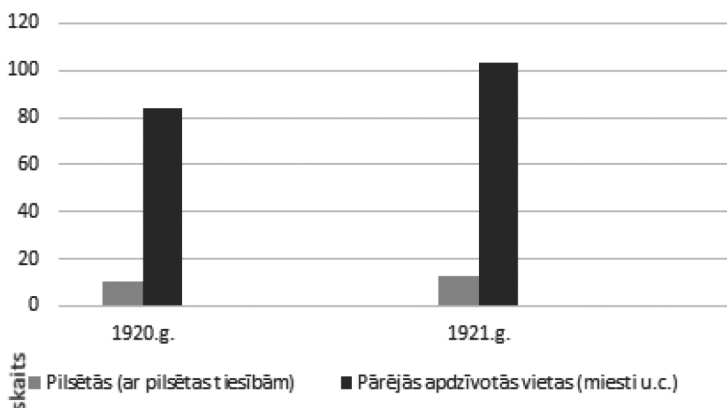
Noziegumu ģeogrāfija un veidi

Noziedzības atspoguļojums ieņēma būtisku vietu laikraksta „Latgolas Wòrds” saturā. Piemēram, no 1920. gada iznākušajiem 67 laikraksta numuriem, 39 bija aprakstīts kāds krimināla satura notikums. Savukārt 1921. gadā tika izdots 51 laikraksta numurs, no kuriem šādas ziņas publicētas 47 numuros. Attiecīgā informācija pārsvarā tika izvietota izdevuma (2., 3. vai 4. lpp.), pārsvarā sadaļā „Dzimtene”, reizēm arī „Latwija”, „Dažaidi roksti” u. c. Pirmo lappusi pamatā veltīja politiska un reliģiska satura publikācijām.

Rakstos atspoguļotā noziedzības izplatības ģeogrāfija bijusi daudzveidīga, būtībā aptverot visu Latgales teritoriju (Balvi, Atašiene, Krāslava, Viļaka u. c. apdzīvotas vietas). Analizējot pieejamo informāciju, jāsecina, ka 1920. gada laikrakstā „Latgolas Wòrds” atspoguļoti 92 dažādi noziegumi, no kuriem 10 notikuši pilsētās,³ savukārt

³ 20. gs. 20. gadu sākumā Latgales reģionā pilsētas tiesības bija četrām pilsētām (Daugavpils, Rēzekne, Ludza un Krustpils), savukārt 1923. gadā tās tika piešķirtas arī Krāslavai (Valdības Vēstnesis 1923: 78, 1)

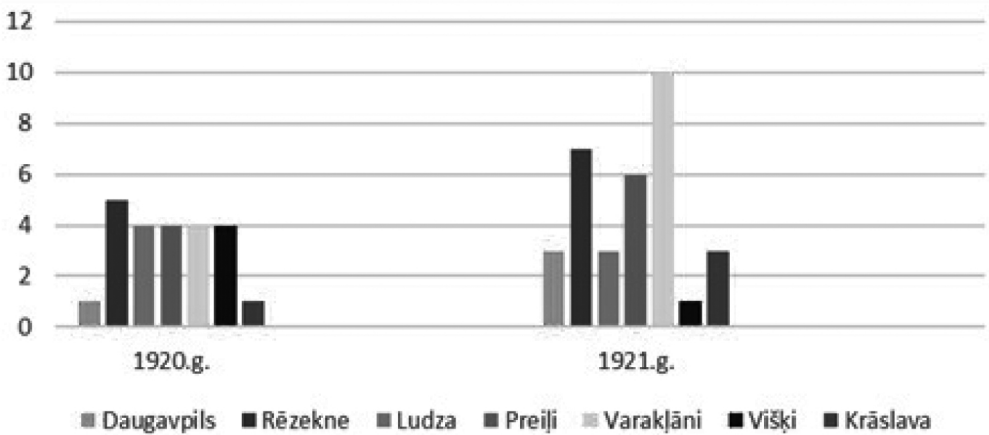
pārējie 82 dažādās citās apdzīvotajās vietās (sk. 1. diagrammu). Turpretī 1921. gadā publikāciju skaits ar krimināla satura notikumiem ir pieaudzis līdz 116 publikācijām. Tas izskaidrojams ar kopējo noziegumu skaita palielināšanos Latgales reģionā, jo, piemēram, laupīšanu⁴ skaits no 82 (1920) pieauga līdz 100 (1921) (Policijas Vēstnesis 1924: 16, 1). Tādējādi iezīmējas arī konkrētā laika perioda vēsturiskās reālijas, tostarp reģiona problēmas sociālajā jomā (bezdarbs, nabadzība, drošības problēmas u. c.), kā arī tiesībsargājošo iestāžu darbības kvalitāte.

1. diagramma. *Noziegumu izplatības atspoguļojums laikrakstā „Latgolas Wòrds”*
 Chart 1. *The prevalence of crime in the newspaper „Latgolas Wòrds”*

1920. gadā skaitliski visbiežāk kā noziedzīgu nodarījumu pastrādāšanas vietas ir minētas: Rēzekne (5), Preiļi, Viļāni un Varakļāni (4), turpretī vismazāk Daugavpils un Viļaka (1). Jāatzīmē, ka, apskatāmajā laika posmā, tādas apdzīvotas vietas kā Līvāni, Kārsava un Rogovka, vispār netika pieminētas laikraksta kriminālo publikāciju kontekstā. Turpretī 1921. gadā krasi pieaug publikāciju skaits par Varakļāniem (10). Līdzīga tendence vērojama arī Rēzeknes (7), Preiļu (6) un Daugavpils (3) gadījumos, turpretī Višķos samazinās (1) (sk. 2. diagrammu).

⁴ Ar to saprotot uzbrukumu ar mērķi iegūt mantisku/ finansiālu labumu.

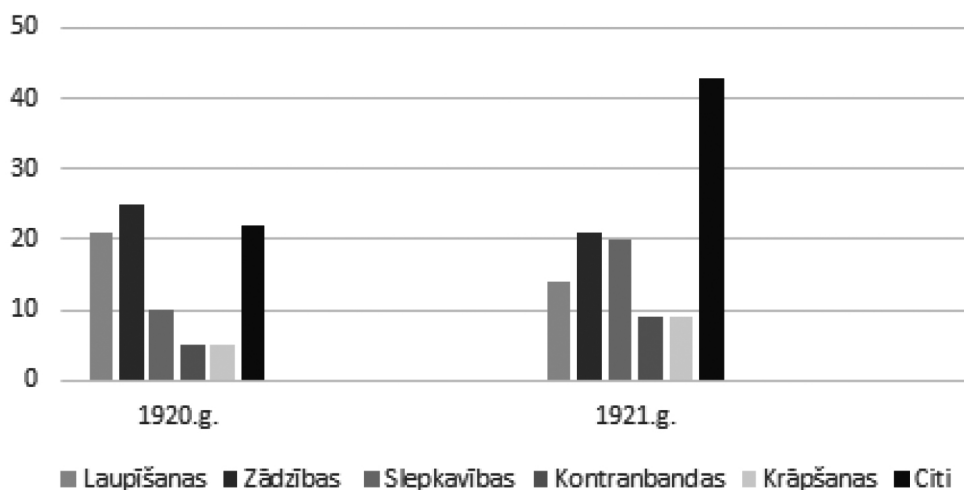
2. diagramma. *Laikrakstā visbiežāk pieminētās noziedzīgu nodarījumu pastrādāšanas vietas*

Chart 2. *The most often reflected crime sites in the newspaper*

Laikraksta publikācijās neatspoguļojas kopējās noziedzības tendences attiecīgajā laika periodā, jo, piemēram, periodiskajā izdevumā „Policijas Vēstnesis” 1924. gada 22. februāra numurā oficiāli publicētajā statistikā ir redzams, ka 1920. gadā tikai Rēzeknes apriņķī notikušas 33 slepkavības un 50 laupīšanas, no kurām atklātas attiecīgi 23 un 23 (Policijas Vēstnesis 1924: 16, 1). Nākamajā gadā novērojama pakāpeniska situācijas uzlabošanās, tomēr zema atklāto noziegumu skaits izraisīja sabiedrības neapmierinātību ar policijas darba kvalitāti (bezdarbību), kas atspoguļojās arī laikraksta „Latgolas Wārds” publicētajos rakstos, piemēram, „Rēzeknes policija, kur tu esi?” (Latgolas Wārds 1921: 45, 4). Līdzīgs viedoklis par likumsargu darbu tika pausts laikraksta nākamā numura publikācijā „Socialu domu krateišona”, kur īpaši akcentēta vietējās policijas nespēja atklāt vairākus pastrādātos noziegumus, tostarp nežēlīgo Edelšteinu ģimenes slepkavību (Latgolas Wārds 1921: 46, 2–3). Raksta autors,⁵ emocionāli paužot savu sašutumu ar esošo situāciju, rakstīja: *Rezeknes policija snauž, kas jāj par tu, ka liaužu asnis lejas un dzeiwības neikst, bet ka tikai jāj pošai labi ir sylts i labi. Taida nulaidīga policijas atsanesšona uz tautas apsorgošonu ir pawisam napidudama* (Latgolas Wārds 1921: 46, 3). Situācijas risināšanā aicināja iesaistīties arī Satversmes sapulces pārstāvjus (Latgolas Wārds 1921: 46, 3). Turpmākās laikraksta publikācijas liecina, ka notiekošais netika atstāts bez ievērības, ko apstiprina fakts, ka neilgi pēc iepriekš minētā raksta publicēšanas, notika vietējo policijas darbinieku atlaišana un tiesāšana par pieļautajām nelikumībām savu dienesta pienākumu izpildes laikā (Latgolas Wārds 1921: 49, 3).

⁵ Pārsvārā attiecīgie raksti publicēti bez norādēm par autoru, kas varētu būt izskaidrojams ar vēlmi palikt anonīmam, tādējādi gādājot par savu drošību. Tāpat, iespējams, tas saistīts ar nepārbaudītas informācijas publicēšanu.

Pievēršoties laikrakstā atspoguļotajiem noziegumu veidiem, jāsecina, ka 1920. gadā visvairāk publikāciju bija par laupīšanām un zādzībām,⁶ attiecīgi 21 un 25 epizodes (sk. 2. diagrammu). Turpretī 1921. gadā saglabājās kvantitatīvi augsts zādzību (20) un pieauga slepkavību (21) atspoguļojumu skaits (sk. 3. diagrammu). Par iecienītu zādzību „objektu” kļuva zirgi, jo tiem bija augsta tirgus vērtība.⁷ Tāpat jāatzīmē ievērojamais slepkavību skaits, kas nereti paveiktas mantkārīgos nolūkos, resp., noziegumu upuris pirms vai pēc laupīšanas ticis nogalināts. Piemēram, 1920. gadā tāds atgadījums noticis Kokorevā⁸ (Latgolas Vārds 1920: 23, 3). Bruņotas laupīšanas bieži veica militārpersonas. Šādi gadījumi fiksēti Kaunatā (Latgolas Vārds 1920: 51, 4), Očakovā (Latgolas Vārds 1921: 1, 7) u. c. apdzīvotās vietās. Karavīru iesaisti dažādu kriminālpārkāpumu veikšanā akcentē arī vēsturnieks Ēriks Jēkabsons, norādot uz Dienvidlatgalē dislocēto poļu karaspēka daļu izdarītajām nelikumībām, sevišķi bieži šādi gadījumi fiksēti 1920. gada pirmajā pusē – pamatā tās bija laupīšanas un nelikumīgas rekvizīcijas (Jēkabsons 2007: 112–113). Tomēr statistiski visvairāk tika atspoguļoti miesas bojājumi, korupcija, huligānisms u. c. noziedzīgi nodarījumi (iekļauti sadaļā „citi”), īpaši plaši 1921. gada publikācijās (sk. 3. diagrammu).

3. diagramma. *Laikrakstā visbiežāk atspoguļotie noziegumu veidi*

Chart 3. *The most often reflected types of crime in the newspapers*

⁶ Bez mantas īpašnieka atļaujas piesavinātais kustamais/ nekustamais īpašums vai finanšu līdzekļi.

⁷ Līdz pat 20. gs. 90. gadiem zirgs kalpoja kā pārvietošanās līdzeklis.

⁸ Mūsdienās – Tilža.

Analizējot laikraksta „Latgolas Wòrds” rakstos pieminētās apdzīvotās vietas, ir jākonstatē, ka Latgalē noziegumus nereti pastrādāja nelielos ciemos vai mazapdzīvotās lauku teritorijās. Piemēram, 1920. gadā no 92 atspoguļotajiem noziegumiem tikai nedaudz vairāk kā trešdaļa (34) izdarīti Preiļu, Viļānu, Varakļānu, Krāslavas u. c. miestos. Var pieņemt, ka noziedznieki attiecīgajās vietās varēja vieglāk atrast potenciālos upurus, kā arī izbēgt no iespējamās atbildības par paveikto noziegumu (slēpšanās u. c. iespējas). Tāpat situāciju pasliktināja arī sociālekonomiskais stāvoklis laukos, jo tieši šie iedzīvotāji pēc Neatkarības kara cīņām bija cietuši sevišķi smagi (finansiālie apstākļi, sagrautas saimniecības ēkas, kara laika rekvizīcijas u. c.). Nereti noziedzīgus nodarījumus veica alkoholisko dzērienu ietekmē. Piemēram, Varakļānu pagasta Armušku sādžā kāds jaunietis Zepalāns alkohola reibumā *nogalināja 36. g. veco Tuču* (Latgolas Wòrds 1921: 1, 5), bet Rēzeknē pie Adamovas muižas seši piedzērušies karavīri apstādinajuši „ceļa braucējus” un izmetuši tos no kamanām, kā arī „sasītuši” divus policistus (Latgolas Wòrds 1921: 51, 4). Savukārt Krāslavā divu draugu Jezupa Witkovska un Jezupa Pizāna savstarpējo attiecību skaidrošanas laikā, abi bijuši alkohola reibumā, otrs no pieminētajiem tika nogalināts (Latgolas Wòrds 1921: 51, 4).

Jāatzīmē, ka reizēm laikrakstā fiksēti alkohola kontrabandas gadījumi, kuros iesaistījās arī sievietes (Latgolas Wòrds 1920: 50, 4). Iepriekš minēto noziegumu izplatību „veicināja” Latgalē pastāvošā tradīcija mājas apstākļos brūvēt dažādus alkoholiskos dzērienus⁹ (pamatā alu), kā arī sabiedrības vienaldzība iesaistīties šī netikuma apkarošanā (tostarp pretalkohola kustību izveidē) (Vāveris 2013). Starp kontrabandas precēm tika ievests arī *sols un sacharīns*¹⁰ (Latgolas Wòrds 1920: 42, 4). Šādi piemēri raksturo vispārējo pārtikas produktu trūkumu pēckara Latvijā, konkrēti Latgalē. Salīdzinot 1920. un 1921. gadā publikāciju skaitu par attiecīgo nozieguma veidu, ir vērojams iepriekš minēto rakstu skaita pieaugums (no 5 līdz 9), kas varētu būt skaidrojams ar kopējo sociālekonomisko problēmu nemainīgumu vai saasināšanos. Nozīmīgs faktors noziedzības līmeņa kāpumam bija pastāvošajām robežproblēmām ar Padomju Krieviju, jo, neskatoties uz 1920. gada 11. augusta noslēgto robežlīgumu, dažādi kriminālie elementi izmantoja vājo robežkontroli un nelegāli ienāca Latvijas teritorijā. Nereti bēgļu apmaiņas punktus izmantoja nelegālie robežas šķērsotāji. Viens no šādiem gadījumiem fiksēts Rēzeknē (Latgolas Wòrds 1921: 40, 3). Jāatzīmē, ka oficiālu bēgļu reevakuācijas līgumu starp Latvijas Republiku un Padomju Krieviju noslēdza 1920. gada 12. jūnijā (Puga 2010: 144–145).

⁹ To sekmēja arī Latvijas Republikas Satversmes sapulces 1920. gada 17. augustā pieņemtais „Likums par alkohola saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu”. Jaunā likuma mērķis bija ierobežot augsto nelegālā alkohola patēriņu valstī, kas veicināja alkoholisma izplatību, kā arī nodarīja ievērojamus zaudējumus valsts budžetam. Tāpat jaunais likumprojekts bija vērsts uz valsts monopola izveidi degvīna ražošanas nozarē un topošā „Pretzūpības likuma” izstrādi (Lipša 2010: 72). Attiecīgo ierobežojumu rezultātā pieauga arī kandžas jeb šmakovkas iegūšanas apjomi, uz ko norādīja arī tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji (Policijas Vēstnesis 1923: 28, 3).

¹⁰ Cukura aizvietotājs.

Laikraksta publikācijās samērā liela vērība veltīta komunistiem un viņu pastrādātajiem noziegumiem lielinieku okupācijas gados Latgalē. Piemēram, komunistu J. Zvīdra nošaušana (Latgolas Wòrds 1920: 27, 2) u. c. publikācijas. Tāpat rodamas ziņas par „bijušo komunistu” iesaisti vairākos citos noziegumos, tostarp bruņotu uzbrukumu Atstupā (Latgolas Wòrds 1920: 24, 4). Komunistu darbība Latgales teritorijā okupācijas periodā bija īpaši aktīva, sevišķi attiecībā pret katoļu garīdzniecības pārstāvjiem un to īpašumiem, piemēram, laupot dažāda veida sakrālos priekšmetus (Kniauss 1921: 5). Iepriekš minētā problēmjaūtājuma nozīme laikrakstā īpaši aktualizēta 20. gs. 20. gadu sākumā, kad Latgalē noritēja cīņa pret lieliniekiem. Komunistu valdīšanas laiks tika raksturots, kā *boda, rekvizijas, laupeišonas, pūsteišonas, tribunāli, asiņaini komisari, komunisti etc. Sova gola priekšvokorā nyknōk, kai veļ nikod, nu plūsōs [...] vysas cilvēces atkritumi* (Zeile 2013: 88–89).

Reizēm publicēja uzsaukumus, kuru autori piedāvāja atlīdzību par informācijas sniegšanu, kāda pazuduša cilvēka vai mantas nozagšanas gadījumā. Tā Rudzātu pagasta iedzīvotājs Odums Leitāns piedāvāja 1050 rubļu lielu atlīdzību par sava zirga atrašanu (Leitans 1920: 2).

Starp nopietniem un pat brutāliem noziegumiem atspoguļoti arī nedaudz „amizanti” un pat traģikomiski atgadījumi. Tā 1921. gadā toreizējās Satversmes sapulces deputāts Donāts Bicāns (1878–?), atrodoties Preiļu tirgū, „dabūjis pa muti” (Latgolas Wòrds 1921: 26, 4). Konkrētajā rakstā ir norāde uz līdzīgu notikumu Rīgā, kurā cietis cits Latgales deputāts – Juris Pabērzs (1891–1961). Savukārt, 1921. gada 29. jūnija publicētajā rakstā „Wileikas slimnīcā” aprakstīts kāds atgadījums par psihiski nelīdzsvarotas personas bērnu ceremoniju (Latgolas Wòrds 1921: 25, 2).

Nobeigums

Iepazīstoties ar periodiskajā izdevumā publicētajiem rakstiem, var iegūt priekšstatu par attiecīgā laika perioda kriminogēno situāciju Latgales reģionā, tomēr pilnvērtīgākai kopainas veidošanai ir nepieciešama pirmavotu (arhīvu dokumentu u. c. materiālu) izpēte un analīze. Atspoguļotie notikumi ļauj iegūt vispārēju priekšstatu par kriminogēno situāciju Latgalē 20. gs. 20. gadu sākumā, tostarp atsevišķiem noziegumu veidiem un to izplatības ģeogrāfiju. Atsevišķu sabiedrības grupu (karavīru, policistu u. c.) aktīva vai pasīva iesaiste noziegumu izdarīšanā norāda ne tikai uz atsevišķām problēmām Latgales reģiona drošības iestāžu darbībā, bet vispārējām tendencēm Latvijas valstī kopumā. Izteiktā noziegumu izplatība lauku reģionos liecina par pastāvošajām sociālekonomiskajām problēmām Latgales iedzīvotāju vidū (bezdarbs, vispārējs pārtikas trūkums, izpostītās saimniecības u. c.). Jāakcentē, ka nereti laikrakstā „Latgolas Wòrds” notikumi atspoguļoti emocionāli, nekritiski un atbilstoši laikraksta izdevēja priekšstatiem par notikuma „objektivitātes” izpratni, īpaši ņemot vērā faktu, ka izdevums bija pakļauts katoļu Baznīcas cenzūrai, vēl precīzāk, reliģiskajā vidē pastāvošajām morāli ētiskajām normām. Daļēji tas

izskaidrojams ar to, ka laikraksta mērķauditorija pārsvarā bija Latgales zemnieki, kuri nereti bija ar samērā zemu izglītības līmeni. Tāpat jāņem vērā, ka laikrakstā atspoguļotās ziņas nevar tikt uztvertas kā visas sabiedrības viedokļa paudējas, bet gan konkrētas grupas vai to pārstāvju notikumu interpretējums.

AVOTI

- B/a (1923). Likums par pilsētas tiesību piešķiršanu Krāslavas miestam. *Valdības Vēstnesis* 78, 1.
- B/a, (1919). Reigā, 31. jūlijā 1919. *Latgolas Wòrds* 1, 1.
- B/a, (1920). Bēržūs. *Latgolas Wòrds* 50, 4.
- B/a, (1920). J. Zwidra bāgut nušauts. *Latgolas Wòrds* 27, 2.
- B/a, (1920). Kaunata. *Latgolas Wòrds* 51, 4.
- B/a, (1920). Kokorewa. *Latgolas Wòrds* 23, 2.
- B/a, (1920). Spekulācija un kontrabanda. *Latgolas Wòrds* 42, 4.
- B/a, (1920). Uzbrukums Atstupā. *Latgolas Wòrds* 24, 4.
- B/a, (1921). Komunistu agenti. *Latgolas Wòrds* 40, 3.
- B/a, (1921). Kū dora dzeršona. *Latgolas Wòrds* 51, 4.
- B/a, (1921). Očakova. *Latgolas Wòrds* 1, 7.
- B/a, (1921). Policijas teirešona Rezeknē. *Latgolas Wòrds* 49, 3.
- B/a, (1921). Rēzeknes policija, kur tu esi? *Latgolas Wòrds* 45, 4.
- B/a, (1921). Rēzeknē. *Latgolas Wòrds* 51, 3.
- B/a, (1921). Socialu domu krateišona. *Latgolas Wòrds* 46, 2.
- B/a, (1921). Waraklioni. *Latgolas Wòrds* 1, 5.
- B/a, (1921). Wel wins deputats sasysts. *Latgolas Wòrds* 26, 4.
- B/a, (1921). Wileikas slimnicā. *Latgolas Wòrds* 25, 2.
- B/a, (1924). Salīdzinājoša tabele par svarīgākiem noziegumiem Latvijā 1920.–1923. g. *Policijas Vēstnesis* 16, 1.
- Gr̄t. (1923). Darba apstākļi policijai Latgalē. *Policijas Vēstnesis*, 28, 3.
- Kniauss, J. (1921). Waraklioni. *Latgolas Wòrds* 1, 5.
- Leitans, O. (1920). 1050 rubli. *Latgolas Wòrds* 33, 2.

LITERATŪRA

- Gavriļins, Aleksandrs (2017). *Vēstures avotu pētniecība. Lekciju kurss*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Jēkabsons, Ēriks (2000). Dienvidlatgales atbrīvošana 1920. gadā. Militārās operācijas norise. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 1./2.
- Jēkabsons, Ēriks (2007). *Piesardzīgā draudzība: Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Lipša, Ineta (2009). *Sabiedriskā tikumība Latvijā (1918–1940)*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte

Lipša, Ineta (2010). Sabiedriskā tikumība Latvijā: alkoholisko dzērienu lietošana (1918–1940). *Latvijas Vēstures institūta žurnāls*, 1.

Marsh, Ian., Melville, Gaynor (2014). *Crime, Justice and the Media*. Second edition. Abingdon: Routledge.

Puga, Arturs (2010). *Eiropa: Latvijas un Krievijas 1920. gada miera līgums. Dokumenti, liecība un atziņas*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Vāveris, Guntis (2013). Pretalkohola kusteiba Latgolā 19. gs. vyds – 1940. gods. *Latgalīšu Kultūrys Gazeta.lv*, 20. februars, <http://www.lakuga.lv/2013/02/20/pretalkohola-kusteiba-latgola-19-gs-vyds-1940-gods/>, sk. 30.10.2017.

Zeile, Pēteris (2013). *Latgales periodika (1862–2013)*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

Olga Senkāne

TĒLU SIMETRIJA INGAS ĀBELES ROMĀNĀ „KLŪGU MŪKS”

Inga Ābele (dz. 1972) ir mūsdienu latviešu prozaiķe, dramaturģe un dzejniece, dažādu literāru balvu un prēmiju laureāte. Viņas vairākkārt godalgotā romāna „Klūgu mūks” (2014) centrālā tēla Franča Sebalda prototips ir ievērojamais Latgales patriots – katoļu garīdznieks, politiķis, kultūras un sabiedriskais darbinieks, rakstnieks Francis Trasuns (1864–1926).

Romāna tēli darbojas uz Latgales 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma vēsturiskā laikmeta (pirmās nacionālās atmodas) fona.

Romāna analizē tiek izmantota Ričarda Rortija (Richard Rorty) kultūras filozofija un Eiklīda ģeometrijas piecas pazīstamākās aksiomas, lai pierādītu vairāku paaudžu vīriešu un sieviešu tēlu attiecību simetriju. Tēlu simetrija atklāta ar klūgu pinuma (piemēram, groza) metaforu, kas satur gan paralēles, gan krusta, gan apļa u. c. nozīmes. Klūgu pinums romānā simbolizē dabiskā materiāla un cilvēka roku darba produktu – dabas un kultūras mijiedarbi kā mazas tautas pastāvēšanas nosacījumu.

Atslēgas vārdi: vārdu krājums, vēsture un patiesība, Eiklīda aksiomas, tēlu simetrija, Inga Ābele „Klūgu mūks”.

SYMMETRY OF CHARACTERS IN INGA ĀBELE’S NOVEL “KLŪGU MŪKS”

The prototype of the central character in Inga Ābele’s (1972) award winning novel “Klūgu mūks” (Wicker Monk, 2014) is Francis Trasuns (1864–1926), a well-known Latgalian patriot, catholic priest, politician, cultural and social figure and writer. The novel is set at the end of 19th century and early 20th century, during the time of the National Awakening.

F. Trasuns was one of the most significant personalities in the history of the first Latgalian awakening in St Petersburg. He contributed greatly to the creation and promotion of Latgalian self-confidence, spiritual and cultural development and political growth. He was the first Latgalian ever to be elected to the national parliament – State Duma of the Russian Empire.

The private life of F. Trasuns was dramatic, difficult and marked by conflicts. On September 20, 1925, he was officially excommunicated – banished from the

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2018.11.3071>

Catholic Church. He was accused of arrogance, defiance of his religious authorities, wearing civilian clothes and concubinage.

The myth about F. Trasuns enjoying undivided social support in the last years of his life emerged soon after his death, when he became a symbol of struggle against ignorance and blind devotion to clerical dogmas. The educational and literary heritage of F. Trasuns (sketches, literary portraits, poems, a play, translations and feuilletons) should be understood as commentaries to his views, convictions and activities.

The cultural philosophy of Richard Rorty and Euclid's five geometrical axioms were used in the analysis of the novel to prove the symmetry of relationship between men and women characters. The symmetry of characters is revealed through the metaphor of wicker weaving (for example, a basket) that expresses many meanings including a parallel, cross, circle etc. Wicker weaving in the novel symbolises the product of a natural material and human work – interaction of nature and culture – the main condition for the existence of a small nation.

Keywords: vocabulary, history and truth, Euclid's axiom, symmetry of characters, Inga Ābele „Klūgu mūks”.

Mūsdienu latviešu prozaiķes un dramaturģes, dažādu literāru balvu un prēmiju laureātes I. Ābeles (dz. 1972) vairākkārt godalgotā romāna „Klūgu mūks” (2014) tēli atklāti ļoti pārdomātā simetriskā horizontālo un vertikālo paralēļu sistēmā. Viņu dzīves sakļaujas indivīda un tautas sīkstuma, dzīvotspējas lokā: ja „salauzti spārni” neļauj īstenot sapņus vienai paaudzei, tos realizē nākamā un tā tālāk. Katrai paaudzei romānā ir savi šķēršļi ilgu piepildījumam. Vēsturē smeltās epizodes ļauj pārliecinošāk atklāt jau latgaliešu vēsturiskās prozas klasiķa Antona Rupaiņa romānā „Tauta gryb dzeivot” (1963) ieskanējušos mazas tautas pamatinstinkta (sīkstuma) tēmu. I. Ābeles versijā šī tēma lielākoties tvērtā simboliskās ainās (dzīvs palicis zīdains dubļainā līķu laukā u. tml.).

Romāna tēlu attiecības raksturo nejaušību vai sagādīšanās poētika, un melodramatiskā līnija kalpo nenovēršamai, stihiskai sapņu un ilgu pārdzimšanai, kas atklāta galvenokārt klūgu metaforā. Vīriešu un sievietes tēlu likteņu atklāsme paredzamās paralēlēs un negaidītos krustpunktos ļauj romāna sižetā saskaņot piecu Eiklīda (dzīv. 4., 3.gs. p.m.ē.) ģeometrijas aksiomu interpretāciju. Aksiomas spilgti materializējas pītā klūgu darinājuma tēlā, kas simboliski savieno dabisko materiālu un cilvēka roku darbu (dabu un kultūru, neskarto un kultivēto u. tml.) kā tautas pastāvēšanas nosacījumu. Romāns ir par indivīda un tautas dzīvotspēju „ar salauztiem spārnem”, par fizisku un garīgu ierobežojumu pārvarēšanu, nāves pārvarēšanu dzīvības nepārtrauktības vārdā.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot simetrijas principa īstenojumu I. Ābeles romāna tēlu atveidojumā, atziņu pamatojumam izmantojot Eiklīda ģeometrijas aksiomas un

amerikāņu neopragmatika Ričarda Rortija (*Richard Rorty*) kultūras filozofiju.

Romāna centrālā tēla Franča Sebalda prototips ir ievērojamais latgaliešu izcelsmes katoļu garīdznieks, politiķis, kultūras un sabiedriskais darbinieks Francis Trasuns (1864–1926),¹ savukārt protosīžets – dramatiski F. Trasuna biogrāfijas posmi, autorei nepretendējot uz notikumu un cilvēku vēsturisku dokumentējumu, drīzāk emocionālu rekonstrukciju.

Lasot romānu „Klūgu mūks”, rodas jautājums par rakstnieka motivāciju pievērsties daudzkārt pašu latgaliešu mākslinieciski interpretētai sensiblai tēmai, vēsturiskam faktam (piemēram, jau minētā A. Rupaiņa darbi). Kultūras filozofs R. Rortijs grāmatā „Nejaušība, ironija, un solidaritāte”² atzīst, ka *jebkam var likt izskatīties labi vai slikti, svarīgam vai nesvarīgam, derīgam vai nederīgam, to aizvien no jauna aprakstot* (Rortijs 1999: 25). Vienīgā atbilde uz iepriekšējo aprakstīšanu ir aizvien jaunu aprakstu radīšana, tādā veidā aizvien aktualizējot aprakstāmo vielu. Un tā kā aiz ikviena ikreiz izmantotā vārdu krājuma nav nekā, kas varētu kalpot par kritēriju izvēlē starp tiem, tad kritika ir viena vai otra atainojuma aplūkošana un nevis salīdzināšana ar oriģinālu (Rortijs 1999: 101). Konkrētajā gadījumā – salīdzināšana ar vēsturisko faktu, arī dokumentālajiem, publicistiskajiem, literāri biogrāfiskajiem pirmtekstiem par F. Trasunu. Mākslinieks nepretendē uz vienu vispārātzītu vai meklējamu patiesību, viņš rada savu un saviem vārdiem.

Vislielākā nozīme kultūrā ir pārmaiņām aprakstā izmantotajos vārdu krājumos (*vocabulary*), tiem ir iespēja kļūt par poētisku sasniegumu (Rortijs 1999: 69). Vecas metaforas ir nolemtas sastingumam burtiskumā, lai kalpotu par pamatu un vielu jaunu metaforu tapšanai (Rortijs 1999: 35). Kritizēt vai vērtēt jaunu literāru risinājumu – būtībā ir *apjaust daudz un dažādu vārdu krājumu uzdevumu* (Rortijs 1999: 115). Turklāt attiecīga kultūrlaikmeta indekss ir ne tikai attēlojumam izraudzītie līdzekļi, bet arī atveidojamā parādība. Mākslinieks, kas pievēršas vēsturei, visbiežāk vai nu ceļ gaismā nepamatoti aizmirsto vai nepietiekami izvērtēto, vai arī tiecas sekot līdzī un pat būt priekšā sabiedrībā pašlaik nozīmīgām tēmām ar savu interpretāciju. I. Ābeles gadījumā šie abi cēloņi saplūst.

¹ F. Trasuns ir viena no nozīmīgākajām personībām pirmās latgaliešu atmodas sagatavošanā Sanktpēterburgā. Viņš veicina latgaliešu pašapziņas veidošanos, reliģijas, kultūras un politisko attīstību. F. Trasuns ir pirmais latgalietis, kurš tiek ievēlēts kādas valsts parlamentā (Krievijas Valsts domes pirmajā sasaukumā). Viņa dzīvi raksturo dramatiski pavērsieni, sarežģīti un pretrunīgi konflikti. 1925. gada 20. septembrī F. Trasuns tiek oficiāli izraidīts no katoļu baznīcas, apvainots augstprātībā, civilo drēbju valkāšanā, nepaklausībā garīgajai virsvadībai, pat konkubinātā. Pēc vajātā garīdznieka nāves izplatās mīts par tautas atbalstu F. Trasunam viņa dzīves pēdējos gados, jau tobrīd viņa vārds asociējas ar cīņu pret tumsonību un klerikālām dogmām.

F. Trasuna apgaismnieciskās literārās aktivitātes (skices, tēlojumi, dzejoļi, lugas, tulkojumi, feļtoni) var uzskatīt par viņa repliku uz paša uzskatiem, pārliecību un darbību (Lukaševičs 2012: 205).

² Oriģinālizdevums: Rorty, Richard (1989). *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.

I. Ābeles klūgu metafora ir jauns apzīmējums cilvēkiem un tautām, kas nepieciešami un tamdēļ nenovēršami atdzimst un turpinās nākamajās paaudzēs. Tās, savukārt, turpina īstenot savu priekšteču ilgas un centienus. Lasītājam, kurš vēlas ieraudzīt literārā daiļdarbā „vēsturisku patiesību”, R. Rortijs atgādina, ka *patiesības tiek radītas, nevis atklātas* (Rortijs 1999: 21). Viņaprāt, politikā un mākslā nav vietas jēdzienam „patiesība”. *Nav nekāda pamata domāt, ka pasaule pašu par sevi precīzi atspoguļo kāds no aprakstiem* (Rortijs 1999: 22). Pasaule pati par sevi nevar būt ne patiesa, ne nepatiesa. Grūti iztēloties absolūti ideālu vārdu krājumu, kurš kaut kādā veidā jau ir pasaulē un tikai gaida, lai mēs to atklātu: *Pasaule nerunā, runājam tikai mēs* (Rortijs 1999: 24). Un, *ja vārdu krājumus rada cilvēki, tad arī patiesības rada cilvēki* (Rortijs 1999: 41). Personības, kultūras, vēstures un to patiesības ir iemiesotas vārdu krājumos (Rortijs 1999: 101). Rortijaprāt, mākslinieciskā pārkums pār dokumentālo vai zinātnisko slēpjas pašradīšanas (ikreizējās patiesības jaunrades) metaforā, nevis vienas patiesības atklāšanas metaforā (Rortijs 1999: 60).

J. Rortija terminu „vārdnīcā” vārdu krājums ir noteiktā laikmetā nozīmīgu, domātāja vai rakstnieka jaunai aprakstīšanai pakļaujamo vairāk vai mazāk abstraktu parādību vai lietu nosaukumu katalogs. Savukārt galīgais vārdu krājums (*final vocabulary*) ir radoša indivīda apziņā vai kultūrā nostabilizējies nosauktu aktuālu parādību vai lietu saraksts, kura vienības regulāri tiek pakļautas kārtējam tēlainam pārnēsotam (un ar to saistītu iespējamu jēgas un nozīmes pārbīdi) pārrakstījumos, kas nodrošina garīgu kustību kultūrā un tās nesējos. Bet aprakstīt ko no jauna/ pārrakstīt līdz ar to nozīmē atrast jaunus vārdus (vai ievietot vecos jaunā kontekstā), izteiksmes līdzekļus, lai pieteiktu un reprezentētu savu galīgo vārdu krājumu.

Interesanti, ka tēlu atklājumā I. Ābele atrod ne tikai svaigus un spilgtus tēlainus pārnēsotus vai piešķir oriģinālu skanējumu jau agrāk tapušajiem (krusta, putna simbolika), bet izvēlas galīgo vārdu krājumu kā noteiktas kultūras indeksu tēlu pasauleskatījuma atklāsmē, domāšanas maiņā.

Piemēram, Īvas un Tanclova valodā *eksistēja tikai simts vienkāršu vārdu – Tas Kungs, Jezus, Svētais Gars, Jumprava Marija, siens, piens, zirgi, sēta, klāvs, maize, pirts, art. Ecēt, sēt, izvest mēslus [...], nebija tāda vārda, ar ko norādīt uz atklāsmi* (Ābele 2014: 99). Viņu dēls Jezups neieredz sīciņo prātu, kas valda šē verstīm visapkārt, to prātu, kas izdomā vienkāršus vārdus, simt vārdu, ar kuriem tēvs un māte visu dzīvi sazinās (Rortijs 1999: 101). Jezups nicina saprotamību un mieru, pasauli, kur viss pa pāriem – tēvs un māte, paradīze un elle u. tml. Viņš grib šos pārus sasist, saplēst atpakaļ pa vienam. Jezupa vecāku „vārdnīcā” pārstāvētas cilvēku kā dabas būtņi raksturojošas lietas – nepieciešamas un neapstrīdamas, dzīvojot pēc dabas likumiem, pēc vācu klasiskā filozofa Imanuela Kanta, iekļaujoties *dabas mērķtiecībā vai teleoloģijā* (Kants 2003: 27) Taču Jezupam šī pasaule ir par šauru, viņš vēlas sasniegt ko vairāk, izvīzīt savus mērķus, sastādīt savu „vārdnīcu”, šīm vēlmēm un tieksmēm atbilstošu. Un tas jau ir solis pretim kultūras jaunrades aktam: gribēt īstenot ko vairāk par dabas nosprausto, proti, ikdienas rūpēm par miesu, dvēseli un

pēcnācējiem.

I. Kants estētikai veltītajā grāmatā „Spriestspējas kritika” (*Kritik der Urteilkraft*, 1799)³ mēģina skaidrot dabas un kultūras attiecību: [...] *svētlaipe zemes virsū, ar ko izprot visu mērķu kopumu, kuri iespējami, pateicoties dabai ārpus cilvēka un cilvēkā; tā ir visu viņa mērķu matērija zemes virsū, kuri, ja viņš tos padara par savu vienīgo mērķi, atņem viņam spēju nospraust savai paša eksistencei galamērķi un panākt saskaņu ar to. [...] pāri paliek tikai formālais subjektīvais nosacījums, proti, spēja izvirzīt sev pašam mērķus un (neatkarīgi no dabas viņa mērķu noteikšanā) izmantot dabu kā līdzekli atbilstoši savu brīvo mērķu maksimām vispār; tādām ir jābūt dabas galamērķim, kas atrodas ārpus tās [...]. Izraisīt saprātīgā būtņē spēju izvirzīt sev jebkurus mērķus vispār (tātad tās brīvībā) ir kultūra* (Kants 2003: 217).

Tieši tēlu atšķirīgais vārdu krājums kā viņu centienu, vērtību, ideālu nosaucējs un atsedzējs kļūst par personāža nesaprašanās/ saprašanās iemeslu. Francis Sebalds atsakās no mīlestības uz sievieti – augstākas idejas, karsti mīļotās mātes, tautas dēļ. Tā ir Zuzei nesaprotamā valoda: kā var mīlēt visus, ja nemīl vienu? (Ābele 2014: 109) Bet romānā *katram savas debesis* (Ābele 2014: 232), un atšķirībā no brāļa Jezupa, kurš skaidri formulē, ka viņš grib un ko viņš grib (lidot), Francis šādu darbības vārdu nelieto. „Gribēt” nozīmē joprojām dzīvot nepieciešamībā, brīva cilvēka teleoloģiju (pēc I. Kanta) raksturo vārds „vajag”, turklāt – ne sevis, bet citu – tautas, idejas, Dieva u. tml. vārdā. Apgaismības klasiķa Johana Volfganga Gētes (*Johann Wolfgang von Goethe*) Fausta iziet šo garīgās iniciācijas ceļu no „gribēt” uz „vajadzēt”, no nepieciešamības uz brīvību. Kategoriskais imperatīvs I. Kanta ētikā ir patiess personības autonomijas apliecinājums. Romānā „Klūgu mūks” filozofiski tverti dabas un kultūras pretmeti, raksturiem saskaroties ar savas brīvības robežu: *Galamērķis ir Dieva rokā, bet ceļš pieder tev* (Ābele 2014: 276).

Vārdu krājums signalizē par romāna tēlu garīgo izaugsmi. Tas top par auglīgas saziņas iemeslu, vērtību uztveres, saprašanas un mantošanas garantu. *Pēkšņi viņš* (Mazais Jezups – O. S.) *labi saprata sava tēva alkas – lidot! Atrauties! Pazust zilgajā nebūtībā, kas ir debesis* (Ābele 2014: 249).

Eiklīda 3. aksioma (ap katru punktu kā ap centru var apvilkt riņķa līniju ar jebkādu rādiusu) (Juzupe 2013) ļauj vizuāli, grafiski un ģeometriski iedomāties personības redzesloka pakāpenisku paplašināšanos, palielinoties, mainoties, nostabilizējoties noteiktam galīgam vārdu krājumam. Franča Sebalda politikas un baznīcas termini runās, sarunās un pēdējā dievkalpojumā uz „draudzi” (Zuzes meitu Mariju) vērstie vārdi indeksē viņa meklējumu un centienu mērogu: no apziņas, ka caur kalpošanu Dievam viņš kalpo savai tautai, pie apziņas, ka caur kalpošanu savai tautai, viņš kalpo Dievam. Eiklīda 3. aksioma atklājas klūgu groza pīšanas procesa sākumā, pinējam izvēloties groza diametru. Tamdēļ nepieciešams pakāpenisks klūgu lūku loka palielinājums līdz nepieciešamajam, virzoties no centra punkta

³ Oriģinālizdevums: Kant, Immanuel (1790). *Kritik der Urteilkraft*. Berlin und Libau: Lagarde und Friedrich.

un veidojot groza pamatni vai dibenu no acij neredzamiem atsevišķu lūku galu savienojumiem. Garīgās izaugsmes, redzesloka paplašināšanās vai uzskatu maiņas grafisks atveidojums atgādina groza lūku formu tā pamatā. Lūki veido apli ap vienu noteiktu centru, katrā lokā ap to palielinot groza dibena diametru. Centrs var būt tikai viens. Šaurākie lūku loki iekļaujas plašākajos – kā loģiskā jēdzienu apli. Groza pamatne parāda, ka Franča vārdnīcā jēdziens „Dievs” sākumā iekļaujas „tautas” jēdzienā, bet nākamajā lokā to pārvar un jau iekļauj sevī, paliekot ciešā savstarpējā sakarā, iepriekšējam lokam balstot nākamo.

I. Ābeles romānā – saprast, saglabāt, turpināt – ir savā secībā konceptuāli svarīgas cilvēku, dzimtu, paaudžu savienošanās darbības, kas atklāj ne tikai tradicionālu vārdu krājumu pārneses (latgaliešu leksikas ievijuma funkcija romānā) un vārdu jaunrades aktu nozīmi tēlu garīgā izaugsmē, bet nodrošina simetrijas klātbūtni tēlu savstarpējo attiecību veidojumā.

Simetrija ir samērīgs, proporcionāls izvietojums attiecībā pret centru (Guļevska 1987: 731). Tēlu sistēma romānā atgādina klūgu lūku groza uzbūvi – pastāv sākums vai centrs, no kura uz augšu stiepjas vairāki, parasti nepārtraukti vertikāli klūgu lūki, savukārt horizontālā pinuma lūki turas uz vertikālajiem, to skaita ziņā ir krietni vairāk, un tie salaižas kopā ar nākamajiem, kas savukārt turpinās augstāk, uzslāņojoties iepriekšējiem. Veidojas pinums – vertikālo un horizontālo lūku līniju paralēles un krustojuma vietas – visās daļās simetrisks pret sākumu vai centru un savstarpēji savienots. Vertikālās klūgas simboliski asociējas ar Franča Sebalda līdziniekiem, tiem, kas atsakās no dzīves augstāku ideālu vārdā, horizontālās – ar vienkāršiem cilvēkiem, zemes sapņu un centienu pārņemtiem. Abu tipu ļaužu likteņiem lemts krustoties, ja ne vienā laika lokā, tad nākamajā, jo pinuma „konstrukcija” nepārtraukti turpinās.

I. Ābele bieži lieto darbības vārdus – saset, sasaistīt, savīt, sapīt, stāstot par romāna sižeta uzbūvi: *Kad raksta romānu, tad savāda ir tā sajūta, ka apmēram pa vidu gali sāk sieties* (šeit un turpmāk izcēlumi mani – O. S.) *ar galiem kopā. It kā tu to nebiji tā domājis, bet tad vienā brīdī: klau, bet tas taču tāpēc, ka tāpēc! Viss izrādās savstarpējās sakarībās. [...] Es lasu, un domās viss pēkšņi sasiēnas. Vai tikai tā nav slēptā pasaules jēga, ka viss stāsta par visu. Ja jau vienā pilienā ir visa jūra, tad jebkurā šīs pasaules detaļā ir visa pasaule. Kad tu kaut ko dari, tad saproti, cik ļoti viss ir saistīts. [...] Bet tāpat jau arī atnāk stāsts, un arī romāns tā atnāk labiem romānistiem, viņi vienkārši prot savīt tā, lai nenoplaktu. Tā, lai turpinās konstrukcija, bet reizē arī ir emocionālais piepildījums, lai pareizās vietās ir kulminācija, katarse, lai viss ir kārtīgi sabūvēts* (Pole 2017).

Klūgu grozs tēlaini reprezentē ne tikai romāna personāža attiecību simetriju, bet arī simbolizē dabas (klūgas vai koks) un kultūras (lūku pinums vai cilvēka roku darbs) mijiedarbi, nepieciešamības un brīvības saspēli cilvēka savpatās, no dabas neatkarīgās mērķtiecības vai teleoloģijas kontekstā, kas atsedzas romānā dziļākajā, filozofiskajā brīvības interpretācijas slānī. Tekstā šī attiecība vispilgtāk un skaidrāk

atklāta Franča Sebalda vārdu krājumā, īpaši kondensēti pēdējā „dievkalpojuma” ainā: *Dori, Kungs, lai ar šuo iudiņa un veina konsekraciju mes varātu jimt daleibu Kristus dīvišķēibā, kurs ir vēlējis pījimt myusu cilvēciskū dobu! Šys veinakūka un cylvāku dorba auglis klius mums par goreigū dzērīni* (Ābele 2014: 346). Ūdens un vīna, koka un darba ir dabas un tās kultivējuma (kultūras) vienojuma rituāls, kas atsedz cilvēka duālo būtību, dzīvojot nepieciešamības (dabas mērķtiecība) un brīvības (cilvēka mērķtiecība) pasaulē. Jaunrade, darbs, pinums – paša izvirzītu mērķu īstenojums ļauj pārvarēt savu ierobežotību aizvien turpinošos klūgu lūku salaidumos, nākamajās paaudzēs, saviem sekotājiem nododot zināšanas, vārdu krājumos ietvertas un saglabātas.

Turpinājuma motīvs romānā nostiprināts ar dzīvā un nedzīvā, klūgu lūkas un spārna paralēli, kas raksturo Eiklīda 2. aksiomu: taisnes nogriežni abos tā galos uz taisnes var pagarināt (Juzupe 2013). Turpināšanās laikā un telpā – uz priekšu un atpakaļ – atkal var tikt asociēta ar groza lūku, kas no abām pusēm salaista ar citiem lūkiem, arī ar cilvēka ķermeni, plecu augstumā izstieptām rokām (krusta forma), kam var „pieaudzēt” mākslīgus spārnus, lai varētu lidot/ sapņot. Franča gadījumā tas ir primīcijas rituāls – ar eļļu ieziež abām rokām iekškus, rādītājpirkstus un delnas.

Taisnes nogriežnis, kas potenciāli pagarināms no abām pusēm, laika izteiksmē atgādina par cilvēka apziņas iespēju no tagadnes punkta atgriezties pagātnē un modelēt to no jauna (vēsture), tāpat ir ar nākotni un priekšā esošā projekciju. *Viņš (Francis – O. S.) īsti vēl nezina, ir vai nav Dievs, bet zina skaidri, ka vēl nav Francis. Šo zināšanu asmens ir abpusgriezīgs* (izcēlums šeit un turpmāk mans – O. S.), *nav viegli to pārciest. Tā ir sadalīšanās: asmenis šķērē lineāru laiku vertikālās vienlaidus sloksnēs* (Ābele 2014: 33).

Telpas izteiksmē tā ir turpināšanās – dzīvā vai mākslīgā, dabiskā (paaudzes) vai kultivētā (darbi). Dzīvo, dabisko turpināšanos kā tēlainu tautu un dzimtu nepārtrauktības paralēli romāna autore atveido sazarājušā, saknes dzenošā krūma/ koka tēlā. *Krucifiksa kāja izdzinusi zemē saknes, un mūkas augstā piere apvijusies ar lokanu lapiņu vainagu* (Ābele 2014: 192).

Kultivētā turpināšanās prasa mākslīgu dabīgā koka „nogriežņu” abpusēju pieaudzējumu (krucifikss, grozs, lidaparāta spārni) un paredz noteiktas šī *pie-* vai *saudzējuma* kvalitātes vai nosacījumus. Piemēram, Klūgu Juzes pinumā *nevar pamanīt, kur noslēpti klūgu gali* (Ābele 2014: 69). Jezupam *pie dzimšanas nav apcirsti spārni* (Ābele 2014: 138). Bet kādam *spārni jāpienaglo, lai citi varētu lidot* (Ābele 2014: 143).

Turpinājums telpā ir iespējams horizontāli un vertikāli – kā tas ir groza konstrukcijā, ne tikai fiziskā, bet arī garīgā pārnēsē. *Miršana šaisaulei un dzimšana viņsaulei notiek vienlaikus, šķietami alogiskā divjūgā sajūgti divi pretēji procesi – bezgalīgā iziršana un bezgalīgā rašanās* (Ābele 2014: 388). Jezupa dēla, Mazā Jezupa sarunā ar Zuzes meitu Mariju, tēva mājās atgriežoties, iezīmēta Eiklīda 2. aksiomas –taisnes nogriežņa vertikālā perspektīva, kas nav atkarīga no cilvēka,

ierakstīta mūžīgajos un nepieciešamajos dabas likumos:

Mazais Jezups: Mēs ar tevi kādreiz būsīm dubļi.

Marija: Varbūt būsīm debesis (Ābele 2014: 405).

Lai veidotos groza pinums, nepieciešams vertikālu klūgu lūku fiksējums no viena centra punkta, jo šādu lūku vairāk, jo grozs stabilāks un izturīgāks. Kā tauta, kurā ir daudz izcilu gara cilvēku, cilvēka cienīgu mērķu izvirzītāju un īstenotāju. Horizontāli klūgu lūki nepieciešami vijas un saliedējas savos salaidumos ap šiem vertikālajiem, kuriem parasti nav fiziska turpinājuma nākamā lūka veidā, *labā suga iet bojā* (Ābele 2014: 400).

Atteikšanās turpināties jaunajās dzimtas (tautas) atvasēs vai vertikāles izvēle saistāma ar Eiklīda 5. aksiomas būtību: ja dotā plaknē ir taisne un punkts, kas neatrodas uz taisnes, tad caur šo punktu var novilkēt vienu vienīgu taisni, kura nekrusto doto taisni (Juzupe 2013). Groza konstrukcijas saturēšanas labad ir pildāma viena vai otra klūgu lūku funkcija, izšķiroties – ar ko veidot paralēli? Ar vertikālo balstu vai ar horizontālo, tukšas starpas aizpildošo, no daudziem saudzētiem lūkiem veidoto pinumu. Paralēlām lūku līnijām nav lemts krustoties. Romāna sižeta „grozu” kopā satur virkne atsacīšanās paralēļu – „gribu” vai „vajag” vārdā, priekšplānā izceļot Franča Sebalda un viņa brāļadēla brīvo izvēli:

Tu mani mīli? Esmu garīdznieks. (Ābele 2014: 109).

Tu mani mīli? Esmu lidotājs. (Ābele 2014: 259).

Lineārais horizontālo klūgu lūku savienojums neparedz iepriekšējo un nākamo satikšanos vai krustošanos – tās, kas ir zemāk, nekad nesaskaras ar tām, kas būs augstāk, kaut arī visas veido savstarpējo „konstrukcijas” kontinuitāti. Zuze, pieneņu kātus krellēs vērdama, atceras, ka mēness un saule skrien pakaļ viens otram pa vienu un to pašu stīgu, bet nekad nesatiekas (Ābele 2014: 84). Vertikālie balsta lūki krustojas ar visiem horizontālajiem lūkiem vai paralēlajiem taisnes nogriežņiem (Eiklīda terminoloģijā). Francis Sebalds sastop mīlošu sievieti vairākās viņas paaudzēs: *Zuzes vairs nav, bet ir vijums augstāk* (*izcēlums mans – O. S.*) *virs viņas – Terēze* (Ābele 2014: 310). Pinuma vertikālie lūki savā tiecībā uz augšu piedzīvo saskarsmi ar neskaitāmiem horizontāli paralēlajiem lūkiem, līdzīgi Francim, kurš mīl no tāluma, rada mūžībai, silda atdzisušos, saudzē jau mirušos (Ābele 2014: 409).

Šādā vertikāles perspektīvā iespējams atskatīties atpakaļ, uz leju, uz augšu, redzēt *bijušo un nākamo vienlaikus* (Ābele 2014: 403), aptvert konstrukcijas daļu vai iedomāties visu konstrukciju un apjaust savu piederību tai. *Neprātīgā ātrumā viņa prātā slēdzas kopā dzīves loki vijumu pēc vijuma un saaug vienotā veselumā. Kāds mūža stūris atkal ir izgaismots. Kāds mūža stūris, kas saudzis ar citu dzīvēm* (Ābele 2014: 343).

Savienojumam vai saskarsmei nepieciešami divi. Taisnei un klūgu lūkam divi gali. Eiklīda 1. aksioma I. Ābeles romānā nosaka nejaušību vai negaidītu liktenīgu sagādīšanās spēli, turpinot klūgu lūku tēmu: divus punktus var savienot ar

vienu vienīgu taisni (Juzupe 2013). Divi un trīs (kā divu savienojuma princips, kā Trīsvienības veida nepieciešamības zīme, jo punkts, kas ir uz taisnes starp diviem brīvi savienotiem punktiem (jo pastāv iespēja tos nesavienot), vienmēr būs starp tiem, neatkarībā no nobīdēm uz vienu vai otru pusi) ir nozīmīgākie skaitļi romāna sižeta un tēlu attiecību būvē, kultūras vērtību pārnēsē: tēlu pāri, attiecību trijstūri, vērtību pretstati, starp kuriem jāizvēlas, divas cilvēka rokas, plaukstas/ divi putna vai lidaparāta spārni, trīs klūgas sloksnes u. c. *Vecais Jezups no klūgām un skaliem uzpinis triju soļu platu divplākšņa modeli* (izcēlums mans – O. S.) (Ābele 2014: 277). Bērībā viņš bija izvēlējis dzīvot pie vecsmātes. Divi – tāpēc ka tā gribu, trīs – tāpēc ka tā vajag. Cilvēks var likt lietā divas rokas vai vienu, Dievam ir trīs sejas. Vecais Tanclovs stāstīja, ka vienā cilvēkā ir veselas trīs dabas – viena, kas nolēm, otrs, kas apstrīd, trešā, *kas teic, kā būtu pareizi pēc ļaužu prāta* (Ābele 2014: 99).

Divu tēlu šķietami jaunieši īssavienojumi vai saskārieni vienmēr atgādina par katra brīvības robežu un katra izvēles konsekvenci pasaulē, kur valda nepieciešamība. *Terēze nav tas, ko viņš* (Francis Sebalds – O. S.) *izvēlas. Viņš izvēlas Dievu un Keizaru* (Ābele 2014: 228). Garīdznieka un politiķa ikdienā nav vietas mīlestībai uz vienu cilvēku, bet gan uz tautu un valsti. Katra vertikāles sastapšanās ar lūku pinuma horizontāli, vienkārša cilvēka dzīvi, atgādina par atsacīšanos no tās, atsacīšanos no atsevišķā, lai virzītos uz augšu un aptvertu visu un visus mīlestībā uz Dievu un savu tautu. Autore veido upura paralēli cara un garīdznieka tikšanās ainā: *Nikolajs pagriezās pret Franci. Brīdi viņi abi skatījās viens uz otru – divi* (šeit un turpmāk izcēlumi mani – O. S.) *vīrieši uz drūpoša, sātāniska laika fona – kā spogulis un tā attēls. Bet varbūt tur bija trīs – divi cilvēki un laikmets kā samīts krūtsbērns starp viņiem* (Ābele 2014: 188). Caram Dieva vārdā jāgādā par tautu, atsevišķa pilsoņa dzīvība/ dzīve zaudē savu nozīmi, valsts „groza” mērogus apzinoties. Vācu klasiskie filozofi I. Kants un Georgs Vilhelms Frīdrihs Hēgelis (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) valsti uzskatīja par cilvēces kultūras līmeņa galveno indeksu. Jebkura dabas kultivēšana prasa dzīvības (auga, koka, dzīvnieka u. tml.) upuri, valsts veidošana prasa cilvēka upuri, gan horizontāli (masa), gan vertikāli (indivīdi) vērsta. Pēdējie to apzinās. Zobens (varas simbols) forma atgādina upura krustu.

Ar kultūras jeb cilvēka brīvās mērķtiecības radītu produktu I. Ābeles romānā cieši saistīts krusta simbols un Eiklīda 4. aksioma: visi taisnie leņķi ir vienādi (Juzupe 2013). Groza konstrukcijai, lai tā veidotos, ir nepieciešami klūgu lūku krusti. Dabai – dzīvās radības „krusti”. Krusts, romānā arī – krucifikss, Austras koks u. tml., klūgu groza lūku pinums ir kultūras radījums, dzīvā koka pretstats, cilvēka veidots pasaules ass (Керлот 1994: 269), satur vertikāli un horizontāli. I. Ābeles romānā krusts ir ne tikai debesu un zemes saistītājs, kristietībai raksturīgais krustā sistā ciešanu (latgaliski – mūku) simbols, bet arī, pat garīdznieka Franča Sebaldā „vārdnīcā” – dabas un kultūras, nepieciešamības un brīvības sakara vai savienojuma grafiska emblēma, un tādā nozīmē simbolizē cilvēka dzīvi (ceļu, ko viņš izvēlas pats), dzīvību un nāvi (Dieva vai dabas mērķi) saturošu.

Romānā krusta forma (četri taisni, vienādi leņķi) grafiski materializējas Lielā un Mazā Jezupa sapņos un centienos lidot. Cilvēks ar plecu augstumā paceltām rokām vai putns (dzīvs, lidojošs, arī tā skelets) ar izplestiem spārniem atgādina krustu. Abus Jezupus interesē un tādējādi vieno horizontālās krusta līnijas pārveidojums/ papildinājums (Eiklīda 2. aksioma), lai spētu atrauties no zemes horizontālam lidojumam. *Debasis turēja putnus spārnos, tad kāpēc gan tās nevarēja noturēt cilvēku?* (Ābele 2014: 133). Virzība pa horizontāli (empīriski eksperimenti, studijas, kniedēšana, lodēšana, kalšana, šūšana (Ābele 2014: 272) u. tml.) sapņu īstenojumā paredz iespēju iegūtās zināšanas un nepiepildītās ieceres vai, R. Rortija terminoloģijā, vārdu krājumu (viss, kas saistīt ar lidošanu) nodot saviem pēctečiem (Lielais Jezups Mazajam Jezupam), savukārt nepārtraukta, bezsalaīdumu virzība pa vertikāli potenciāli spēj aizraut visus, kas to noteiktā brīdī šķērso krustojoties. Lielais Jezups nodod stafeti savam dēlam (nākamais salaīdums grozā), Francis Sebalds – savai tautai (visas grozā iepītās un salaīstās horizontālās klūgu lūkas).

Romāna autore ļauj garīdzniekam ieraudzīt savas tautas stāvokli zīdaiņa tēlā: *Tas bija pāris mēnešu vecs, satīstīts skrandās, viscauri netīrs melnzemes putrā. Brīnumainā kārtā viņš bija dzīvs, tikai no ilgas brēkšanas zaudējis balsi* (Ābele 2014: 188). Lidotājs-izgudrotājs Mazais Jezups, apjaušot, *ka šis utainais nelaimīgo bars ir viņa tauta* (Ābele 2014: 274), iedomājas, ka tieši *viņa rokās ir jaudīgi ieroči, kas šais nobālušajās sejās kādu dienu atgriezīs ticību. Lai tauta neziņā nebrīnītos un neklusētu* (Ābele 2014: 401), tai nepieciešama horizontāļu un vertikāļu saskanīgā būve, krucifikss ceļa malā un lidmašīna debesīs.

Cilvēks veic izvēli, ziedojot horizontāli vertikāles vārdā vai otrādi. Grozam noslēdzoties, visi klūgu lūki savienojas. *„Tu pienagloji pie krusta debesīs dzīves labad,” Francis domās teica mirušajam brālīm Jezupam. „Es – dzīvi debesu labad. Nezinu, kā ir labāk, bet zinu, ka gala beigās abi kļūsim par zemi”* (Ābele 2014: 306). Klūgu lūku krusti padara visus groza lūkus pinumā klātesošus. Laiki un telpas vienojas turpinājumos: *Dievs dabū visus galus kopā* (Ābele 2014: 310).

Daba klūgām piešķīrusi ne vien audzēlīgumu, bet arī īpašu sīkstumu, lokanību un vieglumu, savukārt cilvēks tās piemērojis ilgi kalpojošu, izturīgu un vieglu priekšmetu veidošanai, apstrādājot un krustojot lūkus. Klūgu pinumi kalpo vairākus mūžus, tie ir viegli mazgājami, žāvējami, aizvietojami. Klūgu darinājumi praktiski neļaujas nodeldēties kā Klūgu Juzes atjaunotas grāmatas, raksti (Ābele 2014: 71). *Klūgu lūki ir viegli kā putnu kauli ar gaisu serdē un atļauj viegli būt, viegli pieliekties, viegli pārļaut nelaimi un neražu, viegli aizlidot sapņos un īstenībā. Klūgas [...] var nokapāt, bet nevar iznīcināt* (Ābele 2014: 406).

Autore veido latgaliešu dabiskā sīkstuma un klūgu paralēli, taču neaizmirst arī cilvēka roku darbu – klūgu lūku pinuma metaforā, tā izturīgums cauri laikiem atkarīgs no pārdomātas konstrukcijas (viens centrs/ sākums, pēc iespējas vairākas spēcīgas vertikālas lūkas, cieši horizontālo lūku salaīdumi). Tāpat ar tautām. Dabas un cilvēka rokas radītais (putni un koka putni, lidmašīnas; kārkli un *kuorklineicas*

(Ābele 2014: 85, 100, 158, 171); koku lapas, kas kļūst par augšni, un cilvēku vārdi; klūgu baznīcas un ķieģeļu baznīcas u. c.) nedrīkst būt pretstati, savā vienībā tās veido galveno fiziski stipras un garīgi bagātas tautas pastāvēšanas nosacījumu.

Tēlu simetrija I. Ābeles kultūrvēsturiskajā romānā „Klūgu mūks” atklājas brīvības un nepieciešamības attiecību filozofiskajā risinājumā. *Mēs ļaujām sevi savažot dziņām, kuras dabu mums devusi tikai kā vadlīniju, lai nepamestu novārtā vai nepārkāptu dzīvnieciskuma uzdevumu mūsos, kaut arī esam pietiekami brīvi važas pievilkt vai atlaist, pagarināt vai saīsināt* (izcēlums mans – O. S.), *kad to prasa prāta mērķi* (Kants 2003: 218). Autore tēlaini izvērsta klūgu lūku pinuma metafora ļauj iztēloties abu teleoloģiju – dabas un cilvēka (kultūras) – mijiedarbi, ciešo savstarpējo saistību un lomu cilvēka, ģimenes, dzimtas, tautas pastāvēšanā. Piecas Eiklīda aksiomas nodrošina no dabas materiāla radītas cilvēka konstrukcijas izturīgumu, funkcionalitāti, bet arī estētisku pievilcību – ne tikai pinuma formas, kompozīcijas, bet arī gludo lūku saskanīgo paralēļu, krustu taisno leņķu, neredzamo salaidumu dēļ.

Klūgu groza uzbūve rāda laika un telpas nepārtrauktību. Atsevišķi nogriežņi, cilvēku dzīves, saskaras, sasienas, savērpjas, salaižas, apraujas, turpinās, krustojas vai rit līdztekus, klājas viena otrai virsū u. tml. – reizē nepieciešami un brīvi. Atsevišķi horizontāles posmi fiziski var salaisties un saskarties tikai ar iepriekšējo un nākamo lūku, vertikālie – ar visiem groza lūkiem, tādā veidā ļaujot arī horizontālajiem lūkiem aptvert to, kas bijis pirms viņiem, un būs pēc viņiem – vertikālā lūka savā kontinuitātē sien kopā pagātni, tagadni un nākotni, augšu un apakšu, centru un perifēriju, balsta un nosaka simetriju. I. Ābeles romāns ir par gara cilvēku brīvo, bet negrozāmo, apzināti konsekventu izvēli nonākt cikliskā horizontālo un vertikālo vērtību sadursmē vai „krustā” un nenovēršami ciest (romāna emocionālā slodze) savu, nevis dabas, mērķu piepildījuma vārdā. Klūgu mūks vai mūka ir ne tikai kultūras tapšanas, bet arī tapšanas kultūras (pēc Frīdriha Ničes (*Friedrich Nietzsche*)) metafora.

LITERATŪRA

- Ābele, Inga (2014). *Klūgu mūks*. Rīga: Dienas Grāmata.
- Guļevska, Dainuvīte (atb. red., 1987). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.
- Kants, Imanuels (2003). *Spriestspējas kritika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Lukaševičs, Valentīns (2012). Frančs Trasuns (1864–1926). Šuplinska, Ilga (zyn. red., 2012). *Latgolys lingvoteritorialuo vuordineica II*. Rēzekne: Rēzeknis Augstškola.
- Pole, Inguna (2017). *Jāsajūt dzīvā straume. Intervija ar rakstnieci Ingu Ābeli*. <https://www.ubisunt.lv/zinas/t/49758/>, sk. 27.11.2017.
- Rortijs, Ričards (1999). *Nejaušība, ironija, un solidaritāte*. Rīga: Pētergailis.
- Juzupe, Liene (2013). *Svarīgākais ģeometrijas attīstībā*. <http://geometrijasvesture.blogspot.com/2013/10/eiklida-geometrija.html>, sk. 12.11.2017.
- Керлот, Хуан Э. (1994). *Словарь символов. Мифология. Магия. Психоанализ*. Москва: REFL-book.

Ingars Gusāns

LATGALES KONCEPTS LATGALES ŠLĀGERGRUPU DZIESMU TEKSTOS

Pētījuma mērķis – raksturot Latgales koncepta izpausmes Latgales šlāgergrupu tekstos. Latgales šlāgergrupas izmanto gan pašsacerētus tekstus, gan arī pazīstamu dzejnieku liriku, kas bieži vien iezīmē atšķirības tekstu mākslinieciskajā un idejiskajā kvalitātē. Latgales atainojums dziesmu tekstos lielākoties raisa nostalģiskas un pozitīvas emocijas, apstiprinot masu kultūras patērētājam zināmas, ar Latgali saistītas vērtības un objektus.

Atslēgas vārdi: Latgale, koncepts, šlāgermūzika, ticība, patriotisms.

CONCEPT OF LATGALE IN LYRICS OF LATGALIAN SCHLAGER MUSIC BANDS

The visibility and success of Latgalian schlager groups in Latvia are of interest not only due to music composed by these groups, but even more regarding lyrics created by these musical associations, and especially concerning their relation to Latgale. The aim of the research is to describe the manifestations of the concept of Latgale in the lyrics of Latgalian schlager groups. The object of the research is the concept of Latgale, the subject of the study consists of the texts of Latgalian schlager groups (“Patrioti.lg”, “Galaktika”, “Ginc un Es”, etc.). The source of the study is 12 albums that have come out over the period of ten years (2008–2017). Both Latgalian (the Latvian language of Latgale) and Latvian texts are discussed.

Latgalian groups sing about the same themes that are covered around the world – love, everyday life, reflection, quest for the sense of life, etc. The concept of Latgale is among them too. Taking into account that the term concept is often used in different linguistic and cultural spheres and its limits of understanding are quite extensive, in this study it is used in the linguacultural sense, i.e., concept is a unit of collective consciousness guiding towards higher spiritual values, which is linguistically expressive and which possesses ethno cultural features (Angelova 2004).

The first discoverer of the concept of Latgale is language. In this research it is the Latgalian language consistently used by some groups, for example, “Patrioti.lg”; also the last album of duet Inga and Normunds (2015) is completely in Latgalian, while other artists (“Galaktika”, “Ginc un Es”) use Latgalian lyrics only in separate

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2018.11.3069>

songs written either by musicians themselves or by poets. In any case, at least some songs in Latgalian included in an album are positive examples of the liveliness and functionality of language.

Geographical names are rather widely represented in the lyrics and serve as a confirmation of the territorial identity of Latgale. Several titles directly include an indication to Latgale, for example, the titles of the following albums – “Munai Latgolai”, “Latgaleite”, or the names of songs – “Latgale”, “Munai Latgolai”, etc. Latgale’s most famous geographical objects associated with our region in the rest of Latvia are mentioned in schlager songs. For example, Latgale’s largest lakes Rāzna and Lubāns, the river Daugava, the hills – Liepukalns, Mākoņkalns. The naming of geographic objects is inextricably linked with the sense of homeland. The lyrics of these songs acknowledge patriotism and pride about our land or region, partly attributable to the mentioned geographical objects; however, the manifestation of the concept of Latgale is often expressed in descriptive terms. Several authors successfully use the symbols of Latgale, thus influencing the listener’s awareness even more, for example, Latgale as the land of blue lakes – a traditional and positive stereotype of the region.

Latgale is closely associated with Latgalians’ belief in God due to the strong Catholic traditions. Authors of lyrics include religious motifs truly believing in their hearts or emphasizing religious themes on purpose in order to particularly impress people of middle and older generation who make up one of the main parts of target audience.

The song lyrics written by poets (Ineta Atpile-Jugane, Leontīne Apšeniece, etc.) stand out for their artistic and ideological qualities in contrast to texts created by musicians themselves. In their poetry too there is a call to stay, live and work in Latgale. It should be considered a positive trait that Latgale is not shown as a victim, but it is a place that symbolizes hope and patriotism.

As the main function of schlager music is entertaining the listeners, a number of texts depict cheerful social and party situations where beer belongs as one of the unwritten symbols of Latgale and Latvia. Also a significant part of Latgale is song, which gives strength and unites people. The portrayal of Latgale in lyrics mostly invokes nostalgic and positive emotions, confirming Latgalian values and objects that are known to common listeners.

Keywords: Latgale, concept, schlager music, belief, patriotism.

Ievads

Izrādot interesi par latgaliešu populāro mūziku, pētnieku primārā interese parasti ir par latgaliešu tautas vai rokmūziku, nepievēršot lielu uzmanību Latvijā tik populārajai šlāgermūzikai. Jāatzīst, ka šī izvairīšanās un arī daļēja pakļaušanās stereotipiskajam uzskatam, ar ko gan šlāgermūzika var būt interesanta vai aizraujoša,

liedz atklāt masu kultūras iezīmes, kas Latgalē (arī pārējā Latvijā) izpaužas gana spēcīgi, vismaz mūzikas izvēlē. Uz to norāda arī fakts, ka Latgales šlāģerizpildītāju panākumi Latvijā ir daudz spilgtāki nekā pop-rok mūziķiem no Latgales. Vairākas uzvaras dziesmu aptaujās, koncertturnejas, tūkstošiem pārdotu albumu, tas ir tas, par ko latgaliešu pop-rok izpildītāji var tikai sapņot.

Par kulminatīviem var uzskatīt 2012.–2014. gadus, kad trīs gadus pēc kārtas dziesmu konkursā „Latvijas Šlāģeraptauja” uzvarēja Latgales pārstāvji (divas reizes „Galaktika” un vienreiz „Ginc un Es”), 2013. gadā pat ieņēmot pirmās 4 vietas (www.slageraptauja.lv). Pētījuma mērķis – noskaidrot, kādas Latgales koncepta izpausmes atklājas populārāko Latgales šlāģergrupu tekstos.

Ņemot vērā, ka termins *koncepts* tiek bieži izmantots dažādās valodniecības un kultūras sfērās un tā izpratnes robežas ir diezgan plašas, tad šajā pētījumā tas tiek lietots lingvokulturoloģiskā aspektā, t. i., *koncepts – tā ir kolektīvās apziņas vienība (virzoša uz augstākajām garīgajām vērtībām), kura ir valodiski izteikta un kurai piemīt etnokulturāla specifika* (Ангелова 2004: 6). Vēl precīzāk koncepta būtību raksturo valodnieka Nikolaja Krasavska (Николай Красавский) dotā definīcija, ka koncepts ir *kāda summāra parādība, kuras struktūru veido pats jēdziens un cilvēka vērtību (nereti tēlainie) priekšstati par to* (Красавский 2001: 42). Minētā definīcija apliecina gan, ka pats jēdziens ir obligāta un neatņemama koncepta sastāvdaļa, gan ka koncepta izpratne ir plašāka par jēdziena izpratni: *koncepts atšķirībā no jēdziena ne tikai tiek apjausts, bet arī tiek pārdzīvots* (Ангелова 2004: 3). Līdz ar to var secināt, ka koncepta izpratne ir plašāka par jēdziena sapratni, tajā svarīgs ir attieksmes, emocionālais iedarbīgums.

Lai gan šlāģermūzika Latvijā ir ļoti populāra, tomēr šlāģeris kā mūzikas žanrs Latvijā principā nav pētīts, iegūstamā informācija ir fragmentāra. Piemēram, „Latvijas Radio 2” direktors Armīns Ronis attiecībā uz šlāģermūzikas vēsturi atzīst, ka *vēsturiskās saknes Latvijas šlāģermūzikai ir tādas pašas kā Vācijā – tā ir tautas mūzika, kas, rodoties pilsētām, pārvēršas par pilsētas mūziku, kur tautas dziesmas kļūst par ziņģi un ziņģe tālāk par šlāģeri. [...] noteikti var apgalvot, ka vācu šlāģermūzika ir latviešu pēckara vieglās mūzikas pamats* (SievietesPasaule.lv 2012). Producents Guntars Račs atzīmē, ka *ne mazums vācu dziesmu, savukārt, tika latviskotas Pirmā un Otrā pasaules kara laikā. Līdz ar visu vācisko tika eksportētas arī viņu dziesmas un melodijas* (SievietesPasaule.lv 2012). Tātad šlāģermūzikas pirmsākumi varētu būt starpkaru posmā, bet pēc II pasaules kara tā uzplaukst lielā Eiropas daļā, savukārt Latvijā šī stila mūzika attīstījās atbilstoši Padomju Savienības direktīvām, *teksti bija diezgan padomiski ideoloģiski, komunistiskā partija pieprasīja dziedāt par brīnišķo padomju dzimteni* (SievietesPasaule.lv 2012). Otra elpa šlāģermūzikai sākās pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas (1991), jo *pēc brīvības atgūšanas daudzi vietējie šlāģermūzikas izpildītāji bez liekām ceremonijām ņēma un joprojām ņem radiostacijās dzirdētas vācu dziesmas un adaptē latviski* (SievietesPasaule.lv 2012). Arī A. Ronis uzsver, ka tad, *kad Atmosdas laika protesta*

mūzikas politiskais aspekts bija sevi izsmēlis, kad valsts bija atguvusi neatkarību, parādījās niša, kas Latvijā nebija aizpildīta. Un tad, tiem, kas saprata, ka grib to darīt, vācu šlāgermūzika kļuva par labu paraugu (SievietesPasaule.lv 2012). Tādējādi var secināt, ka šlāgeris savu popularitātes gājienu turpina jau vairāk nekā 20 gadus, kā apliecinājumi ir minamas šlāgerizpildītāju balvas jau pirmajos Mūzikas ierakstu gada balvas (www.gadabalva.lv) pasākumos, sākot ar 1996. gadu, un arī speciāli rīkotā „Šlāgeraptauja” no 2003. gada.

Raksturojot šlāgera būtību, tiek izcelts, ka tas ir *vienkāršs, melodisks un pēc satura sadzīvīvs, neskar politiskos aspektus* (SievietesPasaule.lv 2012). Jau šajā raksturojumā ir nosauktas dažas īpašības, kas norāda uz šlāgeri kā uz masu kultūras produktu. Kā pirmo masu produkta raksturotāj kvalitāti ir jāmin popularitāte, ko var apliecināt statistika (aptaujas, reitingi) vai hitparāžu rezultāti, kas Latvijas gadījumā ir izsecināmi gan no raidījumu ilglaicīguma televīzijā („Latvijas Šlāgeraptauja” 12 gadus TV ēterā (2004–2106), tagad „Latvijas sirdsdziesma” (no 2017. gada), „Latvijas Šlāgerkanāls” (no 2010. gada 24 stundas diennaktī)), gan no radio reitingiem – „Latvijas Radio 2” (atskaņo pārsvarā šlāgermūziku) ir populārākais radio Latvijā (www.radio.lv), gan no šlāgergrupu koncerttūrēm, kuru reklāmas ir redzamas sociālajos tīklos.

A. Roņa minētie vārdi attiecībā uz šlāgeri *vienkāršs, [...] pēc satura sadzīvīvs* apliecina otru, masu kultūrai raksturīgo iezīmi – triviālumu, banalitāti, sentimentālismu. Dziesmu tematika lielākoties ir ierobežota – laimīga/ nelaimīga mīlestība, atmiņas, dzimtene, kas tiek aprakstīta ar vienveidīgiem epitetiem, tādējādi „produkts” kļūst paredzams, kas masu kultūras baudītājiem palielina dzīves uztveres pozitīvismu, jo *komforta izjūta lasītājam* (arī klausītājam – I. G.) *rodas pārliecības rezultātā, ka vēlmes tiks apmierinātas* (Купина 2010: 55). Bez tam šādām dziesmām ir sērijveida raksturs, viņas ātri nāk un ātri aiziet, jo katra nākamā satur kādus līdzīgus elementus (tas protams attiecas ne tikai uz šlāgermūziku, bet arī uz popmūziku u. c. stiliem). Dziesmu uzbūve parasti ir stingri noteikta – pantiņš, piedziedājums, pantiņš, piedziedājums. Vienveidīgumu rada arī paredzamās atskaņas, kas palīdz lasītājam (klausītājam – I. G.) paaugstināt savu pašvērtējumu, jo *viņš sajūt sevi kā žanra pazinēju, kurš pārvalda zināšanu un domu struktūru, uzmin notiekošo, sajūt savu varu pār autora izdomāto pasauli* (Купина 2010: 62). Pie tam dziesmas tekstam jābūt saprotamam jau pirmajā skanēšanas reizē. Tātad šlāgerim kā masu kultūras produktam ir izteikts izklaidējošs raksturs, vieglums, neiedziļināšanās, problēmu neakcentēšana, izvairīšanās no divdomībām, mūžīgu vērtību (dažkārt visai banāla) apliecināšana, viegla pieejamība, izmantojot masu medijus (radio, TV, iknedēļas žurnāli utt.).

Pētījumā avots ir 12 albumi, kas iznākuši 10 gadu laika posmā no 2008.–2017. gadam.

1. tabula. **Latgaliešu šlāgermūzikas albumi (2008–2017)**Table 1. *Albums of Latgalian schlager music (2008–2017)*

1. „Baltie Lāči” – *Līdz rudenim...* (2008)
2. „Baltie Lāči” – *Tā kā tā* (2009)
3. „Baltie Lāči” – *Ko Tev uzdziedāt...* (2012)
4. „Baltie Lāči” – *Ar draugiem* (2016)
5. „Dvinskas Muzikanti” – *Dzymtuo puse* (2015)
6. „Galaktika” – *Rāzna* (2012)
7. „Galaktika” – *Sirds vēl tic* (2017)
8. „Ginc un Es” – *Esi latgalīts* (2013)
9. Inga un Normunds – *Munai Latgolai* (2015)
10. „Latgales Dāmu Pops” – *Bučas* (2008)
11. „Patrioti.lg” – *Daugaveņa* (2009)
12. „Patrioti.lg” – *Latgaleite* (2011)

Atsevišķas izpētes vērti ir tie Latgales mākslinieki, kuriem ir panākumi dziesmu aptaujās, bet kuri tā arī nav vēl pagaidām izdevuši savus dziesmu apkopojumus albuma veidā. Konkrētajā pētījumā tiek aplūkoti gan latgaliešu (Latgales latviešu valodā), gan latviešu valodā sarakstītie teksti, jo kopumā vairāki albumi satur tikai pāris dziesmas latgaliski (piemēram, „Ginc un Es”, „Galaktika”), albuma pamatdaļa ir latviešu literārajā valodā. Jāpiebilst, ka pētniekam ir problēmas ir ar dziesmu tekstu¹ iegūvi, jo albuma finansējuma samazināšanās dēļ ne visas grupas ievieto bukletus ar dziesmu tekstiem un nav norādes uz pieejamiem avotiem internetvidē, kur varētu šos tekstus izgūt, līdz ar to ir divi veidi, kā šos tekstus iepazīt – klausīties pieejamajā formātā un mēģināt pierakstīt vai arī censties tos iegūt, sarakstoties ar grupas dalībniekiem.

Latgales koncepts valodas izmantojumā

Latgales koncepta atklāsmē, pirmkārt, tiek skatīts tieši latgaliešu valodas lietojums, ko dažas grupas izmanto konsekventi, piemēram, „Patrioti.lg”, arī dueta Inga un Normunds pēdējais albums (2015) ietver dziesmas tikai latgaliešu valodā, savukārt citi mākslinieki („Galaktika”, „Ginc un Es”) tikai atsevišķās dziesmas izmanto latgaliešu tekstus, kurus sarakstījuši gan paši, gan dzejnieki. Jāatzīmē, ka daži

¹ Diezgan daudz tiek izmantoti tautasdziesmu teksti, kas konkrētajā analizē netiek skatīti, tai pašā laikā tiek aplūkota dziesmās izmantotā dzejnieku lirika.

teksti būtu ļoti iederīgi latgaliešu valodā, ko atklāj dziesmu nosaukumi, piemēram, „Rāzna”, „Mans dzimtais novads”, kas ir kļuvusi par Rēzeknes novada himnu, taču nedrīkst aizmirst iesīkstējušos uzskatu, ka, dziedot literārajā latviešu valodā, ir lielāka iespēja paplašināt publikas loku, pie reizes iepazīstinot pārējo Latviju ar Latgalei nozīmīgiem simboliem un vietām. Jebkurā gadījumā arī dažu dziesmu dziedāšana latgaliski ir pozitīvs piemērs valodas dzīvīgumam un funkcionalitātei.

Ģeogrāfiskie nosaukumi

Otrkārt, neaizkarīgi no valodas lietojuma diezgan plaši ir pārstāvēti ģeogrāfiskie nosaukumi kā Latgales teritoriālās identitātes apliecinājumi. Vairāki nosaukumi tieši ietver norādi uz vienu no Latvijas novadiem, piemēram, albuma nosaukumi – „Munai Latgolai”, „Latgaleite”, vai arī dziesmu nosaukumi – „Latgalei”, „Munai Latgolai”, „Kod Latgola sažadūs rūkuos” u. c.

Dziesmās tiek pieminēti arī Latgales pazīstamākie ģeogrāfiskie objekti, kas arī pārējai Latvijai asociējas ar šo novadu. Piemēram, Latgales lielākie ezeri Rāzna un Lubāns:

Un tikai Rāzna – pie Tevis mīlēt un mīlētām būt.

Tu esi kā māsa, kas saprot un pažēlot prot (Ga, 2012, 1),²

Kur Rāznai pret krostu viņi lyust (Pa, 2009, 8),

Šeit Lubāns vilni met no dzidra sudraba (Ga, 2012, 4).

Neiztiek arī bez likteņupes Daugavas pieminēšanas, tieši ar dziesmu „Daugaveņa” kļuva pazīstama grupa „Patrioti.lg”:

Daugaveņa, upe meiluo,

Stuovī krosti breineigī (Pa, 2009, 1).

Pozitīva pasaulesuztvere uzsvērtā ik frāzē: epiteti (*meiluo, breineigī, dzidra sudraba*), Rāznas identificēšana ar māsu, mīlestības apliecinājums, tas iezīmē masu kultūrai raksturīgās, savējās, zināmās telpas un izjūtu aprises. Taču biežāk ģeogrāfisko objektu minējums ir Latgales kā lokalitātes konkretizēšana –

Kur Daugava plyust (Pa, 2009, 8).

Ģeogrāfisko objektu pieminēšana nesaraugjami tiek saistīta ar dzimtenes sajūtu, kas tiek atklāta patosa pilnā rindās:

² Turpmāk saīsinājums *Ga* norādīs grupu „Galaktika”, tālāk seko gads, kad iznācis albums, un dziesmas kārtas numuru konkrētajā albumā. Saīsinājums *Gi* apzīmēs grupu „Ginc un Es”, *Pa* – grupu „Patrioti.lg”, *Ba* – „Baltie Lāči”, *Dv* – „Dvinskas Muzikanti” un *IN* – duetu Inga un Normunds. Tekstos saglabāta oriģinālā rakstība.

*Sirds man paliek tavā malā Rāzna un Latgale (Ba, 2009, 2),
Tavos viņšos, Rāzna, gulbja balsī vēl dzimtene dzied,
Tavos krastos stāvu un negribas projām iet (Ga, 2012, 1).*

Sevišķi piesātināta ar ģeogrāfiskiem objektiem ir grupas „Galaktika” dziesma „Mans dzimtais novads”, kas skar katram Rēzeknes novada iedzīvotājam tik pierastus un tajā pašā brīdī zīmīgus simbolus:

*Ik rītu sveicinot – dzied dziesmas Liepu kalns
Ar teikām apvīts ir viss tā dzīvesstāsts.
Un sirmais Mākoņkalns vēl skatās tālumā.
Pie Rāznes pieglaužas, kā toreiz jaunībā.
Šeit mana dzimtene, šeit Tēva mājas (Ga, 2012, 4).*

Ne velti dziesma ir kļuvusi par Rēzeknes novada himnu. Skanīga melodija, viegli ritošs, iegaumējams un arhetipisks, latgalieša zemapziņā mājjošs teksts. Līdzīgi šo mūzikas stilu raksturo arī dzejnieks, komponists un producents Guntars Račs: *Šlāģermūzika ir vistuvāk tautai. Gan ar savu viegli uztveramo melodiju, gan ar teksta vēstījumu, kurš ir saprotams un uzrunā tevi uzreiz, bez zemtekstiem* (SievietesPasaule.lv 2012). Tas viss padara šādas dziesmas viegli saprotamas klausītājam, pildot izklaidējošo funkciju, kas ir galvenā šlāģermūzikas funkcija.

Skatoties Latgales konceptu, kas pieteikts ar ģeogrāfisku objektu apzīmēšanu, ir jāpiemin grupas „Patrioti.lg” dziesma – „2 Maltys”, kur teksta autors ar hiperbolizētu un nedaudz humoristisku pretstatu palīdzību salīdzina Rēzeknes novada pilsētu Maltu ar tūristu iecienīto Vidusjūras salu Maltu:

*Kur upeite i tylts, pi veikala stuov zyrgs
Lai zīmā nav tik sylts, jam ite stuovēt lykts
Kur jiura, bolti akmeni, pī veikala stuov Poršs
Tī mārgom bryuni plykumi i laiceņš dyžan foršs (Pa, 2009, 5).*

Ritmiskums ir viena no šlāģera prasībām, tāpēc tekstā ir ievērots sešpēdu jamps, pat iekšējās atskaņas (*tylts – sylts, akmeni–plykumi*). Sadzīviskas detaļas pretstata ne tikai atšķirīgās klimatiskās joslas, bet pārtikušu un pieticīgu dzīvi, kurā nevilšus tai *jiurys Maltai* tiek dota priekšroka.

Ticība

Ar Latgali cieši ir saistīta ticība Dieva vārdam, arī tekstu autori gan sirdī patiesi ticot, gan varbūt arī apzināti piestrādājot pie dziesmu lirikas, ievij reliģiskus motīvus,

kas jo sevišķi atstāj iespaidu uz vidējā un vecākā gadagājuma cilvēkiem. Tieši tā ir viena no galvenajām šlāgermūzikas auditorijām. Katoļticība kā tāda vārdā netiek saukta, bet ar to saistītie elementi tiek prasmīgi ievīti dziesmās, piemēram,

*Skan zvani baznīcās, kur ļaudis pulcējas,
Šeit Dieva vārdam tic un neaizstās to cits* (Ga, 2012, 4).

Latgaliešiem raksturīgā paļaušanās uz dievpalīgu tiek akcentēta citā grupas „Galaktika” dziesmā:

*Paleidzi, Dīvs, savu ticeibu styprynuot,
Svešim kungim vairs nakoļpuot* (Ga, 2012, 5).

Savukārt grupas „Dvinskas Muzikanti” veltījumā Aglonai pieminētā Marija ir atainota kā Latgales aizbildne, kas saskan ar katoļu reliģijas vēstures un arī mūsdienu priekšstatiem par Latgali:

*Ar Marejis gluostu svietaita
Tu mani dzeiveitī pavodi* (Dv, 2015, 2).

Arī veltījuma dziesmās tuviniekiem ir norāde uz Latgalē dzīvojošo vecāku tikumiem un reliģiskajām tradīcijām:

Ar lūgšanām man ceļā biji klāt (Ga, 2012, 2),
Tu mācīji man, kā zirgu arklā jūgt
Un darbu sākot Dievpalīgu lūgt (Ga, 2017, 2).

Kā jau minēts iepriekš, dziesmu tekstos gandrīz vienmēr ir atskaņas, kas atvieglo teksta uztveri un arī iegaumēšanu, lai var dziedāt dziesmas līdzi. Šo apstākli veiksmīgi izmantojusi, piemēram, grupa „Galaktika”, kas pirmā albuma „Rāzna” (2012) bukletā ievietoja 4 dziesmu tekstus no 13. Tas izdarīts nedaudz savdabīgā veidā, publicējot arī šo 4 dziesmu akordus, tādējādi spēlēt protoši klausītāji var šīs dziesmas padarīt par saviesīgu pasākumu hītiem, netieši vēl vairāk palielinot grupas atpazīstamību un popularitāti.

Patriotisms un tā simboli

Ņemot vērā, ka viena no masu kultūras pazīmēm ir ērtas, komfortablas, bezproblēmu realitātes radīšana, zināmā mērā mūsdienu mitoloģizēšana, mūsdienu Latvijā ir aktuāla ekonomiskās izaugsmes, labklājības un drošības sajūta. Šlāgerdziesmu lirika ir vērsta uz patriotisma stiprināšanu un pozitīvu (arī pārpozitīvu) emociju radīšanu, piemēram,

*Tu dzymtuos puse muna, kur olūti
Un volūda sirdej, kas tyva
I syltums, kas ozūtī (Dv, 2015, 1),*

vai

*Bet nazīd nikur pučis taidys
Naprūt nikur tai meitinis smaidēt
I putni nikur tai nadzīd
Kod valānu dīnā grīž lemess
I kur vel naktī, spūdruokijs mieness
Naastrast pasaulī mīluokys zemis (Pa, 2009, 8),*

vai arī

*Latgaleite –
Breineiguokuo pasaulī,
Latgaleite –
kur var dzeivuot mīleigi,
Prīcuotīs un dzīsmis dzīduot
Par tāvzemi breineigū,
Dzīsmuos uzdzīduot un slavēt taidu vīnu vīneigū (Pa, 2011, 1).*

Glorificēšana, pasakas izjūta – viss ir labākais, mīļākais, skaistākais –, to attiecinot uz mūsdienu Latgali, tai pašā laikā Latgale pēc oficiālajiem datiem joprojām ir ekonomiski atpalikušākais reģions. Protams, pastāv daudzi pētījumi, kas norāda, ka cilvēka laimes, labsajūtas fenomens nav tiešā veidā saistāms ar viņa finansiālo vai sociālo stāvokli. Piemēram, var pieminēt psihologu Roberta Bisvas-Dīnera (*Robert Biswas-Diener*) un Eda Dīnera (*Ed Diener*) pētījumus, ka eksistē arī t. s. „laimīgo nabagu fenomens”, kad cilvēkiem ar ļoti zemiem ienākumiem konstatēts augsts laimes izjūtas līmenis. Šo fenomenu saista ar to, ka nabadzīgie cilvēki ir adaptējušies savam maznodrošinātajam stāvoklim, pieraduši pie zema ienākumu līmeņa un sociālās neaizsargātības, jo ilgstošu laiku izjūt savu nespēju izmainīt esošo situāciju (Biswas-Diener&Diener 2006). Latgalē šis fenomens lielā mērā, pateicoties katoļticības tradīcijām, ir saglabāts. Taču jau šobrīd vairāk vecākās un varbūt vidējās paaudzes skatījumā.

Aplūkoto dziesmu adresāts varētu būt daudzie emigranti, kas dodas uz ārzemēm darba un labākas dzīves meklējumos. Te ir zināma līdzība ar 20. gs. sākumā tapušo Franča Kempa dzeju, kura tekstu izmanto duets Inga un Normunds:

*Pasoki bruoleit, kur syltuoka saule, kur pučis vysskaistuok zīd?...
Kur meitinis skaneiguok dzīd?...
Muna dzimtime, muna Latgola, muna tāvu zemeite (IN, 2015, 4).*

Lai būtu pilnīgi skaidrs, par kādu zemi tiek dziedāts un kura ir tā labākā, tad šajā tekstā pēdējā rinda ir dziesmas izpildītāju pievienota. Nav saglabāts arī F. Kempa dzejoļa nosaukums „Aizmērsta Dzimtene” (Latgalis 1906), albumā tas ir kļuvis par „Munai Latgolai”. Tātad F. Kemps tiek interpretēts, lai apzināti radītu masu produktu, jo tam jābūt pozitīvam, labas emocijas raisošam nevis pesimistiskam, ko var radīt dzejoļa oriģinālnosaukums.

Daudzās dziesmās ir spilgti izteikts piederības akcents:

*Lepojūs ar tū, ka asmu latgalīts
I nikur maņ nabyus vairs tik labi (Dv, 2015, 2),
Es Latgolys dāls, tai pat kai muns tāvs (Pa, 2009, 8),
Ja esi latgalīts, ar prīku dzeivī ej (Gi, 2013, 7),*

vai arī

*Cyti meklej britu solys,
Cyti Terehovys molu,
Muna sāta Latgolā (IN, 2015, 9).*

Kā jau minēts iepriekš, mitoloģizēšana ir viena no masu kultūras iezīmēm. Arī Latgales koncepts tiek atklāts, izmantojot mitoloģiskus elementus, visbiežāk sinkrētiskos kristietības un pagānisma elementus: *Paleidzi, Dīvs, Muorys zemi pasorguot* (Ga, 2012, 5), *Māras zeme – Latgale, savukārt Tu Māras zemes sirds* (Ga, 2012, 4), domāta Rēzekne, jo dziesma saucas „Mans dzimtais novads”.

Vairāki tekstu autori prasmīgi izmanto vienu no Latgales simboliem, tādējādi vēl vairāk iedarbojoties uz klausītāja apziņu, proti, Latgale – *ezeru dvēsele* (Ga, 2012, 4), *daudz skaistu vītu, kur zyli azari* (Gi, 2013, 7). Jāatzīmē, ka *ezerainums Latgalē ir apmēram 2 reizes lielāks nekā vidēji valstī, [...] Latgale ir absolūta Latvijas ezeru rekordiste: te atrodas pēc platības (Lubāns) un ūdens apjoma (Rāzna) lielākais, konfigurācijas ziņā sarežģītākais (Rušons), dziļākais (Dzrīdzis), salām bagātākais (Ežezers) un mistiskākais (Velnezers) ezers* (Matisovs 2012: 823–824). Tātad dziesmās tiek akcentēta Latgale kā zilo ezeru zeme – tradicionāls un pozitīvs stereotips par Latgali, kas klausītājā tikai nostiprina piederības, lepnuma, arī aizmiršanās sajūtu jeb ārpusrealitātes apziņu.

Trijos tekstos ir skaidri pamanāma reminiscence uz Annas Rancānes dzejoli „Skaidruo volūda”:

Tu dzeivoj Latgolā, kur skaidruo volūda (Gi, 2013, 7),

*Pi Tevis [Latgola – I.G.] byus lamts atsagrīst,
Kur volūda skaidro, teirumā rudzi kur brīst* (Sk, 2015, 1).

Tu skaidra valoda un tautas cerība (Ga, 2012, 4).

Uz šī vienveidīgā, mitoloģizētā noskaņu fona, kuru rada lielākoties pašu muzikantu sacerētie teksti, ir izceļams dzejnieces Inetas Atpiles-Juganes teksts „Munā volūdā”, kas jau provocē klausītāju uz līdzdomāšanu, pārkāpj ērtās un komfortablās masu kultūras robežas:

*Kai man nūdzīduot munā volūdā dzīsmi
Kuru nadzāstu godi, iudīns i gaiss?...
Kai man nūvielēt sābram tik lobu dīnu,
Lai nīkuo natryukst, lai jam izadūd vyss?...
Kai man nūpļaut...
Kai man īstnodēt ...*

Atbilde netiek dota, bet ir nojaušama no jautājumiem: dzīvojot, strādājot Latgalē un runājot savā valodā. Ja minētajā dzejolī retoriskie jautājumi vedina domāt līdzī, tad dzejnieces Leontīnes Apšenieces tekstā atkal redzama klišejiskā, stereotipiskā tiražēšana. Dzejniece jautā: *Kod beidzūt otkol Latgola sažadūs rūkōs?* Un pārlicieņoši atbild:

*Pi bolsa bolss, pi placa plac
Gon bruoli, gon muosys, mes tovi bārni,
Par Latgolu stuovēsīm sardzī gon jauns, gon vacs* (Ga, 2017, 15).

Līdzās konkrētiem piederības apliecinājumiem, simbolu apdziedājumiem, dziesmu autori savos tekstos raksturo arī pašu latgalieti, patosa pilnās rindās aicinot saglabāt tēvu tēviem raksturīgās īpašības – sīkstumu, izturību:

*Tev nabyus pasadūt par tū, ka gryuts.
[..] Kod bārzu birzis plaukst
Sev jaunu spāku rūņ
I kolnā varenā iz augšu kuop* (Gi, 2013, 7),

darba mīlestību:

*Es oru zemeiti, bādys veļūt valānā
Es zynu reitu byus dīna lobuoka (Dm, 2015, 2).*

Joprojām ne tikai latgaliešu mūzikā, bet šlāgermūzikā kopumā, var runāt par pozitīvisma literatūras iezīmēm (tekstos), kas bija aktuālas Latvijā 20. gs. 30.–40. gados, nedaudz savādākā veidā parādījās padomju laika sociālistiskā reālisma dzejā, līdz ar masu kultūras uzplaukumu tās ir aktuālas arī 21. gs. Šādā stilā radītiem dziesmu tekstiem *paradzameibys efekts ir piļneigs: ja runa byus par ceiņā saukšonu, tod jem zūbynu; ja – par dzimteni, tod – tei ir lobuokuo, skaistuokuo; ja – par atmiņom, tod – tuos ir kaislys, soldys, tvaneigys; ja – par nuokūtni, tod – gaiša, uzvaru nasūša* (Šuplinska 2009: 250). Tiek rādīts cilvēks, kam ir stabila i skaidra vierteibu sistema i pasaulis uztvere. *Tuos centrā ir pozitivismam tyvuo zemis, tautys, tykumu, dorbaprīka mīlesteiba* (Šuplinska 2009: 250). Piemēram:

Un cilvēks cilvēkam sauc – šeit mana dzimtene (Ga, 2012, 4),

*Ir myusim dzīsmē spēks,
kas ļaus veļ pazavērt,
Iz lītom sovaižuok, tuos lobā vērst (Gi, 2013, 7),*

*Latgalīšam taida doba,
Sirsneigam i lobam byut
Bādys citim naruodiet
Prīkā dzeivi pavadiet (Dv, 2015, 10).*

Tā kā masu kultūras iezīme ir arī aizmiršanās, bezrūpības funkcija, tad viens no simboliem, kas zināmā mērā ir saistīts ar nacionālo apziņu, ir alus. Tas ir neatņemams atribūts pilsētu svētkos, liela mēroga pasākumos, tradicionālo svētku svinībās ne tikai Latgalē, bet arī ir visā Latvijā:

*Lai slaveits, kas nūlics, ceļmolā krūgu
Kur krūdzinīk nūgurs pī bāra jau dus
Pats īleju ola, dzeru da gola (Pa, 2009, 6),*

vai

*Uz kubula skrūze
Tei skrūze ar olu,
Un putys lai nūleist
Pār kubula molu (IN, 2015, 11).*

Ārpus laika un telpas būšanas apziņa, klausītājam nav iespējams pateikt, uz kuru gadsimtu, krogu utt. tiek attiecināts šis teksts, taču viegluma, līdzdziedāšanas un priecāšanās izjūta ir galvenais, kas šlāģertekstos šādi tiek panākts. Un Latgales *muzykants* ir neiztrūkstošs personāžs šādās dziesmās:

*Putlāra vuoks pasaceļ
Garmane īt uorā
Gluoze molā nūsaveļ
Žāl vīn datryukst kuora
Ontons pajem basu
Stonslovs bungu vuoli
Vysi pajem bolsus
Lai var dziedēt tuoli
Latgaļu regejs
Ruļavoj! (Pa, 2009, 4).*

Lieki piebilst, ka tautas vienotības gars tiek panākts uz vienu pasākumu, uz vienu dziesmu, taču masu kultūras izpausmes neveicina ne kultūras, ne valsts attīstību, tā tieši pretēji degradē domājošu indivīdu. Tomēr šlāģermūzikas popularitāte ir nepastārdama, ko apliecina arī producers Guntars Račs: *Šlāģermūziku nevērtē mūzikas kritiķi, šlāģermūziku vērtē tauta. Ja tā vēlas to dzirdēt vēl un vēl, tad tas notiek un tur ar varu vai pārliecināšanu neko neizdarīsi. Un tautas balss ir Dieva balss* (SievietesPasaule.lv 2012).

Secinājumi

Latgales šlāģergrupu tekstos Latgales koncepts nav sastopams bieži, taču tā izmantojums ir tipisks masu kultūras un masu domāšanas līdzeklis, mitoloģizējot laiku un telpu, attālinot indivīdu no realitātes, liekot aizmirsties un aizmirst visas problēmas. Latgales konceptu, lai arī visai nedroši un nepārliecināši, piesaka fragmentārs latgaliešu valodas izmantojums (izņēmums – grupa „Patrioti.lg”). Vairāk tā ir nodeva laika garam, kurā īpaši Latgales kongresa gadā, bet arī visā apskatāmajā posmā, ir „stilīgi” piederēt latgaliešu kultūrai. Jāpiebilst, latgaliešu valoda gan nedominē šlāģergrupu koncertos.

Kā tipisku jebkura novada, valsts utt. koncepta atklājēju var atzīmēt ģeogrāfisko objektu pieminēšanu, kuri izceļ konkrētās lokalitātes pazīstamākās vērtības. Raksturojot Latgali, tie ir lielākie ezeri – Lubāns, Rāzna, kalni – Liepukalns, Mākoņkalns.

Latgales konceptam nozīmīgs ir arī ticības jautājums, kas skaidrojams ar spēcīgām katoļticības tradīcijām.

Plašākā nozīmē Latgales konceptu spilgti aplicina dziesmās paustais patriotisms un Latgalei (arī Latvijai) zīmīgu kultūrvēsturisku simbolu apdziedājums, kas mitoloģizēti un frāžaini (stereotipiski) atklāj Latgali kā labāko vietu visā pasaulē.

AVOTI

- Baltie Lāči (2008). *Līdz rudenim...* Antena.
- Baltie Lāči (2009). *Tā kā tā*. Biedrība „Muzikālais teātris – studija „Baltie Lāči””.
- Baltie Lāči (2012). *Ko Tēv uzdziedāt...* Biedrība „Muzikālais teātris – studija „Baltie Lāči””.
- Baltie Lāči (2016). *Ar draugiem*. Biedrība „Muzikālais teātris – studija „Baltie Lāči””.
- Dvinskā Muzikanti (2015). *Dzyntuo puse*. SIA Producenti.lv.
- Galaktika (2012). *Rāzna*. Gailītis G.
- Galaktika (2017). *Sirds vēl tic*. Mikrofona Ieraksti.
- Ginc un Es (2013). *Esi latgalīts*. Gailītis G.
- Inga un Normunds (2015). *Munai Latgolai*. Latgolys Producentu Grupa.
- Latgales Dāmu Pops (2008). *Bučas*. Gailītis G.
- Patrioti.lg (2009). *Daugaveņa*. Gailītis G.
- Patrioti.lg (2011). *Latgaleite*. SIA Producenti.lv.

LITERATŪRA

- Biswas-Diener, Robert, Diener, Ed (2006). The subjective well – being of the homeless, and lessons for happiness. *Accepted Social Indicators Research*. 76. 185–205.
- Latgalis [Francis Kemps]. (1906). Aizmērsta Dzimtene. Leidumnieks, Indrikis (red., 1914). *Kūkle*. Rēzekne: Dorbs un Zinība. 19.
- Matisovs, Ivars (2012). Zylūs azaru zeme. Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca I*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 823–824.
- SievietesPasaule.lv. (2012). Vācu šlāgermūzika – Latvijas šlāgermūzikas pamats. http://www.sievietespasaule.lv/sadzive/atputa/slagermuzika_vacija_un_latvija/, sk. 26.11.2017.
- Šuplinska, Ilga (2009). „Trymdys Andryvs Jūrdžs” i pozitīvisma tendence literatūrā. Mjartāns, Dainis (red., 2009). *Vladislavs Lōcis. Dīnasgrōmota. 1940–1945*. Varakļoni: Latgaļu sāta. 247–255. www.gadabalva.lv – <http://www.zeltamikrofons.lv/par-balvu/apbalvosanas-ceremonijas>, sk. 20.11.2017.
- www.radio.lv – <http://www.eradio.lv/reit.htm>, sk. 20.11.2017.
- [www.slageraptauja.lv](https://ltv.lsm.lv/lv/izklaide/latvijas-shlageraptauja/latvijas-slageraptaujas-visu-gadu-rezultati/) – <https://ltv.lsm.lv/lv/izklaide/latvijas-shlageraptauja/latvijas-slageraptaujas-visu-gadu-rezultati/>, sk. 25.11.2017.
- Ангелова, Марьяна М. (2004) «Концепт» в современной лингвокультурологии. *Актуальные проблемы английской лингвистики и лингводидактики* 3. Москва: Прометей МПГУ. 3–10.
- Красавский, Николай А. (2001). *Эмоциональные концепты в немецких и русских лингвокультурах*. Волгоград: Перемена.
- Купина, Наталия А., Литовская, Мария А., Николина, Наталия А. (2010). *Массовая литература сегодня*. Москва: Флинта, Наука.

Toms Trasūns

DZĒRVES KONCEPTS LATGALES KULTŪRTELPAĀ

Pētījums par putna konceptu ir tapis no 2011. līdz 2013. gadam, vienā laikā ar „Latgales lingvoteritoriālo vārdnīcu” (2012). Jāpiemin, ka koncepti raudive un starks ir iekļauti arī pieminētajā vārdnīcā, taču citu pētnieku interpretējumā. Raksts ir daļa no bakalaura darba „Putna koncepts Latgales kultūrteļpā” (2013, darba vadītāja Dr. philol. Ilga Šuplinska, konsultante

Dr. philol. Sanita Lazdiņa).

Atslēgas vārdi: latgaliešu literatūra, latgaliešu folklorā, dzērvē koncepts, putna koncepts, lingvokulturoloģija.

CONCEPT OF CRANE IN LATGALIAN CULTURAL SPACE

As modern science is increasingly seeking to look across the boundaries of one branch and become interdisciplinary, linguacultural approach, comprising more than one scientific discipline, makes research more widespread and more practical, and with the increase of the role of technologies in human life, the way of life changes and the need for anthropological research arises that directly or indirectly enables modern man to maintain the system of values and to create an orderly environment, understanding the regularities of its formation. Exploring the cultural landscape, the human connection with the environment is studied, and such approach is both anthropocentric and interdisciplinary, and today it has gained a broad perspective.

The article is based on the understanding of linguacultural concept, and bird is viewed as a concept of cultural identity of Latgale, analysed in its semantic and symbolic manifestations in the context of the cultural landscape of Latgale. Although the study has been carried out on several species of birds (crane, mallard, stork, raven and hawk), this article will focus on the concept of crane.

To discover the concept of crane in its diversity, it is seen at three levels, according to the perception of the lexeme crane in folklore, Latgalian literature and the modern social sphere, mainly in place names or names of organizations.

In the sources of folklore crane was identified 35 times. Of these, 18 times it was mentioned in folk songs, it was present only in two fairy tales (in one fairy tale the word crane may be repeated many times), as well as in 3 parables, which include one belief and two proverbs. In folk songs, to describe crane, the external characteristics of the bird are emphasized, the physical field of verbs dominates,

characteristic features – the long beak and legs. In folk songs the beauty of crane is often used as a comparison to describe an externally handsome young woman or man who lives a life that does not match the morality of the time: if they do not want to marry; if they do not live with honour; or if they live unwisely, etc. This exclusion of a person is described in comparison with the frequent location of cranes (most often young women, less often young men) – a swamp, a marshland. In other folk songs, the long legs of the crane are praised, which help it to wade through the bog. It should be noted that in folklore crane very rarely (only in two units) is referred to as a bird of passage. In folk tales (lexeme crane found in 2 folk tales) the meaning of this lexeme changes: the bird teaches the fox a lesson; also a motif appears in which a boy makes a wooden crane that serves as a vehicle. In general, in folk songs, the meaning of this bird is much more extensive in comparison to other genres, not only the lexical meaning appears but also the meaning transfer; therefore it is possible to acknowledge the formation of the concept of crane.

In the sources of Latgalian literature, lexeme crane was identified in 24 word uses in eight sources of literature, suggesting that in literature this is a relatively commonly used image or artistic language means. In the excerpted material, the word crane appears 17 times in the semantic function of the subject, four times in the function of the object and three times in the semantic function of a sign.

It is possible to find that in the contemporary Latgalian literature the perception of crane has lost its exactness, at the same time there is a vast emphasis on the meaning of the semantics of the bird of passage in the image of crane, which has not been emphasized in folklore, also there is an obvious association with exiles returning to Latvia after the restoration of independence. This image in action semantically has kept the same fields – the physical and the social, which are also evident in folklore, however, by analysing it in more detail, there are changes of the abovementioned meanings at the symbolic and allegorical level. The signs also indicate that perception of the image of crane in contemporary Latgalian literature, which was found in folklore, has basically been lost.

The name of crane is quite often used in the names of companies and place names. It is not evident that in this sphere crane has any symbolic meaning, as the main reason for its use is crane's habitat, but the variety of its names indicates that the image of crane is lively and changeable.

Keywords: Latgalian literature, Latgalian folklore, concept of crane, concept of bird, linguacultural studies.

Ievads

Tā kā mūsdienās zinātne arvien vairāk mēģina raudzīties pāri vienas specialitātes robežai un kļūst starpdisciplināra, tad lingvokulturoloģijas pieeja, iekļaujoties vairāk nekā vienā zinātnes disciplīnā, padara pētījumus plašāk izmantojamus un

praktiskākus, turklāt, pieaugot tehnoloģiju lomai cilvēka dzīvē, mainās cilvēka dzīvesveids un rodas vajadzība pēc antropoloģiskiem pētījumiem, kas tieši vai netieši ļauj mūsdienu cilvēkam nepazaudēt vērtību sistēmu un veidot sakārtotu vidi, izprotot tās veidošanās likumsakarības. Izpētot kultūrainavu, tiek izzināta cilvēka saikne ar apkārtni, un šāda pieeja ir gan antropocentriska, gan starpdisciplināra, tādēļ mūsdienās ieguvusi plašu perspektīvu.

Koncepta jēdziens var tik saprasts vairākos veidos, piemēram, Džordžs Leikofs (*George Lakoff*) un Marks Džonsons (*Mark Johnson*) to skaidro no kognitīvās lingvistikas redzespunkta, apgalvojot, ka koncepts var būt jebkurš jēdziens, kas neapzināti valodā pakārtots citam jēdzienam, veidojot konceptuālo metaforu. Šāda koncepta izpratne ir ļoti plaša, jo par konceptu kļūst jebkura valodā nostabilizējusies leksēma. Piemēram, *laiks* ir koncepts, bet *laiks skrien* ir konceptuāla metafora, jo uztverē balstās dzīva radījuma priekšstatā, resp., viens jēdziens laiks iegūst cita jēdziena īpašības (Lakoff, Johnson 2003: 5).

Lingvokulturoloģijas koncepta izpratne pamatā balstās ne vairāku konceptu savstarpējās attiecībās, bet, izejot no viena jēdziena, apskata tās daudzējādās izpausmes kultūrā, sākot jau no senākajiem pieejamajiem avotiem, un īpaši svarīga kļūst valoda kā domāšanas un pasaules uztveres galvenais instruments. Tādēļ, apskatot un analizējot daudzas pētāmā objekta nozīmes, koncepta jēdziens ir tuvs simbola jēdzienam, taču, koncentrējas uz valodas lietojumu un vārdu nozīmēm (pēc: Маслова 2004).

Rakstā ir izmantota tieši lingvokulturoloģiskā koncepta izpratne un ir apskatīts putns kā Latgales kultūrainavas koncepts, analizējot tā semantiskās un simboliskās izpausmes Latgales kultūrainavas kontekstā. Lai arī veiktais pētījums ir par vairākiem putnu sugu pārstāvjiem: dzērvi, *raudivi* (meža pīli), *starku* (stārķi) kraukli un vanagu, rakstā tiks atklāts dzērves koncepts.

Dzērve (lat. *Grus grus*, ang. *common crane*, kr. *серый журавль*, vāc. *Kranich*, igaun. *sookurg*, liet. *gervė*) ir: *Gaišpelēks dzērvejveidīgo kārtas putns ar garām kājām, garu knābi un kaklu* (<http://tezaurs.lv/sv/?w=dzerve>). Latgaliešu tekstos dzērves apzīmēšanai lieto identisku leksēmu – *dzērve*. Valodniece Antoņina Reķēna „Kalupes izloksnes vārdnīcā” pie šķirkļa „dzērve” (Reķēna 1998: 292) min vienu frazeoloģismu: *džiervu zūoboki* ‘vējā un mitrumā sasprēgājušas kājas’.

Dzērve ir gājputns, kas sastopams galvenokārt purvos vai purvainās, nepieejamās vietās un Latvijas teritorijā ligzdo samērā reti – biežāk caurceļo. Tā ir pelēkā krāsā ar trīskrāsainu (melns, balts, sarkans) kakla ornamentu, tās balss tiek raksturots kā tālu dzirdams skanīgs duets „klūrr-klūūūr”, ligzdas tuvumā klusināts „krk” (Baumanis, Klimpiņš 1997: 92). Latvijas teritorijā visplašākā to populācija minēta Teiču purvā (Vīksne 1989: 146), kas ietilpst Latgales austrumu daļā. Minētajā atlantā redzams, ka Latgalē kopumā dzērves ir salīdzinoši reti putni – to galvenā populācija atrodas Austrumlatgalē un Ziemeļlatgalē, centrālos un rietumu novadus atstājot skrajus. Salīdzinot ar pārējo Latvijas teritoriju, dzērvi Latgalē ir mazāk,

tas būtu izskaidrojams ar šī reģiona vēsturiski blīvo apdzīvotību, līdz ar to arī zemo mežu izplatību. Tomēr minēts, ka to skaitu visā Latvijas teritorijā traucē novērtēt *relatīvi grūtā konstatējība mežos, tā ka patiesais ligzdojošo pāru skaits varētu būt arī lielāks* (Vīksne 1989: 146), turpat arī piebilde, ka, iespējams, bebru populācijas palielināšanās dēļ, kuri veido dzērvēm piemērotu vidi, arī šo putnu skaits Latvijas teritorijā pieaug.

Pasaules kontekstā dzērves simbolika ir tikai pozitīva un tā tiek skaidrota kā *kultūrās no Ķīnas līdz Vidusjūrai alegorija taisnīgai, labai un čakla personai ar garu mūžu* (Керлот 1994: 202). Kā arī interesanti, ka vārdi *krāns, ceļamkrāns* latviešu valodā ir ar krievu valodas starpniecību aizgūti no viduslejasvācu *Kran* ‘celtnis’ (<*Kranich* ‘dzērve’) (Karulis 1992: 417), tāpat arī angļu valodā eksistē homonīmi *crane* ‘dzērve’ un *crane* ‘celtnis’, kas primāri liecina par dzērves vizuālā priekšstata iesakņošanas Rietumeiropas cilvēku uztverē, nevis simbolu vārdnīcas nostiprināto emocionālo attieksmi.

Dzērve folklorā

Leksēma *dzērve* folkloras avotos (sk. avotus) tika apzināta 35 šī vārda lietojumos. No tiem 18 reizes tā ir minēta tautasdziesmās, tikai divās pasakās (jāņem vērā, ka vienā pasakā vārds *dzērve* var atkārtoties daudzas reizes), kā arī 3 parēmijās, starp kurām ir viens ticējums un divi sakāmvārdi.

Dzērve latgaliešu folklorā tiek apzīmēta ar šādiem vārdiem: *dzērvīte, dzērveite, dzērve* (tai skaitā pieraksta variants *dz'ērve*), *dzjārvja, dzjārveitja, dzērve*. Kopā tie ir seši varianti, taču nav nosakāms, vai, piemēram, varianti *dzērve*, un *dzjārve* ir uzskatāmi pat atsevišķiem, pamatojoties uz to, ka *abas šīs skaņas, ar ko minētie vārdi piemērā atšķiras, var būt dažādi saklausīts palatalizētais e, kas nav sastopamas latviešu literārajā valodā, kurā mēģināts atveidot augšzemnieku dialektu formas* (Bukšs 1972: 28).

14 reizes vārds *dzērve* ekscerpētajās vienībās ir deminutīva formā. 4 reizes tautasdziesmās, kur tās lietojumu nosaka pantmēra vajadzība, bet pārējās 10 – vienā pasakā, kur *dzērve* deminutīvā lietota pamazināmā formā, jo sižetiski ar putna vārdu apzīmēts nevis īsts putns, bet tā koka atdarinājums, resp., deminutīvs lietots nozīmes diferencēšanai (*Puika i pastuosta, ka aizbrauc š ar sovu kūka dziervīti* (Šmits 1925–1937: A. 575).¹

Leksēma *dzērve* folkloras avotos redzama šādos vārdsavienojumos:

1) *dzērve* ir subjekts (darītājs, 21 vārdlietojums) – *navajadzeit (tiltiņa, laipeņas), nanosuot (zeileišu, zeīļu), žūrēt (mani), klīgt (vādarā), gulēt (pīdzārušys), aizaklīgt, brēkt, broduot (pūru), mācīt (lapsai laisties), pajemt (lopsu), palaist (lopsu), skrīt, navar sēdēt (uz kūku), meklēt (syltuma);*

2) *dzērve* ir objekts (tas, uz ko ir vērsta darbība, 13 vārdlietojumos) – *pierkt*

¹ Turpmāk skaitlis vai skaitlis un burts aiz gada norādīs folkloras vienības numuru.

(*spolvu*), *iztaiseit*, *skrīt*, *nūglobuot*, *aizbraukt*, *atnest*, *paruodeit*, *izvilkt*, *aizvast*, *īt* (*uz dzērvi*), *pasavyzynuot*, *sāstīs*, *nūsalaist*.

Var redzēt, ka avotu, kur dzērve, būdama attiecīgā teikuma subjekts, veic darbību, ir vairāk, turklāt tautasdziesmās tā gandrīz vienmēr attiecībā pret darbību ir subjekta semantiskajā funkcijā (*Aizaklīdzja pyrmuo dzjārvoja* (Švābe 1952–1956: 42808)); *Dzērve klīdzē, dzērve brēce* (Rozenbergs 1981: 11 265 (210)).

Tautasdziesmās, kur tā atradās objekta semantiskajā funkcijā, darbības subjekts nav tieši nosaukts (*Reigā pierku dzjārvis spolvu* (Švābe 1952–1956: 43370), taču pēc verba gramatiskās formas – 1. personas vienskaitļa – nosakāms, ka tas ir vietniekvārds *es*, bet no konteksta izriet, ka domāts cilvēks.

Leksēma *dzērve*, atrodoties subjekta semantiskajā funkcijā, vārdsavienojumā visbiežāk ir kopā ar fiziskā lauka verbiem (sk. 1. attēlu raksta beigās):

1) darbības, kas nosauc ārējā izskata izmaiņas: *nanosuojs*, *nanosuoja*, *nanasoj* (*zeileišu*) (6 vārdlietojumi);

2) darbības, kas nosauc aktīvu darbību: *pajēmja* (*lopsu*), *palaidja* (*lopsu*), *meklej* (*sylytuma*), *žūrei* (*mani*) (4 vārdlietojumi);

3) darbības, kas nosauc pārvietošanos: *brodojūt* (*pūru*), *laizdamuos skrīn* (*augši*) (2 vārdlietojumi);

4) darbības, kas nosauc fizisku stāvokli: *gul* (*pīdzārušys*) (1 vārdlietojums).

Verbu fiziskajā laukā tiek akcentēts dzērves ārējais izskats un kustība. Nosaucot ārējā izskata izmaiņas, visos gadījumos lietota tautasdziesmu formula (*Kas nu dzērves gara kokla, / Ka zeileišu nanosuoja?* (Švābe 1952–1956: 37912)), kurā objekta semantiskajā funkcijā ir vārds *zeileites* – ‘kakla rota’. Darbības vārds visos gadījumos, lai gan atšķiras formā, tomēr saglabā noliedzošu priedekli *ne-* (*na-*). Plašākā kontekstā redzams, ka visās tautasdziesmās šī formula izmantota kā paralēlisma paņēmieni un otrā daļā parasti atrodas tautu meita vai dēls, minēta ar vārdiem *mārga*, *muoseņa*, *bruolis* vai *es*. Visi šie vārdi apzīmē cilvēku, norādot, ka viens no galvenajiem dzērves tēla priekšstatiem ir cilvēks, turklāt dzērve kā putns šajās tautasdziesmās tiek izsmieta ārējā izskata dēļ, turpretim paralēlisma otrajā daļā parasti tiek izsmieta cilvēku rīcība sociālā kontekstā – cieņa, gods. Kā piemēru var minēt tautasdziesmu (Švābe 1952–1956: 6558):

Kas nū dz'ērvis gara kokla,

Ka z'eil'eišu nanosuoja?

Kas nū mārgys skaistu ocu,

Ka ar gūdu nadz'eivuoja?

Nereti dzērve tiek parādīta aktīvā darbībā. Savienojums *žūrei mani* ir neitrāls, taču visas sintagmas robežās redzams, ka subjekts kopā ar pazīmi veido vārdu savienojumu *pūra dzērve*, kur vārds *pūrs* (‘purvs’) padara verbu negatīvi marķētu.

Šajā pašā grupā ir darbības vārdi, kas ir saistīti ar dzērves pārvietošanos *brodojūt (pūru)*, *laizdamuos skrīn (augši)*. Tās ir atšķirīgas darbības – viena nosauc horizontālu pārvietošanos pa purvu, tā norādot uz dzērves bezcerīgo situāciju, alegoriski arī uz zināmu izstumtību, kas redzama visas tautasdziesmas kontekstā:

Dzērve klīdze, dzērve brēce

Steigna pūra maleņā:

Dzērvei kōjas nūsolušas,

Steignu pūru brodojūt. (Rozenbergs 1981: 11 265 (210. lpp.))

Uz jau nosaukto dzērves emocionāli bezcerīgo stāvokli te norāda arī darbības vārdi *klīdze*, *brēce* un apzīmējums *kōjas nūsolušas*.

Taču pārvietošanās darbība *laizdamuos skrīn (augši)*: *Kad rudinī dzērves laizdamuos uz syltajuom moluom skrīn augši, tad dreīži byus zīma ar soltumu, bet jo skrīn zemi, tad vēl ilgi byus pasylts* (Šmits 1940–1941: 6761), kas ir vertikāla pārvietošanās, satur jau pozitīvu konotāciju, atceļot dzērves atrašanos purvā, resp., paceļoties virs tā. Jāpatur prātā, ka šī darbība ir minēta ticējumā, kur tiek mēģināts pēc putna lidojuma paredzēt laikapstākļus, tādēļ tai nepiemīt tēlainība un simbolisms plašākā, tautasdziesmām raksturīgā apmērā, līdz ar to te dzērves funkcija ir pavisam atšķirīga – tā nereprezentē cilvēku un sabiedrību, bet gan no tiešas cilvēku pasaules atrautu dabas objektu.

Darbībā, kas nosauc fizisku stāvokli, redzams, ka ar dzērvi saistās vārds *gulēt* (Švābe 1952–1956: 37191), kas ir neitrāls, taču, būdams attiecināts uz vārdu *pīdzārušys*, kontekstā iegūst negatīvu marķējumu un ir saistāms ar dzērves priekšstatu kā sociāli negatīvu tēlu.

Folkloras avotos, dzērvei atrodies subjekta pozīcijā, nozīmīgs ir arī sociālais lauks (resp., lauks, kas no objekta, ja tas minēts, sagaida līdzdalību, piemēram, klausīšanos vai atbildi). Pie šī verbu semantiskā lauka izdalāma tikai viena grupa – darbības, kas nosauc skaņas: *klīdze (Geneitei, muoseņai vādarā)*, *klīdz brēce (pūra maleņā) aizaklīdzja (teirumā)*, *aizaklīdžu (pūra molā)* (6 reizes). Turklāt no visiem gadījumiem tikai vienā ir nosaukts objekts (*Geneitei muoseņai* (Švābe 1952–1956: 57546)), pārējos norādīta tikai vieta, kur atrodas dzērve, turklāt no 6 reizēm trijās dzērve kliez *steigna pūra maleņā* (Rozenbergs 1981: 11 265 (210. lpp.)).

Tautasdziesmas rindas (*Dzērve klīdze, dzērve brēce* (Rozenbergs 1981: 11 265 (210. lpp.)) vai *Dzērve klīdze: kōjas sola* (Rozenbergs 1981: 11 266 (210. lpp.))), ir uztveramas kā tautasdziesmu formulas to atkārtotā dēļ, tāpēc tās nozīmīgas tieši lingvokulturoloģiskā aspektā. Tautasdziesmu formulas ir līdzīgas parēmijām, norādot uz tiešu asociatīvo lauku: dzērve te emocionāli parādīta kā cietēja, kam ir grūti, grūtības tiek asociētas ar atrašanos purvā. Līdzīgas tautasdziesmas, bet ar sīkām variācijām, ir pierakstītas arī latviešu literārās valodas tradīcijā, taču pierakstīšanas vieta, Gulbene un Lubāna, ir tuva Latgales kultūrvēsturiskajai teritorijai, kur tiek

runāts augšzemnieku dialekta nedziļajās latgaliskajās izloksnēs jeb pārejas izloksnēs starp vidus dialektu un augšzemnieku dialektu, piemēram:

Dzērve klieudz, meita raud

Staiga purva maliņā;

Dzērve klieudza, kājas sala,

Meita raud vainadziņa. (Švābe1952–1956: 91 24379)

Šajā tautasdziesmā atšķirībā no analogiskajām augšzemnieku izloksnē pierakstītajām ir atklāti norādīta dzērves alegorija ar meitu. Līdzīgas pēdējās rindas atrodamas tautasdziesmā: *Kas nu tova gara kokla, / Ka tu zeļu nanosoj?* (Švābe 1952–1956: 6558 u. c.), tādēļ dzērvi arī šajās tautasdziesmās var saistīt ar meitu, kura pēc kāzām kļuvusi par sievu, turklāt dzērves cilvēciskums parādās putna personifikācijā, jautājot par zīlēm. Tā kā simboliski putns atrodas starp divām pasaulēm – zemi un debesīm –, tad arī šajā tautasdziesmā var saskatīt gan vedības, kas meitu no jaunības ienesušas, šajā gadījumā, skarbā sievu pasaulē, kur tā nejūtas labi, gan citā tautasdziesmā redzams, ka meita ārpus laulības zaudējusi tikumību, tādēļ ir atgrūsta no sabiedrības, ar ko skaidrojās dzērves tēla atrašanās purvā vai tīrumā un skaņu apzīmējoši verbi kā dzērves jeb meitas izmisīga lūgšana pēc palīdzības, kas atklājas rindās:

Geneitei, muoseņai,

Dzērve klīdze vādarā,

Nasasmeji, tu Tekleit,

Ka tev tai nanūtyktu!

465 [Varakļānu Rz]. (Švābe1952–1956: 57546)

Trešais darbības vārdu lauks leksēmai *dzērve* subjekta stāvoklī ir intelektuālais, kurā apzināti divi verbi — *māca* (*lapsai laisties*) (Šmits 1925–1937: A. 225), *navar sēdēt* (*uz diveju kūku*) (Šmits 1940–1941: 2664). Pirmais verbs ir pieminēts pasakā, kur dzērve pārspēj lapsu viltībā. Līdzīgs sižets ir arī citās latgaliešu pasakās, kur dzērves vietā ir citi putni, piemēram, vanags („Vanags māca lapsai laisties” (Šmits 1925–1937: A. 225)), tādēļ tā vairāk liecina par cilvēku attieksmi pret putniem, ne tikai dzērvi, rādot pasaules ainu, ka tikai tie valda debesu pasaulē. Otra darbība (*nevar*) norāda uz potenciālu darbību, tādēļ pieder pie intelektuālā lauka, turklāt tā satur noliegumu un norāda uz darbības vārdu *sēdēt* (*I dzērve uz diveju kūku navar sēdēt*) (Šmits 1940–1941: 2664)). Var secināt, ka te ir redzams dzērves vispārinājums līdz nozīmei ‘putns’, jo realitātē dzērve nav putns, kas sēdētu kokā. Šāda nozīmju pārklāšanās liecina par folkloras līmeņa sākotnējo mītisko priekšstatu zušanu, jo dzērves tēls zaudē savu īpašo stāvokli un kļūst par putna vispārinājumu, dzērves priekšstats šajā gadījumā cilvēka bezapziņā no atstumta savvaļas putna, kā tas bija

redzams iepriekš, tiek pārcelts uz būtni, kas sēž kokā, resp., putnu.

Leksēmai *dzērve*, atrodoties objekta semantiskajā funkcijā, redzami 12 vārdlietojumi, un lielākā daļa darbību pieder pie fiziskā semantiskā lauka, paužot aktīvu darbību (fizisku darbību, kuru darot, darbības veicējs (subjekts) iedarbojas uz objektu): *iztaiseit, nūglobuot, aizbraukt, atnest, paruodeit, izvilkt*. Arī atlikušās darbības pieder pie fiziskā lauka, taču pauž pārvietojumu: *aizvast, pasavyzynuot, sāsītis, nūsalaist, īt*. Te būtu atsevišķi jāizšķir pasaka, kurā dzērve tiek rādīta kā no koka izveidots transporta līdzeklis. Pie tās pieder gandrīz visi gadījumi (11 vārdlietojumu). Tie ir minēti pasakā „Kēniņa dēls ar spārnēm” (Šmits 1925–1937: A. 575), kas pierakstīta Domopolē (Balvu novads). Šī pasaka, spriežot pēc parādītajiem vizuālajiem priekšstatiem (mehāniska lidojoša mašīna, pogas ar savām funkcijām, īpašnieka atpazīšana pēc darvas uz rokām), nav ļoti sena un pieder pie jaunākiem folkloras slāņiem: *Reizi jis iztaisa kūka dziervīti, ar kū pa gaisu skrīt, dataisa treis taidas knopkas: pamīdz pyrmū – jis drusku pasaceļ gaisā, pamīdz ūtrū – vēļ augšuok, pamīdz trešū – jau pavysam augši*. (Šmits 1925–1937: A. 575). Tomēr tajā redzams arī plašs pasaku pamatslānis, koka dzērve tiek izmantota, lai dažādos pārbaudījumos iegūtu ķēniņa meitu. Pasakā nav rodams pamatojums, kādēļ izvēlēta tieši dzērve. Tas ļauj secināt, ka tā uztverē asociējusies ar lielu putnu, īpaši uzsverot tās spēju lidot.

Jāpiebilst, ka šajā pasakā dzērves priekšstats krasi atšķiras no pārējās latgaliešu folkloras, jo nekur citur līdzīgs sižets nebija atrasts, rādot dzērvi kā koka objektu, ko izveido cilvēks un kas cilvēku spēj pacelt spārnos, taču līdzīgs motīvs, kurā ir no koka izgrebts putns, kas kalpo par pārvietošanās līdzekli gaisā, ir slāvu kultūrā. Piemēram, var minēt folklorā balstītu krievu animācijas filmu „Летучий корабль” (*Lidojošais kuģis*, 1979).

19 folkloras vienībās dzērvei ir minētas pazīmes. Starp tām redzami tikai septiņi dažādi apzīmējumi: *garas kuojas* (2 reizes), *gars kokls* (6 reizes), *pūra* (1 reizi), *kūka* (4 reizes), *pyrmuo*, *nūsolušas kōjas*, *spolvys* (pa 1 reizei katrs). Nereti sintaktiski leksēma *dzērve* izmantota kā apzīmētājs (*dzjārvīs spolvu*), kur tomēr par dzērves pazīmi, abstrahējoties no sintakses, semantiski var uzlūkot *spolvu*. Lai gan vārdšķiru līmenī gandrīz visi vārdlietojumi pieder pie lietvārda vai īpašības vārda kombinācijā ar lietvārda, tie reti tieši paskaidro dzērvi, darbodamies kā apzīmētāji, bet ir ietverti izteicējā, piemēram: *Kas (ir) nu dzjārvīs gara kokla* (Švābe 1952–1956: 37912).

No citām atšķirīga pazīme ir kārtas numerālis *pyrmuo* (pirmā), kas kontekstā (*Aizaklīdzja pyrmuo dzjārvja/ Sedzeš' teirumā*) (Švābe 1952–1956: 42808)) satur vienotu nozīmi ar hiperonīmu *gājputns* – atgriešanās no kaut kurienes, jo tikai tad, kad notiek tādas darbības, kā kaut kā uzsākšana, beigšana vai aizlidošana un atlidošana, var rasties priekšstats par pirmo vai pēdējo. Līdz ar to emocionāli tam atbilst ilgošanās vai gaidīšana.

Visas pārējās dzērves pazīmes folklorā nesatur nekādu tiešu saistību ar to, ka dzērve ir gājputns. Vēl pie pazīmēm minams vārds *pūrs*, kas tekstā vienskaitļa ģenitīva

formā (*pūra dzērve*). Pie pazīmēm var minēt visas dzērves atrašanās vietas, kādas tās atklājas ekscerpētajās folkloras vienībās: *purvs, vēders, Rīga, purva mala, augstu gaisā, klāvs* (kūts), *pi kēneņa, siltās malas* (zemes), *koks*. Visbiežāk (6 vienībās) minētās dzērves atrašanās vietas ir purvs un purva mala, kas dzērves folkloras slāņa semantiskajā laukā ir galvenās vietas apzīmētājas. Kā arī vēl 3 vienībās dzērve atrodas slapjā vai drēgnā vietā, kas attiecīgajās vienībās nav konkretizētas, tomēr asociatīvi norāda uz purvu. Vieta, uz kuru lidot, siltās zemes (*syltuos molas*) satur norādi uz gājputnu un atklājas tautas ticējumā.

Izdarot kopsavilkumu, jāsecina, ka dzērve folklorā ļoti reti (2 vienībās) satur norādi, ka tiek uztverta kā gājputns. Tautasdziesmās, raksturojot dzērvi, tiek uzsvērtas putna ārējās īpašības, dominē verbu fiziskais lauks, pazīmēs – garš knābis un kājas (leksiski semantiskā lauka shēmu sk. 1. attēlā raksta beigās). Dzērves skaistums tautasdziesmās kā salīdzinājums bieži izmantots, lai norādītu uz ārišķīgi skaistu tautu meitu vai dēlu, kuri dzīvo sava laika tikumiem neatbilstošu dzīvi: nevēlējās precēties (Švābe 1952–1956: 37912; 40349); nedzīvoja ar godu (Švābe 1952–1956: 6558); dzīvoja bez „gudra padomiņa” (Švābe 1952–1956: 41750); gaida bērnu, iespējams, pirms laulībām, jo tiek izsmiata (Švābe 1952–1956: 57546); nedziedāja dziesmas (Švābe 1952–1956: 36415). Šo dzērves atstumtību raksturo dzērves (tautu meitas, retāk – dēla) biežā atrašanās vieta – purvs, purvainā vieta. Citās tautasdziesmās ir apdziedātas dzērves garās kājas, kas tai palīdz brist cauri purvam.

Pasakās leksēmas *dzērve* semantika mainās: putns top par lapsas pārmācītāju, kur dzērves tēlam uzsvērtā īpašība, ka tā, būdama putns, spēj lidot, bet lapsa nespēj; kā arī parādās motīvs, kurā zēns izveido koka dzērvi, kas kalpo par transporta līdzekli. Tajā vienīgā uzsvērtā dzērves nozīme ir māka lidot, tādēļ sarežģīti raksturot, kādēļ izvēlēta tieši dzērve. Kopumā tautasdziesmās šī putna nozīme ir daudz izvērstāka, salīdzinot ar citiem žanriem, parādās ne tikai leksiskā nozīme, bet arī nozīmes pārnēsums, tādēļ var spriest par *dzērves* kā koncepta veidošanos.

Dzērve literatūrā

Latgaliešu literatūras avotos leksēma *dzērve* tika apzināta 24 vārdlietojumos no 8 literatūras avotiem (sk. avotus), ļaujot spriest, ka tas literatūrā ir samērā bieži izmantots tēls vai māksliniecisks valodas līdzeklis. Ekscerpētajā materiālā 17 reizes vārds *dzērve* ir subjekta semantiskajā funkcijā, 4 reizes objekta un 3 reizes pazīmes semantiskajā funkcijā (sk. 2. attēlu raksta beigās).

Darbības, dzērvei atrodoties subjekta stāvoklī jeb esot darbības darītājam, ekscerpētajās vienībās iespējams iedalīt fiziskajā, intelektuālajā un sociālajā laukā.

Darbības fiziskais lauks:

1) darbības, kas nosauc aktīvu darbību: *nūpeļneit* (*vyłka bolvu*), *rauduot*, *gryust*, *nest* (*klaigojūt, pavasari*), *aiznast* (*launogu*) (5 darbības);

2) darbības, kas nosauc pārvietošanos: *brist*, *skrīt* (*raudōdama*) (2 darbības);

3) darbības, kas nosauc ar eksistenci saistītus jēdzienus: *byut* (2 darbības).

Darbības intelektuālais lauks: *patikt vakarēt* (1 darbība).

Darbības sociālais semantiskais lauks: *klaiguot (leigōdamōs), proseit (bolvos), saukt (brōļus), īsasaukt (pōr tīreļa cārmyukšom), klīgt (rudinī)* (5 darbības). Pētījumā šajā gadījumā pie darbībām ir pievienots arī substantīvs *klaiguošona*, jo tas ir atvasināts no darbības vārda *klaigāt*, un, būdams ar izskaņu *-šana*, tas, norādot uz darbību, saglabā verba semantiku.

Kopumā darbībās dominē fiziskā un sociālā semantiskā lauka verbi. Visbiežāk ar dzērves tēlu mūsdienu literatūrā saista tās balsi un (tāpat kā folkloras avotos) dzērvei nav neviena īpatnēja balss apzīmējuma: tā gan *klaigā, kliez, gan sauc, raud un dzied dziesmu*; cilvēku valodai tuvākais ir apzīmējums *praseit*, kas tika apzināts Norberta Neikšānīša fabulā (Neikšānīts 1946: 47). Var secināt, ka šajā gadījumā dzērves atveidi ir ietekmējis fabulas žanrs, līdzīgi žanrs un literatūras virziens ietekmējis putna atveidošanu arī citos gadījumos, padarot dzērves tēlu tuvāku Rietumeiropas kultūrā redzamajam, reizē to atsevišķos aspektos attālinot no folkloras. Darbībās, kas pieder pie fiziskā lauka, izceļas verbi *gryust, nest, aiznest*, kas tieši iedarbojas uz kādu objektu, šajā gadījumā uz pavasari, tātad literatūrā jau nostiprinās dzērves kā gājputna simbols, kas folklorā atklājās tikai ticējumos. Kustību verbi (*brist, skrīt (rauduodama)*) ir tuvi folkloras slānī redzamajiem, saturot kopīgu nozīmi ar purvu.

Dzērve objekta semantiskajā funkcijā apzinātajās literatūras vienībās ir redzama tikai 3 reizes: *dzērvu auklātōju purvōju* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 323.), *Grōmota ir sasasaukšona ar Teiču pūra dzērvu klīdzīnim* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 325), *bērzeni augs kuplumā, sveicynōs saimineicu, Teiču dzērves* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 328).

Darbība *auklāt* pieder fiziskajam semantiskajam laukam, bet darbības *sasasaukt* un *sveicynuot* sociālajam. Apskatot šajās vienībās minētos subjektus, var konstatēt, ka dzērvi tāpat kā folklorā turpina saistīt ar purvu, taču saistībā ar dzērvi parādās arī jaunas leksēmas *grāmata* un *bērzi*. Dzērves saistība ar purvu bija redzama jau folkloras slānī, taču literatūrā tā neiegūst sociālās izstumtības nozīmi, bet ir nosaukts vienkārši kā atrašanās vieta. Abi pārējie subjekti tuvāk nepaskaidro dzērves nozīmi, jo, pirmkārt, tie atkārtojas tikai vienu reizi, otrkārt, pirmais norāda, ka ir sarakstīta grāmata par dzērvēm, bet otrajā dzērve parādīta kā putns, kas dzīvo Teiču purvā, pie kura nesen iestādīti bērziņi.

Divas reizes leksēma *dzērve* atrodas pazīmes stāvoklī, visos gadījumos daudzskaitļa ģenitīva locījumā (*dzērvu klīdzīņus, zōbokus un krūgs*). Esot pazīmes stāvoklī, tā visos gadījumos apzīmē vārdus, kas atrodas objekta semantiskajā funkcijā: *dabōsim dzērvu zōbokus* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 153); *kungam beja Dzērvu krūgs* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 35); *dzērvu dzīsmei* (Olūts 2005: 44). Darbības pieder pie viena semantiskā lauka – fiziskā (*dabūt*). Tā kā ekscerpētajos literatūras avotos dzērve reti atrodas pazīmes stāvoklī, jāsecina, ka

tajā raksturīgi uzsvērt dzērves ārējo izskatu.

Izņemot krogus nosaukumu, dzērves nozīmēs redzama folkloras nozīmju evolūcija. Folklorā atrodamas līdzīgas nozīmes, īpaši bieži redzama kopēja darbība abos slāņos ir dzērves kliezieni, tāpat var izsekot priekšstata *dzērve–kājas–dzērvju zābaki* attīstību: dzērve folklorā nereti tika parādīta, staigājam pa purvu, kur uzsvērtas putna kājas: *Dzērvei kūjas nūsolušas, / Steignu pūru brodojūt* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 323), mūsdienās nostiprinājies sakāmvārds „dzērvju zābaki”, kas atrodams arī latviešu literārajā valodā (EH 1934–1946: 802), pēc Kārļa Mīlenbaha un Jāņa Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcas” šis vārds ir atvasināts no kr. *zanosz, cabosz* (ME 1923–1932: 694), tādēļ ļauj izvirzīt hipotēzi, ka sakāmvārds ir hronoloģiski izveidojies vai ticis pārņemts no citām, iespējams, slāvu valodām vēlāk par lielākās daļas tautasdziesmu izveidošanās laiku vai arī ir attīstījies paralēli. Šis sakāmvārds minēts arī A. Reķēnas „Kalupes novada vārdnīcā” (sk. iepriekš, Reķēna 1998: 292).

Ekscerpētajās literatūras vienībās dzērves tēlam piedēvētas šādas pazīmes: *garā ryndā (kai rudinī), gorū koklu, spōrnim, ilgu, Teiču pūra, vojōta, atškērtā, klīdzīnim, dzīsmei* (kopā 24 ekscerpētajās vienībās sintagmas robežās pētījumā tika apzinātas 9 dzērves pazīmes). Pazīmes var iedalīt trijās grupās: pirmā liecina par dzērves tēla vizuālo priekšstatu (*garā ryndā (kai rudinī), gorū koklu, spōrnim*); otrā grupa saistās ar dzērves kā izraidītās priekšstatu (*ilgu, Teiču pūra, vojōta, atškērtā*); trešā grupa saistāma ar dzērves balsi (*klīdzīnim, dzīsmei*).

Analizējot pirmo pazīmju grupu, ir redzams, ka literatūrā dzērves tēlam liela nozīme tieši kā gājputnam. Uz to norāda divi avoti – pirmais ir ļoti tiešs *garā ryndā (kai rudinī)*, otrs kā pazīmi nosauc spārnus, kas norāda uz lidojumu, kā arī konteksts: *Rudiņa pusē, kod dzērves uz sovīm spōrnim aiznas launogu* (Olūts 2005: 10), nepārprotami norāda, ka dzērve ir gājputns.

Otrajā pazīmju grupā iedalīti apzīmējumi, kas turpina folkloras tradīciju par dzērves kā izraidīta putna tēlu. Te iedalīti vārdi, kas norāda gan uz darbībām (verbi ciešamās kārtas pagātnes divdabju formā, resp., ar apzīmētāja īpašībām), gan pazīme, kas nosauc vietu (*Teiču pūra dzērve*), gan lietvārds ģenitīvā (*ilgu dzērve*). Var secināt, ka priekšstats par dzērvi kā sabiedrības izraidītu putnu vai personu ir kļuvis vājš, taču saglabājies emocionāls dzērves kā vientuļas purva iemītnieces tēls, zaudējot tiešo saikni ar cilvēku un tā tikumiem.

Trešajā, grupā ir izdalīti dzērves balss apzīmējumi. Apzinātajos literatūras avotos dzērve parādīta kliezdam, ķercam un saucam, tāpat arī pazīmē — otrā balss apzīmējumā — tā kliez, tādēļ šāds nozīmju pārcēlums var tikt uzskatīts par leksikas karnevalizācijas elementu latgaliešu literatūrā, jo vārda *dziesma* tradicionālais liriskums, tā asociēšana ar dziedātājputniem, pie kuriem dzērve nepieder, dzejolī ir kļuvis par dzērves dziesmu, kuru citkārt apzīmē ar vārdu *klīdzīns* (kliezīens).

Kopsavilkumā ir jākonstatē, ka mūsdienu latgaliešu literatūrā priekšstati

par dzērvi ir zaudējuši konkrētumu, bet kā jaunums ir plašs gājputna semantikas uzsvērums dzērves tēlā, kas folklorā nav bijis akcentēts, kā arī redzama saistība ar trimdiniekiem, kas atgriežas Latvijā pēc neatkarības atgūšanas, attēlojot dzērves uz dzejoļu izlases „Gājputnu dzīsmes atsagrīšona” (1989) vāka. Šis tēls darbībās semantiski ir paturējis tos pašus laukus – fizisko un sociālo –, kuri redzami arī folklorā, tomēr, to detalizētāk analizējot, vērojamas jau minētās nozīmju pārmaiņas simboliskajā un alegoriskajā līmenī. Arī pazīmes norāda, ka mūsdienu latgalešu literatūrā dzērves tēla priekšstati, kas tika apzināti folklorā, pamatā ir zuduši.

Dzērve sociālajā sfērā

Latgales vietvārdos, ko piedāvā „LGIA karšu pārliks” (Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, <http://kartes.lgia.gov.lv/kartes.html>), vārds *dzērve* dažādās vārdformās un atvasinājumos izmantots 37 reizes. 7 reizes tas atrasts apdzīvotu vietu, 19 reizes viensētu un vienu reizi purva nosaukumā. Ģeogrāfiskās atrašanās dēļ jāsecina, ka lielas vietvārdu daļas nosaukumu pamatā ir dzērves denotatīvā nozīme, jo tie apzīmē vietas, kas atrodas pie purviem. Vairākas vietas, kas nes dzērves vārdu, atrodas Latgales vidienē, kur pēc grāmatas „Latvijas ligzdojošo putnu atlanta: 1980–1984” (1989) datiem dzērves neligzdo, iespējams, ir sauktas pēc māju īpašnieka uzvārda. Lielais šādu viensētu skaits rāda, ka ap laiku, kad Latgalē aktīvi no sādžu sistēmas pārgāja uz viensētām (20. gs. sākums), priekšstats, ka dzērve ir vientuļš, savrups un purvā izstumts putns, vai ar alegorijas palīdzību paustais folkloras priekšstats par nevēlamu personu, nav bijis spēcīgs. Pētījumā apzinātajos vietvārdos redzami šādi nosaukumi (iekavās norādīts skaits, cik reižu tas atkārtojas): Dzērves (23), Dzērvītes (6), Dzērves Ceplīši (1), Dzērvjusala (1), Dzērvjukalns (1), Dzērvēni (1), Dzērvjupes (1), Obelišku dzērves (1), Sausdzērves (1).

Visos nosaukumos dzērves vārds ir rakstīts daudzskaitlī, tas ir daļēji skaidrojams ar to, ka māju nosaukumos Latvijā ir plaši izplatīta daudzskaitļa formu leksikalizācija (Balode 2012: 58), savādāk jāskaidro salikteņi, kur pirmajā daļa esošais vārds *dzērve* ir rakstīts daudzskaitļa ģenitīvā, piemēram, Dzērvjusala (<Dzērvju sala (sala>sola ‘ciems’)). Tas, iespējams, ir tādēļ, ka šādas vietas tuvumā kādā slīkšņā vai purvā ligzdojušas dzērves. Cits apstāklis ir labskanība un tradīcija, jo vienskaitlī, kā tikko minētajā piemērā, rodas līdzskaņu sablīvējums, no kura iespējams izvairīties, lietojot daudzskaitli.

Viensētu nosaukumi „Dzērves Ceplīši” un „Obelišku dzērves”, iespējams, ir ieguvuši šādu nosaukumu, jo mainījušies māju saimnieki, tādēļ reizē ir gan paturēts vecais nosaukums, gan pievienota jaunā saimnieka piederība.

Visos trijos salikteņos, kuru pirmajā daļā ir leksēma *dzērve*, aplūkojot tos no semantikas viedokļa, otrā daļa vienmēr raksturo kādu ģeogrāfisku objektu, turklāt tikai viens no tiem, ietverot ūdens semantiku, daļēji saistās ar folkloras un mazāk arī literatūras nozīmēm: „Dzērvjupes”. Interessants, bet simboliskuma dēļ grūti

izskaidrojams nosaukums ir Riebiņu novadā esošajam purvam – Sausdzērves. Tas semantiski satur gan vārdu *purvs* (dzērve – purva iemītnieks), tātad kaut ko slapju, gan vārdu *sauss*, kas ir pilnīgi pretējs vārds.

Lursoft uzņēmumu datu bāzēs (<http://www.lursoft.lv>) nosaukums, kura pamatā ir vārds dzērve un kurš reģistrēts Latgales teritorijā, tika apzināts 8 gadījumos: 5 reizes tas ir „Dzērves”, 3 reizes „Dzērvītes”. Septiņos gadījumos ar šo nosaukumu apzīmēta zemnieku saimniecība; vienā — biedrība („Dzērves”), kurai ir ļoti vispārīgi un dažādi darbības mērķi, tādēļ to grūti saistīt ar kādu konkrētu priekšstatu par dzērvi: attīstīt populāru dzīvesveidu, veicināt iedzīvotāju iesaistīšanos sabiedriskos procesos un dabas aizsardzība. Arī šie visi nosaukumi lietoti daudzskaitlī, kam ir saistība ar jau iepriekš minēto tradīciju Latvijas teritorijas oikonīmos.

Vietvārdos un uzņēmumu dzērves vārds tiek izmantots visai bieži. Nav novērojams, ka šajā sfērā dzērvei būtu kāda noteikta simboliska nozīmē, kā galvenais tā lietojuma iemesls ir dzērves dzīves vieta, taču tā nosaukumu daudzveidība norāda, ka dzērves tēls ir dzīvs un mainīgs.

Nobeigums

Pētījumu ir iespējams papildināt, pirmkārt, palielinot ekscerpēto vienību skaitu, otrkārt, apskatot vēl citus putnu tēlus, treškārt, anketēšana dotu vairāk datu par mūsdienu situāciju, ļaujot precīzāk argumentēt rezultātus, taču būtiskākās izvēlēto putnu nozīmes darbā ir atklātas. Problēmas sagādāja literatūras un sociālo sfēru atklāšana, jo atsevišķi putni tur parādās ļoti reti. Galvenokārt, ērti un automatizēti pieejamās informācijas dēļ šajā darbā visplašāk apskatīts ir folkloras līmenis, taču tajā arī saskatāmas visplašākās nozīmes, tādēļ tas varēja būt par galveno izejas punktu, apskatot citus līmeņus.

Kopīga tendence rādīja, ka literatūras līmenī daudzas nozīmes ir zudušas vai arī saplūdušas kopā ar citām, bet retāk veidojas jaunas nozīmes, kas nebalstītos uz jau bijušajām. Šāds gadījums ir apskatītais dzērves koncepts. Proti, pētījumā ir atklāts, ka dzērves koncepta nozīme ir spēcīga gan folklorā, gan literatūrā, taču tā ir pilnīgi mainījusies – no alegorijas par grūtībās nonākušu un no sabiedrības izraidītu cilvēku tapusi galvenokārt par rudens vēstnesi. Pastiprinājumu literatūrā ieguvusi dzērves koncepta kā trimdinieces jeb izraidītās simbolika, kas bieži vien uztverams arī kā vispārināts gājputna tēls, saistot to gan ar gājēja tēlu, gan ilgām pēc dzimtenes un nostalgisku noskaņu lirikā.

AVOTI

Barons – *Krišjāņa Barona Dainu skapis*. <http://www.dainuskapis.lv>, sk. 03.06.2012.

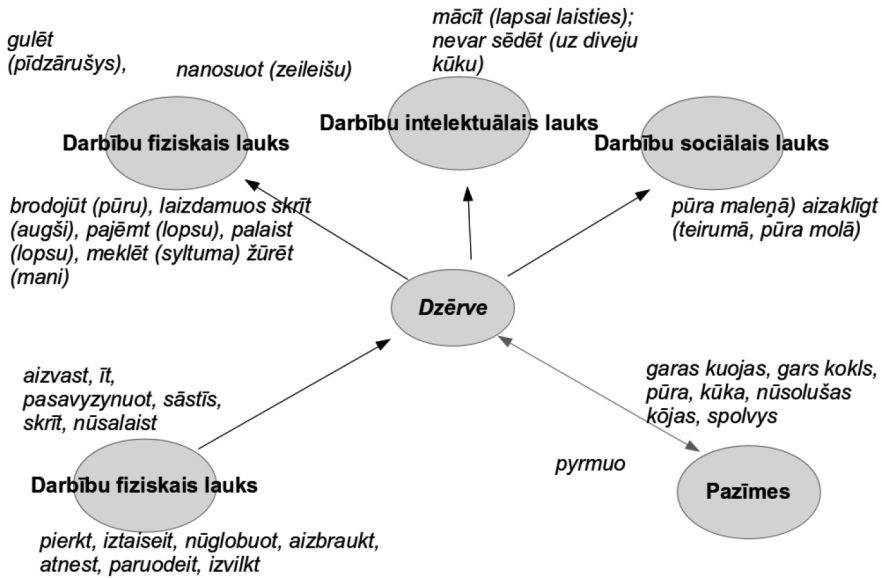
Gājputnu dzīsmes atsagrīšana (1989) Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejs. Rīga
Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras (LĢIA) karšu pārliuks. <http://kartes.lgia.gov.lv/kartes.html>, sk. 07.06.2012

- Leikuma, Lideja (1993). *Gruomota školuotojim*. Lielvārde: Lielvārds.
- Lōcis-Vaideāns, Vladislavs (1992). *Tautas gors: stōsti, tālōjumi un roksti*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Lursoft uzņēmumu datu bāze*. <https://www.lursoft.lv/>, sk. 07.06.2012
- Madsolas Jōns. (1998). *Lynu zīdi*: dzeja. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba. *naktineica.lv*. <http://naktineica.lv/>, sk. 10.06.2012.
- Neikšānīts, Norberts (1946). *Cīmā pi Aizopa*: fabulas. Minhene: VI. Lōča izdevnīceiba.
- Olūts: literaturys almanahs* 10 (2005). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Rancāne, Anna (1993). No Latgales laikagrāmatas. *Acta Latgalica* 8. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Rozenbergs, Jānis (sast., 1981). *Latviešu tautasdziesmas: Darba dziesmas: Daba un darbs*. 3. sēj. Rīga: Zinātne.
- Šmits, Pēteris (sak., 1925–1937). *Latviešu pasakas un teikas*. <http://valoda.ailab.lv/folklor/pasakas/>, 01.01.2012–30.05.2012.
- Šmits, Pēteris (sak., 1940–1941). *Latviešu tautas ticējumi*. <http://valoda.ailab.lv/folklor/ticejumi/>, sk. 01.01.2012–30.05.2012.
- Švābe, Arveds (red., 1952–1956). *Latviešu tautas dziesmas: I–XII*. <http://latviandainas.lib.virginia.edu>, sk. 01.01.2012–11.06.2012.
- Tāvu zemes kalendars 1991* (1990). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Tāvu zemes kalendars 1997* (1996). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Tāvu zemes kalendars 2003* (2002). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Trūps, Jōns (red., 1969). *Latgaļu folklorā I: tautas jūki, meikles, parunas*. Minhene: Latgaļu izdevnīceiba.

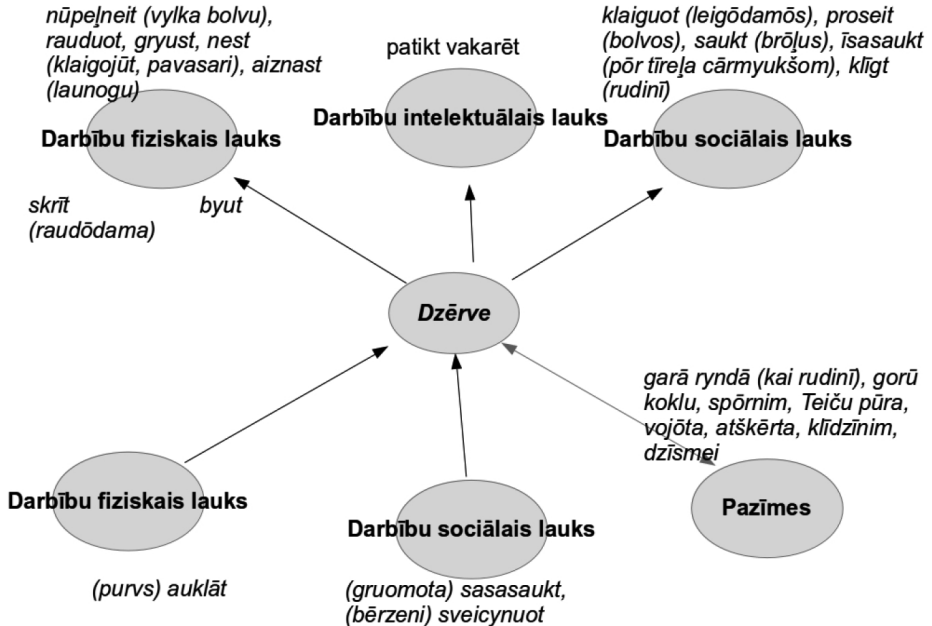
LITERATŪRA

- Balode, Laimute (2012). Adjektīvu leksikalizācija latviešu onomastikā. *Valoda: nozīme un forma. 2. Gramatizēšanās un leksikalizēšanās latviešu valodas sistēmā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Baumanis, Jānis, Klimpiņš, Viesturs (1997). *Putni Latvijā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Bukšs, Mikeļs (1972). Senejōs latgaļu volūdas. *Acta Latgalica* 4. Minhene: Latgaļu izdevnīceiba.
- EH – Endzelīns, Jānis, Hauzenberga, Edīte (1934–1946) *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai*. 1.–2. sēj. Rīga: VAPP.
- Karulis, Konstantīns (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, 1.–2. sēj. Rīga: Avots.
- Lakoff, George, Johnson, Mark (2003) *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press.
- ME – Mīlenbahs, Kārlis, Endzelīns, Jānis (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca I–IV*. <http://www.tezaurs/mev/>, sk. 01–11.06.2012.
- Reķēna, Antoņina (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca*, 1.–2. sēj. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Vīksne, Jānis (red., 1989). *Latvijas ligzdojošo putnu atlants: 1980–1984*. Rīga: Zinātne.
- Керлот, Хуан Эдуардо (1994). *Словарь символов*. Москва: REEL-BOOK.
- Маслова, Валентина А. (2004). *Лингвокультурология*. Москва: Academia.

1. attēls. *Dzērves leksiski semantiskais lauks folklorā*

Figure 1. *The lexical semantic field of crane in Latgalian folklore*

2. attēls. *Dzērves leksiski semantiskais lauks literatūrā*

Figure 2. *The lexical semantic field of crane in Latgalian literature*

Ligija Purinaša

FIZISKĀS VARDARBĪBAS SEMANTIKA ČENČU JEZUPA ROMĀNĀ „PĪTERS VYLĀNS”

Rakstā, analizējot Čenču Jezupa romānu „Pīters Vylāns”, īpaša uzmanība tiek pievērsta semantisko lomu nozīmei un maskulīnajam pasaules skatījumam, kas atklājas valodas lietojumā. Pētījuma problēmjautājumi: Kādi leksiskie līdzekļi dominē vardarbības atainojumā romānā? Ko tas liecina par autora pasaules uztveri un laikmeta kultūrvēsturisko fonu? Pētījumā izmantotas vairākas pētniecības metodes: semantiskā lauka paņēmieni, lingvokulturoloģiskā pieeja, semantisko komponentu analīze.

Atslēgas vārdi: latgaliešu literatūra, fiziskā vardarbība, Čenču Jezups, Jezups Kindzuļš, semantika.

SEMANTICS OF PHYSICAL VIOLENCE IN NOVEL “PĪTERS VYLĀNS” BY ČENČU JEZUPS

Physical violence is a social phenomenon, which is mostly connected with human psychology. There are two main instincts typical of human beings: instinct of life and instinct of death. Violence is one of death instincts.

Čenču Jezups (real name Jezups Kindzuļš, 1888–1941?) was a Latgalian public figure, agronomist, publicist and writer. His novel “Pīters Vylāns” is written about 1905 Russian Revolution, which also occurred in the territory of Latvia and Latgale and was one of the most forcible periods in the history of Latvia during the 20th century. Bearing in mind that language is always linked with thinking and language usage reflects author’s view of the world, the aim of this research is to analyse semantics of lexis connected with physical violence. The author of this research has selected the methods of semantic field theory, linguacultural approach, and analysis of semantic components.

There is much discussion about meaning in linguistics and semantics, which shows that semantic analysis is often a subjective process depending on researcher’s interpretation. To obtain reliable results, this research is based on the theory about semantic roles and how they display physical violence. Major or core semantic roles are Aggressor, Victim and Cause. The author of this research is interested in interpersonal physical violence, which appears in novel “Pīters Vylāns” as Subjects or Objects of physical violence.

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2018.11.3067>

There are several functional levels of physical violence lexis: 1) it is actualized in context with 1905 Russian Revolution; 2) it is a way, how to give a masculine voice in novel; 3) subjects and objects of psychological violence are interacting; 4) it demonstrates some features of patriarchal thinking.

A number of verbs are used to describe violence, which means that violence is very active and it includes lot of persons as aggressors or victims, or both. In some cases subjects of physical violence are anonymous. Usage of pronouns is also important, because they help to describe violence. For example, "I" as storyteller, "you" in dialogue function, "he" or "she" as the third person or somebody and "we" as group of aggressors or victims. Domestic violence is directed to husband or wife and mostly it is described as men's power over women, but in some cases also women are aggressors.

Keywords: Latgalian literature, physical violence, Čenču Jezups, Jezups Kindzuļs, semantics.

Ievads

Vardarbība kā sociāls fenomens ir pazīstama gadsimtiem ilgi. Tā ir viena no cilvēka iekšējās pasaules destruktivitātes formām, par ko raksta gan domātājs Ērihs Fromms (*Erich Fromm*), gan filozofs Renē Žirārs (*Rene Girard*), kas ir autors pētījumam par vardarbību kultūrā. R. Žirārs aktualizē ideju, ka Eiropas kultūras pamatā ir bijusi vēlme izvairīties no vardarbības, to aizstājot ar upurēšanas tradīciju. Viņš atklāj, ka vardarbība nekad nav iracionāla, tai piemīt stihisks raksturs, un tā var skart jebkuru sabiedrībā dzīvojošu cilvēku (Жирав 2000: 8–9).

Latvijas vēsturē viens no asiņainākajiem un vardarbīgākajiem notikumiem bija 1905. gada revolūcija, kuras laikā desmiti tūkstoši cilvēku bija cietuši, 3000 tika nogalināti, 10–12% latviešu pameta Latvijas teritoriju, lai kļūtu par trimdniekiem Sibīrijā (Apine 2005: 47). 1905. gada nogalē tika dots rīkojums apspiest revolūciju, un jau decembrī Valkā ieradās „melnā sotņa” jeb melnsimtnieki ģenerāļa Orlova vadībā. Izrēķināšanās veidi bija dažādi: nošaušana ar tiesu vai bez tiesas, nošaušana, upurim bēgot, māju dedzināšana. Tiek lēsts, ka soda ekspedīciju darbības rezultātā 2500 cilvēki bija apcietināti, 1170 cilvēki nošauti bez tiesas, 773 cilvēkiem tika piespriests nāvessods un apmēram 300 mājas tika nodedzinātas (Latvijas vēsture 2005: 78). Latviešu literatūrā spilgtākās 1905. gada revolūcijas ieskaņas un atskaņas, pēc raksta autores domām, ir Kārļa Skalbes pasakā „Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties” (1904), Raiņa dzejas krājumā „Vētras sēja” (1905), Ernesta Birznieka-Upīša „Pelēkā akmens stāsts” (1914) u. c. Latgaliešu literatūrā 1905. gada revolūcijas notikumus aktualizē Čenču Jezups romānā „Pīters Vylāns” (1943), kas ir viens no apjomīgākajiem (ja ne pats apjomīgākais romāns) latgaliešu valodā. Tas tapis 20. gs. 30. gadu beigās, kas nav labvēlīgs laiks latgaliešu valodas uzplaukumam, jo *suocās vysaidi īrūbežojumi, sabīdreibu radynoj pi dūmys, ka, nacejai strauji saplyustūt,*

zuduse vajadzeiba piec ūtrys latvišu rokstu formys (Leikuma 2005: 41). Valodniece Lidija Leikuma atklāj, ka sākumā latgaliešu rakstība tika balstīta Dienvidlatgales izlokšnēs, paturot daudz šo izlokšņu morfoloģiskās īpatnības: stabilais *avā*-celma formu izmantojums pagātnē (*skolova*), seno vēlējuma izteiksmes formu lietojums ar atšķirīgām personu galotnēm (*runuotumem, byutubet*), ē-celma formu izmantojums I konjugācijas darbības vārdu pagātnē (*nese, vedem*), atgriezeniskās morfēmas *sa-* lietojums ar piedēkli atvasinātajos darbības vārdos starp priedēkli un sakni (*sasatikt*) (Leikuma 2005: 36). Valodas attīstībā svarīgi bija Svēto Rakstu tulkojumu fragmenti, kas tika izdoti 1805. gadā „Wyssa mocieyba katoliszka”. Šajā izdevumā dominē Latgales izlokšņu vairumam raksturīgās galotnes *-ys, -is* (*vacys eglis*) vienskaitļa ģenitīvā un daudzskaitļa nominatīvā, akuzatīvā, un nevis *-as, -es* (*vacas egles*), kas iegājies ar „Evangelia toto anno.” pēc citu latviešu parauga (Leikuma 2005: 38). Latgaliešu valodas lietojums izglītībā, medijos un lietvedībā uzplaukst 20. gs. 20. gados, piemēram, latgaliešu bērni pirmajās divās klasēs visus mācību priekšmetus mācās latgaliski, bet ar 3. klasi klāt nāk arī latviešu valoda (Lazdiņa 2012: 371–372), kura tiek apgūta pēc Franča Zepa „Praktyskuo latgalīšu gramatika pamatškolom” (1923, 1925, 1929, 1932) (Leikuma 2005: 41). 1927. gada februārī Izglītības ministrija latgaliešu rakstības stabilizēšanai ieceļ speciālu pareizrakstības komisiju (Juons Turkopuļs, Bronislavs Spūļs, Frančs Zeps, Frančs Kempss, Valereja Seile) ar teologu filozofijas profesoru Pīteri Strodu priekšgalā (Leikuma 2005: 41). 1929. gada 19. jūnijā vairums periodisko izdevumu sāk izmantot reformēto valodu, un tā tiek mācīta Latgales skolās jau sākot ar 1929./1930. gadu. Kā atzīst L. Leikuma, tas esot bijis miets ar diviem galiem, jo *styngruoka raksteibys normu īvāruošona dailliteraturā volūdu bīži padora pluonuoku i naspūdruoku, mazynojās latgaliskais kolorīts, nivelējās izlūkšņu sovpatēibys* (Leikuma 2005: 42). Tas arī manāms Čenču Jezupa romānā „Pīters Vylāns”, kurā latgaliešu valoda ir maksimāli tuvināta latviešu literārajai valodai, piemēram, īt vietā izmantots *nuokt, tī – tur, ite – te* u. c.

Vardarbība ir samērā sadzīviska un ikdienišķa parādība, kas skar ikvienu sabiedrībā dzīvojošu cilvēku, un tāpēc tā ir aktuāla vienmēr. Kā raksta krievu psihologs Ļevs Vigotskis (Лев Выготский) savā pētījumā „Domāšana un runa: vispārīgās psiholoģijas problēmas”, domāšanas pamatā ir doma, kas veido iekšēju saistību ar vārdu, kas veidojas cilvēka apziņas vēsturiskās attīstības procesā (Vigotskis 2002: 305). Tātad vārds ir domāšanas kategorija, bet *valoda satur visbagātāko un visvērtīgāko informāciju, reģistrē jebkuras pārmaiņas visās cilvēka dzīves un darbības jomās* (Veinbergs 1988: 18). Valoda ir pasaules izzināšanas līdzeklis, tomēr tā nav pasaules interpretācijas līdzeklis vai jaunu pasaulu radīšanas līdzeklis (Veidemane 1977: 64). Čenču Jezupa romāna „Pīters Vylāns” leksika ļauj atklāt vīrišķās pasaules ainu.

Rakstā pievērsta uzmanība dažiem fiziskās vardarbības leksikas semantikas aspektiem, atklājot patriarhālu pasaules ainu. Pētījuma problēmjautājumi: Kādi leksiskie līdzekļi dominē vardarbības atainojumā romānā? Ko tas liecina par autora

pasaules uztveri un laikmeta kultūrvēsturisko fonu?

Pētījumā izmantotas šādas pētniecības metodes: semantiskā lauka paņēmieni, lingvokulturoloģiskā pieeja, semantisko komponentu analīze. Leksikas analīzē svarīga ir arī semantisko lauku teorija, kuras izprašanai izmantotas valodnieku Heinca Fātera, Deivida Kristela (*David Crystal*), Džordža Leikofa (*George Lakoff*), Intas Freimanis, Rutas Veidemanis, Dainas Nītiņas un Līgas Voginas atziņas par nozīmes un teksta attiecībām, semantisko lomu potenciālu un problēmām. Plaši izmantota arī 2013.gadā izdotā „Latviešu valodas gramatika”, kas piedāvā inovatīvu skatu uz semantikas un sintakses mijiedarbību teksta izprašanā. Dziļākai vīrišķības koncepta izpratnei teorētiskās atziņas gūtas no dzimtes (*gender*) pētnieku Slavika Peroviča (*Slavic Perovic*), Raeinas Konelas (*Raewyn Connell*), filozofes Janas Kukaines un vēsturnieces Inetas Lipšas pētījumiem.

Nozīmes loma un zinātniskās refleksijas

Valodnieks Heinca Fāters aktualizē dažādus nozīmju līmeņus: gramatisko, leksisko, aprakstošo, emotīvo, ekspresīvo, sociālo nozīmi u. c. (Fāters 2010: 140–141). Daiļdarbam ir vairāki satura līmeņi: idejiski mākslinieciskais, kompozicionāli mākslinieciskais, vārdkopu poētisko nozīmju līmenis, leksisko nozīmju līmenis un fonētisko nozīmju līmenis (Veidmane 1977: 10–11). Nedrīkst aizmirst arī to, ka daiļliteratūra ir saistīta ar prātu un jūtu ietekmēšanu, tā ir arī laika māksla, kas paredz secīgumu, pārvaramu ilgumu un dziļumu, daiļliteratūra ir saprotama, pateicoties valodiskajiem līdzekļiem, kas savukārt ir reālās, pieredzētās īstenības atspoguļojums psihē (Veidmane 1977: 21). Nozīme ir tradicionāli nostiprinājies *sakars starp valodas elementiem un ārējās pasaules parādībām* (Veidmane 1977: 57). Ruta Veidmane atzīst, ka tieši vārda lietojums netipiskā kontekstā ir pamatā vārda aktualizācijai vārdlietošanas līmenī, kas atkarīgs no trim faktoriem: *no jēdzieniskā satura, no stilistiskās nokrāsas un no lietošanas gaitā izveidotām tradīcijām* (Veidmane 1977: 63–64). Savukārt valodniece Daina Nītiņa atklāj, ka vārda nozīmes problēma ir viena no vissarežģītākajām lingvistikas problēmām, un tās analīzei pievēršusās daudzas zinātnes: lingvistika, psiholoģija, psiholingvistika, filozofija un citas. *Vārds ir garīga parādība, kas saistīta ar domāšanu kā vienu no cilvēka apziņas funkcijām, tas nes sevī noteiktu informāciju* (Nītiņa 2008: 23). Čenču Jezupa romānā „Piters Vylāns” attēlotās vardarbības semantikas lingvistiskajā aspektā būtisks ir tieši leksiskais līmenis.

Lingviste Valentīna Maslova (*Валентина Маслова*) ir atzinusi, ka valoda ir daudzdimensionāla parādība sabiedrībā: tā ir gan sistēma, gan antisistēma, gan rīcība, gan šīs rīcības produkts, gan gars, gan matērija, gan stihiskā attīstībā esošs objekts, gan sakārtota, apzināta un neapzināta parādība. Valoda ir ne tikai sistēma, bet arī „gara māja” un domas telpa, ko ietekmē konkrētās tautas rīcības, radošās personības un valodas normētāju pieredze (pēc: Маслова 2001). Tātad valodai ir vairāki līmeņi, kas atspoguļo sociālos un individuālos priekšstatus par konkrētām parādībām.

Semantiskās lomas fiziskās vardarbības procesā

Fiziskas vardarbības akts tiek uztverts kā notikums jeb situācija, kas ir sistēma, kurā mijiedarbojas reālijas (patstāvīga) un to pazīmes (attieksmes, īpašības, darbības, stāvokļi). Katra konkrēta situācija valodā tiek aprakstīta, to vispārinot, ar kāda abstrakta modeļa jeb loģiskas shēmas starpniecību, kas nepieciešamas informācijas organizācijai (LVG 2013: 767). Semantiskā struktūra ir tīkls, ko cilvēka domāšana un valoda uzklāj īstenībai ar mērķi to atspoguļot valodiski, būtībā tas ir mākslīgi radīts modelis, un tam ir divi līmeņi: *dziļais līmenis jeb semantiskā struktūra un virsējais līmenis jeb sintaktiskā struktūra* (LVG 2013: 767). Virsējais līmenis ir saistīts ar valodas ierobežojumiem un vajadzību runātāja interpretēto īstenības situāciju iekļaut valodas sistēmā.

Pirmkārt, vardarbība (*violence*) ir agresivitātes akts (viens pret personu, kas pretojas/ nepadodas/ iztur (*who resists*), tā ir nevaldāmā/ nepakļāvīgā un savvaļīga substance (piemēram, vētras nolauzts koks) un neapvaldāms stāvoklis, kas rada ievainojumus un pakļauj destruktivitātei (pēc: Violence 2017). Vardarbības jēdziens tiek saistīts ar spēka un varas jēdzienu *force*, kas ir 'spēcīgs efekts vai ietekme', taču ar šo jēdzienu tiek saprasts arī 'fiziskā ietekme, kas izraisa izmaiņas fiziskajā kvantitātē', 'fiziskā enerģija vai intensitāte', 'cilvēku grupa, kas grib pakļaut citus' (pēc: Force 2017). Tas norāda uz to, ka ir grūti nošķirt vardarbību kā agresivitātes aktu no cilvēka mentālās tieksmes pakļaut citus, fiziski ietekmēt. Leksiskās vienības ietvars (*frame*, konkrētāk, *WordNet*) apraksta rīcības vai situācijas (raksturotas ar darbībām), kas ir cēlonis/ pamats ievainojumiem vai sāpēm (*harm*). Rīcības sevī ietver Agresoru (*Aggressor*) vai Cēloni (*Cause*), kas ievaino Upuri (*Victim*) (pēc: Violence: 2017). Latviešu valodā ietvara elementus ir pieņemts dēvēt par semantiskajām lomām jeb par semantiskās struktūras vienībām, kas reprezentē situācijas elementus un rāda katra dalībnieka lomu situācijā (pēc: Latviešu valodas gramatika 2013: 768). Svarīgākās vispārinātās semantiskās lomas ir subjekts un objekts, no kurām pirmā ir semantiskā loma, kas ietver darītāju (jeb agensu, kas ir aktīvs, ar gribu un apziņu apveltīts situācijas dalībnieks un darbības iniciators), savukārt otrā ir situācijas dalībnieks, kas pakļauts darbībai vai uz ko darbība kādā veidā ir vērsta. Objekts ietver: cietēju jeb paciensu (situācijas dalībnieks, kas pakļauts darbībai, un tās rezultātā mainās cietēja īpašības, stāvoklis, atrašanās), ieguvēju jeb beneficiensu (situācijas dalībnieks, kuru darbība ietekmē netieši), saņēmēju jeb recipiensu (dalībnieks, kura īpašumā darbības rezultātā kaut kas nonāk), izjutēju jeb eksperiensu (dzīva būtne, kas izjūt stāvokli, procesu vai darbību, bet to neietekmē). Fiziskās vardarbības izpratnei nozīmīgas semantiskās lomas ir subjekts – darītājs jeb agenss, kas iniciē un realizē vardarbīgo aktu, kā arī objekti – cietējs jeb pacienss un izjutējs jeb eksperienss, jo fiziskā vardarbība ir gan paciešama kā darbība, gan izjūtama (sāpes, diskomforts, invaliditāte, nāve) (pēc: Latviešu valodas gramatika 2013: 768–769). Mūsdienu lingvistika aktualizē uzskatu, ka visām pasaules valodām pamatā ir kāda universāla semantisko lomu sistēma. Svarīgākās no tām ir agenss (situācijas kontrolētājs), pacienss (tas, uz kuru tiek virzīta darbība, un kura fiziskais

stāvoklis, tajā skaitā, atrašanās telpā, tiek mainīts), instruments (līdzeklis, ko izmanto viens no dalībniekiem, lai mainītu cita situācijas dalībnieka fizisko stāvokli). Ja salīdzina ietvara elementus un latviešu valodā akceptētās semantiskās lomas, tad ir skaidrs, ka ietvara elementi piedāvā koncentrētāku un plašāku skatu uz vardarbības fenomenu, skaidri nodalot semantiskā kodola ietvara elementus, kas atrodas ārpus kodola. Tas ļauj labāk izprast vardarbības procesa būtību.

Valodniece Inta Freimane uzskata, ka galvenā personas loma valodā ir persona kā valodas subjekts – valodas jeb teksta autors, kurš izvēlas gan valodā realizējamo situāciju, gan laiku (pēc: Freimane 2008: 122). Savukārt valodniece Līga Vogina aktualizē jautājumu par to, vai ir iespējams nošķirt subjektā apvienotās daudzās lomas (nedzīvs priekšmets, darbības ierosinātājs, aktors u. c.), un par subjekta izteikšanas līdzekļiem uzskata: tā izteikšanu ar teikuma priekšmetu, determinantu, vārdkopas atkarīgo komponentu; darbības vārda lietoto izteiksmi; darbības vārda atgriezeniskumu (modalitāte, nejaušība) (Vogina 2012: 170–172). L. Vogina uzskata, ka *darītājs*: 1) ir aktīvs; 2) apveltīts ar gribu un apziņu; 3) parasti dzīva būtne, bet var būt arī nedzīvs priekšmets vai dabas parādība; 4) darbības veicējs; 5) darbības iniciators; 6) tērē savu enerģiju darbības veikšanai; 7) spēj kontrolēt situāciju (Vogina 2012: 172). Viņa arī aktualizē, ka latviešu valodā ir vesela virkne piemēru, kuros vienam dalībniekam ir vienlaikus divas semantiskās lomas, piemēram, subjekts ir analizējams gan kā darītājs, gan kā izjutējs (Vogina 2012: 177).

J. Kindzuļa romānā „Pīters Vylāns” ir izmantots vienskaitļa pirmās personas, resp., Pītera Vylāna, vēstījums, un atbilstoši I. Freimanes idejai var pieņemt, ka galvenais valodas subjekts romānā ir Pīters. *Valodas subjekts ir cilvēciska būtne, un tai ir noteikta attieksme pret katru noteiktā valodas nogrieznī attēloto situāciju, kurā savukārt darbojas citas ar šo situāciju saistītas personas, kas valodas virsējās struktūrās gramatiski realizējas ar dažādu vārdšķiru palīdzību, un tieši autorizētais valodas subjekts ir persona, kas nosaka pārējo personu aktantu semantisko un gramatisko statusu visā valodas sistēmā* (Freimane 2008: 122). Paciensu I. Freimane dēvē par pasīvo personu, kura dziļā dominante ir process vai stāvoklis, kas saistīts ar cilvēku kā personu un prasa pasīvu aktantu – subjekta nosaukumu. *Pacienss ir procesa vai stāvokļa izjutējs* (Freimane 2008: 126).

Vīrišķība un valoda

Valodas identitāti veido priekšstati par pasauli, kas ir saistīti ar indivīda lokālo un sociālo piederību. Kā jau iepriekš minēts, romāna „Pīters Vylāns” vēstījums ir vienskaitļa pirmajā personā, tāpēc ir jāaktualizē vietniekvārda „es” deiktiskā nozīme, kas *raksturo attieksmes un norāda runas procesa dalībnieku lomu konkrētā runas momentā* (Latviešu valodas gramatika 2013: 429).

Ar fizisko vardarbību saistītās leksikas dominante, un šādas leksikas lietošana ir saistīta ar 1905.–1907. gada revolūcijas ilustrēšanu, taču jāatzīst, ka tā tiek izmantota

arī Pītera Vylāna tēla atklāsmē. Valodniece Andra Kalnača raksta, ka parasti darbības vārdu lietojuma pirmā persona ir teksta autors, otrā – teksta adresāts (pēc: Kalnača 2011: 45), taču jāatceras, ka darbības vārda 1. personas forma ne visos gadījumos ir vienādojama ar daiļdarba autora personību, jo viņa vārdā var runāt pats mākslas darbs, un tā var zust reālās īstenības nosacījumi (pēc: Veidemane 1977: 138–140). Romānā Pītera Vylāna pasaules uztvere ir saistīta ar enerģisku līdzdarbošanos fiziskas ietekmes, dažkārt vardarbības izvēršanā: 1) Pīters Vylāns ir vardarbības subjekts (sk. 1. tabulu „Fiziskas vardarbības procesa subjekti Čenču Jezupa romānā „Pīters Vylāns”” raksta beigās); 2) fiziskā vardarbība paredz anonimitāti, tātad par agresoru var kļūt ikviens; 3) Pīters Vylāns (tāpat kā citi romāna vīriešu tēli) ir gan fiziskās vardarbības subjekts, gan objekts (sk. raksta beigās: 1. shēmu „Semantiskā lauka „fiziska vardarbība” subjektu reprezentanti” un 2. shēmu „Semantiskā lauka „fiziska vardarbība” objektu reprezentanti”); 4) gan Pīters Vylāns, gan citi vīriešu tēli ir spiesti kļūt par agresijas objektiem jeb upuriem.

Pirmkārt, Pīters Vylāns ir visbiežāk minētais vardarbības subjekts (1: 5),¹ kurš realizē vardarbību gan tieši, piemēram, cērtot, sitot plīķi, kaujoties, žņaudzot, sitot, aizbāžot muti, piespiežot pie zemes, gan neveikli (neapzinoties savu spēku) pieskaroties, piemēram, velkot atpakaļ, ar spēku apgriežot, gan tēlaini, piemēram, iecērtot sirdī brūci, novedot līdz slimībai, draudot atriebties (*izpierkt ar ašņa straumem, eļņi sadzeit*), kaujoties (*sasmierēt rūķys*) (1: 5). Viņš vērsas pret birokrātiskās un militārās varas *nesējiem* (pret Meikulu, *uradņiku*), kā arī pret etniskajai grupai piederošajiem *maskaļim* jeb krieviem. Blīvais verbu lietojums norāda uz aktivitāti, ekspresivitāti, nemiera ilūziju (pēc: Veidemane 1977: 136–137). Ja šo darbības vārdu plašo lietojumu saista ar 1905.–1907.gada revolūciju kā romāna vēsturisko fonu, rodas iespaids, ka verbu lietojums aktualizē sociālo un kultūras pārmaiņu nepieciešamību un reprezentē savdabīgu patriarhālo vērtību transformāciju.

Otrkārt, fiziskā vardarbība tiek saistīta ar anonimitāti. Jebkurš nepazīstamais varmāka var būt kāds no romāna tēliem. Piemēram, leksēma *provokators*, kas tiek pretstatīta militārpersonām, jo *provokators* raida šāvienus uz karavīriem (1: 10). *Provokators* aktualizē savu nozīmi kā 1905. gada revolūcijas notikumu netiešs, lokāls virzītājs. Vēl lielākā mērā anonimitāte izpaužas tādu leksēmu lietojumā kā *kaidis latvīts* vai *vīns*, no kurām pirmā ir nenoteiktā pronomena un etnonīma lietojums, savukārt otrā – numerālis, ar ko lietvārda nozīmē tiek apzīmēts ‘kāds viens’. Tātad fiziska vardarbība ir anonīma un visaptveroša. Vēsturniece Ineta Lipša, raksturojot maskulinitātes 20. gs. 20.–30. gados, atklāj: *Fiziskā vardarbība nostiprināja vīrieša dzimtes dominanci lokālajā līmenī, šajā gadījumā Latvijas laukos* (Lipša 2014: 155–156).

Treškārt, Pīters Vylāns (un arī citi vīriešu tēli romānā) ir gan fiziskās vardarbības subjekts, gan objekts. Tātad vīriešu tēli ir ambivalenti fiziskās vardarbības izpausmēs.

¹ Turpmāk skaitļi aiz piemēra nozīmēs: pirmais skaitlis – tabulas numuru raksta beigās, otrais – vienības numuru.

Piemēram, Edgars kā sadzīves vardarbības subjekts ir saistīts ar sišanu *Pīteram Vylānam* (1: 2). *Meikuls* romānā „Pīters Vylāns” reprezentē Krievijas impērijas militārpersonu elīti, par viņu tiek ironizēts – Meikuls it kā izdauzot zobus sev pakļautajiem karavīriem (1: 6). Arī citi vīrieši ir aktualizēti kā fiziskās vardarbības subjekti. Boļuss ir saistīts ar vardarbību pret zirgu (*dzonuot*), kā arī viņš realizē spēka paņēmienus pret krievu sādžai piederīgo uzbrucēju, respektīvi, tiek pielietots kājas spēriens, viņš tiek grūsts sniegā un *iepazīstināts* ar Boļusa dūri (1: 8) – šis vardarbības veida apzīmējums tekstā funkcionē kā eifēmisms ar nozīmi ‘tikt piekautam’ (1: 11). *Puovuls* aktualizē *pasakaušonu* (1: 12) savas sociālās grupas ietvaros, tāpat arī *Onupris* stipri krata savu upuri – vīrieti (1: 14).

Ceturtkārt, Pīters Vylāns un citi vīriešu tēli tiek saistīti tikai ar fiziskās vardarbības izjūšanu. Viņi ir agresijas akta objekti. Romāna pirmās personas stāstījums aktualizē leksēmas, kas saistītas ar fiziskās vardarbības akta: 1) pašapzināšanos (*es, tu, jis, mes, jjus*); 2) sasaisti ar konkrētām personām (*Buks, Boļuss, Madaļa, Stefa, Pīters, Meikuls, Jaska*) vai ar ģimenes stāvokli/ locekļiem (*sīva, muote, Boļusa bruoļs, krūdzinīka meita*); 3) sasaisti ar katoļticību (*Kristus Kungs, Dāls, Jis*), ar dzīvniekiem (*Lauce, takseits*); 4) cilvēka personības nivilēšanu (*rībeklis Edgars*). Savukārt *pirmā un otrā persona ir dialoga dalībnieces, un tāpēc tās ir opozīcijā trešajai personai, kurai nav saiknes ar dialogu* (Kalnača 2011: 45).

„Es” jeb runātāja pozīcijā kā fiziskas vardarbības objekts dominē *Pīters Vylāns*. Viņš piedzīvo pakāpdzīšanos (*cyti pa tū laiku it kai dzynōs man pakaļ pōri pogolmam, saukdami un klīgdami*. (Čenču Jezups 1967: 20)), iztrenkšanu ārā (*kaidu dīn es tev napatikšu, un tu iztreņksi mani* [Pīteri Vylānu] *ōrā*, 399²), arestu (*atbrauktu, pīmāram, uradnīks un sajimtu mani cīti*, 261–262), un potenciālu nogalināšanu nositot (*cik tod seņ ar sovu kabatas lakateņu mani* [Pīteri Vylānu] *draudēja nūsist*, 232). Pārnestā nozīmē ir lietota leksēma *dūrtīs maņ acīs*, kas nozīmē ‘piesaistīt uzmanību’ (*maņ durās acīs Stefās bōlums*, 417).

„Tu” jeb dialoga personu vidū arī dominē *Pīters Vylāns*. Viņš piedalās kautiņā (*dreiži jau i kautīs sōksi*, 462), viņam tiek iesists (*tagad runōs, ja jys tev* [Pīteram Vylānam] *īsyta, bet tu...*, 432).

Vienskaitļa trešās personas jeb „viņš” grupā ietilpst *Jezus Kristus, Meikuls, Stass* un *Pīters*, kas *daboj pierīni*. Buks tiek minēts kā soda saņēmējs (*jys* [Buks] *tyka peļneiti sūdeits*, 331). Daudzskaitļa pirmās personas „mēs” sastāv no *Pītera Vylāna* un *Boļusa* „savienības” (*bet voi ari tei* [sādža], *kurā myusus gribēja aplaupeit, beja cytaida?* (35)), kas pakļauta laupītāju varasdarbiem, kā arī piedzīvojumiem uz ziemas ceļa. *Pīters Vylāns* ir saistīts ar izdzīšanu no mājas (*ka tu izdzeitu Pīteri nu sātas*, 401), asiņu nolaišanu (*Kas ar tevi, Pīter? Izaskotī, it kai tev byutu nūlaiduši vysu asni*, 172). Kontekstā ar *nūlaist ašņi* tiek uzsvērts Pītera Vylāna bālums, tā tad – ārējais izskats. Meikuls ir saistīts ar ievainojumu (*Kaidu reizi Meikuls atsagrīze ustobā ar nūpītņoku īvaiņōjumu pīrē, taišņi vērs lobōs acis, nu kō, jōdūmoj, jam*

² Turpmāk skaitlis pēc citāta norādīs lappusi Čenču Jezupa romānā „Pīters Vylāns”.

paliks zeime uz vysu myužu, 198), Buks – ar pāršanu (Buks nūpārts! (326)) un mutēs aizbāšanu (Tod Buks ar aizbōztu muti un vīgli sasītom rūkom, lai pēc kaida laika pats varātu tikt vaļā, atstōts vīns pats Onupra rejā, 325) u. c. piemēri.

J. Kindzuļa romāna „Pīters Vylāns” fiziskās vardarbības leksikas lietojums (un tātad vīrišķās identitātes atspoguļojums) savā ziņā pierāda I. Lipšas apgalvojumu, ka īpaši Pirmā pasaules kara ietekmē (vēlreiz jāuzsver, ka J. Kindzuļa romāns „Pīters Vylāns” tapa 20. gs. 30. g. otrajā pusē) sadursmes un kautiņi kļuva par normālu parādību ikdienas dzīvē, *kur uz strīdus situācijām vīrieši reaģēja ar fizisku vardarbību* (Lipša 2014: 150). Viņa secina: *Kauslis un iemetējs bija divas ‘tstu vīrieti’ raksturojošās īpašības. Kopumā rezumējot, lauku vīrietis bija kauslīgs, īpaši agresīvs/ drosmīgs kļuva, lietojot alkoholu* (Lipša 2014: 160). Vīrietis ir gan agresors, gan upuris, viņš var būt anonīms fiziskās vardarbības akta veicējs un upuris. Šāda ambivalence norāda uz konfliktējošu vīrišķību, kuras galvenā izpausme ir fiziskā spēka dominante, kas kalpo kā līdzeklis dažādu sociālu pārmaiņu iespējamībai un to nodrošināšanai.

Dzimumu karš: lingvistiskā dimensija

Savstarpējās dzimumu attiecības patriarhālā sabiedrībā tiek veidotas pēc pārspēka principiem. Protams, fiziskā spēka priekšrocības lielākoties būs vīrietim, taču arī sievietē spēj būt fiziskās vardarbības realizētāja. Arī Čenču Jezupa romānā „Pīters Vylāns” ir manāmas tipiskās Latgales sādžas sabiedrības un tajā valdošās sieviešu un vīriešu savstarpējās attiecības, kas tiek reprezentētas, izmantojot ar fizisko vardarbību saistīto leksiku.

Sieviete kā fiziskas vardarbības objekts ir saistīta ar konfliktu vai nesaprašanos ģimenē. Ja salīdzina agresoru izturēšanos pret (savas ģimenes) sievieti un vīrieti, kas var būt līdzvērtīgs pretinieks, ir manāms, ka romānā aktualizētā fiziskā vardarbība pret vīrieti ir mazāk nežēlīga nekā pret sievieti.

Pirmkārt, tiek lietota dažādu līmeņu leksika, lai apzīmētu vardarbību, kas vērsta pret vīrieti vai sievieti. Piemēram, Sleižu Ontons Čenču Jezupa romānā „Pīters Vylāns” ir saistīts ar sava spēka neapzināšanos, jo viņš stipri saņem pie rokas Tekli, taču pret vīriešiem realizētās vardarbības aktualizēšanai romāna autors izmanto eifēmismus – *napīdūrt rūku un pīlītuot rūku un ceļgolu* (1: 16).

Otrkārt, tiek aktualizēta ģimenes vīrieša loma fiziskās vardarbības akta veikšanā. Fiziskās vardarbības veicējs ir vīrs/ tēvs. Jurs Dravāns pielieto spēku pret sievieti – krata sievu, atspiež savu roku pret viņas plecu, radot iespaidu, ka viņa tiks sistā, savukārt dēls netiek fiziski ietekmēts, bet garīgi, jo tiek izdzīts no mājas (1: 4). Leksēma *tāvs* ir saistīta ar tēva lomas sociālo nozīmīgumu: *Tēvs bija zemes, māju, lopu saimnieks, kura pienākumos līdz pat 20. gs. vidum ietilpa ģimenes pārstāvēšana sabiedrībā, ģimenes dzīves iekšējās kārtības, darbu organizēšana, sakaru uzturēšana ar radiem u. c.* (Senkāne: 2012: 643). Čenču Jezupa romānā

„Pīters Vylāns” *tāvs* kā fiziskās vardarbības subjekts funkcionē kā bērnu audzinātājs (*pērt, pamuoceit ar bārza zoru*) un savu emociju paudējs (*krateit dyuris i nazkam draudēt*) (1: 18). Pret vīriešiem vērstā fiziskā vardarbība ir konkrētāka un niansētāka, turpretim pret sievietēm tiek vērstas tādas darbības, kas ir saistītas ar nejaušību vai subjekta virskundzību (Stefa) vai objekta spēju sevi aizstāvēt (Madaļa). Iespējams, ka tādā veidā romāna autors J. Kindzuļs mēģinājis krasi nodalīt sievietes pēc to sociālā slāņa, aktualizējot, ka vīrieša izvēlētajai sievietei (tātad, sievai un saimniecei) jābūt maigai, tādai, kura īsti nespēj par sevi parūpēties un sevi pilnvērtīgi aizstāvēt, atšķirībā no zemāku sociālo slāņu sievietēm, kuras romānā reprezentē dienestmeita Madaļa. Sadzīves vardarbības esamību demonstrē leksēma *sieva*, kontekstā: Īpriķš 30 godim kaidis latvīts *nūdyuris sovu sīvu, bet vēļ tagad par tū ar drebešonu stōsta, bārnus baida ar slepkovas vōrdu. Pats slepkova gon ticis vaļā ar samārā vīglu sūdu, jo gōjis pi popa un pōrsakristejis par „pravoslavnu”..* (167).

Tiešā nozīmē tiek lietotas tādas leksēmas kā *sist mātei* un *pagrūst māti*, savukārt, attālinoties no fiziskās vardarbības „kodola”, *muote* tiek saistīta ar *pīdūrt pierstu*, tas ir, *pieskarties*, un poētismu *izpierkt ar ašņa straumem muotis osorys* (*naskumsti, mōt, kotru tovu osoru es ar ašņa straumem izpērķšu*, 22). No sieviešu dzīves lomām visneaizsargātākā ir sievas sociālā loma, bet vislielākā uzmanība tiek pievērsta mātes lomai, ko var izskaidrot arī ar Latgalē nostiprinājušos Mātes Marijas kultu, kas uzmanības centrā izvirza mātes tēlu un tā godināšanu. Pār pasaulīgā, ārpus laicīgās dzīves pastāvošā nozīme ir saistīta ar tādu leksēmu pieminēšanu tekstā kā *Jys, Dāls, Kristus Kungs*. Atbilstoši bibliemiem *Jys* ir saistīts ar mocīšanu (*Tod jau nu poša Kristus Kunga vajadzātu praseit, kaidus lobumus Jys gyva sev, kod Jū myusu atpesteišonas dēļ mūcēja un beņdēja – krystā kola*, 304); *Dāls* – ar mātes (Dievmātes) pārdzīvojumiem, ka vienīgais dēls ir ticis varmācīgi nogalināts, un tātad, atņemts, savukārt Kristus Kungs – bendēts, nogalināts. No šiem trijiem vardarbības veidiem visvarmācīgākais ir nogalināšana, kas tiek atklāta, lietojot tās sinonīmu *bendēt* un verbu *atņemt (dzīvību)* pārnestā nozīmē. Jēzum Kristum kā fiziskas vardarbības upurim ir vairākas sociālās lomas, resp., vardarbīga iedarbība viņu pozicionē kā dēlu savai mātei, kā Kungu saviem sekotājiem un kā vienu no stāstījuma vai pārstāsta objektiem, vēlreiz apliecinot katolicisma būtisko lomu latgaliešu kultūrā

Treškārt, fiziskā vardarbība joprojām tiek saistīta ar personas jeb varmākas anonimitāti, kas norāda uz tās nepieņemamo, sabiedriski nosodāmo uzvedību, jo *kaidis latvīts ir nodūris savu sievu* (1: 3), savukārt *vīns* ir pagrūdis savu māti (1: 17).

Ceturtkārt, arī sieviete funkcionē kā varmāka. Te ir izšķirami vairāki līmeņi: sieviete kā indivīds ir varmāka, sieviete kā saimniece nosaka kārtību mājās, sievietes anonimitāte akcentē vardarbību kā spēli (arī dzīvības spēli), visbeidzot sievietēm ir tendences pašiznīcināties, tātad fiziskās vardarbības subjekts ir arī tās objekts. Stefa kā indivīds lielākoties ir saistīta ar vardarbības formām, kas paredz roku izmantošanu: *viļkt aiz rūkys, īsakert rūkā, gryust, cakula plyukuošona* (1: 7). Īpaša uzmanība jāpievērš vārda *cakuls* lietojumam (*Madaļas nav, tagad Stefa jau maņ kreit*

cakulā, 392), kas pamatnozīmē tiek lietots, runājot par putniem, taču Čenču Jezupa tekstā šis vārds tiek aktualizēts romāna galvenā varoņa Pītera Vylāna un viņa mīļotās meitenes Stefas sarunā, uzsverot agresiju (*krist cakulā, paplykuot cakulu*), kas tiek vērstā pret *cakula* nēsātāju – Pīteri Vylānu. Īpatnēji ir tas, ka gan agresijas paušanai pret vīrieti, gan garīgo apvāršņu apzīmēšanai tiek izmantota leksika, kas ir saistīta ar putniem. Ja *cakuls* tiek aplūkots kā novecojis sinonīms vārdam *mati* (*Kai jam lai tic? Taidš pats viļņņiks! – munus motus kai plyukšonai sovūs pērstūs sajāmuse, nūsoka Stefa.* (486)), tad tas funkcionē kā ekspresijas līdzeklis, savukārt *mati* ir neitrālāka leksēma (*cierpt motus*). Frazeoloģisms *spuornus aplauzt* (*Ari tevi var paveikt un spōrnus aplauzt.* (448)) aktualizē pārnesto nozīmi, resp., spārni šajā gadījumā ir brīvība, sapņi, cerības. Tradicionāli saistot sievieti ar māju un tās uzturēšanu kārtībā, sieviete ir tā, kas uzņem viesus, taču viņa ir tiesīga arī tos padzīt – to demonstrē vārdsavienojums *iztreņkt uorā*, kas attiecas uz Stefu kā fiziskās vardarbības subjektu (1: 7). Tekle krata dūres un ir gatava *izplēst vysys acs* (1: 13). Elvira ir saistīta ar cilvēku izdzīšanu no kroga (1: 9), savukārt Brigita, līdzīgi Teklei, – ar acu izplēšanu (1: 19).

Leksēmas *meita*, *draudzine*, *jaunuo sīva*, *kuņdze* ir lietvārdi, sugasvārdi, kas atklāj vēstītāja attiecības ar konkrēto personu. Jāakcentē, ka šiem vārdiem, atšķirībā no jau minētajiem personvārdiem, piemīt zināma anonimitāte. Leksēma *meita* ir saistīta ar uzvaru pār vīriešiem, resp., tiek akcentēta viltība (*meita kai čyuska*) un spēks (*pīveiks dūšeigus puišus*) (1: 1). *Meita* nav apzīmējums radniecībai, bet gan tas ir sinonīms vārdam *meitene*. Leksēma *draudzine* norāda uz vēstītāja tuvību ar personu, kas šādi tiek dēvēta, taču paradoksāli ir tas, ka šī leksēma tiek izmantota, runājot par viskrasāko fiziskās vardarbības formu – slepkavību (1: 20). Iespējams, ka tādā veidā Čenču Jezups mēģinājis uzsvērt cilvēcisko pretrunu – siltas, cilvēciskas attiecības ar kādu cilvēku vēl nenozīmē, ka viņu ir iespējams pilnīgi iepazīt. Leksēma *kuņdze* nav saistīta ar fizisko vardarbību, taču leksēmas konteksts aktualizē amizēšanos, flirtēšanas noskaņu (*paplykuot ausi*) (1: 21). Madaļa sevi identificē gan ar fiziskās vardarbības subjektu, gan ar tās objektu: *Jo kaut vōrdu saceišu, lai mani pārkyuņš sasper, lai es cauri zemei izkreitu, lai maņ pīleip ļaunō slimeiba, lai munas acis vairs naredz Dīva gaismas, lai aizasiņ muna mēle, lai es nakustu nu vītas!* (1: 15)

Piektkārt, sieviete funkcionē tikai kā vardarbības objekts. Uz to norāda darbības vārdi, kas tiek lietoti, piemēram, attiecībā uz Stefu: Stefas vārds tiek aktualizēts četrās leksēmās: *īcierst* (*Kai jyus varējot tai dūmōt, kai dreikstējot [...] īcērst ūtra cylvāka sirdī bryuci un pēc tam līkuleīgi pasaceit: es dūmuoju, es navarēju...* (104)), *apgrīzt* (*kod tu pyrms lūpu barōšonas ar spāku apgrīzi mani [Stefu], kod es stōvēju škyunī pi sīnas un pat redzēt tevis nagribēju*, 361), *turēt* (*es [Pīters Vylāns] jutu, ka byušu spējeigs ar varu paturēt komonōs Stefu*, 112). Pasivitāte un savas kā upura lomas pieņemšana raksturo *Dravānu muoti*, kas kļūst par vīra fiziskās vardarbības objektu: *Jo pateik, sit mani [Dravānu muoti]! – un munu uz tova placā atspīstū rūku sovejā sajāmuse, tū pacēli un nūlaidi, pacēli un nūlaidi, – es [Dravānu muote]*

pacīššu vysu nu tevis: i dusmes, i sitīņus. (134)

Fiziskās vardarbības veidu un intensitāti nosaka ne vien subjekts, bet arī objekts. Čenču Jezupa romānā „Pīters Vylāns” vīrieši vardarbību realizē atkarībā no tā, kas ir viņu upuris – ja tā ir topošā sieva (Stefa, Tekle), tad visbiežāk fiziskā vardarbība ir saistīta ar nespēju ierobežot savu spēku vai emocijas, taču, ja vardarbības objekts ir jau vīrieša ģimenes pārstāve, tad pret viņu var tikt realizēta nežēlīga fiziskā vardarbība, piemēram, noduršana. Savukārt, ja vardarbības objekts ir vīrietis, tad pret viņu vērsta vardarbība ir saistīta ar savstarpējo izrēķināšanos, fiziskā stāvokļa maiņu. Patriarhālais domāšanas veids paredz sievietes paklausību un pakļaušanos vīrietim, taču J. Kindzuļa romānā „Pīters Vylāns” manāmas arī atkāpes no šī „nerakstītā likuma”.

Secinājumi

Ar fizisko vardarbību saistītās leksikas lietojumam ir vairāki funkcionālie līmeņi: 1) tādā veidā tiek aktualizēts vēsturiskais 1905.–1907. g. revolūcijas konteksts; 2) tiek paustas vīrišķās domāšanas un runas īpatnības; 3) fiziskās vardarbības subjekta un objekta lomām ir tendence savstarpēji mijiedarboties; 4) tā demonstrē patriarhālās domāšanas īpatnības.

Čenču Jezups visbiežāk ir izmantojis darbības vārdus un dažādus to atvasinājumus. Tas norāda uz to, ka fiziskā vardarbība ir aktīvs process, kurā ir iesaistītas dažādas personas/ dzīvas būtnes (sk. 1. un 2. shēmu).

Fiziskā vardarbība J. Kindzuļa romānā „Pīters Vylāns” ir viena no vīrišķā pasauleskatījuma izpausmēm, kas visspilgtāk manāma gan valodas lietojumā, īpaši akcentējot fiziskās vardarbības leksiku un tās semantiku, gan vīrišķo tēlu portretējumā un pašreferencē, kas balansē uz robežas starp sociāli noteikto, tradicionālo vīrietību un inteligēnto, dzīves laikā iegūto prasmju, personības iezīmju „saspēli”.

Pītera Vylāna tēls romānā ir gan agresors, gan upuris, viņš var būt anonīms fiziskās vardarbības akta veicējs un upuris – šāda ambivalence norāda uz dominējošu, konfliktējošu, diezgan formāli stabilu (sociāli noteiktu, tradicionālu) patriarhālu vīrišķību, kas visspilgtāk atklājas fizisko vardarbību apzīmējošās leksikas lietojumā.

LITERATŪRA

Apine, Ilga (2005). *1905.–1907. gada revolūcija Latvijā un latviešu sociāldemokrāti*. Rīga: Zelta grauds.

Bleiere, Daina, Butulis, Ilgvars u. c. (2005). *Latvijas vēsture: 20. gadsimts*. Rīga: Jumava.

Crystal, David (2010). *Semantics. The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 100–107.

Čenču Jezups (1967). *Pīters Vylāns*. Minhene: P/s Latgaļu izd.

Fāters, Heincs (2010). *Ievads valodniecībā*. Rīga: Zinātne.

Freimane, Inta (2008). *Trešā persona latviešu verbu sistēmā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

- Fromms, Ērihs. (1994) *Mīlestības māksla*. Rīga: Jumava.
- Kalnača, Andra (2011). *Morfoloģijas stilistika*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- KIV1 – Reķēna, Antoņina (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca 1*. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- KIV2 – Reķēna, Antoņina (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca 2*. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Konela, Raena (2001). Maskulinitātes un globalizācija. Novikova, Irina (galv. red., 2001). *Mūsdienu feministiskās teorijas*. Rīga: Jumava. 313–341.
- Kukaine, Jana (2016). *Daiļās mātes: sievietē, ķermenī, subjektivitātē*. Rīga: Neputns. 36–37.
- Leikuma, Lidija (2005). *Latgalīšu raksteiba: nazkod i niule*. Paklone, Inese (sast., 2005). Nomales identitātei. Rīga: Madris.
- Lazdiņa, Sanita (2012). Latgalīšu volūda. Šuplinska, Ilga (galv. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca*. I. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 370–373.
- Lipša, Ineta (2014). *Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā 1914–1939*. Rīga: Zinātne.
- LVG – Auziņa, Ilze, Breņķe, Ieva u. c. (2013). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Nau, Nicole (2011). *A short grammar of Latgalian*. München: Lincom Europa.
- Nītiņa, Daina (2008) *Nozīme valodā: lingvistiskie un ekstralingvistiskie aspekti*. Rīga: RTU izdevniecība.
- Perovic, Slavic (2012). Language, Gender and Identity. *Javnost –The Public*. Vol.19. No.4. 41–56.
- Rozenbergs, Jānis (1995). *Latviešu valodas stilistika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Senkāne, Olga (2012). Saime. Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca* I. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 642–645.
- Veidemane, Ruta (1977). *Izteikt neizsakāmo: lingvistiskā poētika*. Rīga: Liesma.
- Vigotskis, Ļevs (2002). *Domāšana un runa*. Rīga: Eve.
- Vogina, Līga (2012). Darītāja un izjutēja lomas robežošanās latviešu valodā. *Baltistica* VIII. <http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/viewFile/2119/2025>, sk. 18.05. 2016.
- Лакофф, Джордж (2008). *Метафоры, которыми мы живем*. Москва: ЛКИ.
- Маслова, Валентина (2001). *Лингвокультурология*. Москва: Академия. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/index.php, sk. 18.05.2017.
- Жи́рар, Рене (2000) *Насилие и священное*. Москва: Новое литературное обозрение.
- Force (2018). *WordNet*. <http://wordnetweb.princeton.edu/perl/webwn?o2=&o0=1&o8=1&o1=1&o7=&o5=&o9=&o6=&o3=&o4=&s=force>, sk. 11.01.2018.
- Vardarbība (2017). Spektors, A. (sast.) *Tēzauris*. [http://www.tezaurs.lv/#/sv/vardarbība](http://www.tezaurs.lv/#/sv/vardarbiba), sk. 25.12.2017.
- Violence (2017). *FrameNet Data*. <https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/frameIndex>, sk. 11.12.2017.
- Violence (2017). *WordNet*. <http://wordnetweb.princeton.edu/perl/webwn?o2=&o0=1&o8=1&o1=1&o7=&o5=&o9=&o6=&o3=&o4=&s=violence>, sk. 11.12.2017.

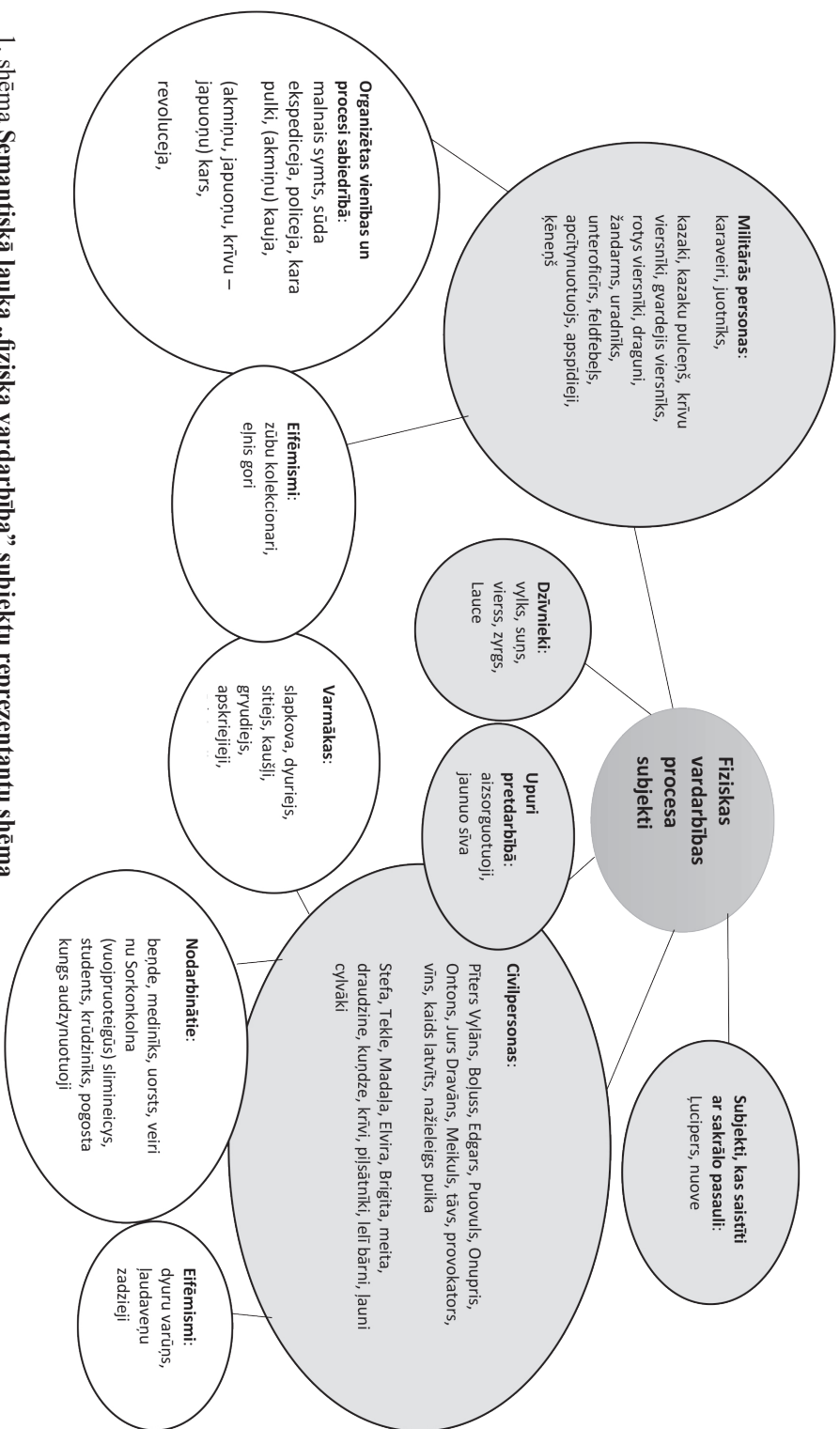

1. shēma Semantiskā lauka „fiziska vardarbība” subjektu reprezentantu shēma
 Figure 1. *Semantic Field “Physical Violence” (Subjects)*

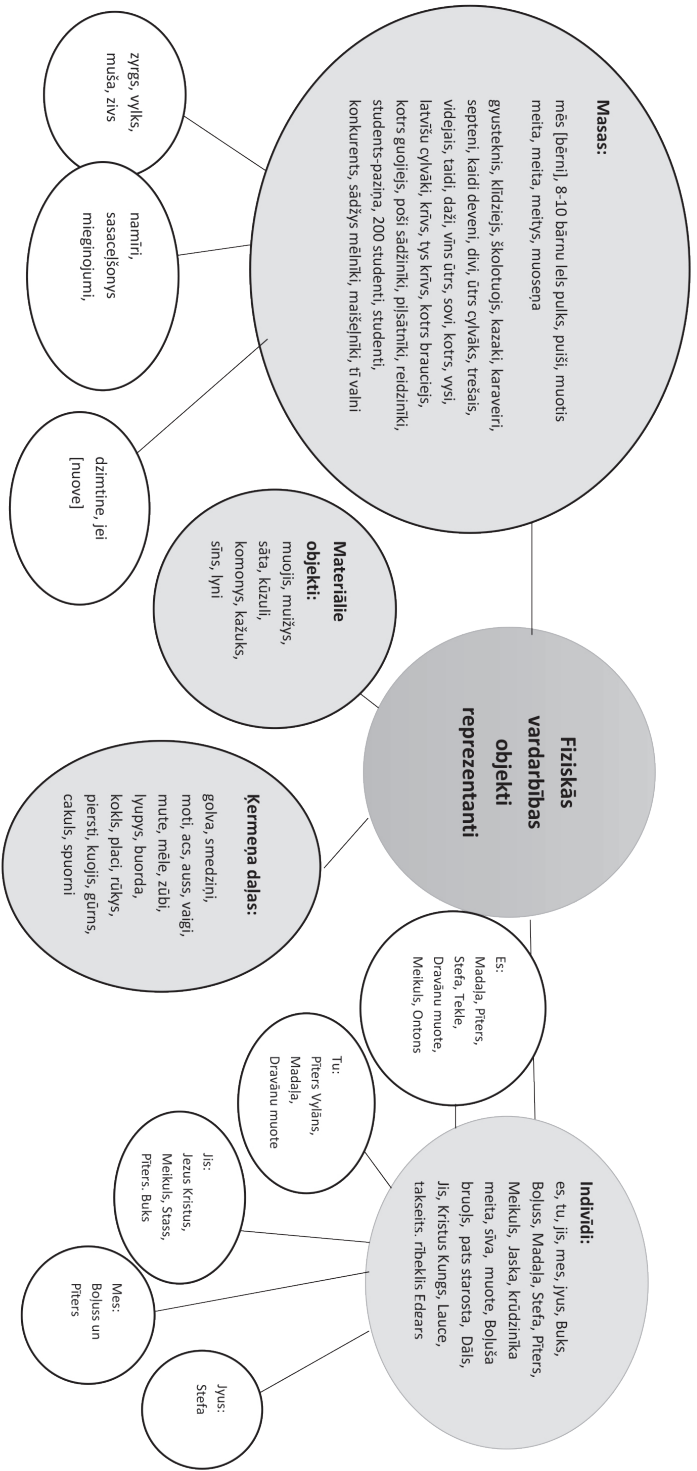
N.p.k.	Leksēma / frazeoloģisms / eifēmisms	Konteksts	Semantikas skaidrojums	Ekvivalents vārdnīcā
1.	meita	<i>Meita kai čyuska apsaveis ap tevi, i namanēisi, kai sažņaugš. (448) Asu redzējis, ka nalela meita ar mozū pārsteņu paveic taidus dāšēigus puišus kai ūzulus. (448)</i>	civilpersona 'meita'	<i>maita kuo biļda</i> 'loti skaista meita' KIV, I, 604 <i>kā odze</i> 'nikna, sadusmota sieviete' LFV, 847
2.	Edgars	<i>– Bet taidu gon jums byutu jōatzeist! – izklīdz Edgars, strauji tyvōdamis un ar sovu lobū rūku maņ syzdams. (431) – Ar tū Edgaru. Tagad runōš, ja jys tev tšyta, bet tu... (432)</i>	civilpersona 'Edgars'	
3.	kaidis latvīts	<i>Īprīkš 30 godim kaidis latvīts nūdyuris sovu sīvu, bet vēļ tagad par tū ar drebēšonu stōsta, bārnus baida ar slepkovas vōrdū. (167)</i>	civilpersona 'kāds latvietis'	<i>tī bie vairuok latvišu</i> 'latvietis' KIV, I, 557
4.	Jurs Dravāns	<i>Jo pateik, sīt mani! – un munu [Jura Dravāna] uz tova placa atspīstū rūku sovejā sajāmuse, tū pacēli un nūlaidi, pacēli un nūlaidi, – es pacīššu vysu nu tevis: i dusmes, i sitīņus. (134) – Ka tu [Jurs Dravāns], pōrtrauc Stefā, – izdzeitu Pīteri nu sītas. (401) Voi tu, Jur; vari sprīst, ka maņ vīgli gōja kaut tamā reizē, kod tu klīdzi, lomōji un krateji mani? (134)</i>	civilpersona 'Jurs Dravāns'	<i>jis ackrīn bļaudams: „ka syt mani!”</i> 'sist kādu' KIV, II, 397

5.	Pīters Vylāns	<p><i>Tod es [Pīters Vylāns] styprōk pīspēžu gy-ustekni un .. ar deča голу aizbōžu klīdzēja muti. (33)</i></p> <p><i>– Jyus [Pīters Vylāns] maņ īcērtot bryuci, atklōti atsazeistu – tys beja peļneits. (105)</i></p> <p><i>Kai jyus [Pīters Vylāns] varējot tai dūmōt, kai dreikstējot? – jau draudūši skaņ Stefas bolss, – īcērst ūtra cylvāka sirdī bryuci un pēc tam likuleigi pasaceit: es dūmuoju, es navarēju... (104)</i></p> <p><i>Braukšu pi Meikula, īsplaušu jō nakauneigōs acīs, sisšu pliki jō bezkauneigajā vaigā. (534)</i></p> <p><i>Jo tū kaut pērstu tev pīdurs, es dabōšu zynōt, kas tī taidi, un pat eļnē sadzeišu jūs, lai atrībtu tevi. (22)</i></p> <p><i>Naskumsti, mōt, kotru tovu osoru es ar ašņa straumem izpērkšu. (22)</i></p> <p><i>– Kai tu uzadrūšynoļ ... ar spāku? – kai ar skaiteišonu, nūskaita Stefa. – Dreīži jau i kautīs sōksi. (462)</i></p> <p><i>Pa tū laiku es ar vysu smogumu uzaveļu vērsā komonōs īkrytušam, žņaudzu tū pi kokla.. (33)</i></p> <p><i>Jo na tev dūtais vōrds, kuru vysu laiku paturēju prōtā, satraukumā es i byutu zvēlis atpakaļ, kū šudiņ nūžālōtu. (439)</i></p> <p><i>Pa tū laiku es ar vysu smogumu uzaveļu vērsā komonōs īkrytušam, žņaudzu tū pi kokla.. (33)</i></p>	civilpersona 'Pīters Vylāns'	
6.	Meikuls	<p><i>.. jyus [Meikuls] naasat parōdejis vajadzeigōs ceņteibas, jo bitinīku īzdauzeitī zūbi, jo ari taidi byutu, nikaidā gadejumā nav pīskaitomi pi kolekcijas. (381)</i></p> <p><i>Patīseibā, pēc nūteikumim šaidā gadejumā es nadreikstēju viļkt zūbyna nu maksts.</i></p> <p><i>Maņ [Meikulam] par tū var draudēt napatikšonas, jo daboj zynōt priksnīceiba. (432)</i></p>	civilpersona 'Meikuls'	
7.	Stefa	<p><i>Dreīži jei [Stefa] atsagrīž, aiz rūkas vylkdama ustobā izpurušu un galeigi nūsorkušu pōrmēreigōs ziņkōreibas uperi – Madaļi. (219)</i></p> <p><i>Kaidu dīn es tev napatikšu, un tu [Stefa] iztrenksi mani ōrā. (399)</i></p> <p><i>Pa reizei Pīteram paplyukōšu cakulu, lai byutu ratōki moti, izavārtu gudrōks, na taidis kai tagad. (402)</i></p> <p><i>Madaļas nav, tagad Stefa jau maņ kreit cakulā. (392)</i></p>	civilpersona 'Stefa'	
8.	Boļuss	<p><i>Boļuss arvīnu pītur Lauci, lai ceļa golā navajadzātu dzonōt. (93)</i></p> <p><i>Ari ūtrais beja gribējis tikt komonōs, bet, dabōjis īpasazeit ar Boļuša dyuri taišņi pošā vaigā, atkreit, pīsaker pi Boļuša lobōs kōjas, kas ōrpus komonom, teik vylkts leidza, cikom ar spēceigu kōjas spērīni Boļuss teik nu jō vaļā. (33)</i></p>	civilpersona 'Boļuss'	

9.	Elvira	<i>Pats sovom acim redzējis, kai jei [Elvira] trankuse nu krūga maišeļņikus, kuri pazagšus nu mōjīnīkim uz krūgu stīpuši labeibu. (248)</i>	civilpersona 'Elvira'	
10.	provokators	<i>Kaidu cytu reiz (tys beja golvas pišsātas nūmalē) līta beja jau nūpītnōka, jo kaidis provakators, kura personeiba natyka nūskaidrōta, beja sōcis šaut uz kazakim, īvaiņōdams zyrgu. (20)</i>	civilpersona 'provokators'	<i>provokators 'cīlvēks, kas provocē, organizē provokācijas' http://www.tezaurs.lv/#/sv/provokators</i>
11.	lelī bērni	<i>.. tī jyusu lelī bērni kaidu reizi kryufīs jums var mesfīs. (273)</i>	civilpersonas 'pieaugušie bērni'	<i>buoriņš bārnc vajak aisstuoveit KIV, I, 70</i>
12.	Puovuls	<i>– Kaidas pōrs reizes raudzejom pasakaut, – atsoku es. – Maņ nasaveice, vērsrūku gyva Pōvuls kai vacōkais godūs. (540)</i>	civilpersona 'Puovuls'	
13.	Tekle	<i>Bet kū es lai doru, kod Tekle bez kaida ōrejō pamata, nīceiga seikuma dēļ uzreizi bryuk maņ vērsā, dažu reizi pat dyures krateidama. (266) – Kur tu, Pīter, tai mīreigi ar tū Meikulu? Es gon nanūcīstu, vysas acis jam izplāstu. (468)</i>	civilpersona 'Tekle'	
14.	Onupris	<i>Onupris pīgōjis klōt Jaskai, stypri tū sakratejis un prasejis: voi tu pi pylna prōta? (291)</i>	civilpersona 'Onupris'	
15.	Madaļa	<i>Jo kaut vōrdū saceišu, lai mani pārkyuņs sasper, lai es cauri zemei izkreitu, lai maņ pīleip ļaunō slīmeiba, lai munas acis vairs narez; Dīva gaismas, lai aizsāt muna mēle, lai es nakustu nu vītas! (319-320)</i>	civilpersona 'Madaļa'	
16.	Ontons	<i>– Voi es tevi pēru, voi es tovas ustobas durovas aizlyku, voi škūrstini gōžu? Muna rūka tur napīsadyure! (496) Atpakaļ gōjom pulkā, bet Ontōns, spēceigi sajēmis mani pi rūkas, lyka paīt jam leidza pa sōnu stūdzeņu. Paklauseju. (438)</i>	civilpersona 'Ontons'	
17.	vīns	<i>Jau septeni godi pagōjuši, kai vīns pagryudīs sovu mōti. (167)</i>	civilpersona 'viens'	<i>vīna maitīņa prasie, lai paruodu ceļu.. 'kāds' KIV, II, 563</i>
18.	tāvs	<i>– Tod jau jyusu tāvs pažālōja nūgrīzt bārza zoru, – es jūkōju, – ar kū jyus pamōceit, lai skālā tū lobōk. (94) – Kai es lai peru! – smejās tāvs. (401)</i>	civilpersona 'tēvs'	<i>tavam i muotei navar runuot pretīm KIV, II, 499</i>
19.	Brigita	<i>– Lai tik rauga! – draud Brigita, – vysas acis izplēšū, navōreišu ēst. Lai parauga dzeivōt bez saimīneicas! (455)</i>	civilpersona 'Brigita'	
20.	draudzine	<i>Lelā nūslāpumaineibā, uz gūda vōrda, pat pīspīzūt tevi dūt zvārastu, ka nīkam naizpauši, jei [draudzine] pastōsta tev drausmeīgu nūtykumu: jei poša ar sovom rūkom nūslāpkovōjuse sovu mozū mōseņu, tūmār palykdama ōrpus aizdūmom. (417)</i>	civilpersona 'draudzene'	<i>i draudzinei vysa navar stuosteit KIV, I, 276</i>
21.	kuņdze	<i>– Ak jyus taidis palaidnis! – pōrmat kuņdze un ar sovīm pērstīm vīgli paplyukoj munu ausi. (474)</i>	civilpersona 'kundze'	<i>tuoda kuņdza, ka naradzata.. KIV, I, 530</i>

1. shēma Semantiskā lauka „fiziska vardarbība” subjektu reprezentantu shēma
 Figure 1. Semantic Field “Physical Violence” (Subjects)

2. shēma. Semantiskā lauka „fiziska vardarbība” objektu reprezentanti
 Figure 2. Semantic Field “Physical Violence” (Objects)

Kristīne Macanova

TĒLI VIĻA DZĒRVINĪKA DZEJĀ

Pētījums par Viļa Dzērvinīka dzeju ir tapis no 2012. līdz 2015. gadam, pētot V. Dzērvinīka dzīvi un daiļradi bakalaura un maģistra studijās, rakstot bakalaura un maģistra darbus. Raksts ir daļa no maģistra darba „Viļa Dzērvinīka daiļrade” (2015, darba vadītāja Dr. philol. Ilga Šuplinska, konsultante Mg. philol. Sandra Ūdre).

Atslēgas vārdi: Viļa Dzērvinīka dzeja, strukturālā semiotika, sintagma, acs tēls, dienas tēls, dzīves tēls.

IMAGES OF VILIS DZĒRVINĪKS' POETRY

Vilis Dzērvinīks (1959–2007) is a bright Latgalian poet of the 1990s and the verge of centuries. V. Dzērvinīks has published five collections of poetry: „Sidrabainas asaru lāsītes” (Silver tear drops, 1992), „Laimeigu īsadūmēt” (To imagine being happy, 2001), „Voi moz lidmašīnu kreit” (Are there not many planes falling, 2003), „Upers” (Sacrifice, 2006), and posthumously– „Storp pērstim blusa trynās” (A flea is rubbing between fingers, 2008).

V. Dzērvinīks wrote in vers libre, following the 1990s quest for modernity, at the same time the elements of rhythm, concentration of expression and word are preserved to reveal different principles of modernity. V. Dzērvinīks displays rich and cultivated Latgalian, in which he discloses ironically his experiences to the reader, who may be fluent not only in the Latgalian language.

The aim of the particular research is to reveal the role of the image of the eye, day or life in the poetry of V. Dzērvinīks' from both literary and linguistic point of view. The sources of the research are so far not analysed V. Dzērvinīks' collections of poetry: „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) and „Storp pērstim blusa trynās” (2008).

The author of this research has determined six most concentrated images in V. Dzērvinīks' poetry collections – „Laimeigu īsadūmēt” (2001), „Voi moz lidmašīnu kreit” (2003), „Upers” (2006). They are the following: eye, day, life, time, heart and word. The most commonly used images in Dzērvinīks' poetry collections were also identified with the help of AntConc program; no significant differences were observed in dominating images, only conceptual and semantic distinctions, which enable us to judge about the basic values of V. Dzērvinīks' poetry and the relationship of the lyrical person towards the world and himself. The semantic and symbolic meaning

of images is revealed and the syntagmatic attitudes and semantic roles of images are studied.

The research is based on the method of structural semiotics (Jurij Lotman, Jurij Tinanov and Ruta Veidemane). Although the author uses various compositional structures in collections of poetry „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) and „Storp pērstim blusa trynās” (2008), they share several themes of experience: politics and social problems, love poetry and philosophy of life. The distinction is marked by the change of the epoch and is reflected in the mood of poems; in the first collection of poems, the author in a separate chapter retrieves memories about his childhood, country house and here is also a chapter that can be called poet's confession.

One of the central meanings of the image of the eye is the symbol of the spiritual vision or blindness, an indicator of feelings and emotions; therefore, the image of the eye is revealed directly in philosophical and love poetry, where not reason is necessary but soul; in politics there is no room for emotions and feelings, therefore the use of the eye image in socio-political poems is minimal. In spite of the great time difference between collections of poetry „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) and „Storp pērstim blusa trynās” (2008), the image of the day is most significant in the chapters of poetry about life philosophy; the lyrical person perceives it as an endless routine, a time loop that never changes. Almost all chapters in both collections are interwoven by such mood except the chapter of love poetry in the first collection.

The image of life in all parts of the collections are revealed in a rather uniform way – the life of the lyrical person is full of pain and disappointment, there is no consolation even in love; the means by which lyrical person describes life are stylistically diverse, creative and artistically bright and nuanced.

Evaluation of the collection of poems not only in terms of content but also the form reveals that in „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) the author applies various forms – traditional forms and vers libre, as well as more varied syntactic and stylistic figures, also found in syntagmatic analysis. The poems written in Latvian are more varied in form, because those written in Latgalian are on soul-related topics, where continuity and unambiguousness of thought are important, and thus there are fewer attempts to search for new meanings or use of unexpected tropes. In the collection „Storp pērstim blusa trynās” (2008), the author has almost abandoned stylistic figures and vers libre, focusing on irony and imaginative language as the main means of expression. Poetry is only in Latgalian and it is dominated by the search for the meaning of life and the growing disillusionment of the lyrical person with his time, life and love.

Keywords: poetry of Vilis Dzērviniķis, structural semiotics, syntagma, image of the eye, image of the day, image of life.

Ievads

Vilis Dzērvinīks (1959–2007) ir spilgts 20. gs. 90. gadu–21. gs. mijas latgaliešu dzejnieks. Pirmās publikācijas – dzejoļi: „Atmiņas”, „Draugiem neuzrakstītas vēstules” laikrakstā „Padomju Jaunatne” (1985. gada 28. martā), kam sekoja piedalīšanās Jauno autoru seminārā Rīgā, sadarbībā ar Osvaldu Kravali un Antonu Kūkoju ideja dibināt Ludzas literātu apvienību, ko no sākuma vadīja O. Kravalis, pēc tam – viņš (Vilis Dzērvinīks – K. M.). Vēlāk publicē dzeju žurnālos: „Karogs”, „Zvaigzne”, „Draugs”, „Katōļu Dzeive”; laikrakstos: „Literatūra un Māksla”, „Rakstnieka Vārds”, „Mōras Zeme”, „Zemturis” u. c. V. Dzērvinīkam ir iznākuši pieci dzejoļu krājumi: „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992), „Laimeigu īsadūmōt” (2001), „Voi moz lidmašinu kreit” (2003), „Upers” (2006), jau pēc autora aiziešanas – „Storp pērstim blusa trynās” (2008).

V. Dzērvinīks ir rakstījis verlibrā, sekojot 20. gs. 90. gadu meklējumiem modernismā, taču ritma elementi, koncentrētība izteiksmē, vārdā tiek saglabāta un ļauj izpausties dažādiem modernitātes principiem. V. Dzērvinīkam ir bagāta un izkopta latgaliešu valoda, ko autors arī izmantojis, lai ar ironijas „piegaršu” paustu savus pārdzīvojumus lasītājam, kas var būt ne tikai latgaliešu valodas pratējs.

V. Dzērvinīks gan ar savu literāro, gan politiski sabiedrisko darbību ir veicinājis latgaliešu valodas attīstību un latgaliešu kultūras izplatību, tāpēc ir svarīgi izsekot viņa daiļrades attīstības posmiem¹ un raksturot viņa dzejas poētiku.

Konkrētā pētījuma mērķis ir atklāt tēlu nozīmi V. Dzērvinīka dzejā gan no literatūrzinātniskā, gan no valodnieciskā viedokļa. Pētījuma avoti ir līdz šim neanalizētie V. Dzērvinīka dzejoļu krājumi: „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) un „Storp pērstim blusa trynās” (2008).

Jau šī pētījuma autore bakalaura darbā tika izdalīti seši visvairāk noslogotie tēli V. Dzērvinīka dzejoļu krājumos: „Laimeigu īsadūmōt” (2001), „Voi moz lidmašinu kreit” (2003), „Upers” (2006). Tie ir: *acs, dīna, dzeive, laiks, sirds, vārds*. Ar programmas *AntConc* palīdzību tika noteikti arī šajos dzejoļu krājumos visbiežāk izmantotie tēli; būtiskas atšķirības netika novērotas tēlu dominantē, tikai jēdzieniskas un semantiskas atšķirības, kas ļauj spriest par V. Dzērvinīka dzejas pamatvērtībām, liriskas *es* attieksmi pret pasauli un sevi. Tiek atklāta tēlu semantiskā un simboliskā nozīme, kā arī tiek pētītas tēlu sintagmatiskās attieksmes un tēlu semantiskās lomas tajos.

¹ Pētījuma autore ir izstrādājusi un aizstāvējusi bakalaura (2013) un maģistra (2015) darbu par V. Dzērvinīka poētiku. Sk. publikācijas: Macanova, Kristīne (2014). *Acs un sirds tēlu analīze V. Dzērvinīka dzejā. Mēs laikā, telpā un attīstībā* I. 2013. g. 16. maija studentu starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, Humanitāro un juridisko zinātņu fakultāte. 9–14; Macanova, Kristīne (2014). *Inspirācijas un identitātes atklājumi V. Dzērvinīka dzejā. Via Latgalica* 6. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 53–64.

Pētījuma pamatā ir strukturālās semiotikas metode. Strukturālās semiotikas pamatprincipu izpratnei tika skatīti Jurijs Lotmana (Юрий Лотман, «Лекции по структуральной поэтике» („Strukturālās poētikas lekcijas”), «О поэтах и поэзии: Анализ поэтического текста» („Par dzeju un dzejniekiem: poētiska teksta analīze”), «Структура художественного текста» („Mākslinieciska teksta struktūra”), Jurijs Tiņanova (Юрий Тынянов, «Проблема стихотворного языка» („Dzejas valodas problēma”), Rutas Veidmanes u. c. pētījumi.

Joprojām visai pretrunīgi tiek uztverts sintagmas jēdziens. Tā kā vieni zinātnieki sintagmu uzskata par fonētisku, citi par sintaktisku parādību, tad šajā pētījumā sintagma tiek skatīta kā *vārdu grupa vai arī atsevišķs vārds, kam intonācija atšķiras no citu vārdu grupas (vārda) intonācijām. [...] Satura ziņā sintagmas veido ciešu jēdzienisku vienību* (Sokols 1962: 114).

Līdzīgi ir ar semantisko lomu izpratni valodniecībā. Joprojām ir vairāki strīdīgi jautājumi (par lomu skaitu, par to interpretāciju, to nosaukumu izvēli u. c.), tāpēc šajā pētījumā semantiskās lomas analīzei un aprakstīšanai par bāzes materiālu tika ņemta LU Latviešu valodas institūta „Latviešu valodas gramatika” (2013) koncepcija. Valodniece Ilze Lokmane izdala desmit semantiskās lomas, un tās ir:

1. *darītājs jeb agenss;*
2. *cietējs jeb pacienss;*
3. *izjutējs jeb eksperienss;*
4. *adresāts;*
5. *ieguvējs jeb beneficienss;*
6. *saņēmējs jeb recipienss;*
7. *īpašnieks jeb posesors;*
8. *piederums;*
9. *uztvērums jeb perceptis;*
10. *līdzeklis.*

Taču pie katras lomas skaidrojuma autore raksta, ka „parasti izsaka...”, „visbiežāk izsaka ar...” u. tml., līdz ar to šīs semantiskās lomas iespējams interpretēt dažādi, vēl jo vairāk šīs variācijas iespējamās dzejas tekstā, kur ir lietota tēlaina valoda, piemēram, piešķir nedzīviem priekšmetiem dzīvu būtņu īpašības. Papildus tika izmantots Guntas Nešpores raksts „Neagensīvo pārvietošanās verbu semantiskā saistāmība: lokālas nozīmes semantiskās lomas” un Baibas Saulītes, Guntas Nešpores un Ilzes Auzuņas raksts „Latviešu valodas verbu valences marķēšanā izmantojamās semantiskās lomas”.

Semantiskais ne vienmēr ir idents leksiskajam, un tieši šo nesakrītību rezultātā rodas tas galvenais – specifiski dzejas valodai piemītošais – tēlainības, ironijas aspekts. Kā rakstījis semiotiķis J. Lotmans: *Vārdus, teikumus un izteicienus, kas gramatiskajā struktūrā atrodas dažādās, bez jebkādas līdzības, līdz ar to*

nesavienojamās pozīcijās, mākslinieciskajā struktūrā izrādās savienojami un pretnostatāmi, identificēšanās un antitēzes pozīcijās, šādi atklājot negaidīto, ārpus dzejoļa nepiespējamo, jauno semantisko saturu. Vēl jo vairāk: kā mēs mēģināsim parādīt, semantisko slodzi saņem elementi, kam parastajā valodas struktūrā tās nav (Лотман 1996).

Konkrētajā rakstā ierobežotā apjoma dēļ sīkāk tiks analizēti *acs*, *dīnys* un *dzeivis* tēli.

Acs tēls

Acis ir svarīgākais cilvēka maņu orgāns, kas simboliski allaž ir saistīts ar gaismu un garīgās redzes spēju, saskaņā ar senu uzskatu ir ne tikai maņu orgāns, bet arī pats var radīt spēka starus un simbolizē garīgās izteiksmes iespēju. [..] Daudzās kultūrās acs tiek interpretēta kā visu redzoša acs, vai arī to simbolizē. [..] Psihoanalīzē aci kā sapņu tēlu (tāpat kā muti) bieži vien uzskata par sievietes ģenitālijai simbolu (Bīdermanis 2002: 647).

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) dzīves filozofijas dzejas nodaļās² „*acis*” tiek tēlotas kā garīgais spogulis, kā dvēseles gaišuma simbols, piemēram:

*Zīd vōrpa zemņika sirdī,
Speid acīs vysdzidrōkais olūts, –
Pōri zaltainu lynu teirumim (1992, 50³)*

Arī šīs pašas nodaļas dzejolī „Otkol sasatykom...” ir norādīts uz *acs* un dvēseles vienotību:

*pīpyuš dvēseles pylnys ar vāsumu,
acs pylnys ar montu (1992, 44)*

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) filozofiskajos dzejoļos tēls „*acis*” ir izmantots biežāk nekā citās nodaļās. Šeit, līdzīgi kā pirmajā krājumā, acīm arī tiek piešķirta „visu redzošās acs” nozīme – kad redz ne tikai acīmredzamo, bet arī nojaušamo (t. i., sava veida intuīcija, dedukcijas spējas), nevis vēlēšanās neredzēt nepatīkamās un nevēlamās lietas, ko, izrādās, pats vari kontrolēt – izvēlēties redzēt vai neredzēt. Dzejolī „Prognoze II”:

² Dzejoļu krājuma „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) nodaļas „Septēji muna tāva Jōņa Dzērviniņa nauzraksteitī dzejoļi”, „Otkol sasatykom” un pēdējā nodaļa bez nosaukuma turpmāk tekstā tiks apvienotas kā dzīves filozofijas dzejoļu nodaļa, jo šajās nodaļās noskaņas ir līdzvērtīgas tām, ko autors pauž visos pārējos četros dzejoļu krājumos vienā nodaļā (bērnības atmiņas, veltījuma dzejoļi, pārdomas par dzīvi).

³ Šeit un turpmāk pirmais skaitlis norādīs V. Dzērviniņa dzejoļu krājuma gadu, otrais – lappusi.

*i vīnolga – ir reits
 voi vokors
 myglains,
 sovas acis aizmyglāt vari vīneigi
 tu pats. (2008, 57)*

Un jau nākamajā piemērā lirikas *es* parāda, ka viņš pats reizēm ir tas, kurš negrib saskatīt visu patiesību. Piemēram, dzejoļī „Munas saimes portreta poetiskō skice” ar apakšnosaukumu „Es pats”:

*iztykas minimuma deklaracija,
 kurai Dīvs i vēl cyti paleidz
 breižūs, kod nagrib redzēt
 acis, nagrib vokori raudēt (2008, 97);*

acis pašas sevi pasargā – viņas negrib redzēt, lai dzīvotu mierīgāk, neskatoties uz to, ka līdz ar to veidojas garīgais „aklums”.

Abu dzejoļu krājumu veltījuma dzejoļos ar tēla „acs” palīdzību lirikas *es* tēlaini apraksta cilvēka neesamību starp dzīvajiem, piemēram, dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) tā ir Jeļena Arbuzova – dzejniece, V. Dzērvinīka kolēģe, kam veltīts šāds dzejoļis, kur *mirdzums acīs* nozīmē dzīvību, *tuksnesis* – dzīvības neesamību:

*sidrabainas asaru lāsītes
 izgaisa – nava mirdzuma vairs
 ziedos guļ mana māsiņa
 nava vasaras – acīs tuksnesis kails (1992, 79)*

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) tas ir veltījuma dzejoļis „Zigfrīdam Miglinīkam myžeibā aizejūt”, kur ar nedaudz citiem līdzekļiem tiek attēlota dzīvības neesamība:

*ar pādejū veikleibu
 pōrmasts krysts;
 pādejō fotografija:
 acīs – kopsātas bārzu boltums (2008, 86)*

Tātad šeit autors pārsvarā nenodala reālijas „acis” un „dvēsele”, uzskatot, ka tas ir nedalāms savienojums: ja dvēsele ir pametusi ķermeni, tad tas ir redzams acīs.

Savukārt dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) tēls „acs” visbiežāk sastopams mīlestības dzejoļu nodaļā. Šeit lirikas *es* visbiežāk ir darītājas lomā, piemēram:

acis pienāca klāt

acis sacīja:

nebaidies – drošāk – nebaidies (1992, 65);

šādi atkal, atsaucoties uz acu un dvēseles, sirds nesaraujamību, tiek uzsvērts, ka mīlestības lietās jābalstās uz sirdi, un tieši divu cilvēku skatienu spēle, skatienu valoda ir tā, kas virza sirdslietu procesu.

Savukārt citā dzejolī lirikas *es* tēlo, ka savu acu dzidrumu, tīrību (līdz ar to – dvēseles un sirds skaidrību) viņš spēj iegūt tikai mīļotās apskāvienos, sajūtot viņas elpu:

cerēšu – neizlūgšos

un vai tiešām to vajag darīt

lai kādreiz arī man būtu

tavas elpas upē skalotas acis (1992, 73)

Taču pēdējā šīs nodaļas dzejolī lirikas *es* ir aukstas acis, līdz ar to – auksta, ledaina, sasalusi sirds, proti, bez spējas mīlēt, just:

atskatos – nav neviena

manās aukstajās acīs kam ienākt

atmiņas rok

atmiņas acīs izrok cerību aizu

asaras aizber –

jauns cerību kaps (1992, 77)

Abos dzejoļu krājumos tēla „acs” izmantojums sociālpolitiskās tēmas dzejoļos ir diezgan minimāls, šādi pierādot, ka dvēselei, iekšējai balsij un jūtām politikā nav vietas. Piemēram, dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” dzejolī „Konversija”:

kopotos rakstus

gadsimtu acis baksta (1992, 38)

Vārdu savienojums „gadsimtu acis” ir laikmets, kas mainās un liek mainīties arī pastāvošajām vērtībām.

Dzejoļu krājuma „Storp pērstim blusa trynās” (2008) lirikas *es* aktualizē

frazeoloģismu „ar vienu aci”, kas nozīmē ‘slepus, mazliet; nevērīgi, nicīgi (skatīties)’ (Laua 2000: 25) dzejolī „Privatizācijas gola laiks”:

*Teoretiski vyss nūteik
pēc shemom, pēc grafikim,
praktiski –
zama vaļstī socialō aktivitate,
tik kōroj vysī maneit koč ar vīnu aci,
cik vēļ palicis ir,
a tod – sub rosa⁴(2008, 27)*

Tēls „acs” kā sintagmas komponents abos dzejoļu krājumos ir aktualizēts 54 reizes, kas ir 17,42% no kopējā tēlu sintagmu skaita – dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” visvairāk 35 reizes, savukārt krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) 19 reizes (10,86%). Šeit var redzēt, ka tēla izmantojums gan skaitliski, gan procentuāli ievērojami sarūk.

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” tēls „acs” bieži tiek izmantots vietas lomā, kas izpaužas gan lokatīva locījumā *Speid acīs mygla* (1992, 9), gan datīva – *aiz acīm zvana pulkstenis* (1992, 69), kaut arī tā datīva forma nav raksturīga vietas apzīmēšanai. Savienojumā „aiz acīm” atklājas pārnestās nozīmes lietojums (frazeoloģisms) ar nozīmi ‘kaut kas notiek kādam neredzot, slepus’ (Фёдоров 2008), kas arī apstiprinās kontekstā:

*aiz mūsu acīm
zvana pulkstenis
staigā rīts miglas svārkos
un pulss bez mēra
pārgalvīgs sit pie auss* (1992, 69)

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) ir maz izmantots „acs” tēls. Taču „acs” semantiskās lomas izpaužas dažādībā. Piemēram, tēma (*acis Latvijas realitatē verās* (2008, 23)), piederība (*nūsalīc ar ocu stōstūšū zēimējumu* (2008, 109)), līdzeklis (*ar acīm mērej attōlumu* (2008, 84)), izjutējs (*radeits ocu apmōna gaismas keiseļs* (2008, 111)) u. c. Šajā dzejoļu krājumā ir atzīmēts gadījums, kas frazeoloģiska izteiciena robežās tēlam nav iespējams nosaukt semantisko lomu: *stōvim aci pret aci* (2008, 83).

Viena no centrālajām tēla „acs” nozīmēm ir garīgās redzības vai akluma simbols, jūtu un emociju indikators, līdz ar to tēls „acs” atklājas tieši filozofijas un mīlestības dzejā, kur ir nepieciešama spēja domāt ne ar prātu, bet izmantot dvēseli,

⁴ Turēt slepeneibā.

savukārt politikā emocijām un jūtām nav vietas, līdz ar to sociālpolitiskajos dzejoļos „acs” izmantojums ir minimāls.

Dīnys tēls

Diena ir laika vienībās mērāma kategorija, kas ir dzīves rita neatņemama sastāvdaļa. Bieži tiek runāts par laika *nosīšanu*, *vilkšanos*, taču katra diena ir arī cilvēka iespēja mainīt sevi, pasauli, attieksmi. V. Dzērvīnīka dzejā katra diena pastiprina rutīnu lirikas *es* apziņā. Visspilgtāk tas ir novērojams dzejoļu krājumu filozofiskajā dzejā, piemēram, dzejoļu krājuma „Sidrabainas asaru lāsītes” dzejolī:

*Dīna nu dīnys garōka lyugšona,
garōka voga nu reita leidz reitam.* (1992, 6)

Arī dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) katra diena nenes neko jaunu, tā ir sava veida slogs, laika cilpa, kas jāizdzīvo atkal un atkal, piemēram, dzejolī „Kod palikšu bezjyuteigs...”:

*šūbreid labi saprūtūt,
ka bezjyuteiba ar minuti kotru,
ar kotras bezdīveigōs dīnas,
kotru dzemdātū šaubu uti
otkon tyvojās golvonajam vaicōjumam:
cik ļauts byus maņ tyvōk?* (2008, 69)

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) tikai vienā gadījumā ir aktualizēts *dīnys* tēls sociālas noskaņas dzejolī, un tas ir dzejolis „Neticu ka tik tālu var sadzirdēt...”:

*laiks vienādi pelēkām dienām garām veļ
uz svešām pilsētām pelēkus ceļus* (1992, 33);

kur pelēkums ir pretstats iespējamajai krāsainībai, kā arī „pelēkie ceļi” norāda ne tikai uz sava laika „bezkrāsainību” vai rutīnu, bet arī izslēdz iespēju vismaz kaut kur iegūt pozitīvas emocijas.

Kaut arī dzejoļu krājuma „Storp pērstim blusa trynās” (2008) sociālpolitisko noskaņu dzejā *dīnys* tēls ir minēts biežāk, tomēr tās noskaņas nemainās un ir tādas pašas kā pirmajā dzejoļu krājumā, kad lirikas *es* necer uz pārmaiņām, piemēram:

*Laikam jō smadzines sēž, īstateitas napareizā
pūdā, jō ticeibas dīvi napareizi
mōca reizynōt kotras dīnas svōrsteigōs likmes –*

*gūdu ar mūdreibu, bogōteibu ar pūstu,
koč labi zyna – nikas naizamaineis... (2008, 31)*

Šajā piemērā lietotais ironiskais paradokss vēl vairāk pastiprina bezcerības, nolemtības sajūtu, bezcerīgu nākotni.

Mīlestības dzejoļu nodaļās tēlam „diena” parādās arī citas nozīmes, piemēram, dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) dzejolī „Šī nakts kā cieta garoza...” lirikas *es* identificē savu mīļoto ar dienu:

*un es vēl aizvien viens
izderu šīs nakts miglas pienu
un neprotu sagaidīt Tevi –
atbrīdušo no pagātnes Dienu (1992, 68)*

Vēl šajā krājumā mīlestības nodaļā lirikas *es* personificē dienu, pārmet tai neiejūtību:

*dažas dienas par niekiem vien
runā un līdzī nāk
un neprot just līdzī
līnijai kurā uz mūžu
ir beidzies tavš glāsts (1992, 69)*

Savukārt dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) mīlestības dzejoļu nodaļā lirikas *es* atkal atgrīezas pie dienas kā bezgalīgas un vienveidīgas spirāles, kas nesagādā nekādas emocijas:

*Gulēju i gyvu kōrtejōs dīnas
ikdīniškōs atskaņas (2008, 131)*

Dīnys tēls kā sintagmas komponents abos dzejoļu krājumos ir aktualizēts 39 reizes, kas ir 15,81% no kopējā tēlu sintagmu skaita – dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” 20 reizes, „Storp pērstim blusa trynās” (2008) 19 reizes. Kaut arī noskaņas ziņā abi dzejoļu krājumi šķīta ļoti līdzīgi, tomēr semantiskās lomas *dīnys* tēlam ir diezgan dažādas.

Dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) novērojams liels pārsvars semantiskās lomas tēma izmantojumā. Piemēram: kā *paliek aiz mums diena* (1992, 69), *domīgām acīm diena* nāk; *diena* kārtu kārtām liek atkal grimu (1992, 77), kur ir gan personifikācija, gan paradokss.

Savukārt dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) būtisks pārsvars

ir *dīnys* tēla izmantojumam laika apzīmēšanai, atklājoties kā lokatīvā (*tamā dīnā sadauza pīres* (2008, 24)), tā akuzatīvā (*informativs vakuums kotru dīnu prōtā maņ īnōk* (2008, 53)). Laika nozīme atklājas arī tai neraksturīgā formā – nominatīvam ir neraksturīga laika semantiskās lomas aktualizācija: *Vēļ vīna dīna* (2008, 86), kur ar dzejas formai piemītošo iespēju paturēt kaut ko noslēpumā, šeit no konteksta noprotams, ka „dīna” ir lietota tieši laika nozīmē:

*Vēļ vīna dīna –
i jau pyrmais novembra soltums,
i jau pōtoru grōmotas lopas
osoru dabasūs atsaskir;
i vecineites
var tiņōk nōkt
irostūs saļmus padzīdōt.* (2008, 86)

Vēl interesanta atšķirība starp dzejoļu krājumiem ir piederības lietojums. Pirmajā dzejoļu krājumā tie ir tikai divi gadījumi (abi tieši dzīves filozofijas dzejas nodaļā), bet pēdējā V. Dzērvīnīka dzejoļu krājumā katrā nodaļā ir pa kādam piederības lomā lietotam tēlam, piemēram, *pōrtopt jauneibas dīnu „nažēleigi pareizā metalistā”* (2008, 52).

Neskatoties uz lielo laika atšķirību starp dzejoļu krājumiem „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) un „Storp pērstim blusa trynās” (2008), *dīnys* tēls visvairāk aktualizēts dzīves filozofijas dzejas nodaļās, lirikas *es* to uztver kā nebeidzamu rutīnu, laika cilpu, kas nekad nemainās. Šāda noskaņa caurauž gandrīz visas nodaļas abos dzejoļu krājumos, izņēmums ir tikai pirmā dzejoļu krājuma mīlestības dzejoļu nodaļa.

Dzeivis tēls

V. Dzērvīnīka dzejoļu krājumos šis tēls visbiežāk tiek raksturots kā drūma, ar nolemtības sajūtu piepildīta cilvēka eksistence. Dzejoļu krājuma „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) filozofiskajā dzejā lirikas *es dzeivis* tēlojumiem izmanto salīdzinājumus, piemēram:

palāka dzeive kai čāgona dzīsmē (1992, 6)

šķūrstu dzeivi kai grōmotu bīzu

iz prīkšu atpakaļ:

zīma, pavasars, vosora, rudiņš (1992, 10);

taču šeit salīdzinājumā savienots nesavienojamais – *grāmata* (kas ir ar sākumu

un beigām, tātad lineārs laiks) un *gadalaiki* (kas mijas viens ar otru gadu no gada, tātad cikliskums). Vēl interesants dzīves metaforisks pielīdzinājums papīra lapai dzejolī „Sidrabainas asaru lāsītes”:

*sidrabainas asaru lāsītes –
vārds aiz vārda gulst mūžības vietā
melns vakars nāk un apraksta
dzīves pēdējo lapu ar rietu* (1992, 79)

Un jau pēdējā šīs nodaļas dzejolī „Mīļais aizmirsti...” liriskas *es* atkal atgriežas pie salīdzinājuma, taču šajā dzejolī ar daudz drūmāku, pat traģisku noskaņu:

*mīļais aizmirsti – laiks ir liels šķirsts
un mirkli virs tā kā smiltis
un dzīve kā lāpsta
kopā viltīgi aizber kapsētu savu
tad saliek no sapņiem krustus
un atkal gaida kad nāksi tu* (1992, 84)

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) filozofiskās noskaņas dzejoļos ir pavisam savādāk atklāts *dzeivis* tēls. Piemēram, dzejolī „Par Kromānim dūmojūt” dzīve tiek identificēta ar maršruta autobusu:

*dzeive-maršrutine braukoj
pa prōta rīvom: Rēzekne-Reiga* (2008, 84)

Vēl šajā krājumā dzīves izbeigšana tiek tēlota kā dzīves tests, iespēja palikt brīvam un gūt mieru, šādi atklājot, ka vienīgā iespēja dzīvot laimīgam ir – mirt:

*Asiņainas žiletēs
kai rēkini dzeivei
kai aplīcynājums
par izturātu testu
palikt breivam* (2008, 88)

Šajā nodaļā ir arī metaforiski izteicieni, piemēram, *dzeives putra* (2008, 103), *dzeives tērgs* (2008, 103). Vai:

*koč kas napareizi
beja,
ir dareits,*

*lai dzeives poetiskajai saskarsmes selekcijai
nabyutu acimradzamu tryukumu. (2008, 83)*

Sastopams arī dzejolis ar nosaukumu „Dzeive”, kurā lirikas *es* atklāj savu redzējumu par dzīves jēgu:

*Pēc loba atīmam
pīdzymstūt –
tīņōk
kotrs sovā laikā
caur sovas mōtes vaidim
[..]
pa sūlam myusu nasaprasšonu
vēršūt lelā atjāgā –
dēļ kō taida steidzameiba? (2008, 100)*

Politisku noskaņu dzejoļos dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) ir reti aktualizēts *dzeivis* tēls, taču zīmīgs dzejolī „Pielikums kādai dzīves melnraksta lapai” (1992, 42), tādējādi izceļot identifikāciju: *dzīve ir melnraksts*.

Savukārt dzejoļu krājuma „Storp pērstim blusa trynās” (2008) sociālpolitiskajās noskaņās *dzeivis* tēls tiek ievīts daudzveidīgās nozīmju atklāsmēs, piemēram:

*Taida dzeiveite: vysī lelceli, taceņas
leidz pīminekļam vad myusu Breiveibai (2008, 20)*

Ar deminutīvu palīdzību tiek izteikts nevis mīļums pret dzīvi, bet gan nožēla, uzsverot, ka bieži vien vienas dzīves laikā nav iespējams kaut ko mainīt, arī iegūt brīvību.

Pret stereotipisko, ārējo dzīvi autors vēršas dzejolī „Ūrkōrteji nūtykumi Latvijā...”:

*Laikam jau tūmār nazyna,
ka dzeivōt var lobōk
pēc sovīm īskotim,
bez dominejūšō sabīdreibas veidūkļa,
bez skaistumkūpšonas salonā īsmaržōtas frakas,
vīn ar pīdūšonas izalyugšonu
līpzīdim sevī tvanejūšai
dzeivesgrybas dvesmei. (2008, 33)*

Dzejolī parādās nevis ierastais vārdsavienojums „dzīvotgriba” (no verba), bet gan „dzīvesgriba” (no lietvārda), tātad autoram ir svarīgi, lai lasītājs sajūt šī tēla substantivitāti, taustāmību.

Šajā pašā nodaļā parādās lirikas *es* identifikācija, kurā izmantots arī *dīnys* tēls:

*Kaids palikšu pēc tō –
atdzymstūšs dinozaurs voi
dzeives eitanazijai nūlamts kāmeits?* (2008, 51)

Eitanāzija – *viegla nāve; gadījums, kad ārsti atņem dzīvību neglābjami slimam pacientam, kam dzīvības mākslīga saglabāšana sagādā fiziskas ciešanas* (Lielā enciklopēdiskā vārdnīca 2015). Tātad šeit lirikas *es* mēģina izvēlēties – vai nu būt par varoni, vai dzīvot nožēlojamu dzīvi.

Mīlestības dzejā lirikas *es* zīmē intīmās, privātās dzīves aprises, piemēram, dzejolī „Cigaretēs klusumu dedzina...”:

*sievietes roka izlokas no tumsas un
pasniedz degošu skaliņu un
lūdž nodedzināt šīs dzīves jumtu* (1992, 56)

Vēl tieši mīlas dzejā lirikas *es* dzīvi pielīdzina filmai: *dzīves izgaismotajā filmā* (1992, 70), tādējādi atklājot zināmu skepsi, ka mīlestība ir viens liels iestudējums – mākslīgs un pragmatisks.

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) mīlestības dzejoļos *dzeive* ir sieviete. Viņš mēģina rast mierinājumu pie savas mīlotās, vērsties pie viņas ar jautājumu: *Voi tu esi muna privatō dzeive?* (2008, 127); šādi izpaužas lirikas *es* privātīpašnieciskuma, greizsirdības un skopuma īpašības. Var teikt, ka tieši pēdējā dzejoļu krājuma mīlas dzejā lirikas *es* nerod dzīves piepildījumu pat pie sievietes, līdz ar to viņa *dzeive* ir viena liela vilšanās.

Dzeivis tēls kā sintagmas komponents parādās 54 reizes, kas ir 14,72% no kopējā tēlu sintagmu skaita – dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” 17 reizes, „Storp pērstim blusa trynās” – 37 reizes.

Dominējošā semantiskā loma, kuru pilda *dzeivis* tēls, ir piederība. Šī semantiskā loma parasti atklājas ģenitīvā, un šeit tā ir visos gadījumos, piemēram, *nodedzināt šīs dzīves jumtu* (1992: 56). Šī tēla atklāsmē krietni vairāk izmantotas metaforas: *dzeives* tērgā (2008: 103), *pēc dzeives poetiskim uzskotim* (2008: 108), arī paradokss: *dūmoj par lobōkas dzeives pērkameibu* (2008: 42).

Vēl abos dzejoļu krājumos *dzeivis* tēls izpaužas darītāja semantiskajā lomā, piemēram, *dzīve viltīgi aizber kapsētu savu* (1992: 84). Šeit visbiežāk atklājoties paradoksa konstrukcijā.

Dzejoļu krājumos *dzeivis* tēls atklājas visās dzejoļu krājumu nodaļās samērā vienveidīgi – lirikas *es dzeive* ir sāpju un sarūgtinājumu pilna, mierinājumu nerodot pat mīlestībā; savukārt līdzekļi, ar kuriem lirikas *es* apraksta *dzeivi*, ir stilistiski dažādi, radoši, mākslinieciski spilgti un niansēti.

Nobeigums

Kaut arī kompozicionāli dzejoļu krājumos „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) un „Storp pērstim blusa trynās” (2008) autors izmanto dažādu kompozīcijas struktūru, tomēr tajos sakrīt vairākas pārdzīvojumu tēmas: politika un sabiedrības problēmas, mīlestības dzeja, dzīves filozofija. Atšķirības iezīmē laikmetu nomaīņa, kas atspoguļojas noskaņā, kā arī pirmajā dzejoļu krājumā autors atsevišķā nodaļā aktualizē atmiņas par bērnību, lauku mājām, šeit ir arī nodaļa, ko var dēvēt par dzejnieka grēksūdzi.

Vērtējot dzejoļu krājumu ne tikai saturā, bet arī formas ziņā, tad dzejoļu krājumā „Sidrabainas asaru lāsītes” (1992) autors izmanto formas daudzveidību, pielietojot gan tradicionālākas formas, gan verlibru, kā arī daudzveidīgākas sintaktiskās un stilistiskās figūras, ko parāda arī sintagmu analīze. Formas ziņā daudzveidīgāki ir tieši latviešu valodā rakstītie dzejoļi, jo latgaliski autors raksta dzeju par dvēseliski tuvām tēmām, kur ir svarīgs domas nepārrāvums un nepārprotamība, tāpēc jaunu nozīmju meklējumu vai negaidītu tropu lietojumu ir mazāk.

Dzejoļu krājumā „Storp pērstim blusa trynās” (2008) autors gandrīz ir atteicies no stilistiskām figūrām un verlibra, pievērsoties ironijai un tēlainai valodai kā galvenajam pārdzīvojumu izteiksmes līdzeklim. Dzeja ir tikai latgaliski, tajā dominē dzīves jēgas meklējumi un aizvien lielāka lirikas *es* vilšanās laikā, dzīvē, mīlestībā.

LITERATŪRA

Auziņa, Ilze, Nešpore, Gunta, Saulīte, Baiba (2014). Latviešu valodas verbu valences marķēšanā izmantojamās semantiskās lomas. *Valoda: nozīme un forma 4. Kategoriju robežas gramatikā*. Rīga: Latvijas Universitāte. 136–145.

Bīdermanis, Hanss (2002). *Lielā simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava.

Dzērviniķis, V. *Sidrabainas asaru lāsītes*. Ludza: Ludzas literātu apvienība, SIA „BEN”, 1992.

Dzērviniķis, V. *Storp pērstim blusa trynās*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevniecība, 2008.

Laua, Alīse, Ezeriņa, Aija, Veinberga, Silvija (2000). *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.

Lielā enciklopēdiskā vārdnīca (2003). Rīga: Jumava. <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=eitan%C4%81zija>, sk. 24.04.2015.

LU Latviešu valodas institūts (2013). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Jelgavas tipogrāfija.

Nešpore, Gunta (2010). Neagensīvo pārvietošanās verbu semantiskā saistāmība: lokālas nozīmes semantiskās lomas. *Latvisktika un somugristika Latvijas Universitātē*. Rīga: Latvijas Universitāte. 97–112.

Paukšte, Jānis, Rancāne, Anna, Salceviča, Ilona, Vilčuka, Irēna (2008). *Latgales kultūras darbinieki* 1. Rīga: Jumava. 161.

Sokols, Ēvalds (red., 1962). *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* II. Sintakse. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Veidmane, Ruta (1977). *Izteikt neizsakāmo. Lingvistiskā poētika*. Rīga: Liesma.

Лотман, Юрий (1994). *Лекции по структуральной поэтике*. Москва: Гнозис.

Лотман, Юрий (1996). *О поэтах и поэзии: Анализ поэтического текста*. Санкт-Петербург: Искусство – СПб. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Lotm/04.php, sk. 22.04.2015.

Лотман, Юрий (1998). *Структура художественного текста*. Санкт-Петербург: Искусство – СПб.

Тынянов, Юрий (2007). *Проблема стихотворного языка*. Москва: КомКнига.

Фёдоров, Александр И. (2008) *Фразеологический словарь русского литературного языка*. Москва: Астрель, АСТ. http://phraseology.academic.ru/2420/За_глаза, sk. 22.04.2015.

Māriete Šadurska

FRAZEOLĒGIJA DANSKOVĪTES LUGĀS

Pētījums par Danskovītes (īst. vārdā Anita Ločmele) lugām ir tapis 2013.–2014. gadā, pētot Danskovītes lugu komismu maģistra studijās. Raksts ir daļa no maģistra darba „Komisma elementi Danskovītes lugās” (2014, darba vadītāja Dr. philol. Ilga Šuplinska, konsultante Mg. philol. Sandra Ūdre).

Atslēgas vārdi: Danskovītes lugas, komisms, lingvokulturoloģija, frazeoloģija.

FRAZEOLĒGIJA IN DANSKOVĪTE'S PLAYS

Frequently used phrases in Danskovīte's plays help to create a typical cultural landscape of Latgale, at the same time a wide range of stylistically expressive vocabulary, most often verbal phrases, and the predominance of poetic comparisons outline the individual writing style of this author. Dramatic work of Danskovīte, which is chosen as the source of phraseology of the research in question, is an area that has not been explored until now.

The source of the research consists of 15 plays, 10 of which are available to the readers, “Ontans i Anne” (5 parts), “Sīvasmuotes senču laiki” (3 parts), “Tāva meitas” and “Duorgīs pierkums” (Danskovīte 2008) and five manuscripts of plays: “Lauku kūrorts pilsātnīkim”, “Ontans i rodne”, “Ontans i sābri”, “Ontans i Zīmassvātki” and “Prece ai zatanu”.

The aim of the research is to analyse the language of Danskovīte's plays (phraseology, comparisons, stylistically expressive lexis), revealing the dominant features of the comic.

In order to analyse the language of the comic and the features of language as a cultural phenomenon, the linguacultural approach was selected and studies in phraseology were applied.

In its turn, the method of receptive aesthetics was used for questionnaires in order to find out the attitude of the respondents towards the plays of Danskovīte, their popularity, as well as to highlight the most characteristic elements of the comic, since, in accordance with the basic principles of receptive aesthetics, text does not have a single meaning – the meaning is formed in the process of interaction between the text and the reader; and a literary work exists as a literary work only in the process of reading and perception and helps to understand that the text is rooted in

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2018.11.3066>

the communication system and depends on the functioning of the society.

For this study, phraseological equivalents in the Latgalian language were searched in “Kalupes izloksnes vārdnīca” (Dictionary of Kalupe vernacular, 1998), in the materials of the Congress of Latgalistics and in the “Latgolys lingvoteritorialo vuordineica” (Latgale lingvoterritorial dictionary, 2012). In the Latvian literary language, however, phraseological equivalents are sought in the Kārlis Mīlenbahs’ and Jānis Endzelīns’ “Latviešu valodas vārdnīcā” (Dictionary of the Latvian language) (1923–1932) and “Latviešu valodas frazeoloģijas vārdnīca” (Dictionary of Latvian phraseology, 2000).

In the plays of Danskovīte, about 250 phraseological expressions are excerpted, of which 40% are constructions made by author’s lexical modifications, 31% – traditionally used phraseological units, 23.3% – author’s idioms, 2.4% – author’s semantic modifications, 3.3% – author’s grammatical modifications. It should be noted that 42% of all excerpted units are constructions that include comparisons, where the most part includes a component that identifies a feature from the world of animals, often ascribing animal conduct and properties to a person.

Authors’ idioms are used occasionally, functioning only in literary works of the given writer, and they do not have equivalents in the phraseology of the Latvian or other languages. The study of modifications of phraseological units is important in view of the fact that such idioms in the plays of Danskovīte make up about 70% of the total number of all types of set phrases in general; only 30 phraseological units exist in a standardized form, thus most of the existing set phrases in Danskovīte’s plays form the transformations of prescriptive phraseology of all kinds – grammatical, lexical and semantical. The number of modifications includes author’s own phraseology – idioms, which determine the formation of the phraseological expression and specific style of writing.

Conceptually, prescriptive phraseological units are understood in terms of stable and traditionally established word combinations, the common meaning of which is different from the meaning of individual components of the phrase.

The main methods of creating comic effect in terms of prescriptive phraseology are mostly comparisons, for example, kuo cītumnīks (like a prisoner), kuo bomzs (like a beggar), kuo iz pasyutiejuma (by order), kuo diele (like a leech), kuo myusa (like a fly), kuo troks (like mad). There are also other methods at the basis of the phraseology of Danskovīte’s plays, but it is difficult to find a common characteristics, since their differences are nuanced and context specific.

Viewing the lexical modifications by keyword, it is obvious that combinations with the components of tongue, head and eye are represented most often.

The second type of transformations consists of phraseological units, which change the grammatical features in author’s language. As already mentioned, they are fewer in number.

One of the characteristics of the grammatical modifications is the addition of prefixes that deny the activity specific to the object or subject, or, on the contrary, reinforce such activity, for example, like in the phraseological unit borrowed from Russian: наступить на хвост > iz astes (na)izkuopt.

Semantic variations change the meaning of phraseological units, although any modification more or less strongly promotes the departure of the idiom from its main meaning registered in dictionaries, however, this modification is more pronounced in terms of the change of meaning. Analysed in this study are the semantic modifications of phraseological units: kuo syvāns (like a piglet) and kuo bārns (like a child).

Danskovīte applies several ways of creating comic effect: misapprehension and comic action and behaviour revealed in a grotesque manner; exaggeration and comic language, peculiarities of pronunciation, associations, epitomized language and misunderstandings.

Keywords: Danskovīte's plays, the comic, linguacultural studies, phraseology.

Ievads

Danskovītes lugās bieži lietotie frazeoloģismi palīdz radīt tipisku Latgales kultūrainavu, tajā pašā laikā plašs stilistiski ekspresīvās leksikas, biežāk tieši verba, un poētisko salīdzinājumu pārsvars iezīmē autorei individuālo rakstības stilu.

Valodā saglabātās un atšifrētas smalkākās kodejuma nianšes var sniegt daudz informācijas par tās lietotājiem. Mūsdienu lingvokulturologi un kognitīvie lingvisti frezeoloģismu atzīst par vērtīgāko izpētes materiālu, jo tie, *atspoguļojot savā semantikā garo tautas kultūras attīstības procesu, fiksē un nodod no paaudzes paaudzē kultūras attieksmes un stereotipus, etalonus un arhetipus* (Маслова 2004: 204).

Par konkrētā pētījuma frazeoloģijas avotu izvēlēta Danskovītes dramaturģija ir līdz šim nepētīta joma. Skatuves darbības atklātās sadzīves situācijas, dialogi reprezentē latgaliešu domāšanas veidam atbilstošu parādību uztveri, pasaules skatījumu caur priekiem un bēdām. Kā atzīst pati Danskovīte, tad *apzināti lugās lieku iekšā mūsu pusei raksturīgos vārdus, kurus esmu dzirdējusi no saviem vecvecākiem. Lugas rakstu baltinaviešu izloksnē, jo tās citas nepārzinu. Tālāk, uz Preiļu, Rēzeknes un Daugavpils pusi runā citādi, bet tā nekad nebūs, ka latgalietis latgalieti nesapratīs, lai gan par dažiem mūsu vārdiem brīnās* (Blaua 2010: 10).

Pētījuma avotu veido 15 lugas, no kurām lasītājiem ir pieejamas 10 – „Ontans i Anne” (5 daļas), „Sīvasmuotes senču laiki” (3 daļas), „Tāva meitas” un „Duorgīs pierkums” (Danskovīte 2008), un piecu lugu manuskripti: „Lauku kūrorts pilsātnīkim”, „Ontans i rodne”, „Ontans i sābri”, „Ontans i Zīmassvātki” un „Prece ai zatanu”.¹

¹ Šobrīd lugas var lasīt izdevumā Danskovīte „Ontans i Anne” [Rēzekne, 2015].

Pētījuma mērķis – analizēt Danskovītes lugu valodu (frazeoloģismus, salīdzinājumus, stilistiski ekspresīvo leksiku), atklājot dominējošās komisma iezīmes.

Lai analizētu lugu valodas komismu un valodas kā kultūras fenomena īpatnības, tika izmantota lingvokulturoloģiskā pieeja (Маслова 2004), skatīti pētījumi frazeoloģijā (Laua, Veisbergs, Баранов, Добровольский).

Savukārt receptīvās estētikas metode izmantota anketēšanai, lai noskaidrotu respondentu attieksmi pret Danskovītes lugām, to atrazīstamību, kā arī izceltu raksturīgākos komisma elementus, jo saskaņā ar receptīvās estētikas pamatprincipiem, tekstam nav vienas vienīgas nozīmes – nozīme veidojas, tekstam mijiedarbojoties ar lasītāju, un literārs darbs eksistē kā literārs darbs tikai lasīšanas un uztveršanas procesā, un palīdz saprast to, ka teksts sakņojas sakaru sistēmā un ir atkarīgs no funkcionēšanas sabiedrībā: *Literatūras vērtība netiek saskatīta pašā tās pastāvēšanā, bet gan tās lasīšanā un saprašanā, pieņemot fenomenoloģijas postulātu, ka objekts nevar pastāvēt bez subjekta. Teksts ietver sevī pamanāmu un slēptu elementu sistēmu, kas ļauj to saprast lasītājam. Ja šo savdabīgo signālu nebūtu, nebūtu iedomājama arī lasītāja un teksta komunikācija* (Lukaševičs 2007: 29).

Pētījumam tika ekscerpētas ~250 frazeoloģijas vienības,² ko veido gan tradicionāli par frazeoloģismiem atzītie vārdu savienojumi, kuru nozīme saistīta ar visa savienojuma vai komponentu nozīmes pārnēsumu, gan latviešu valodniecībā par frazeoloģismiem neuzskatītie vārdu savienojumi, kuru nozīme veidojas analītiski – no komponentu nozīmēm (Laua 1992: 25).

Par problēmu var uzskatīt to, ka nav latgaliešu frazeoloģijas leksikogrāfiska apkopojuma, lai frazeoloģismu klasificētu kā latgaliešu valodā plaši lietotu, autora modificētu vai autora okazionālismu, jo *latgaliešu valodas frazeoloģija vispār nav sistematizēta (atsevišķi gadījumi fiksēti vārdnīcās), vienīgi var meklēt to izpaušmes pierakstītajos folkloras tekstos, kā arī noteikt tradicionālos frazeoloģismus, balstoties uz salīdzinājumu ar latviešu valodas frazeoloģismu vārdnīcu* (Šuplinska 2009: 150).

Pētījumā frazeoloģismu ekvivalenti latgaliešu valodā meklēti „Kalupes izloksnes vārdnīcā” (Reķēna 1998), Latgalistikas kongresa materiālos un „Latgolys lingvoteritorialajā vuordineicā” (2012). Savukārt latviešu literārajā valodā frazeoloģismu ekvivalenti meklēti Kārļa Mīlenbaha un Jāņa Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcā” (1923–1932) un „Latviešu valodas frazeoloģijas vārdnīcā” (2000). Īpaši jāizceļ žurnāls „Dzeive” (1958: Nr. 33.–40.), kur sniegts neliels latgaliešu valodas frazeoloģismu apkopojums. Frazeoloģisma modifikāciju konstatācijai izmantota Anatolija Baranova (*Анатолий Баранов*) un Dmitrija Dobrovoļska (*Дмитрий Добровольский*) izstrādātā autora idiomātikas tipoloģizācija (Баранов, Добровольский 2008: 495–511).

² Pilnā apjomā pielikumu var skatīt Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas bakalaura darbu arhīvā. Šajā pētījumā ir izmantoti tikai piemēri atsevišķu valodas vienību raksturojumam.

Frazeoloģismi ar ekvivalentiem saukti par preskriptīviem. Bez ekvivalentiem saukti par autora idiomām. Savukārt varianti ar citu komponentu kvalificēti par autora leksiskām modifikācijām, nozīmes maiņa – par autora semantisku modifikāciju, dažviet konstatējama arī autora gramatiska modifikācija. Frazeoloģismi, kas Danskovītes lugās gan formas, gan nozīmes ziņā parādās vairākās reizes, saukti par autores frekventālīgām.

No stilistiskās ekspresijas viedokļa Danskovītes lugās dominē sarunvalodas frazeoloģismi, jo frazeoloģismu galvenais avots un lietošanas sfēra ir sarunvaloda, kur par varianta pazīmi var izdalīt kādu atsevišķu tēlu (gleznu). Tādējādi var runāt par autores frazeoloģismu sinonīmiem, kur sinonīmi ir frazeoloģismi ar dažādiem tēliem un vienādu (vai nianšes atšķirīgu) nozīmi, ar dažādu stilistisko nokrāsu un dažādu gramatisko struktūru, jo, *lai arī kādi kritēriji frazeoloģismu noteikšanā tiktu izvirzīti, pilnīgi izvairīties no subjektīvisma materiāla atlasē nav iespējams, jo vārda leksiskā nozīme ir sarežģīta valodas parādība un starp brīviem vārdu savienojumiem un frazeoloģismiem ir daudz pārejas pakāpju* (Laua, Ezeriņa, Veinberga 2000: 6).

Ārēji (formāli) frazeoloģismu raksturo vismaz divvārdu struktūra – viens vārds neveido frazeoloģismu. Frazeoloģisms vienmēr ir vārdu *savienojums, vārdu komplekss* (Ozols 1959: 201). Līdz ar to *frazeoloģisma būtība ir saturā, kas stāv pāri komponentu leksiskajām nozīmēm, t. i., pārsemantizējumā, bet frazeoloģismi nav nejauši vārdu savienojumi. Pārsemantizējuma pamatu veido vārdu savienojums ar savu tiešo saturu, bet frazeoloģisma nozīme ir cita, tomēr tai sakars ar tiešo saturu un asociācijām par to* (Laua 1992: 28). Tieši tādēļ liela nozīme ir frazeoloģismu ekspresivitātei, kas daļēji izriet no frazeoloģijas būtības, tās pastāvēšanas pamata – tēlainības.

Lai noskaidrotu Danskovītes lugu valodas iedarbību uz lasītājiem (skatītājiem), tika veikta arī aptauja, kurā respondentiem bija jāatbild, kāds visspilgtākais izteiciens, frazeoloģisms vai salīdzinājums viņiem visvairāk ir palicis atmiņā pēc lugu noskatīšanās. Apkopojot datus (100 respondenti), var secināt to, ka autores valoda ir kolorīta. Ir grūti atrast frazeoloģismus vai izteicienus, kas atbildēs atkārtotos vairākas reizes.

Par autores valodas bagātību var spriest arī pēc tā, ka 34 respondenti nevarēja nosaukt kādu konkrētu frazeoloģismu vai izteicienu, tam par iemeslu minot to, ka *viss ir smieklīgs; tur daudz bija, grūti atcerēties; nav kāda konkrēta; neatceros; vīns lobs teicīgs par olu beja, bet navaru atguoduot, a vyspuor tī ir tik daudz lobu teicīņu, dūma gryudu, ka gryušai vysu atguoduot, kod tu vysu laiku smejis* u. c., kas norāda uz to, ka lasītājs (skatītājs) bieži vien vairāk vēro aktieru darbības tēlojumu apvienojumā ar valodu, baudot, izdzīvojot lugu kā stāstu, tādējādi necenšoties kaut ko apzināti piefiksēt un atcerēties, ko pierāda arī fakts, ka daudzi respondenti lugu iestudējumus skatās *latgaliešu valodas un komiskās valodas dēļ*, kā arī *lai atrautos no ikdienas un atpūstos*.

Salīdzinot respondentu atbildes, jāsecina, ka sieviešu vidū galvenokārt dominē

frazeoloģismi un izteicieni, kas parādās ar kādu noteiktu izteikuma mērķi, pirmkārt, izsaka jautājumu, piemēram, *Kas es deļ teļa būri taisīšu?*, *Kas tu sprosta?*, *A ka golvā suop, moš rumka tod juoraun?*, *Kai ierzeļs čarstiesīs ap buobom?*, *Voi tod es kotru nedeli deļ suņa pierti kurynuošu?* u. c., tādējādi norādot uz to, ka Danskovītes lugu valoda ir publiku uzrunājoša tieši savas ekspresivitātes dēļ.

Otrkārt, frazeoloģismi, izteicieni, kas izsaka izsaukumu, piemēram, *Ūlis as atgrīžšu!*; *Runoj, gads vacīs!*; *Oi, cik šmuki, Onton, cik romantiski!*; *Oj, Anneit!* u. tml., tādā veidā norādot uz to, ka respondentes vairāk iedziļinās tēlu savstarpējās sarunās, dialogos, kas pauž viņu savstarpējās attiecības, savukārt izsauksmes vārds *oi!* ir viens no tiem, kas lasītājam (skatītājam) liek izteiktajai frāzei vēl vairāk pievērst uzmanību, jo rada intrigu par to, kas tad sekos aiz šīs leksēmas.

Gan sievietes, gan vīrieši savās atbildēs bija fiksējuši frazeoloģismus, kas raksturo attieksmi pret vienu vai otru dzimumu. Vīrietis (visbiežāk Ontans), pirmkārt, tiek salīdzināts ar dzīvnieku vai pat mitoloģizētu personāžu, piemēram, *Ontans ād kuo cyuka* un otrādi *vepris nav puiss, jis ir tikai puspuiss*, kā arī uzrunas formā *čorts vacīs*.

Otrkārt, izteicieni, kas izsaka draudus kādam personāžam ar mērķi viņu fiziski ietekmēt, piemēram, *Ūlis atgrīžšu!*, kur izsmieta arī vīrieša reproduktīvo orgānu funkcionēšanas spēja – *jam aparats nastrodoj*, un pajokots par to, kāda ir vīriešu vieta sabiedrībā – *veirīši kai guļbys šķirojami treis čupōs: ādami, sāklis i cyuku buļbi*.

Treškārt, izteicieni, kas atklāj kādus cilvēka netikumus, piemēram, alkohola lietošanu un ar to saistītajām izdarībām – *izdersim par tū, ka nasaprotom, par kū izdersim; raun ūtrū, tūlaik i saprassi*.

Ceturtkārt, stereotipiski izteicieni, kas attiecināmi uz sievieti, piemēram, *naēd tik daudz cukura, vusi smadzani izkaļss; Anne brauc, ka sprakst vīn; troka buoba*.

Jāatzīst, ka daudzi frazeoloģismi ir tieši Ziemeļlatgalei raksturīgi, kas fiksēts arī anketās, proti, ir norādīts, ka līdz Danskovītes lugu lasīšanai/ redzēšanai daudzi izteicieni nav bijuši zināmi.

Preskriptīvie frazeoloģismi

Ar jēdzienu preskriptīvie frazeoloģismi tiek izprasti stabili un ar tradīciju nostiprinājušies vārdu savienojumi, kuru kopnozīme atšķiras no tās nozīmes, kas veidojas no atsevišķiem savienojuma komponentiem.

Frazeoloģismus bieži vien veido metaforiskas gleznas, kas tiek izmantots kā frazeoloģisma tēlainis pamats. Šādas gleznas var veidot plašu objektu un parādību loks. Lugās pastāv tādi frazeoloģismi, kuru tēli ir saistīti ar reālo dzīves īstenību, proti atklāj cilvēku sadzīves reālījas un situācijas, kuras nākas „izjust” uz savas ādas visu paaudžu pārstāvjiem, piemēram, *kuo cyuka, dzeivuot kuo nīrei pa taukīm, plyka kuo baznīcas žurka, kuo bez rūku, slīkas tacynuot, kuo suns, kuo ai ciervi nūcierst,*

nūlikt karūti, pasleidēt kuojai, kuo cymds ai rūku, acs kuo kačam, siedēt iz kokla, vīns kuo pierksts u. c.

Galvenie komisma veidošanas paņēmieni preskriptīvajai frazeoloģijai lugās lielākoties ir salīdzinājumi, piemēram, *kuo cītumnīks, kuo bomzs, kuo iz pasyutiejuma, kuo diele, kuo myusa, kuo troks* u. c. Frazeoloģismu pamatā lugās ir arī citi to veidošanas paņēmieni, tomēr tiem sarežģīti ir atrast kopsaucēju, tā kā to atšķirības ir niansētas un atbilst kontekstam.

Spilgtu emocionālo nokrāsu iegūst tādi preskriptīvie frazeoloģismi, kas tiek pieminēti slenga vārdnīcā un daži tādi piemēri minami arī Danskovītes rakstības stilā, kā, piemēram, *syudus pītaisiet, māslus pītaisiet*, kuriem piemīt sarunvalodai raksturīga emocionālā nokrāsa, tādējādi tie arī ir būtiski tēlotās vides atklāšanā.

Frazeoloģismu modifikācijas

Danskovītes lugās ir ekscerpēts ap 250 frazeoloģisko izteicienu, no kuriem 40% ir konstrukcijas, ko veido autores leksiskās modifikācijas, 31% – tradicionāli lietotie frazeoloģismi, 23,3% – autores idiomātika, 2,4% – autores semantiskās modifikācijas, 3,3% – autores gramatiskās modifikācijas. Jāatzīmē, ka 42% no visām ekscerpētajām vienībām ir konstrukcijas, kas iekļauj salīdzinājumus, kur lielākā daļa ietver komponentu, kas nosauc kādu dzīvnieku pasaules pazīmi, tādējādi bieži vien cilvēkam pielīdzinot dzīvnieciskus izgājienus un īpašības.

Autora idiomās tiek lietotas okazionāli, funkcionējot tikai dotā rakstnieka literārajos darbos, kā arī tām nav ekvivalentu latviešu valodas un citu valodu frazeoloģijā. Frazeoloģismu modifikāciju izpēte aktualizējas, ņemot vērā to, ka šādas idiomās Danskovītes lugās sastāda ceturto daļu visa frazeoloģismu veidu skaita kopumā, tikai 75 frazeoloģismi (30%) pastāv normētā formā, tādējādi lielāko daļu esošo frazeoloģismu Danskovītes lugās veido preskriptīvo frazeoloģismu pārveidojumi, kā gramatiski, tā leksiski un semantiski. Modifikāciju skaitā ietilpst arī autores radītie frazeoloģismi – autora idiomās, kas nosaka frazeoloģiskās izteiksmes un īpatnējā rakstības stila veidošanos.

Autora leksiskās modifikācijas

Pirmais modifikācijas veids sevī iekļauj tos gadījumus, kad lielākā vai mazākā mērā mainās frazeoloģisma komponentu sastāvs. Šim pārveidojumam raksturīgās pazīmes ir preskriptīva frazeoloģisma viena vai vairāku komponentu aizstāšana ar kādu citu.

Tā kā pētījuma mērķis ir noskaidrot dominējošās komismu veidojošās valodas likumsakarības, tad par primāro tiek uzskatītas tās autora leksiskās modifikācijas, kas rada komismu.

Skatot leksiskās modifikācijas pēc atslēgas vārda, var konstatēt, ka kvantitatīvi

vairāk ir pārstāvēti savienojumi ar komponentiem *mēle* un *golva*:

1) *turēt mēli aiz zobiem* > *turiet mieli* (*Veiramuote: Nikuo nabeja. Es toža līcinīca. Reviesi i man duorzus – tūlaik turiešu mieli*, Danskovīte 2008: 197), kur autore ir izlaidusi veselus divus komponentus, tādējādi saglabājot tikai divvārdu savienojumu;

2) *kulstīt mēli* > *buozt mieli* (*Anne: Kū tu buoži mieli, kur naivāk. Lai vaira napīminietu Miles vuordu*, Danskovīte 2008: 105), kur autore ir mainījusi verba komponentu, kas ir mazāks ekspresīvs tieši darbības veikšanas procesā, bet tēlainības ziņā sniedz komismu;

3) *voduot mielis* > *ai mieli braukt* (*Veiramuote: Livkai tožo naivāk cik daudzi ai mieli braukt. Myusu bārnus ituo suoka līliet*, Danskovīte 2008: 131), kur autore ir ne tikai nomainījusi verba komponentu, bet arī pievienojusi tam partikulu *ai*, kas ne tikai piešķir darbības objektam noteiktu funkciju veikšanu, proti, tas kļūst par darbības veikšanas līdzekli, nevis mērķi;

4) *trīt mēli* > *ai mieli nūgludynuot* (*Zita: Izbeidz, itys beja par troku! (Valk muoti) Ejam, Lidij, pi juo, mieginuosem tū situaceju lobuot. Es ai mieli prūtu vusu nūgludynuot*, Danskovīte 2013e: 8), kur autore frazeoloģisma oriģinālam ir pievienojusi veselus divus komponentus, pastiprinot darbības procesualitāti;

5) *trīt mēli* > *puormozguot ai mieli* (*Pīters: Atsyutiešu tev Mari pa pašam vokaram – tei runoj kuo aizvastuo, vusus jaunumus puormozguos ai mieli*, Danskovīte 2013c: 4), kur komponentu nomaiņa norāda uz objekta funkciju maiņu.

Daudzveidīgi autores frazeoloģismu modifikācijās ir izmantots arī atslēgas vārds *golva*:

1) *viena roka nezina, ko otra dara* > *vīna golva nazyn, kū ūtruo dora* (Ļīva: *Es tev soku – sorgojīs juo, jam vīna golva nazyn, kū ūtruo dora*, Danskovīte 2008: 165). Nomainot *roku* uz *golvu* tiek radīts komisms tieši divdomības dēļ, kas rodas, to pielīdzinot, ne tikai cilvēka ķermeņa smadzeņu daļai, bet raisot asociācijas arī ar vīriešu reproduktīvo orgānu. Savukārt īpašības vārda nenoteiktās galotnes nomaiņa uz noteikto norāda uz darbības objekta konkretizācijas pazīmēm;

2) *uzkrīt* kā sniegs uz galvas > *kuo snīgs iz golvas* (*Lūcija: Cerams, ka saniemi munu viestuli, Annīt, nabyušu tev kuo snīgs iz golvas, vasals, Ontan*, Danskovīte 2013d: 3), kur autore frazeoloģismu ir reducējusi;

3) *caura galva* > *golvas vītā caurojīs spaņs* (Ļīva: *Es tev soku – sorgojīs juo, jam vīna golva nazyn, kū ūtruo dora, a ka dela ir par dzeramū, jam golvas vītā ir caurojīs spaņs*, Danskovīte 2008: 165), kur viena komponenta vietā tiek pievienoti veseli trīs, komisms rodas, pastiprinot izteikuma tēlainību;

4) *vējš galvā* > *viejs pa golvu skraida*, kur leksiskā modifikācija ir veikta ar divu komponentu „pieaudzēšanas” paņēmieni;

5) *ielaid tik blusas kažokā* > *īlaist toļķin vuti golvā* (Ļīva: *Jī brauks iz teni kuo iz*

munuom muojom. Veiramuote: Saceju? Saceju tev? Īlaid toļkin vuti golvā, Danskovīte 2008: 195), kur modifikācija tiek veikta divos frazeoloģismu komponentos – gan darbības objektā, gan tā izpausmes telpā, kur komisms tiek panākts frazeoloģisma pietuvināšanu reālajai dzīves īstenībai, kas konkrētajā darbā ir cilvēka ķermeņa telpa, proti vispārinātais *kažoks* kļūst par konkrētu *golvu*.

Savdabīgas modifikācijas ir vērojamas arī tādos frazeoloģismos kā *zvīc kuo zyrgs* > *smītīs kuo zyrgam* (Līva: Jā, a deļ kuo *smejīs kuo zyrgs? Jurs: Man tuods parodums, nanemet vārā*, Danskovīte 2008: 198) un *zvedz ka ķēve* > *krākt kuo ķievei* (Ontans: *A jis nu apkels apčiers, i ruoda, ruoda. Anne toļķin krāc kuo ķieve* Danskovīte 2008: 198). Pirmajā modifikācijā vērojama gan verba formas komponenta nomaiņa uz daudz ekspresīvāku tā asociativitātes dēļ, savukārt nomainot darbības objekta galotni, tiek radīta nomena locījuma maiņa, pastiprinot tēlainību. Otrajā modifikācijā situācija ir līdzīga – darbību raksturojošais komponents tiek nomainīts pret emocionāli ekspresīvāku.

Frazeoloģisma vairāku komponentu aizvietošana ar citu komponentu arī tiek izmantota leksiskajās modifikācijās, piemēram, *naudas kā spaļu* > *naudas atryudzyn* (Anne: *(pīsynt Ontanam). Toš tev naudas beja atryudzyn, vareji kuodu kūpeju panimt, navādzātu komuoītis*, Danskovīte 2013d: 4), kur komismu rada leksēmas *atryudzyn* semantika, kas norāda uz pārmērībām, kas radušās ēšanas procesā.

Dažos gadījumos tiek konkretizēts darbības veicējs, piemēram, *brīvs kā putns* > *kuo ierglis dabasūs* (Ontans: *[..] Ešu kuo ierglis dabasūs – gribu guļu, gribu struodoju* Danskovīte 2008: 8.), arī šādā piemērā: Anne: *Par daudzi nu tuos preciešonus sarunuom nūzabeida. Jis jou man sacie – grybs byut breivs kuo ierglis dabasūs*, Danskovīte 2008: 10, tādējādi rodas papildasociācijas, jo ērglis ir spēcīgs, neatkarīgs putns.

Autores leksikai ir raksturīga arī vairāku idiomu komponentu pievienošana, piemēram, *sūkt asinis* > *pādejū ašņa pili izsyukt* (Ontans: *Tys trokīs Reigas vampirs! Jei tok man pādejū ašņa pili izsyuks ai sovu dresiešonu! Nā! Es lobuok pats sevi pīzavieršu, to byus kod mīrs*, Danskovīte 2013d: 2). Komisms tiek panākts ar frazeoloģisma emocionālās iedarbības pastiprināšanu tieši ar konkretizāciju.

Autores leksikās modifikācijas ar atslēgas vārdu *acs* parādās tādā frazeoloģismā kā *aizlīt acs* > *pīzalīt da ocu* (Sīvasmuote: *Pareizi, lai garšoj. Navā jou juopīzalej da ocu*, Danskovīte 2008: 169). Verba *aizlīt* prefikss *aiz-* nomaiņa uz *pī-* norāda uz tajā izteiktās darbības pabeigtību, savukārt pretējo nozīmi rada prievārda *da* lietojums, kas savukārt savienojumā ar nomenu rada nesasniedzamību, proti darbība nesasniedz vēlamo maksimumu, kas tiek panākts frazeoloģisma pamatformā, tādējādi manipulējot ar recipienta gaidu horizontu, kas arī rada komismu.

Vēl viens autores idiomātikai raksturīgs leksiskās modifikācijas veids ir gan komponenta nomaiņa, gan pamatformā esošā verba uzbūves maiņa, piemēram, *sagrozīt galvu* > *smadzanus pagrūziet* (Mare: *Kuo byutu, ka mes ai sovu saimi suoktu*

jam *smadzanus pagrūziet iz tovu pusi, piec pīna jis pa divi, treis reizes nedēlie atīt*, Danskovīte 2008: 13), kur komponenta *golva* nomaiņa norāda uz konkretizāciju kā daļas izcēlumam no veselā, savukārt prefiksa *sa-* nomaiņa uz prefiksu *pa-* norāda uz darbības nepabeigtību.

Interesanta modifikācija vērojama tādā frazeoloģismā kā *sirds kāpj pa muti laukā* > *sirds aizplaušu aizkreit* (*Anne: Man nu bailes sirds aizplaušu toš aizkrytuse*, Danskovīte 2008: 85), kur modifikācija ir veikta gan ar vairāku komponentu nomaiņu, gan objekta darbības vietas mainīšanu, proti, tiek ierobežota izpausmes telpa. Līdz ar to izmaiņas ir arī frazeoloģisma uztveres semantikā: pirmajā gadījumā ir aktīva pozīcija, nevar savaldīt emocijas, otrajā – pasīva, jo sirds it kā pazūd, apstājas.

Komismu pastiprinoša ir arī frazeoloģisma *kā muša uz medu (medus podu)* > *kuo koza iz meizalu* (*Ontans: Annes vadakla troka iz tūs sulu, kuo koza iz meizalu*, Danskovīte 2008: 85) modifikācija, kur ar komponentu nomaiņu tiek panākta pilnīgi cita, daudz spēcīgāka leksēmas tēlainība. Uz to norāda, pirmkārt, darbības subjekta nomaiņa, jo oriģināla subjekta vizuālais izskats un izmēri ir pilnīgi savādāki un daudz reižu lielāki nekā autores lietojumā, tādējādi komisms tiek radīts tieši šīs neatbilstības dēļ. Otrkārt, objekta nomaiņa uz citu norāda uz tā rašanās avota vietas kontrastu un pilnīgi savādāko tā funkcionalitāti ikdienas lietojumā (*meizali* – urīns), kur spēcīgs komisms tiek panākts ar pašu leksēmas skanējumu, kā arī semantiski no patīkama spēcīga kairinātāja uz visai nepatīkamu.

Spēcīga ekspresivitāte parādās frazeoloģismos *dot pa aci* > *maukt par aci* (*Atīt Oskars. Iz acs zylums) Oskars: Labreit! Emīlija: Vui, Dīviņ! Kas ta tev īmaucs par aci?* Danskovīte 2013a: 3) un *salepeit par aci* (*Oskars: Da beja vīna nu Bolvu. Bučuotīs i doncuot jai ai mani patyka, a da gola kluot natyku [...] Vot i salepeja par aci*, Danskovīte 2013a: 3), kur leksiskā modifikācija ir veikta ar divu komponentu nomaiņu. Piemērā ar *salepeit* ir uzsvērtā pabeigta darbība, uzsvērts konflikta iznākums.

Leksiskās modifikācijas parādās arī tādā frazeoloģismā, kā, piemēram, *sabāzt vēderā* > *pīlikt vādaru* (*Juons: Radzi, kuo Reigas kungi i uorzemņiki grib pīlikt vādaru par veļti, a restoranūs i bārūs, kas jīm pīdar, pīcas uodas nu myusu nūplāstu*, Danskovīte 2008: 157), kur līdzīgi kā citos gadījumos tiek mainīta gan objektu raksturojošā darbība, gan notiek galotnes maiņa (no lokatīva uz akuzatīvu), tādējādi konkretizējot un liekot uzsvaru nevis uz darbības notikuma vietu, bet uz pašu objektu.

Tematiski līdzīga leksiskā modifikācija ir vērojama arī frazeoloģismā *dzīvot no zila gaisa un mīlestības* > *ai svieteitu iudini* i *zylu geisu iztikt* (*Skaidrite: Mes gimene tas katru ritu edam un esam apmierinati. Anne: Apmīrynuoti. Tu tuo, meitin, ai svieteitu iudini i zylu geisu izteiki*, Danskovīte 2008: 28), kur komponentu nomaiņa netieši izraisa komismu arī par Latgalei raksturīgo, dažkārt visai ārišķīgo reliģisko rituālu piekopšanu.

Ņemot vērā, ka Danskovītes lugās pārpratumi bieži vien notiek tieši pie galda,

tad jāpiemin arī krievu valodā fiksētā frazeoloģisma *cuđum, kak zocmb* > (*dzeivuoť*) *kuo gaškai* (Pīters: *Gudra – pate sanims lyľu naudu, a dzeivuos iz Annes kokla kuo gaška*, Danskovīte 2013d: 9) modifikācija. Pirmkārt, modifikācijā subjektam tiek piešķirta cita dzimte, sieviešu, kas Latgalei raksturīgo *gostūs išonu* lasītājam (skatītājam) liek asociēt ar sieviešu nodarbi. Otrkārt, pamatformas verba *cuđum* modifikācijai *dzeivuoť* piemīt lielāka izpaušmes intensitāte, jo semantiski tā ietver arī pamatformas īpašības, tādējādi liecinot par izteiktās domas ilglaicīgumu.

Visbeidzot komisma kontekstā ir jāatzīmē arī frazeoloģisma *runāt par deviņiem mēmiem* > *runuoť kuo aizvastam* (Mare: [...] *Juo dieļ i nadabovu dziediet „Panoramu” – runuoť kuo aizvastīs*, Danskovīte 2008: 22) leksikās modifikācijas izpaušme, kur autore ir ne tikai reducējusi komponentu skaitu par vienu vienību, bet mainījusi arī kopējo frazeoloģisma tēlainību. Šāds efekts tiek panākts, nomainot vārdu savienojumu pret vienu komponentu un mainot arī tā leksisko piederību, proti no lietvārda (ar īpašības vārdu) uz divdabja formu *aizvastam*, kas rada komismu tieši tā semantiskās nozīmes un tam ikdienā piešķirtās pazīmes apzīmējošā objekta dēļ, ko papildina arī paša komponenta daudznozīmība ārpus konteksta robežām.

Autores gramatiskās modifikācijas

Otro transformāciju tipu veido frazeoloģismi, kas autores valodā maina savas gramatiskās pazīmes. Kā jau iepriekš minēts, to ir krietni mazāk.

Viena no gramatiskajām modifikācijām raksturīgajām pazīmēm ir priedēkļu pievienošana, kas izsaka kādas objektam vai subjektam raksturīgas darbības noliegumu vai tieši otrādi – pastiprinājumu, piemēram, krievu valodas frazeoloģisma *наступитъ на хвост* > *iz astes (na)izkuopt* (Jezups: *Nazasyrdīs, es tev iz astes naižkuopu, a Brone*, Danskovīte 2008: 246) modifikācijā var vērot, ka autore verba *наступить* (uzkāpt) vietā ir lietojusi verbu ar prefiksu *na-*, kas ir darbības vārda nolieguma formas radītājs. Kontekstuāli tas rada komismu, jo nolieguma forma ne tikai maldina frazeoloģisma uztveres recipientu ar to, ka viņš nesagaida vēlamo, bet arī ar to, ka rodas dīvdomīgs konteksts.

Savdabīgāks un pavisam atšķirīgāks ir frazeoloģisma *galva griežas* > *golva (saza)grīžās* (Inese: *Kuods mozbārns? Tev moš nu uztraukuma par meitu precībuom golva sazagrīžuse*, Danskovīte 2008: 240) gramatiskā modifikācija. Šajā gadījumā netiek veidota nolieguma forma, bet gan perfekts verbs, kas tiek panākts ar komponentu dubultā priedēkļa *saza-* pievienošanu, tādējādi radot darbības pabeigtību.

Autores semantiskās modifikācijas

Semantiskās variācijas maina frazeoloģisma nozīmi, lai gan jebkura modifikācija vairāk vai mazāk izteikti veicina frazeoloģisma atkāpšanos no tā pamatnozīmes, kas minēta vārdnīcās, tomēr šī modifikācija nozīmes maiņas ziņā izpaužas spilgtāk.

Semantiskā modifikācija ir vērojama, piemēram, frazeoloģismā *kā sivēns*

‘netīrīgs, arī nevīžīgs cilvēks’ > *kuo syvans* ‘vienkārši, ātri’: *Ontans: Lai vylks mane beistuos – ka likšu ai vāzu – apsaveļs kuo syvans* (Danskovīte 2008: 8). Jāpiebilst, ka izteicienam *kuo syvans* kontekstā parādās arī citas nozīmes. Piemēram, *Lilita: Nav jou juobaroj kuo syvani. Vādzies tikai drusciņ pacīnuot* (Danskovīte 2008: 157), kur *kuo syvans/-i* nozīmē ‘pārmērīgi, uz nobarošanu’.

Semantiskā modifikācija ir vērojama arī piemērā *kuo bārns* ‘pārāk bezrūpīgs, naivs, bērnišķīgs; arī muļķīgs’ > *kuo bārns* ‘bailīgs’ (*Anne: Vot to ierglis, ka pilmu beistuos kuo bārns* (Danskovīte 2008: 8) un *Irena: Īspriciesem vitaminus, tī naškodies. Es ātri jam atraisiesu mieli, jam nu špriciem baile kuo bārnam* (Danskovīte 2013c: 17).

Par semantiskās nozīmes maiņu var runāt arī šādā frazeoloģismā *kā circeņis aizkrāsne* ‘bezurpīgi, bez bēdām’ > *kuo aizcepla cierciņš* ‘nabadzīgs’ (*Renārs: A es? Es izaveru švaki? Dēzija: Jius? Plyks kuo aizcepla cierciņš* (Danskovīte 2013e: 10), kur nozīmes maiņas motivācija liekas nesakarīga, tādējādi arī radot gan recipienta maldināšanu un gaidu horizonta nesasniegšanu, kas savukārt arī rada pašu komismu. Jāpiebilst, ka šajā piemērā ir vērojama arī leksikā modifikācija, proti *plyks kā baznīcas žurka* > *plyks kuo aizcepla cierciņš*, kur autore ir veikusi divu komponentu nomainīšanu, proti objekta atrašanās vieta tiek nomainīta no aukstas un sakrālas uz siltu un laicīgu, tādējādi radot kontrastu un divkāršu komismu.

Autores idiomātika

Danskovītes idiomātikai nav raksturīgi frazeoloģismi ar kādu noteiktu atslēgas vārdu lietojumu, bet tajā var izdalīt frazeoloģismus, kas atspoguļo kādu noteiktu tematisko loku, piemēram, raksturo kādas noteiktas dzimtes vai vecuma pārstāvjus.

Būtisku lomu frazeoloģisku savienojumu veidošanā ieņem frāzes, kas šķiet vispārlietotas dzīvajā valodā, bet netiek fiksētas ne latviešu frazeoloģijas, ne arī citās ar idiomām saistītās vārdnīcās. Iespējas noteikt saistītās nozīmes savienojuma avotu ir niecīgas, ja arī autora okacionālajai idiomai pastāv kāds iepriekš valodā izmantots ekvivalents, tad transformācijas un pārveidojumu ceļā, tas mainījies gan savu struktūru, iespējams, arī semantiku attiecīgi domai, ko rakstnieks vēlas izteikt savā tekstā.

Par pamatu frazeoloģismam bieži vien ir šabloniskas frāzes un plaši izmantoti vārdu savienojumi ar frazeoloģisku nozīmi, piemēram, *svīžuokas gales aizagribeit* ‘atrast sev kompāniju’ (*Tāvs: Siedi! Daleidi da munas meitas? Svīžuokas gales aizagrybeja*, Danskovīte 2008: 237), *kluot natikt* ‘nespēt kādu savaldzināt’ (*Oskars: Da beja vīna nu Bolvu. Bučuotīs i doncuot jai ai mani patyka, a da gola kluot natyku – izaruoda – jai beja vieļ i cyts bryugans*, Danskovīte 2013a: 3), *apženeit iz vītas* ‘būt pakļautam kādam darīt ko bez pašas ziņas, gribas’ (*Ontans: [...] bieģšu ātruok, a nā to apžēņies iz vītas, i acajiegt napaspiešu*, Danskovīte 2008: 13), *miele kuo izkaps* ‘aizvainojoša’ (*Valdis: Šmukums ir, a miele kuo izkaps*, Danskovīte 2013b: 9),

sābru dela ‘draudzīgi’ (*Mare: Toš tova Dainīte panims i myusu avīzes. Anne: Jā, jā. Sābru dela tok*, Danskovīte 2008: 74), (*nūgaršuo*)t *kuo eksperimentam* ‘attaisnojoši’ (*Aļberts: A es varu nu kotras šķirnes nūgaršuo*t *kuo eksperimentam – ka izdzeivuošu, to deries ļarga, ka saslišu kuojes – ražuošona juopuortrauc*, Danskovīte 2008: 185), *i zūbu navajadzēt* ‘mīksta, viegli sakošļājams’ (*Ontans: Labi kotletiņi. iest var, i zūbu navāk. Annei to saīt gorduoki*, Danskovīte 2013e: 14), *byut gona vasalai armejai* ‘daudziem pietikt kaut kā’ (*Lilita: Puordūs tev trīs muotītes i vīnu tievini. Jezups: Vīna tievine gona byutu i vasalai armejai*, Danskovīte 2008: 135) u. c. Iespējams, ka līdzīgi un pat identi frazeoloģismi sastopami citu autoru darbos, kas nav nosakāms pēc tā materiāla, ko sniedz vārdnīcas.

Daļai frazeoloģismu ir atrodams iespējama izcelsmes avots, kas liecina, ka autore patiesi esošu parādību pārņēmusi savā literatūrā kā frazeoloģijas veidošanas līdzekli. Piemēram, frazeoloģisms *zīdlapiņas jau kreit*, ņemot vērā konteksta nozīmi ‘kļūt vecākam’, iespējams, radies no tā, ka jauna meitene, sieviete savā ārējā skaistuma dēļ tiek pielīdzināta puķei, ziedam, kā arī tai raksturīgās īpašības tiek piedēvētas arī cilvēkam, proti ziedlapiņu nobiršana notiek tad, kad puķe pārzied vai novīst, savukārt uz cilvēku to var attiecināt, sasniedzot zināmu vecumu. Jāpiebilst, ka šāds frazeoloģisma lietojums nav nejaušs, jo Danskovītes lugās sievietes ir gan pensijas vecuma, gan arī jaunās paaudzes pārstāves, tāpēc šīs idiomaticas lietošana arī rada komismu.

Līdzīga autore idiomatica, kas attiecināma uz vecuma iestāšanos, ir skatāma arī citos autore frazeoloģismos, piemēram, *smiltis birst no pakaļas* (*Skaidrīte: Antonam jau smiltis birst no pakaļas, bet ko skatās! Un vēl šņabis*, Danskovīte 2008: 59), ņemot vērā konteksta nozīmi ‘vecums, drīz jāmirst’, kur *smiltis* rada asociāciju par kapiem. Vārda *pakaļa* lietojums parādās arī citos frazeoloģismos, piemēram, *pakalīte acastīpās* ‘apvelties’ (*Brone: [...] pakalīte to, pa celi īmūt, Domei jou pavusam acastīpuse*, Danskovīte 2008: 245).

Būtiski ir arī tas, ka šādi frazeoloģismi autore lugās parādās vairākas reizes, proti, ir autore frekventālīja, un parasti tiek attiecināti uz galvenajiem tēliem: Anni, kaimiņieni Mari. Tie tiek iekļauti vīriešu personāžu runā (autore valodā – *veceļu*), uzsverot izsmieklu, jokošanu par savu *buobu* tieksmi, centieniem būt jaunām, izveicīgām. Piemēram: *kuo mašīne ai dalītu bedzinu* ‘enerģiski’ (*Pīters: Saceju – vāk pajimt pa vīnai rumcinei nu Annes balzama butelītes – izreizes byutu kuo mašīne ai dalītu bedzinu*, Danskovīte 2008: 100), kur fiziskā spēka esamība tiek pielīdzināta tehniskiem procesiem; *cičīm aizjiugu uzlikt* ‘uzvilkt krūšturi’ (*Mare: Vādaru vaira iviļc! Čičīm aizjiugu izlīc*, Danskovīte 2008: 53), kur ģērbšanās process tiek pielīdzināts zirga iejūgšanai u. c.

Uz vecuma atspoguļošanu attiecināmi arī citi frazeoloģismi, piemēram, (*saleics*) *kuo vacuo kļūka* ‘būt vacam, stīvam, līku muguru’ (*Lūcija: Nakurksti pa vydu! Aizstāvs acarads, pazaver iz seve – saleics kuo vacuo kļūka, pakaļzdejuos kuojes vīn palykušs*, Danskovīte 2013d: 6), (*steiva*) *kuo vacuo rogona* ‘nebūt vairs

pietiekoši lunkanam darīt kādas darbības' (*Sīvasmuote*: [...] *Bārni naskur uorā, Vija aiznymta, a pate es steiva kuo vacuo rogana, navaru*, Danskovīte 2008: 156).

Uz noteiktam vecumam raksturīgām fiziskām spējām norāda arī frazeoloģisms *iztust vuordu 'ar grūtībām parunāt'* (*Anne: Vieļ jou lobs i zvīdys, bogats, meita apžanāta, bet jam tei viestule tuoda eisa. Apsaženiešūs, a jis labi, ka vīnu vuordu iztuss*, Danskovīte 2008: 20), *nūdzeit tvaiku 'pārvarēt entuziasmu kaut ko darīt'* (*Jezups: Senču laikus spieļoj? Nu, lai nūdzan drusku tvaiku*, Danskovīte 2008: 134).

Vecuma iestāšanās ietekmē arī prāta spējas, domāšanu, ko autore atspoguļo arī ar savas idiomātikas ieviešanu, piemēram, *vystas smadzenis*, 'mazas prāta spējas' (*Mare: Tān jou Anne ai mašini byus? Mare ai sovuom vystas smadzeniem var siediet koktā i rauduot*, Danskovīte 2008: 92), *cuoļa smadzani* 'mazas prāta spējas' (*Pīters: Nadūdet Marei vaira, jei jou suoka virtuvie runuot krīviskūs teikumus – tuotad jous cuoļa smadzani it klinā*, Danskovīte 2013c: 13). Komisks ir arī frazeoloģisms *kuo vuška pa teirumu* 'apjucis' (*Anne: So tu skraidī padzāruse kuo vuška pa teirumu. Dzārums nav pazuds*, Danskovīte 2013c: 19), kur aita stereotipiski tiek dēvēta par muļķīgu dzīvnieku (stūrgalvība, muļķīgums piemīt arī āzim – *stulbs, ietiepiģs kā āzis*), tādējādi arī veca cilvēka rīcība, domāšanas veids tiek attiecināts uz lauku dzīves reālijām.

Komisms parādās arī attiecību raksturojumā, kas lugu kontekstā īpaši akcentē kaimiņu savstarpējās attiecības tādos frazeoloģismos kā *kuo iz vusas dzeives* 'ar visu mantu, kas pieder' (*Veiramuote: Kuo ta jai vieļ vāk? Pazaver, kuodu mygu sataisejuse – kuo iz vusas dzeives – i fotografejas atnasuse, i driebeš pīvykltas*, Danskovīte 2008: 193), (*siedēt*) *kuo sābru slūtai* 'traucējoši' (*Pīters: Mari, es iz muojuom, kuo tu te sieži kuo sābru slūta?* Danskovīte 2008: 91), *kuo vacai sumkai pazapraseit liedza* 'doties līdzī kādam bez uzaicinājuma' (*Vija: Lobreit! To Lilita ai Juoni jou kluot? Veiramuote: Jā, i es kuo vacuo sumka pazapraseju liedza* [...], Danskovīte 2008: 91) u. c.

Nobeigums

Danskovītes lugās var izdalīt vairākus komisma paņēmienu: *situāciju komisms*, ko pamatā veido pārpratoms, *darbības un uzvedības komisms*, kas atklājas groteskas veidā; *raksturu komisms* ar izteiktu hiperbolizāciju un *valodas komisms* kā izrunas īpatnības, asociācijas, valodas tipizācija, pārpratoms. Valodas komismā liela nozīme ir arī autores izmantotajai frazeoloģijai.

Danskovīte šobrīd ir vispieprasītākā un atzītākā komēdiju autore Latgalē. Autorei piemīt ļoti laba īpašība pētīt cilvēkus no malas, tādējādi bez lielākās piepūles atklājot tos arī savos darbos, ko pati autore dēvē par sadzīves komēdijām. Viņas komēdijās ir atspoguļota lauku dzīves ikdienas realitāte par vecu cilvēku likstām, cilvēku raksturiem un savstarpējām attiecībām, tādējādi ne tikai paskatoties uz to visu caur komisma prizmu, bet arī ironiski pasmejoties par sevi no malas un atklājot Latgales ēnas puses.

Danskovītes tekstā vārds gūst papildus emocionālās, stilistiskās un jēdzieniskās nozīmes, kuras nes arī kultūras informāciju kā valodas zīmes. Lingvokulturoloģiskā analīze atklāja, kā tās sasaucas ar komisma teorijas pamatnoteikumiem, jo asprātības izpaužas valodā un tieši caur to tiek atklāta latgaliešu valodas bagātība (īpaši autorei radītā idiomātika, frazeoloģismu leksiskās modifikācijas, baltinaviešu izloksne) un spilgtākās lauku dzīves realitātes iezīmes.

Analizējot Danskovītes lugas, jāsecina, ka tajās kā viens no dominējošajiem komisma veidošanas paņēmieniem izvirzās pārpratumi, kas lugu personāžus noliek ne tikai negaidītās situācijās, bet arī liek meklēt izeju no tām. Tieši tāpēc Danskovīte par vienu no sižeta virzīšanas veidiem izvēlas intrigu radīšanu, „iemetot” savus varoņus tādās situācijās, kas ne tikai aizrauj lasītāja (skatītāja) uzmanību, bet arī reizē ļauj pašai autorei manipulēt arī viņu gaidu horizontu, kura sasniegšana/ nenasniegšana bieži vien ir arī par iemeslu komisma radīšanai.

AVOTI

- Danskovīte (2008). *Lugas*. Rēzekne: GIRG Z. s. Jākupāni.
 Danskovīte (2013a). *Lauku kūrorts pilsātnīkim*. [manuskripts]. 23 lpp.
 Danskovīte (2013b). *Ontans i rodne*. [manuskripts]. 17 lpp.
 Danskovīte (2013c). *Ontans i sābri*. [manuskripts]. 25 lpp.
 Danskovīte (2013d). *Ontans i Zīmassvātki*. [manuskripts]. 16 lpp.
 Danskovīte (2013e). *Prece ai zatanu*. [manuskripts]. 16 lpp.

LITERATŪRA

- Blaua, Līga. (2010). Latgalietis nav čangalis! *Ieva* 44. 3. novembrī. 8–10.
 Eco, Umberto (1984). *The role of the reader: Explorations in the semiotics of Texts* (Advances in Semiotics). Bloomington (Ind.): Indiana University Press.
 Laua, Alīse, Ezeriņa, Aija, Veinberga, Silvija. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots. 2000.
 Laua, Alīse (1992). *Latviešu valodas frazeoloģija*. Rīga: Zvaigzne.
 Laua, Alīse (2008). *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca* 1–2. Rīga: Avots.
 Lukaševičs, Valentīns (2007). *Aktuāli literatūras teorijas jautājumi*. Rīga: LVAVA. 28–31.
 Mīlenbahs, Kārlis, Endzelīns, Jānis (1923–1932) *Latviešu valodas vārdnīca*. <http://www.ailab.lv/MEV/servlet/Login>, sk. 01.02.2018.
 Ozols, Arturs (1959). Latviešu tautasdziesmu frazeoloģijas pamatjautājumi. *LPSR ZA Valodas un literatūras institūta raksti X*. Rīga: Zinātne. 201–235.
 Reķēna, Antoņina (1998) *Kalupes izloksnes vārdnīca* 1–2. Rīga: Latviešu valodas institūts.
 Šuplinska, Ilga (2009). Komisma elementi Ontona Rupaiņa prozā. *Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiali* 1. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola. 143–154.
https://www.lu.lv/filol/latgalistica/doc/LKM_1.pdf, sk. 01.02.2018.

Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgolys lingvoteritorialuo vuordineica. Lingvoterritorial Discionary of Latgale II*. Rēzekne: Rēzeknis Augstškola.

Баранов, Анатолий, Добровольский, Дмитрий (2008). *Аспекты теории фразеологии*. Москва: Знак.

Маслова, Валентина А.(2004). *Лингвокультурология*. Москва: Академия.

Ilga Šuplinska

Puorskots par latgalistikys konferencem (2008–2017)

N. p.k.	Konferencis nūsaukums, laiks	Nūtikšonys vīta, koordinators	Referentu skaits, valsts
1.	2008. goda 19.–21. septembrī, Ontona Skryndys gramatikys „Latvišu volūdas gramatika” symtgadei	Sanktpīterburgys universitate , Krīveja, Aleksejs Andronovs	36 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Daugovpiļs, Naurāni, Baļtinova, Vabale, Rībeni, Jelgava), Pūleja (Poznaņa), Krīveja (Sanktpīterburga), Boltkrīveja (Minska)
2.	2009. goda 15.–17. oktobrī, „Centrs i perifereja: perspektivu maiņa“, veļteita Latgolys dzejneicys, folkloristis i latgalīšu volūdys kūpiejis Marejis Andžānis symtgadei	Rēzeknis Augstškola , Latveja, Ilga Šuplinska	52 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Daugovpiļs, Leivuons, Genderti, Lītuva: Kauņa, Viļņa, Krīveja: Sanktpīterburga, Ačynskys, Igauneja: Talina, Tartu, Pūleja: Poznaņa, Franceja: Nantere, Italeja: Milana, Vuoceja: Mainca)
3.	2010. goda 21.–22. oktobrī, „Volūdu ekoloģeja Baltejis jiurys regionā: regionaluos volūdys globalizacejis laikmetā”, veļteita Fraņča Kempa kulturviesturiskuos skices „Latgalieši” symtgadei	Ernsta Morica Arnta Greifsvāldis universitatis Baltistikys nūdaļa, Vuoceja, Sanita Lazdiņa	39 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Daugovpiļs, Vuoceja: Mainca, Berlīne, Krīveja: Sanktpīterburga, Moskova, Pūleja: Poznaņa, Franceja: Parize, Italeja: Milana, Nīderlande: Ljuvarte, Beļģeja: Brisele, Sūmeja: Vasa)
4.	2011. goda 29.–30. septembrī, „Apdraudātūs volūdu i kulturu dokumentiešona — nu tradicionālūs pīroksu da digitalūs resursu”, veļteita Krakovys etnografei Stefanijai Uļanovskai (<i>Stefania Ulanowska</i>) i juos darbeibai 2011. goda 24.–26. oktobrī latgalistikys sekceja Letonikys kongresā	Adama Mickeviča Universitate Poznaņa Baltistikys nūdaļa, Pūleja, Nicole Nau	38 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Daugovpiļs, Pūleja: Poznaņa, Varšava, Krakova, Krīveja: Sanktpīterburga, Italeja: Milana, Sūmeja: Vasa)

Prezentacejis, cytys aktivitatis	Rokstu kruojums
<p>Svineigs dīvakolpuojums Sv. Katris bazneicā (bazneickungs Aļberts Budže)</p> <p>Īsapazeišona ar Skryndys dzymtys muzeja materialim (Anna Lazdāne, Valentina Skrynda, Maruta Kuryga)</p> <p>Vyborgys kopu i katuoļu bazneicys apmekliejums. Īsapazeišona ar izstuodi „Katuoļu bazneica Sanktpīterburgā” (Stanislavs Kozlovs-Strutinskis)</p> <p>Opolais golds „Latgalistikys aktualitatis”</p>	<p>Ir: tezis i roksti http://www.genling.nw.ru/baltist/altconf/2008Skrynda/Skrynda.pdf https://www.lu.lv/filol/latgalistica/doc/LKM_1.pdf</p>
<p>Monografejis „Valodas Austrumlatvijā: pētījuma dati un rezultāti” prezentaceja</p> <p>Vakariešona kūpā ar folklorys kūpu „Dziga” i Pakražanču kulturys centra folklorys ansambli</p> <p>Sovvaļņika koncerts, diska „Sūpluok” īskandynuošona</p> <p>Rezolucejis pījemšona par īspieju rost atbolstu latgališu volūdai kai regionalai volūdai</p> <p>Rēzeknis kulturviesturiskūs objektu apsavieršona</p>	<p>Roksti: https://www.lu.lv/filol/latgalistica/doc/LKM_2.pdf</p>
	<p>Roksti: https://www.lu.lv/filol/latgalistica/doc/LKM_3.pdf</p>
<p>Večerynka, folklorys kūpa „Dyrbyni”</p> <p>Nūslāguma diskuseja</p> <p>*Apvienotajā pasaules latviešu zinātnieku III kongresā un Letonikas IV kongresā „Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte” atsevišķa latgalistikas sekcija LU, 18 referenti</p>	<p>Ir: programa, tezis, roksti: http://www.staff.amu.edu.pl/~baltolog/konferences_programma_un_tezes/LATG4toprint.pdf https://www.lu.lv/filol/latgalistica/doc/LKM_4.pdf</p>

<p>5.</p>	<p>2012. gada 5.–6. oktobrī, „Mikeļa Bukša montuojums”, veļteita trymdys volūdņika i literaturzynuotņika Mikeļa Bukša symtgadei *2012. gada 9.–10. augustā, „Latvejis naatkareibys laiks – Latgolys ģspieja voi izniceiba”</p>	<p>Latvejis Universitate, Humanitarūs zynuotņū fakultāte, Reiga, Lideja Leikuma Latgalīšu kulturys bīdreiba, RA, Ilga Šuplinska</p>	<p>29 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Daugovpiļs, Bolvi, Pūleja: Poznaņa, Lītuva: Viļņa, Krīveja: Sanktpīterburga, Norvegeja: Bergena) 55 (Latveja, Krīveja)</p>
<p>6.</p>	<p>2013. gada 19. – 25. augusā, „Latgalīšu šķolu suokumam Sibirī – 90”</p>	<p>Ačynskys, Lelais Ulujs, Byčki, Anašs (Krasnojarskys apgbols, Krīveja) Lideja Leikuma, Aleksejs Andronovs, Anatolejs Ugainovs i cyti</p>	<p>22 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Tukums, Krīveja: Sanktpīterburga, Ačynska, Lelais Ulujs, Krasnojarska, Divnogorska, Novosibirska, Kemerova, ASV: Merilenda)</p>
<p>7.</p>	<p>2014. gada 21.– 23. novembrī, Latvejis–Leitovys– Boltkrīvejis puorrūbežu programys projekta LLB-2-269 „Virtualuo paguotne – muzeju nuokūtne” nūslāguma i 7. storptautyskuo latgalistikys konference, „Krystpunkti pīrūbežis kulturā, volūdā, viesturē”</p>	<p>Rēzeknis Augstškola, Latveja, Ilga Šuplinska</p>	<p>47 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Daugovpiļs, Lītuva: Kauņa, Kedaini, Boltkrīveja: Minska, Grodņa, Krīveja: Sanktpīterburga, Pleskava, Pūleja: Varšava, Poznaņa, Gruzeja: Tbilisi, Igauneja: Tartu, ASV: Merilenda, <i>Lake Stevens.</i></p>
<p>8.</p>	<p>2015. gada 28.–31. oktobrī, XII starptautiskais baltistu kongress, sekceja Latgalistika (8. latgalistikys konference)</p>	<p>Viļnis Universitate, Lītuva, Lideja Leikuma, Aleksejs Andronovs *Sanīta Lazdiņa, Ilga Šuplinska</p>	<p>9 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Daugovpiļs, Krīveja: Sanktpīterburga) 15 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Līpuoja, Lītuva: Viļņa, Italeja: Milana, Sūmeja: Vasa, Krīveja: Jeļeca, Igauneja: Tartu)</p>

<p>LU bibliotekys Humanitarūs zynuotņu skaiteitovā nalela M. Bukša filologiskūs dorbu izstuode</p> <p>Latvejis Nacionalajā bibliotekā ceļojūšuos izstudis „Latgolys dvēselis tulkam Mikeļam Bukšam 100” atkluošona, pīsadaleja M. Bukša meita ar saimi, Viļakys nūvoda Škilbanu pogosta folklorys kūpa „Rekavys dzintars”</p> <p>Diskuseja „Latgališu volūda i kultura myusu dīnu sabīdreibā: kaidu es tū radzu”</p> <p>Pīminis breids literaturzynuotņika Vitolda Valeiņa atdusys vītā II Meža kopūs, gūdynojūt LU profesoru 90. godskuortā.</p> <p>3. pasaūļa latgališu saīts ar plašu kulturys programu 5.–10. augusts</p>	<p>Programa: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/kultura/zinas/Latgalistikas_konference_programLV_01.pdf</p> <p>Programa: http://old.ru.lv/sys/research/konf/files/3plk_programma.pdf</p> <p>Saīta tezis ir drukotā formatā.</p>
<p>Kulturys i izgleitojušuo programa domiņej: koncerti, izstudis, ekskursejis, tikšanos ar vītejim īdzeivuojujīm i t. t.</p> <p>*Letonikas V kongresā atsevišķa latgalistikas sekcija RA, „Identitātes meklējumi novadmācības satura un metodikas kontekstā” (2013. gada 30. oktobrī), 25 referenti, novadmācības programmu prezentēšana.</p>	<p>Programa i tezis: http://www.latgalec-ru.narod.ru/programmy/Latgalistica2013.pdf</p>
<p>Projekta izstudis atkluošona: foto i muoksls dorbi</p> <p>Projekta presis konference</p> <p>Latvejis, Lītuvys, Boltkrīvejis, Krīvejis literatim – radūšuo darbneica „Taisom performanči!”</p> <p>Diskuseja „Kai saglobuot i nūstyprnuot amatnīceibys nūzari?”</p> <p>Amatņiku tierdzeņš</p> <p>Literari muzykalais Andrejdīnys pasuočiņš „Volūdu krystpunktūs”</p>	<p>Via Latgalica Nr. 6: http://journals.rta.lv/index.php/LATG/issue/view/48/showToc</p>
<p>* „Globalizācija un reģionālisms – valodu un kultūru mijiedarbību glokālais raksturs”:</p> <p>http://www.baltistikongresas.fff.vu.lt/index.php/lv/sekcijas/globalizacija-regionalisms-sekcija</p> <p><i>Kruojums pamatā veiduots nu ituos sekcejis rokstim, kluot guojuši atsevišķi latgalistikys sekcejis roksti.</i></p>	<p>Tezis, programa: http://www.baltistikongresas.fff.vu.lt/index.php/lv/sekcijas/latgalistika-lv-sekcija</p> <p>Via Latgalica, Nr. 7: http://journals.rta.lv/index.php/LATG/issue/view/34/showToc</p>

9.	2016. gada 30. novembrī – 1. decembrī, veļteita Fraņča Kempa 140 godu atcerei	Rēzeknis Tehnoloģeju akademeja (leidz 2016. g. Rēzeknis Augstškola), Latveja, Ilga Šuplinska	50 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Bolvi, Daugovpiļs, Madūna, Pūleja: Poznaņa, Krakova, Varšava, Krīveja: Sanktpīterburga, Pleskava, Lītuva: Viļņa, Igauneja: Narva, Tartu, Sūmeja: Vasa, Italeja: Milana, Franceja: Parize)
10.	2017. gada 30. novembrī – 1. decembrī, „Myusu dīnu latgalīšu volūda”, veļteita myusu dīnu latgalīšu raksteibys pyrmuos normativuos apsprīdis 110 godu jubilejai i pošreizejūs raksteibys nūsacejumu desmit godim *2017. goda 5.–6. majā, Latgolys symtgadis kongress	Rēzeknis Tehnoloģeju akademeja , Latveja, Ilga Šuplinska Latgalīšu kulturys bīdreiba, RTA, I.Šuplinska	21 (Latveja: Rēzekne, Reiga, Pūleja: Poznaņa, Krīveja: Sanktpīterburga, Igauneja: Narva) 98 (Latveja, Pūleja, Krīveja, ASV)
KŪPĀ			343 +211= 554

* Atzeimātys ari cytys latgalistikys akademiskuos konferenčis.

LITERATURA

Lazdiņa, Sanita, Leikuma, Lidija, Nau, Nicole (2013). Latgalistikas konferenču turpinājums (2010–2013). *Baltu filoloģija* XXII (2). 126–142.

Leikuma, Lidija (2009). Latgalistikas konferences – Sanktpēterburgā (2008) un Rēzeknē (2009). *Baltu filoloģija* XVIII (1/2). 133–138.

Pošeiko Solvita (2016). Latgaliešu rakstu valodas attīstība. Grām.: *Valodas situācija Latvijā 2010–2015*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra. 173–195.

Šuplinska, Ilga, Leikuma, Lidija (2017). Būtiskākie rezultāti un izaicinājumi latgalistikā (2008–2017). *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. (akceptēts publicēšanai)

Šuplinska, Ilga, Leikuma, Lidija (2012). Latgales latviešu valoda un kultūra. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. kongress un Letonikas 4. kongress. „Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte”*. Rīga 2011. gada 24.–27. oktobris. Plenārsēžu materiāli. Rīga: LZA. 205–212.

<p>Literari muzikaluo Andrejdina: Sandrys Ūdris, Juoņa Ryučāna kūpdorba „Aizlauztais spails“ prezentaceja Muokslinīku radūšuos apvīneibys „Rūnas“ (vad. Jānis Mežinskis) koncerts Izgleitojūšys datorspēlis „Īsapazeisim“ prezentaceja (I. Šuplinska, V. Malahovskis, SIA „MS-IDI“</p>	<p>Via Latgalica, Nr.8: http://journals.rta.lv/index.php/LATG/issue/view/63/showToc (Elektronisks i drukuots izdavums)</p>
<p>Diskuseja „Medeji Latgolā, jūs sasnīdzameiba i saturs“ Kārļa Skalbis puorsokys „Kaķīša dzirnavas” puorlykuma latgaliski „Kaķeiša patmalis” prezentaceja (Maruta Latkovska, Ieva Jurjāne, izdevnīceiba „Latvijas Mediji”) Bārnu vokaluo studeja „Skonai” (vad. Guntra Kuzmina-Jukna) i bārnu vokaluo grupa „Žvūrgzdyni” (vad. Guntis Rasims) Literari muzikaluo Andrejdina ar alternativuos muzykys grupu „Jezups i Muosys” Raibuo dzejis gruomotys „Pistacejis” prezentaceja Diskuseja „Latgalīšu literaturys <i>šudiņdina</i>, reitdina voi vakardina?” Diskuseja „Myusu dīnu latgalīšu volūda: padareitais i doromais” Diskuseja „Medeji Latgolā, jūs sasnīdzameiba i saturs” *4. pasaulja latgalīšu saīts ar plašu kulturys programu 1.–7. majs</p>	<p>Programa: http://www.rta.lv/notikums/302 Via Latgalica, Nr. 10: http://journals.ru.lv/index.php/LATG/ Programa: http://www.rta.lv/notikums/212 Tezis: http://journals.ru.lv/index.php/LATG/issue/view/72/showToc Via Latgalica, Nr. 9: http://journals.ru.lv/index.php/LATG/issue/view/74/showToc</p>

1. storptautyskuo latgalistikys konference

ONTONA SKRYNDYS LATGALĪŠU GRAMATIKA 100

Sanktpīterburga,
2008. goda 19.–20. septembris

19. septembris, pīktdīne

10⁰⁰–11⁰⁰ pīsadaleituoju registraceja, reitiškys

11⁰⁰–12⁴⁵ siedi voda Aleksejs Andronovs

11⁰⁰ konferencis atkluošona

i muzykals apsveikums — *Juons Gipters, Aina Pabārza (Vabale)*

11¹⁵ *Romualds Gadzāns (Vabole)*. Antons Skrinda — ievērojams pirmās latgaliešu atmodas darbinieks

11⁴⁵ *Anna Lazdāne (Vabole)*. Vaboles pagasta Skrindu dzimtas muzejs: svarīgākās aktivitātes

12¹⁵ *Līga Bernāne (Rēzekne)*. 1907. gada ortogrāfijas apspriede un tās lēmumu atspoguļojums O. Skrindas gramatikā

12⁴⁵ čajs, kopejs

13⁰⁰–14³⁰ siedi voda Anna Stafecka

13⁰⁰ *Lideja Leikuma (Reiga)*. Latgalīšu raksteibys normiešona Padūmu Krīvejā

13³⁰ *Laima Pūga (Rīga)*. Vera Daškeviča — ievērojama latgaliešu valodas metodiķe Padomju Krievijā

13⁵⁰ *Kristīne Zute (Rīga)*. Veras Daškevičas grāmatas sākumskolai

14¹⁰ *Marita Papiņa (Rīga)*. Veras Daškevičas grāmatas nepilnai vidusskolai

14³⁰ dīniškys

15¹⁵–17¹⁵ siedi voda Valentins Lukaševičs

15¹⁵ *Viesturs Vecgrāvis (Rīga)*. Latgales fenomens K. Skalbes, A. Austriņa, J. Jaunsudrabiņa skatījumā

15⁴⁵ *Жан Бадин (Даугавпилс)*. Латгалия в творчестве М. Муфина

16¹⁵ *Ieva Kalniņa (Rīga)*. Jaunas poētiskās valodas meklējumi latgaliešu literatūras krājumā „Uz pūrsvola”

16⁴⁵ *Ilga Šuplinska (Rēzekne)*. Komisma elementi Ontona Rupaiņa prozā

17¹⁵ čajs, kopejs

17⁴⁵–19⁴⁵ siedi voda Imants Slišāns

17⁴⁵ *Sanita Lazdiņa (Rēzekne)*. Latgaliešu valodas loma Latvijas izglītībā: Latgales etnolingvistiskās situācijas izpētes dati

18¹⁵ *Sanita Lazdiņa, Heiko F. Marten, Ilga Šuplinska (Rēzekne)*. The Latgalian Language in Education

18⁴⁵ *Anita Vecgrāve (Jelgava)*. Latgalieša mentalitāte psihologa skatījumā

19¹⁵ *Inese Ločmele (Rēzekne)*. Latviša tāls i mentalitatis sovpatēibys latgalīšu folklorā

20³⁰ Svineigs dīvakolpuojums Sv. Katris bazneicā — *bazneickungs Aļberts Budže*

20. septembris, sastdīne

9⁰⁰ reitiškys9³⁰–11³⁰ **siedi voda Sanita Lazdeņa**9³⁰ *Juris Cibulis (Rīga)*. Latgaliešu ābece — latgaliešu valodas gramatikas un pareizrakstības atspoguļotājas10⁰⁰ *Iloņa Dzene (Rīga)*. Franča Trasuna „Latvišu wolūdas gramatikas del latgališim“ raksturojums10³⁰ *Anna Stafecka (Rīga)*. M. Bukša un J. Placinska „Latgaļu volūdas gramatika un pareizraksteibas vōrdneica“ latgaliešu rakstu valodas normēšanas kontekstā11⁰⁰ *Anna Vulāne (Rīga)*. Vārddarināšanas jautājumi latgaliešu valodas gramatikās11³⁰ **čajs, kopejs**11⁴⁵–13⁴⁵ **siedi voda Ilga Šuplinska**11⁴⁵ *Rolands Naglis (Riebiņi)*. F. Trasuna fabulas: teksta interpretācija un iestudējuma recepcija12¹⁵ *Valentins Lukaševičs (Daugovpīlis)*. Martys Skujis poezējis salasejums „Naziņā“: formys i satura sovpatēibys12⁴⁵ *Einārs Dervinieks (Rēzekne)*. Oskara Seiksta dzejas poētika13¹⁵ *Antra Kļavinska (Rēzekne)*. Etnonīmi latgaliešu folklorā13⁴⁵ **dīniškys**14³⁰–16³⁰ **siedi voda Anna Vulāne**14³⁰ *Irita Saukāne (Daugovpīlis)*. Bārns runoj latgaliski: vāruojumi par volūdys sovpatēibom15⁰⁰ *Nikole Naua (Poznaņa)*. S. Uļanovskas pasaku nozīme vispārīgajā valodniecībā un baltistikā15³⁰ *Ilze Spērga (Reiga)*. Latgališu rokstu volūda i teksti rūkrokstā (piec Spiergu sātyš arhiva materialu)16⁰⁰ *Анна Дмитриевна Даугавет (Санкт-Петербург)*. Верхнелатышский сдвиг гласных16³⁰ **čajs, kopejs**16⁴⁵–18⁴⁵ **siedi voda Lideja Leikuma**16⁴⁵ *Алексей Викторович Андронов (Санкт-Петербург)*. Латгальский литературный язык в свете лексикостатистики17¹⁵ *Никита Викторович Супрунчук (Минск)*. В тени большого брата... (Асистемность ассимилятивного смягчения в белорусском и латгальском)17⁴⁵ *Илья Сергеевич Николаев (Санкт-Петербург)*. Трудно быть маленьким: судьба прибалтийско-финских народностей балтийского побережья18¹⁵ *Veronika Dundure, Anita Žogota (Nautrēni), Imants Slišāns (Baltinava)*. Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācijas darbība: paveiktais un turpmākie uzdevumi18⁴⁵ **vakarenis**19¹⁵ **Īsapazeišona ar Skryndu dzymtys muzeja izstuodis materialim — Maruta Kuryga, Anna Lazdāne, Valentina Skrynda (Vabale)**19⁴⁰ **Opolais golds „Latgalistikys aktualitatis“**

21. septembris, svātdīne

11⁰⁰ **Vyborgys kopu i katuoļu bazneicys apmekļejums. Īsapazeišona ar izstuodi „Katuoļu bazneica Sanktpīterburgā: juos nūzeime viesturē i kulturā“ — Stanislavs Kozlovs-Strutinskis (Sanktpīterburga)**

Rēzeknis Augstškola (Latveja)
A. Mickeviča Universitate Poznaņā (Pūleja)
Latvejis Universitate (Latveja)
Sanktpīterburgys Vaļsts universitate (Krīveja)

2. storptautyskuo latgalistikys konference

„CENTRS I PERIFEREJA: PERSPEKTIVU MAINA“

*Konference veļteita Marijys Andžānis
symtgadei
Rēzekne,*

2009. goda 15.–17. oktobrī

15. oktobris, catūrtđine

(Rēzeknis piļsāts dūme, Atbreivuošonys aleja 93, 2. stuovā)

12.00–13.00 pīsadaleituoju registraceja, čajs, kopejs

13.00–15.30 siedi voda Sanita Lazdiņa, Ilga Šuplinska

13.00 konferenceis atkluošona

13.30 *Skaidrīte Lasmāne (Rīga)*. Romantisma pragmatiskā dimensija kultūrā

14.00 *Aleksejs Andronovs (Sanktpīterburga)*. Lingvistiskuos i kulturviesturiskuos informacejis daudzums kai kriterejs volūdys i dialekta atšķieršonā

14.30 *Heiko F. Marten (Tallin)*. The Latgalian Language in the Linguistic Landscape of Latgale

15.00 *Ilga Šuplinska (Rēzekne)*. Latvyskuma koncepts Marejis Andžānis poetikā

15.30 čajs, kopejs

16.00–18.00 Monografējis „Valodas Austrumlatvijā: pētījuma dati un rezultāti” prezentaceja, voda Sanita Lazdiņa, Ilga Šuplinska

16.00 *Iannàccaro Gabriele (Milano), Dell’Aquila Vittorio (Vasa)*. Survey Latgale: a Comparative European Introduction

16.30 *Sanita Lazdiņa, Ilga Šuplinska (Rēzekne)*. Monografējis struktura

17.00 presis puorstuovu i konferenceis daleibnīku vaicuojumi gruomotys individualūs pietejumu autorim, izleiteibys, kuļturys i volūdys politikys īrūsnyuojumu apsprīšona

19.30 Vakariešona Franča Trasuna muzejā „Kolnasāta”. Pīsadola folklorys kūpa „Kolnasāta”, Pakražanču kulturys centra folklorys ansamblis

16. oktobris, pīktdīne

(Rēzeknis Augstškola, Atbreivuošonys aleja 90)

*Līteraturys, folklorys, kulturis viesturis sekceja
(201. audītoreja)*

9.00–10.40 siedi voda Skaidrīte Kalvāne

9.00 *Anna Briška (Rēzekne)*. Latgaliskuo identiatate multikulturalā vidē

- 9.25 *Inese Brīvere (Rēzekne)*. Latgaliskās kultūras kopaina lingvistiskās identitātes apziņā
 9.50 *Vita Briška (Reiga)*. Latgolys latvīšu tradicionāluo dzeivisveida nūtureiba emigracejā
 Krīvejis Federacejā: Krasnojarskys nūvoda Ačynska apļeicīnis pīmārs
 10.15 *Anatolejs Ūgainovs (Ačynskys)*. Malinovka — latgalīšu sola Sibīrī

10.40–11.10 čajs, kopejs

11.10–12.50 siedi voda Valentins Lukaševičs

- 11.10 *Sandra Ūdre (Rēzekne)*. Konceptu "dzāruojs" atspūguļojūšī frazeologismi latgalīšu dramaturgejā
 11.35 *Viesturs Vecgrāvis (Rīga)*. Latgales fenomens Ādolfā Ersā darbos
 12.00 *Olga Senkāne (Rēzekne)*. Dialoga uzbūve Artura Rubeņa agrīnajās drāmās
 12.25 *Einārs Dervinieks (Rēzekne)*. Autora i skaiteituoja mejīdarbeibas vaicuojumi myusdīnu latgalīšu dzejis antologeajā "Susātivs"

12.50–14.00 dīniškys

14.00–15.40 siedi voda Inese Runce

- 14.00 *Skaidrīte Kalvāne (Rīga)*. Ieskats Latgales katoļu baznīcu grāmatu krājumos (18.–20. gs.)
 14.25 *Anita Vecgrāve (Rīga)*. Daži katoļticības psiholoģiskie aspekti
 14.50 *Inese Šņepste (Rīga)*. Raiņa sarakste ar Latgales kultūras darbiniekiem
 15.15 *Ilze Spērga (Reiga)*. Raksteišu latgaliski. Latvejis blogosfera i latgalīšu dīnroksti

15.40–16.10 čajs, kopejs

16.10–17.15 siedi voda Angelika Juško-Štekele

- 16.10 *Ilona Bukša-Biezā, Dace Markus (Rīga)*. Melošanas māksla Alsviķos un Šķīlbēnos
 16.35 *Iveta Dukaļska (Rēzekne)*. Večerinka kā nozīmīgākais atpūtas pasākums laukos 20. gadsimta 30.–40. gados Latgalē
 17.00 *Aušra Zabelienē (Вильнюс)*. Литовские острова в Литве? Фольклорные ансамбли в Шальчининкайском районе

17.25–17.50 čajs, kopejs

17.50–18.30 siedi voda Austris Grasis

- 17.50 *Ivars Magazeinis (Daugovpiļš)*. Sylājuoņu-Feimaņu izlūksne: kūpeigais i atšķiersteigais ar latgalīšu literarū rokstu volūdu (piec O. Kokaļa 1927. g. savuoctūs folklorys materialu tekstū).
 18.15 *Alfonsas Motuzas (Kaunas), Pakražančio kultūros centro folklorinis ansamblis (vad. Danutė Anankaitė)*. The Latvian and Lithuanian Catholic National Funeral Identity Tradition: whose is heritage

16. oktobris, piktīne
(Rēzeknis Augstškola, Atbreivuošonys aleja 90)
Volūdņiceibys sekceja
(114. auditorēja)

9.00–10.40 siedi voda Aleksejs Andronovs

9.00 *Līga Bernāne (Rēzekne)*. Marejis Andžānis dzejis kruojuma „Reits” ortografiskais rysynuojums

9.25 *Lideja Leikuma (Reiga)*. Skaņa i burts: atbiļsteibu meklejumi „pīterpilišu” gruomotuos

9.50 *Līga Andronova (Rēzekne)*. Par patskaņu *ī, ū* diftongiziešonūs zīmeļlatgalīšu runā: Sibīri i Latgolā

10.15 *Aņss Ataols Bierzeņš (Reiga)*. „f” i „h” literu problema latgalīšu volūdā

10.40–11.10 čajs, kopejs

11.10–12.50 siedi voda Lideja Leikuma

11.10 *Anna Stafeca (Rīga)*. Kārsavas izloksne kā pierobežas fenomens

11.35 *Marita Papiņa (Rīga)*. Dr. J. Leļa devums latgalistikā — disertācija "The Place of Latgalian Among the Baltic Dialects"

11.50 *Ilonā Dzene (Rēzekne)*. Ieskats Franča Trasuna valodnieciskajos uzskatos

12.15 *Inguna Teilāne (Daugavpils)*. Par kādu idiolektu Nīcgales izloksne

12.50–14.00 dīniškys

14.00–15.40 siedi voda Dace Markus

14.00 *Nicole Nau (Poznan)*. Verbal hendiadys in Latgalian: "jis jem i ..."

14.25 *Austris Grasis (Ģenderti)*. Vai Latgale ir Eiropā? Pārdomas par vietvārdu pareizrakstības lingvistisko pamatojumu

14.50 *Solvita Pošeiko (Līvāni)*. Valodu funkcionēšana Jēkabpils un Preiļu rajona privātajā un publiskajā telpā

15.15 *Sandra Laizāne (Rēzekne)*. Automašīnu nosaukumu funkcionalitāte latgaliešu valodā

15.40–16.10 čajs, kopejs

16.10–17.15 siedi voda Anna Stafeca

16.10 *Anna Stavicka (Rīga)*. Knowledge Localization Strategy in the Globalizing World

16.35 *Irita Saukāne (Daugavpils)*. Bērns runā latgaliski: valodas īpatnības 2–3 gadu vecumā

17.00 *Irina Degtjarjova, Sandra Keisele (Rīga)*. Kustību vingrinājumi verbālās valodas attīstībai

20.00 Vakarenis Muoksls nomā (18. novembra 11ā 26). Pīsadola Sovvaļņiks ar latgalīšu dzejņiku dzīsmem diskā „Sūpluok”

17. oktobris, sestdīne
(Rēzeknis Augstškola, Atbreivuošonys aleja 90)
Literaturys, folklorys, kulturis viesturis sekceja
(201. auditoreja)

9.00–10.40 siedi voda Alfonsas Motuzas

9.00 *Valdis Krastiņš (Rīga)*. Inovatīvā vide humanitāro mācību priekšmetu apguvē

9.25 *Veronika Korkla (Rēzekne)*. Profesionālā statusa diference: pilsēta un lauki

9.50 *Vladislavs Malahovskis (Rēzekne)*. Lauku iedzīvotāji Latgalē (20. gs. 20. gadi)

10.15 *Valentins Lukaševičs (Daugovpiļš)*. Manteifeli, bet na tī

Volūdņiceibys sekceja
(114. auditoreja)

9.00–10.40 siedi voda Sanita Lazdiņa

9.00 *Hervé Guillourel (Nanterre)*. The Celtic Fringe: Sociolinguistic and Political Aspects of a Centre-Periphery Dynamics

9.25 *Sulev Iva, Triin Iva (Tartu)*. Standardization of the Võro Language

9.50 *Gabriele Iannaccaro (Milano), Vittorio Dell'Aquila (Vasa)* Theory and Practice of Geographical Representation of Sociolinguistical Data: the Survey Latgale

10.15 *Dace Markus(Rīga)*. Latviešu valoda fonoloģiskajā struktūrā

10.40–11.10 čajs, kopejs

11.10–12.50 nūslāguma siedi voda Heiko F. Marten (201. auditoreja)

11.10 *Angelika Juško-Štekele (Rēzekne)*. Savas un svešas telpas mītiskās paradigmas maiņa latgaliešu pasakās par laimes meklējumiem

11.35 *Sarmīte Trūpa (Mainca)*. Vai latgalieši tiek diskriminēti? "Naida runas" internetā

11.50 *Sanita Lazdiņa(Rēzekne)*. Etnolingvistiskuo vitalitate kai volūdys nūtureibys ruodeituojs: kai ir ar latgalīšim?

12.15 *Inese Runce (Rīga)*. Reģionālās identitātes veidošanās nozīme un pieredze Eiropā un Latvijā (Latgalē)

12.50 konferenceis nūslāgums

14.00–15.00 dīniškys

15.00 Rēzeknis kulturviesturiskūs objektu apsavieršona

The Ecology of Languages in the Baltic Sea Region: Regional Languages in Times of Globalization

— both, 3rd International Conference on Latgalistics and 3rd Workshop „Sociolinguistics in Baltic Studies“—

Conference at Ernst Moritz Arndt University of Greifswald, October 21–22, 2010
Organizer: Chair in Baltic Studies, Department of Modern Languages and Literatures

This conference will focus on a broader range of topics concerning the use and environments of regional languages in the the Baltic Sea region and of varieties which are normally seen as dialects with a strong regional identity. The conference is organized by scholars who have done research on Latgalian topics. Therefore, the conference is rooted in the history of Latgalistics. For organizing the conference the chair in Baltic Studies cooperates with the Universities of Poznan, Saint Petersburg, Rezekne and Riga. The scope of topics of the conference is:

- How do regional languages interact with their socio-political, economic and cultural environments?
- How can regional languages develop in an eco-system alongside other languages (national and international) in times of globalization?
- What consequences do these developments have for giving voice and agency to the speakers of small languages?
- Which are current issues in status and corpus planning of Latgalian and other languages and in language maintenance efforts?
- How have regional cultures developed in a historical perspective of language contact?

Programme 1st Day

Thursday, 21st October

09:00 Opening by Stephan Kessler (Chair)

09:15 Aleksey Andronov, Incorporating Latgalian into the Latvian language dictionary

10:00 O. Roqueplo de Laâge, The Latgalian pen is mightier than the sword: the „Back of Latvia“ jeopardizing the „Front of Latvia“
10:45 Break (coffee and tea will be served at café „Caspar“, Fischstraße 11)

LINGUISTICS

1st part, Chair: Aleksey Andronov

11:30 J. Viļums, Latgališu volūda Latvejis valsts volūdys politikā piec 2000. goda

12:00 D. Melerska, Is it possible for a small dialect to become a minority language in times of globalization? – Ōvdalian's struggle for survival

12:30 T. Agranat, The Votic Language in the Modern World
13:00 Happy hour (until 14:00)

Break

2nd part, Chair: Ilga Šuplinska

15:30 L. Leikuma, Mozūs volūdu raksteiba sova ceļa mekliejumūs: ka-tuoļu kalendari dēļ Vitebskys gubernis latvīšu (19. g. s. beigys – 20. g. s. suokys)

16:00 J. Cybušs, Franča Kempa ābeču loma latgaliešu rakstības, lasīt-mācīšanas un rakstīt-mācīšanas attīstībā

16:30 A. A. Bierzeņš, Numerāļu montuošona latgališu volūdā

17:00 N. Nau, Kā rakstīt latgaliešu valodas gramatiku „ne dēļ lat-gališim“?

LITERATURE, FOLKLORE, HISTORY OF CULTURE

1st part, Chair: Inese Runce

11:30 A. Miņins, Latgale un latgalieši: mīts un vēsturiskā realitāte

12:00 S. Ūdre, Vasals! latgališu volūdys etiketā

12:30 S. Meškova, „Valerjana dzelve in redzini“: volūdys apleiku ceļš

13:00 J.-L. Fauconnier, Poems in Walloon language written in Greifswald

Break

2nd part, Chair: Karine Laganovska

15:30 K. Laganovska, Die Juden und das Jüdische im Kulturmilieu der Region Lettgallen

16:00 O. Senkāne, Inschriftenarrative auf den lettgalischen, russischen und jüdischen Gedenktafeln in Resekne: Diskurs der Gedächtniskulturen

16:30 I. Gusāns, Latgaliešu mūzikas nozīme latgaliskās pašapziņas celšanā

17:00 G. Ozoliņš, Arvida Aizsila Latgales folkloras vākums

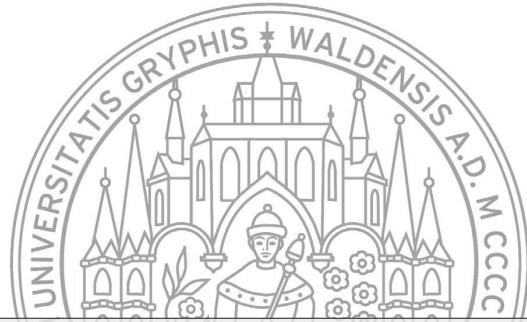
Informations about the second day of conference are on the backside!

Location:

Conference Office:

Alfried Krupp Wissenschaftskolleg Greifswald
Martin-Luther-Straße 14, 1st floor, Greifswald, Germany

Dr. Sanita Lazdina (responsible)
Institut für Fremdsprachliche Philologien, Baltistik,
Domstraße 9/10, room 36, Greifswald, Germany
e-mail: baltist@uni-greifswald.de
homepage: www.baltistik.uni-greifswald.de

The Ecology of Languages in the Baltic Sea Region: Regional Languages in Times of Globalization

– both, 3rd International Conference on Latgalistics and 3rd Workshop „Sociolinguistics in Baltic Studies“ –

Conference at Ernst Moritz Arndt University of Greifswald, October 21–22, 2010
Organizer: Chair in Baltic Studies, Department of Modern Languages and Literatures

Programme 2nd Day

Friday, 22nd October

Chair: Nicole Nau

09:00 Michael Hornsby/Tomasz Wicherkiewicz, To be or not to be (a minority)? The case of Kashubian in Poland

09:45 Gabriele Iannàcaro/Vittorio Dell'Aquila, From quantitative data to qualitative analysis: main ideologies and motivations underlining interethnic cohabitation and conflict in Latgalia

10:30 Break (coffee and tea will be served at café „Caspar“, Fischstraße 11)

LINGUISTICS

1st part, Chair: Sarmīte Trūpa

- 11:00 S. Pošeiko, Latgališu valodas perspektīvas Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā
- 11:30 A. Juško-Štekele, Valodas un runas semantiskās modifikācijas latgališu pasākās
- 12:00 A. Kļavinska, XX gadsimta latgališu anekdotes: valodu kontaktu izpausmes
- 12:30 R. Eckert, Zur Eigenart der Phrasembestände von Regionalsprachen (Lettgallisch und Niederdeutsch)
- 13:00 I. Bakhmutova, Das Plautdietsche der russlanddeutschen Aussiedler in Deutschland: Die symbolische Rolle der Sprache im Kontext des Sprechergemeinschaftswandels

Break

2nd part, Chair: Olga Senkāne

- 15:30 S. Trūpa, Die Rollen von „Gut“ und „Böse“ am Beispiel lettgallisch-bezogener Internetartikel
- 16:00 I. Šuplinska, Latvyskuma koncepts Latgolys lingvoteritorialajā vuordneicā
- 16:30 I. Slišāns, Baļūnovys pogosta (nūvoda) oikonimi kartēs i dokumentūs: 1910.–2010

LITERATURE, FOLKLORE, HISTORY OF CULTURE

1st part, Chair: Lidija Leikuma

- 11:00 D. Mjartāns, Latgališu masu mediju loma mūsdienu Latvijas sabiedrībā
- 11:30 S. Murinska, Latgališu valoda reģionālo mediju telpā
- 12:00 I. Runce, Runāt baznīcas valodā
- 12:30 M. Grudule/O. Lāms, Lasītājs mūsdienu Latgalē: sociofiloloģiska skice
- 13:00 I. Kalniņa, Latgales tēls R. Ziedoņa ceļojumu aprakstu grāmatā „Austrumu robeža“

Break

2nd part, Chair: Sandra Meškova

- 15:30 I. Paklone, Literārs darbs latgaliski autorības diskursā
- 16:00 V. Malahovskis, „Salas“, „ciema“, „sādžas“, „deravnes“ koncepts Latgalē
- 16:30 I. Belasova, Par koncepta stundņiņks leksiski semantisko telpu

17:00 Conference Closing

4. storptautyskuo latgalistikys konferençe // 4th International Conference on Latgalistics

Program

Thursday, September 29th (DS „Jowita”, ul. Zwierzyniecka 7, sala konferencyjna)

9.00 – 9.30 Conference opening

9.30 – 11.30

Rataj, Andrzej: Tajemniczy życiorys Stefanii Ulanowskiej

Rączka, Teresa: Z polsko-inflanckiej skarbnicy romantycznej kolekcjonerki. O idei XIX – wiecznego zbieractwa na przykładzie twórczości Stefanii Ulanowskiej

Kalvāne, Skaidrīte: Celinas Plateres „Piosnki ludowe łotewskie” (1860) – pirmais latgaliešu folkloras dokumentējums

Leikuma, Lideja: Stefanejis Uļanovskys trilogējis „Łotysze Infant Polskich” (1891, 1892, 1895) personu vuordi latgalīšu antroponimikys kontekstā

Coffee break

12.00 – 13.30 Parallel sessions

Lukaševičs, Valentins: Ūtrei puse Franča Trasuna dzeivē i dorbūs

Malahovskis, Vladislavs: Audriņu traģēdijas dokumentēšana: Īpatnības un atbalsis

Senkāne, Olga: Žīdu kultūratmiņa Latgalē

Magazeinis, Ivars: Feimaņu izlūksne – 85 godi piec O.Kokaļa vuokuma

Laizāne, Sandra: Etnonīmu ekspresija skolēnu iesaukāš

Viļums, Jurs: Par vajadzeigajim preciziejumim LR Vajsts volūdys lykumā

Lunch break (Lunch for conference participants at DS Jowita)

15.00 – 17.00 Parallel sessions

Stryczyńska-Hodyl, Ewa: Warianty bajki magicznej typu ATU 425M pochodzące z terytorium Latgalia

Ūdre, Sandra: Ļauna vieliejumu formulys i jūs transformacejis

Belasova, Inga: Gavēnis un gavēņa ēdieni Latgalē

Ločmele, Inese: Vēja *patmalis* kultūrvīdē un kolektīvajā atmiņā Latgalē 21.gs. sākumā

Miseviča-Trilliča, Renāte: Slāvu aizguvumi anonīmajā poļu-latviešu vārdnīcas manuskriptā (Jana Karigera „Lexicon Lottavicum”).

Ostrówka, Małgorzata: Osobliwości składniowe we współczesnej polszczyźnie mówionej w Łatgalii na Łotwie

Marcinkiewicz, Józef: Faksymile Knuta O. Falka XVI-XVIII-wiecznych dokumentów skarbowych w badaniach językowych Suwalszczyzny

18.00 – Večerenka (Nasz Klub, ul. Woźna 10)

Latgalian songs from Stefania Ulanowska’s collection presented by a folk group from Rēzekne

Friday, September 30th (DS „Jowita”, ul. Zwierzyniecka 7, sala konferencyjna)

9.00 – 10.30

Sperga, Ilze & Pokratniece, Kristīne: Myusu dīnu latgalīšu tekstu korpusa izveide

Wicherkiewicz, Tomasz: Baza dokumentacji zagrożonych języków a język Wilamowic

Grablunas, Piotr & Niewulis-Grablunas, Jowita: Stań badań nad litewskimi gwarami w Polsce

10.30 – 11.30 Poster session

Cekula, Zane: Līksnas pagasta mežu nosaukumi

Kovaļevska, Oļģija: Latgales mazo sādžu nosaukumi kā kultūrvēstures sastāvdaļa un to saglabāšanas iespējas mājvārdu masveida piešķiršanas apstākļos

Łuczak, Anna: Leksyka współczesnych tekstów łatgalskich w porównywaniu z językiem łotewskim literackim

Andronov, Aleksejs: Latgaliešu literārās valodas verbu konjugācijas un formveidošanas klases

Nau, Nicole: Latgaliešu un latviešu valodas deklinācijas: kāda atšķirība?

11.30 – 13.00 Parallel sessions

Iannàccaro, Gabriele & Dell'Aquila, Vittorio: Live or survive. On the methodology of research on (socio)linguistic vitality

Gregori i Gomis, Alfons: The tradition and status of Aranese Occitan at stake: ethno-poetics and sociolinguistics in the Catalan region of Vall d'Aran

Fedorova, Olga: The Latgalians in Siberia: unfolding the destinies of two Latgalian families

Prusinowska, Justyna: Poganie nad Dźwiną. O mitologii na kartach „Rubona” i w *Pamiętnikach księdza Jordana* Kazimierza Bujnickiego

Kļavinska, Antra: Leksēmas *burlaks* semantika laikraksta „Drywa” (1908 - 1917) diskursā

Durejko, Agnieszka: Rola i znaczenie polskiej prasy wydawanej na Łotwie w dwudziestoleciu międzywojennym

Lunch break

14.30 – 16.30

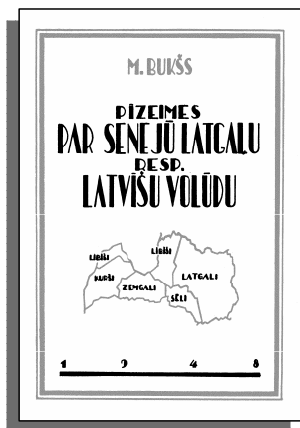
Lazdiņa, Sanita: Latgaliešu valoda kā instruments Latgales reģiona attīstībā

Pošeiko, Solvita: Valodas loma sociālās identitātes veidošanā latgaliskajās interneta mājas lapās

Šuplinska, Ilga: Latgalīšu literatura skolā: asūšais i vālamais

Gusāns, Ingars: Latgaliešu mūzikas kompaktdiski un to valodas raksturojums

16.30 Discussion and closure

5. starptautiskā latgalistikas konference

MIĶEĻA BUKŠA MANTOJUMS

Rīgā,
2012. gada 5.–6. oktobrī

5. oktobris, piektdiena

- 8³⁰–9⁰⁰ **dalībnieku reģistrācija** (LU Humanitāro zinātņu fakultāte, Visvalža ielā 4a, 222. aud.)
- 9⁰⁰–9²⁰ **Konferences atklāšana. Miķeļa Bukša darbu izstādes atklāšana**
(LU Bibliotēkas Humanitāro zinātņu bibliotēkas lasītavā)
- 9²⁰–11²⁰ **sēdi vada Lidija Leikuma un Juris Urtāns** (205. aud.)
- 9²⁰ *Arnis Radiņš (Rīga)*. Arheoloģiskās liecības par latgaļiem
- 9⁵⁰ *Jānis Ciglis (Rīga)*. Agrā un vidējā dzelzs laikmeta kultūras Austrumlatvijā un to loma latgaļu etnoģenēzē
- 10²⁰ *Edmunds Trumpa (Daugavpils—Rīga)*. 2010.–2012. g. pētījums par dialektu un izlokšņu robežu izmaiņām Rietumlatgalē: vērojumi, secinājumi, idejas
- 10⁵⁰ *Otilija Kovaļevska (Rīga)*. Asūnes un Pustīņas kā Baltkrievijas pierobežas pagastu vietvārdi gadsimtu griezumā
- 11²⁰–11⁴⁰ **tēja, kafija** (221. aud.)
- 11⁴⁰–14¹⁰ **sēdi vada Sanita Lazdiņa un Henrihs Soms** (205. aud.)
- 11⁴⁰ *Juris Urtāns (Rīga)*. Vārtu motīvs Latgales pilskalnu folklorā
- 12¹⁰ *Angelika Juško-Štekele (Rēzekne)*. *Ap duraceņu*: muļķīša tēls Latgales kultūrā
- 12⁴⁰ *Sanita Lazdeņa (Rēzekne)*. *Skoluoit pa vysu dzerauni...* Latgalīts — pluoņa?
- 13¹⁰ *Ingūna Teilāne (Daugavpils)*. Ekspresīvā leksika „Kalupes izlokšnes vārdnīcā“
- 13⁴⁰ *Armands Kūceņš (Viļņa—Reiga)*. Leksikys izalasejuma psiholoģiskī motivatori kai volūdys atīsmis nūsaceituoji
- 14¹⁰–15⁰⁰ **pusdienas**
- 15⁰⁰ **Izstādes „Latgales dvēseles tulkam Miķelim Bukšam 100“ atklāšana**
Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (K. Barona ielā 14, Izstāžu zālē 2. stāvā)
- Piedalās LNB direktors *Andris Vilks*, M. Bukša meita *Irene Bukšs-Ronge (Stokholma)* u. c.
- Dzied Viļakas novada Šķilbēnu pagasta folkloras kopa „*Rekavas dzintars*“
- Ruta Cibule (Bolvi)*. Nu Janinas Bukšas atmiņu skreines
- Brigīta Cīrule (Rīga)*. Miķelis Bukšs un klasiskās vērtības
- 17⁰⁰–19⁰⁰ **sēdi vada Valentīns Lukaševičs un Anna Stafecka** (LU galvenā ēkā, Raiņa bulvārī 19, 1. aud.)
- 17⁰⁰ *Henrihs Soms (Daugavpils)*. M. Bukšs un „Latgaļu enciklopēdijas“ projekts
- 17³⁰ *Skaidreite Kalvāne (Reiga)*. Latgalīšu vacuokī teksti M. Bukša pietejumūs
- 18⁰⁰ *Ilona Salceviča (Ikškile)*. Latgalīšu literaturys viesture piec Mīkeļa Bukša
- 18³⁰ *Ilga Šuplinska (Rēzekne)*. Latgalīšu literaturys vaicuojumi vuiceibu priķsmatā „Literatūra“
- 19⁰⁰ **Saviesīgas vakariņas**

6. oktobris, sestdiena

Valodniecības sekcija

(205. aud.)

9⁰⁰–11³⁰

sēdi vada

Wilma Šaudiņa un Anna Vulāne

9⁰⁰ *Iļja Seržants (Bergena—Viļņa)*. Areālā ietekme uz latgaliešu fonoloģisko sistēmu: „akanje“ gadījums

9³⁰ *Aleksejs Andronovs (Sanktpēterburga)*. Latgaliešu literārās valodas mīksto balsīgo līdzskaņu fonoloģiskā patstāvīguma problēma

10⁰⁰ *Nikole Naua (Poznaņa)*. Ģenitīvs kā objekta locījums latgaliešu valodā

10³⁰ *Wilma Šaudiņa (Daugavpils)*. Dažas latgalisko un sēlisko izlokšņu leksiskās paralēles

11⁰⁰ *Māra Mortuzāne-Muravska (Rīga)*. Sibīrijas „austrumlatgalieši“ un viņu runa

11³⁰ *Irita Saukāne (Daugavpils)*. Gramatisko kategoriju apguves dinamika bērna valodā

12⁰⁰

tēja, kafija (221. aud.)

12³⁰–14⁰⁰ sēdi vada **Aleksejs Andronovs un Nikole Naua** (205. aud.)

12³⁰ *Anna Vulāne (Rīga)*. Latgaliešu rakstu valodas vārddarināšanas sistēmas apskats M. Bukša un J. Placinska darbā „Latgaļu valodas gramatika un pareizrakstības vārdneica“

13⁰⁰ *Anna Štafecka (Reiga)*. Latgalīšu ortografejis vaicuojumi tryndā

13³⁰ *Lideja Leikuma (Reiga)*. Nazcik aktuālu latgalīšu normatīvuos gramatikys vaicuojumu

14⁰⁰–15⁰⁰ Diskusija „Latgaliešu valoda un kultūra mūsu dienu sabiedrībā: kādu es to redzu“.**Vada Ilga Šuplinska un Juris Viļums** (205. aud.)

Jurs Viļums (Dagda—Reiga). Par Latgolys latvīšu volūdu

15⁰⁰

Konferences noslēgums

16³⁰

Pieminam literatūrzinātnieku LU profesoru Vitoldu Valeini (27.08.1922.–20.12.2001.)

Piemiņas brīdis Rīgas Meža kapos (pulcēšanās pie I Meža kapu vārtiem)

Literatūrzinātnes un kultūrvēstures sekcija

(201. aud.)

9⁰⁰–11³⁰

sēdi vada

Angelika Juško-Štekele un Ieva Kalniņa

9⁰⁰ *Ieva Kalniņa (Rīga)*. Dzejas un dzejnieka tēls A. Spoģa tekstos

9³⁰ *Valentins Lukaševičs (Daugavpils)*. Aizmierstais Aleksandrs Ārmanis

10⁰⁰ *Ivars Magazeiņš (Daugavpils)*. Vītejuos identitatis atveids Rēzeknis nūvoda Feimaņu pogosta dzeivuojuoju runā

10³⁰ *Sandra Ūdre (Rēzekne)*. Vaicuojuma formulys latgalīšu dramaturgejā

11⁰⁰ *Zane Cekula (Rīga—Rēzekne)*. Augu nosaukumi Latgales ziemeļu un dienvidu daļas vietvārdos

11³⁰ *Vineta Vilcāne (Rīga)*. Priekšstatu par Latgales kulīnāro mantojumu atspoguļojums Latvijas publiskajā vidē 21. gs. sākumā

Krasnojarskys nūvoda regionaluo sabīdriskuo organizaceja „Latgališu kulturys centrs“ (Krīveja)
Latvejis Universitate (Latveja)
Sanktpīterburgys Vaļsts universitate (Krīveja)

6. storptautyskuo latgalistikys konference

LATGALĪŠU ŠKOLU SUOKUMAM SIBIRĪ — 90

<p>Ačynskys, Lelais Uluis, Byčki, Anašs (Krasnojarskys nūvods)</p>	<p>Lai dzeivoj strōdniku un zemdaru vīneiba! Vysu zemiu proletarijī un apmīgtos tautas, sasavinojī!</p> <p>VUICIS!</p> <p>Vyssavīneibas Orkortejas skaitēl-roksteit namokuleibas likvideišonas komisijas vīnreizeiga organs.</p> <p>Novosibirsk. 1 majs 1928 g.</p> <p>ОДНОДНЕВНАЯ на латгальск. языке ГАЗЕТА УЧИТЬСЯ! Орган Безсоюз. президентской ко- миссии по ликви- дации негра- мотности при Наркомпросе Р. С. Ф. С. Р.</p>	<p>2013. goda 19.–25. augusts</p>
--	--	---------------------------------------

Programa

Pyrmūdīne, 19.08. — Ačynskys

12:00–12:30 Konferenceis atkluošona (Ačynska nūvodpietnīceibys muzejs; Lenina ūļneica 20). Vactiļžys folklorys kūpys „Saime“ apsveikums konferenceis daleibnīkim. Sveikšona nu organizaceju puorstuovu. Organizatoriski vaicuojumi

12:30–14:30 — Plenarsēde

12:30–13:00 *Aleksejs Andronovs (Krīveja, Sanktpīterburga), Lideja Leikuma (Latveja, Reiga)*. Latgališu škola Krīvejā

13:00–13:30 *Oļga Fjodorova (Krīveja, Kemerova)*. Borokovkys Romys katuoļu bazneicys metrykys i jūs nūzeime latgališu puorčeļuotuoju iz Sibiri viesturis pieteišonā

13:30–14:00 *Ilga Šuplinska (Latveja, Rēzekne)*. Koncepts *Latgolys škola* Latgolys kulturtelpā

14:10 — Pušdīnis (kafejneica „Kovčeg“ (‘Škiersts’); Lenina ūļneica 19)

15:00–17:30 — Plenarsēde

15:00–15:30 *Tamara Stīpnika (Krīveja, Divnogorska)*. Latvišu, latgališu školu, kulturyš, izgleiteibys viesture Krasnojarskys nūvoda Ujaryš rajonā

15:30–16:00 *Irina Porosjatnikova (Krīveja, Krasnojarska)*. 20. g. s. 20.–30. godu nacionaluo škola kai etnosocials i kulturyš fenomens (iz Jenisejis gubernis Kanskys apriņķa Ujaryš pogosta Borisovkys latvišu školys pīmāra)

16:00–16:30 *Valentina Umembajeva (Krīveja, Krasnojarska)*. Pīdareigūs atminis par latgališu školu viesturi saisteibā ar pyrmskara laika nūtykumim

16:30–17:00 *Nina Nosyreva (Krīveja, Novosibirska)*. Timofejevskys napylnuo vydsškola da 1937. goda (piec Novosibirskys apgobola vaļsts arhiva materialu)

17:00–17:30 *Galina Rybaka (Krīveja, Ačynskys)*. Zataļskys ģierkņa latgališi

18:00–22:00 — Svineigs vokors Ačynska katuoļu draudzis nomā (Sverdlova ūļneica 1).

Tikšonus ar V. Čehoviču, A. Šumilovu

Ūtardīne, 20.08. — Ačynskys / Lelais Ulujs

08:00 — J. Jurikovys kopa apmekļejums

09:00–10:00 — Pīminis dīvakolpuojums–aizlyugums Ačynska katuoļu bazneicā (Sverdlova ūļneica 1)

10:30–11:40 — Ekskurseja pa Ačynska nūvodpietnīceibys muzeju, ekspozicejis „Golosa vojny“ (‘Vaidu bolsi’) ģpazeišona, ģsapazeišona ar Ačynska arhiva materialu izstuodi par puorčeļuotuojim nu Latvejis (Ačynska nūvodpietnīceibys muzejs, Lenina ūļneica 20)

12:00–13:20 — Ačynska Pedagogiskuos koledžys muzeja apmekļejums (Lenina ūļneica 10)

13:40 — Pušdīnis (katuoļu kļāstors, Stroitelej 31)

14:30 — Izbraukšona iz Lelū Uluju (nu kļāstora)

15:00 — Atbraukšona. Ģsakuortuošona

15:30 — Konferenceis atkluošona Lelajā Ulujā. Tikšonus ar Leluo Uluja administraceju, kulturyš darbinīkim

16:00–18:00 — Plenarsēde (referati, ziņuojumi)

16:00–16:30 *Anna Dvorecka (Krīveja, Krasnojarska)*. Krasnojarskys nūvoda latgališi katuoli XX g. s. (piec arhivu dokumentu i ļaužu atmiņū)

16:30–17:00 *Klaudeja Muhina (Krīveja, Krasnojarska)*. Krasnojarskys nūvoda Leluo Uluja (Ačynska) rajona latgališu suokuma škola Graznovā

17:00–17:30 *Leonards Latkovskis, Jr. (ASV, Merilenda)*. Leonarda Latkovska, Sr. i latgališu iņteligenčis aktivitate latgališu kultūrys veicynuošonā trymdys godūs (1944–1991)

17:30–18:00 *Aleksandryna Dubinina (Krīveja, Krasnojarska)*. Atminis par munom dzymtajom solom Kreslavku i Borloku

18:00–19:00 Diskuseja „Latvīši i latgališi — kas ir kas?“

19:00 — Svineigys vakarenis

20:00 — Koncerts

Trešdīne, 21.08. — Lelais Ulujs / Byčki

09:00 — Reitiškys. Konferenčis daleibņiku nu uorzemu registriešona migracejis dīnastā. Īsapazeišona ar Amatņiceibys nomu i vītejūs meistarū taisēitū. Pastaiga pa Uluju

12:00–14:00 — Plenarsēde (referati, ziņuojumi)

12:00–12:20 *Aleksejs Andronovs (Krīveja, Sanktpīterburga)*. Latgališu literaruos volūdys fonetikys vaicuojumi: sistemiskais, tipologiskais, kontrastivais i pedagogiskais aspekts

12:20–12:40 *Lideja Leikuma (Latveja, Reiga)*. Latgališu volūda Latvejis Universitatē

12:40–13:00 *Muora Mortuzāne-Muravska (Latveja, Reiga)*. Latgališu volūdys nūdarbeibys jaunīšim Zīmys skolā Sibīri 2007.–2009. g. i volūdys kursūs Latvejā 2009.–2013. g.

13:00–13:20 *Eta Nikolajeva (Latveja, Reiga)*. Pa kam var pazeit zīmeļlatgalīšus: Zīmeļlatgolys izlūkšņu sovpatēibys Ačynska apkaimis dzeivuotuoju runā

13:20–13:40 *Sandra Ūdre (Latveja, Rēzekne)*. Divu „Taisneibu“ — Sibira (1926–1937) i Latgolys (1940–1941) — volūdys sovpatēibys

14:00 — Pušdīnis

15:00 — Izbraukšona iz Byčkim

16:00–19:00 — Plenarsēde (referati, ziņuojumi)

16:00–16:40 *Valentina Zinovjeva (Krīveja, Ačynska rajons, Malinovka)*. Lauku školuojujis — latgalītis Puku Emilis biografeja. *Viktors Sprukuļs (Krīveja, Ačynska)*. Puku Emilis kolegys

16:40–17:10 *Andris Strēlis (Latveja, Tukums)*. Latvejis nūtykumu atspēgeliejums avīzēs „Sibīrijas Cīņa“ i „Taisneiba“: kūpeigais i atšķireigais

17:10–17:40 *Ineta Atpile-Jugane (Latveja, Rēzekne)*. Muzeja izgleiteiba Latgolys Kulturviesturis muzejā

17:50 — Koncerts

Byčku ansamblis „Rodniki“ (‘Olūti’)

Byčku jaunuotnis ansamblis „Rodnički“ (‘Olūteni’)

Krasnuos Zarjis (Graznovys) sīvīšu vokalais ansamblis

Vactiļžys folklorys grupa „Saime“

Krasnojarskys latvīšu bīdreibys „Dzintars“ kors

18:30 — Svineigys vakarenis. Latgališu atmiņu vokors „Muns školuojujs“

Stuosti par skolom i školuojujim

Video prezentacija „Bogatoje — istorija derevni, ili Odin vek derevni sibirskih latgaļcev“ (‘Boguotuo — dzeraunis viesture ci Sibira latgalīšu dzeraunis vīns godu symts’) (*Jezups Plans, Ačynskys*)

Catūrtđine, 22.08. — Byčki / Boguotuo / Anašs

07:00 — Braucīns iz Boguotū

07:30 — Tikšonus ar Sibira latgalīšu školuojuju Puku Emili (dz. 1919. g.).
Īsapazeišona ar Boguotū. Atsagrīzšona Byčkūs

10:00 — Reitiškys. Izbraukšona iz Ačynsku

12:00 — Puorbraukšona nu Ačynska iz Novosjolovu (puorčaļtīve iz Anašu puori Jenisejai 17:30)

19:00 — Tikšonus ar Anaša administraceju, kulturys darbinīkim i dzeivuotuojim, koncerts, svineigys vakarenis, bals (Anaša centralais cīma Kulturys noms; Oktobra ūļneica 1)

Dokumentala kina „Juoņa dīna pi Sibira latgalīšu“ (*Daiņs Juraga*)

Pīktdīne, 23.08. — Anašs

10:00–12:00 — Ziņuojumi, apsprīšona

(Bārnu atpyutys nūmetne „Sosnjačok“ (‘Prīduluojs’) Anaša sylā)

Anatolejs Ugainovs (Krīveja, Leluo Uhuja rajons, Baženovka). Par Leopoldu Ladusānu *Lideja Leikuma (Latveja, Reiga)*. Pa Vladislava Luoča izdevnīceibys muokslinīka grafīka Jezupa Deļvera saimis pādīm: Geņgereiši — Sibirs

13:00 — Pušdīnis, atpyuta

19:00 — Koncerts Anaša kulturys nomā (Oktobra ūļneica, 1)

Anaša cīma folklorys ansamblis „Gorlica“ (‘Iubele’)

Vactīļžys folklorys grupa „Saime“

Krasnojarskys latvīšu bīdreibys „Dzintars“ kors

20:00 — Svineigys vakarenis

Kina „Vīna vosora deļ vysu“ (*Edgars Blinovs*)

Sastdīne, 24.08. — Anašs / Krasnojarska

08:00 — Reitiškys. Izbraukšona iz Novosjolovu, ceļšonus puori Jenisejai

15:00 — Divnogorska. Īsapazeišona ar hidroceļtnīku piļsieteju

16:00 — V. Astafjeva muzeja apsavieršona Ovsjankā

19:00 — Īsarasšona Krasnojarskā. Apsamesšona Sibira Federaluos universitatīs kūpmītne (Borisova ūļneica 1, kūpmītne № 7)

Tikšonus ar latvīšu bīdreibys „Dzintars“ ļaudīm. Ziņuojumi, apsprīšona

Tatjana Loča (Krīveja, Krasnojarska). Munys atminis par seņčīm, Okuņovys školuojuju i juos kolegom

Gola sliedzīni par konferencei

Ekskurseja pa Krasnojarsku

Svātdīne, 25.08. — Krasnojarska

Dūšonus iz sātu. Ekskurseja iz „Stolbim“ (‘Stulpim’) paliciejim

Šis projekts finansē Eiropas Savienība
This project is funded by the
European Union

EUROPEAN NEIGHBOURHOOD
AND PARTNERSHIP INSTRUMENT
2007-2013 CROSS BORDER
COOPERATION PROGRAMME
LATVIA-LITHUANIA-BELARUS

**The Virtual Past is a Keystone for
the Future of Museums, LLB-2-269**

Rēzeknis Augstškola (Latveja)

Latgolys Kulturviesturis muzejs (Latveja)

Kedaiņu Regionalais muzejs (Leitova)

Grodnis Vaļsts Viesturis i arheologejis muzejs (Boltkrīveja)

Latvejis Universitate (Latveja)

A. Miceviča Universitate Poznaņā (Pūleja)

Sanktpīterburgys Vaļsts universitate (Krīveja)

Latvejis–Leitovys–Boltkrīvejis puorrūbežu programys projekta LLB-2-269

„Virtualuo paguotne — muzeju nuokūtne” nūslāguma i

7. storptautyskuo latgalistikys konferençe

KRYSTPUNKTI PĪRŪBEŽYS KULTURĀ, VOLŪDĀ, VIESTURĒ

Rēzeknē,

2014. goda 21.–23. novembrī

21. novembris

(Rēzeknis Augstškola, Atbreivuošonys aleja 115, aktu zalē)

10:00–10:20 atkluošona

10:20–11:35 plenarsēde (vad. *Dr. philol.* Aleksejs Andronovs)

10:20–10:45 Sergejs Gončarenko (Boltkrīvejis Vaļsts Universitate, Nacionalais Viesturis muzejs) „Leitovys lelķnazistis i Inflantejis atfīceibys 16. gs. ūtramā pusē–17. g. s. pyrmajā trešdaļā“

10:45–11:10 Lidija Leikuma (Latvejis Universitate) „Par vīnu drukys aizlīguma laika tulkuojumu: K. Antoneviča „Czytania świąteczne dla ludu naszego. ....““

11:10–11:35 Skaidrite Kalvāne (Reigys Augstuokais religejis zynuotnis instituts) „Par dažom drukys aizlīguma laika burtneicom“

11:35–12:05 kopeja pauze (223. aud.)

12:05 –17:05 paralels dorbs sekcejuos

Vad. *Dr. philol.* **L. Leikuma (124. aud.)**

Vad. *Dr. philol.* **S. Meškova (121. aud.)**

12:05–12:30 Aleksejs Andronovs „Stefanejis Uļanovskys rūkroksti Krakovys Zynuotnis arhivā“	12:05–12:30 Natalja Veršinina „A. Jahontovs Latvejā“
12:30–12:55 Alvīds Butkus „Cyskuodu lituviši — fata morgana“	12:30–12:55 Aida Razumovska, Anastasija Cepina, Nikita Jefimovs (Pleskovys Vaļsts universitate) „«Всему начало здесь...»: Jurija Tiņanova radūsuos personeibys suokys Režicā i Pleskovā“
12:55–13:20 Roberts Zaviša „Tauteiba, volūda i religeja: myusu dīnu Latgolys kopu uzroksti kai pīrūbežys kulturys zynuotniskūs pietejumu olūti“	12:55–13:20 Valentīns Lukaševičs „Aleksandra Ārmaņa dzeive i dorbi“
13:20–13:45 Jekaterine Navrozašvili „Dažys etnokulturys realeju tulkuošonys problemys“	13:20–13:45 Žans Badins „Pūļa tāls Latvejis krīvu literatūrā 1920.–1930. godūs“
13:45–14:10 Deivids Vitloks „Norveģu volūdys konflikts“	13:45–14:10 Kristīne Macanova „Inspiracejis i ideņtītatis atkluojumi V. Dziervinika dzejā“

14:10–15:00 dīniškys (kafejneica, pagrobstuovs)

Vad. *Dr. philol.* **A. Juško-Štekele (124. aud.)**

Vad. *Dr. hist.* **V. Malahovskis (121. aud.)**

15:00–15:25 Līga Čevere „Šausmu stuostu ītekme iz personys ideņtītatis veiduošonūs“	15:00–15:25 Katrina Gibsone „Latgolys viesturis raksteišona: puordūmojūt pīeju pīrūbežys regionu pieteišonā“
15:25–15:50 Inese Vičaka „Teritorialuos i nacionaluos ideņtītatis i ekokritikys perspektiva Kormaka Makartija „Dīva bārnā““	15:25–15:50 Vladislavs Malahovskis „Puorrūbežu aspekti Fraņča Trasuna politiskajuos runuos“

15:50–16:15 Sandra Meškova „Daugovpiļš atveidojuma semaņtika Anitys Liepys dokumentālajā prozā i dailprozā“	15:50–16:15 Tatjana Bagdanoviča „Pīrubežys kulturu mejīdarbeibys veidošoņa 17.–19. g. s: jezuitu ordena davums storkulturu kontaktu veidošoņā i atteisteibā Latgolā“
16:15–16:40 Natālija Zvīdriņa „Sīvišķuo raksteiba: I. Gailis un I. Tāraudys pīmāri“	16:15–16:40 Aņss Ataols Bierzeņš „Kūpeigais latgalīšu i boltkrīvu volūduos i kulturā“
16:40–17:05 Sandra Murinska-Gaile „Kū par Latgolys regionu mums stuosta sabīdrysķūs attīceibu specialisti?“	16:40–17:05 Leonards Latkovskis „Polockys īspaidis Latgolys kulturā i katuoļu ticeibā“

17:05–17:40 kopeja pauze (223. aud.)

17:00–18:00 presis konference (124. aud.)

18:00 izstuođis atkluošoņa (Muoksls terase, 2. stuovs)

20:00 sasapazeišonys vokors (aktu zals)

22. novembris

(Rēzēknis Augstškola, Atbreivuošoņys aleja 115, 124. aud.)

9:00–11:00 plenarsēde (vad. *Dr. philol. Ilga Šuplinska*)

9:00–9:25 Ingars Gusāns, Krišjānis Daugulis „Projekta „Virtualuo paguotne — muzeju nuokūtne“ rezultati“

9:25–9:55 Ineta Atpile-Jugane „Latgolys keramikys kolekceja virtualajā muzejā“

9:55–10:20 Rimants Žirgulis „Nūvoda multikulturaluo viesture Kedaiņu Regionaluo muzeja darbeibā“

10:20–10:45 Svetlana Rapecka „Virtualūs spieļu izmontuošoņa vuiceibu procesā“

10:45–11:15 kopeja pauze (223. aud.)

11:15 –15:00 paralels dorbs sekējuos

Vad. *Dr. philol. I. Gusāns (124.aud.)*

Vad. *Dr. philol. A. Butkus (121.aud.)*

11:15–11:40 Vaids Banis „Kedaiņu Regionaluo muzeja eksponatu leidzeiba ar objektim Latvejā i Boltkrīvejā“	11:15–11:40 Imants Slišāns „Baļtinovys nūvoda cīmu vuordi kartēs, dokumentūs i myusdīnu kulturtelpā“
11:40–12:05 Evija Vasilevska „Latgolys keramikys atteisteibys tendēncis 21. godu syntā“	11:40–12:05 Antra Kļavinska „Leksiskuo inņterferēnce latgalīšu tautysdzīšmu tekstūs“
12:05–12:30 Jeļena Rapinčuka „Virtualuo galereja kai boltkrīvu rakstņiku dzeivis i dailradis izzynuošoņys pamats“	12:05–12:30 Sandra Ūdre „Ar tierdzņiceibu saisteituo latgalīšu, lītaunīku i boltkrīvu leksika“
12:30–12:55 Vivita Danileviča „NON PROGREDI EST REGREDI, digitaluo latiņu-latvīšu vuordineica“	12:30–12:55 Veronika Komara „Boltkrīvu pīrubežys mikrotoponimika“

12:55–13:20 Vineta Vaivade, Liene Valdmane „LVA atvārtī izgleiteibys resursi. Pedagogiskī prīšknūsavejumi jūs izmontuošonai“	12:55–13:20 Solvīta Pošeiko „Kreativitāte kai publiskūs ziņuojumū izveidis pājiemīņs Baltejis valstu piļsātvidē“
---	---

11:15–13:20 LITERATIM — radūšuo darbneica „Taisom performānci!“ (215. aud.)

13:20–14:10 dīniškys (kafejneica, pagrobstuovs)

Vad. *Dr. philol.* **V. Lukaševičs** (124. aud.)

Vad. *Dr. philol.* **Ž. Badins** (121. aud.)

14:10–14:35 Andrejs Kazjukevičs „Inflantejis tāls kruojumā „Polskie wiersze znad Dźwiny““	14:10–14:35 Darja Ostrogolovaja „Tautys lele Latgolā i Pīdvinā: kūpeiguos tradicejis suokys“
14:35–15:00 Angelika Juško-Štekele „Svātceļuojumā koncepts Latgolys kulturā“	14:35–15:00 Kristina Vaisvalavičiene „Tradicionāluos kulturys rūbežu puormeja lītuvīšu i latvīšu bērnu žurnālūs (da 1944. g.)“

14:10–15:30 diskuseja „Kai saglobuot i nūstyprynuot amatnīceibys nūzari?“ (aktu zals)

(Rēzeknis Augstškola, Atbreivuošonys aleja 115, 124. aud.)

15:30–16:20 nūslāguma plenarsēde (vad. *Dr. philol.* **Lidija Leikuma**)

15:30–15:55 Svetlana Morozeviča (Grodnis Vaļsts universitate) „Volūdys lauki i jūs mejīdarbe“

15:55–16:20 Ilga Šuplinska (Rēzeknis Augstškola) „Andrejdīnys koncepts pīrūbeža kulturteļpā“

16:20–16:50 kopeja pauze (223. aud.)

16:00–18:00 Amatnīku tierdzeņš (1. stuova gaitēņs)

18:00 literari muzykalais Andrejdīnys pasuocīņs „Volūdu krystpunktūs“ (aktu zals)

**XII starptautiskais baltistu kongress
Latgalistikas sekcija (8. latgalistikys konference)
Viļņas Universitātē,
2015. goda 28.–31. oktobrī**

Aleksejs Andronovs

Patskaņu /e/, /ie/ un /æ/, /ā/ distribūcija latgaliešu literārajā valodā

Skaidrīte Kalvāne

18.–19.gs. „svātuos dzīsmis”: avotu meklējumi

Otīlija Kovaļevska

Kartogrāfiskās metodes piedāvājums Dienvidaustrumlatgales sādžu nosaukumu un uzvārdu izcelsmes pētījumos

Lidija Leikuma

Par „trešo izlokšni” latgaliešu rakstībā: J. Klīdzēja „Zalta kristeņa” konteksts

Valentīns Lukaševičs

Jeziūtu darbība Feimaņu draudzē

Māra Mortuzāne-Muravska

Latgalisko tekstu rediģēšana mūsdienu latgaliešu literatūras izdevumos un interneta vidē

Edmundas Trumpa

Ieskats Rietumlatgales izlokšņu runātāju lingvistiskajā apziņā

Sandra Ūdre

Ar grīžšonūs saistīto frazeologeja i leksika

Iļona Vilcāne

Vokālisma īpatnību lokalizācijas saistība ar kultūrvēsturiskajām robežām Rudzātu izlokšnē

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija (Latvija)

Latvijas Universitāte (Latvija)

A. Mickeviča universitāte Poznaņā (Polija)

Sanktpēterburgas Valsts universitāte (Krievija)

Latgaliešu Kultūras biedrība (Latvija)

Kultūras ministrija (Latvija)

9. STARPTAUTISKĀ LATGALISTIKAS KONFERENCE

Rēzeknē,

2016. gada 30. novembrī-1. decembrī

Konference veltīta
Franča Kempa 140 gadu atcerei

30. novembris

(Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Atbrīvošanas aleja 115, 124. aud.)

10:00–10:20 atklāšana

10:20–11:35 plenārsēde (vad. Aleksejs Andronovs)

10:20–10:45 **Nikole Naua** (A. Mickeviča universitāte Poznaņā) „Latgaliešu valodas identitāte“

10:45–11:10 **Lidija Leikuma** (Latvijas Universitāte) „Fraņča Kempa dorbi: latgalīšu raksteibys normiešonys aspekts“

11:10–11:35 **Solvita Pošeko** (Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija) „Pieci laika soļi latgalistikā“

11:35–12:05 kafijas pauze (121. aud.) / Tikšanās ar medijiem (124. aud.)

12:05–14:10 paralēls darbs sekcijās

Vad. **L. Leikuma (124. aud.)**

Vad. **V. Malahovskis (215. aud.)**

12:05–12:30 Aleksejs Andronovs „Mūsdienu latgaliešu valoda kā pirmslāvu valodas pētnieka laboratorija“	12:05–12:30 Valda Čakša „Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Mutvārdu vēstures arhīvs: interviju aspekti par vēstures studijām Rēzeknē“
12:30–12:55 Silards Tots «Еще раз к вопросу опосредованных венгеризмов латышского языка – латгальск. <i>kuntuži</i> »/ „Vēlreiz par ungārismiem, kas ienākuši latviešu valodā ar citu valodu starpniecību: latgaliešu <i>kuntuži</i> “	12:30–12:55 Inese Brīvere „Lūznavas muiža un tās ļaudis (1895–1897)“
12:55–13:20 Jurģis Pakeris „Latgaliešu perifrastiski kauzatiivi“	12:55–13:20 Lāsma Gaitniece, Alīda Zigmunde „Blūmīšu dzimtas devums Latvijai“
13:20–13:45 Sandra Ūdre „Fraņča Kempa viestuļu volūdys sovpatēibys“	13:20–13:45 Laimdota Ivanova „Eduarda Krustāna pēdas Barkavā“
13:45–14:10 Ariadna Sapožinska „Dzimtās valodas problemātika avīzē „Taisneība“ (Novosibirska, 1926–1937)“	13:45–14:10 Māriete Opincāne „Poļu ģēnijs no Anglijas krastiem – divu identitāšu atspoguļojums Džozefa Konrada daiļradē“

14:10–15:00 pusdienas (kafējnīca, pagrabstāvs)

15:00–17:30 darbs sekcijā

Vad. **N. Naua (124. aud.)**

15:00–15:25 **Vitorio Delakvila, Gabriele Jannakaro** „The assessment of sociolinguistic justice in Latgalia: parameters and models of analysis“/ „Valodu situācijas taisnīguma novērtējums Latgalē: parametri un analīzes modeļi“

15:25–15:50 **Dace Markus, Ilona Bukša, Santa Daume** „Latgales dvīņi: asociācijas un valoda“

15:50–16:15 **Dorota Kristina Rembiševska, Kazimežs Sikora** «Славянские влияния в фамилиях современных жителей города Виляни (восточная Латвия)»/ „Slāvu valodu ietekme mūsdienu Viļānu iedzīvotāju uzvārdos (Austrumlatvija)“

16:15–16:40 **Otilija Kovaļevska** „Asūnes pagasta vietas un vārdi 1772. gada dvēseļu revīzijā“

16:40–17:05 **Zane Cekula** „Latgales pierobežas vietvārdi Vietvārdu datubāzē un kartēs: Atašienes un Līksnas pagasts“

17:05–17:30 **Antra Kļavinska** „Etnogrāfisku grupu nosaukumi „Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā““

17:30 izbraukšana uz Lūznavas muižu

18:00 vakariņas

19:00 literāri muzikāls Andrejdienas pasākums (Lūznavas muižā):

Sandras Ūdres un Juoņa Ryučāna romāna par Franci Kempu „Aizlauztais spaits“ prezentācija

Literāri muzikāls Andrejdienas kabare

Mākslinieku radošās apvienības „Rūnas“ (vad. Jānis Mežinskis) koncerts

1. decembris

(Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Atbrīvošanas aleja 115, 124. aud.)

9:00–13:20 paralēls darbs sekcijās

Vad. A. Juško-Štekele (124. aud.)

Vad. S. Lazdiņa (215. aud.)

9:00–9:25 Ligija Purinaša „Inspirācijas faktori Čenču Jezupa romanā „Pīters Vylāns““	9:00–9:25 Antje Johaniņa-Radžiene „The Latgalian danger“. Latgale in the German media in the Baltic (states) during the interwar period“/ „Latgaliešu draudi“. Latgale Baltijas valstu vācu plašsaziņas līdzekļos starpkaru periodā“
9:25–9:55 Ilga Šuplinska „Literatūrviesturis fakti i pamattendencis gruomotu izdūšonys politikā 20. g.s. 90. godūs: Latgolys Kultūrys centra izdevnīceibys darbeiba“	9:25–9:55 Vladislavs Malahovskis „Ieskats latgaliešu separātisma jautājumā (1920–1934): latviešu nacionālkonservatīvās preses nostāja“
9:55–10:20 Oskars Orlovs „Myusdīnu literatūrys tendencis kultūrys goda bolvā „BOŅUKS“ (2008–2015)“	9:55–10:20 Sandra Murinska-Gaile „Reģionālo televīziju loma informācijas telpas veidošanā“
10:20–10:45 Olga Senkāne „Tēlu simetrija Ingas Ābeles romānā „Klūgu mūks““	10:20–10:45 Heidi Erbsena, Katerina Tihonova, Māra Braslava, Simons Ulasevičs „Orientalism, otherness, and political correctness framing of national minorities: the case of Latgale in Latvian media“/ „Orientālisms, citādība un politikorektums nacionālo minoritāšu jautājumā: Latgale latviešu plašsaziņas līdzekļos“

10:45–11:15 kafijas pauze (121. aud.)

Vad. I. Šuplinska (124. aud.)

Vad. O. Senkāne (215. aud.)

11:15–11:40 Anna Vulāne, Elita Stikute „Latgaliešu valoda un literatūra mūsdienu mācību saturā (1990–2015)“	11:15–11:40 Tatjana Bogdanoviča „Izglītība Latgales teritorijā 17.–18. gs.“
11:40–12:05 Sanita Lazdiņa „Bilingvālā izglītība multilingvālā klasē: novadmācības stundu modelēšana digitālajā vidē“	11:40–12:05 Ruta Cibule „Ziemeļlatgales nemateriālā kultūras mantojuma jaunā dzīve“
12:05–12:30 Irēna Šaicāne „Nacionālās pašapziņas stiprināšana un novada mācības popularizēšana modernizētā skolas muzejā“	12:05–12:30 Aīda Razumovska «Образ льна в фольклоре и литературе: псковско-латгальское пограничье»/ „Lina tēls folklorā un literatūrā: Pleskavā un Latgales pierobežā“
12:30–12:55 Gunta Siliņa-Jasjukeviča, Aīda Rancāne „Savējais un citāda: tradicionālās kultūras saturs un metodika pamatizglītībā“	12:30–12:55 Angelika Juško-Štekele „Svētceļojums uz Aglonu: audiovizuālie kodi“
12:55–13:20 Galina Maslova „Developing Intercultural Sensitivity in Foreign Language Teaching“/ „Starpkultūru uztveres spēju attīstība svešvalodu apmācībā“	12:55–13:20 Ingars Gusāns „Kultūrzīmes latgaliešu mūzikas grupu tekstos“

13:20–14:10 pusdienas (kafejnīca, pagrabstāvs)

14:10–15:40 plenārsēde (vad. **Lidija Leikuma**)

14:10–14:35 Snorre Karkonens-Svensons, Davids Fans „MIKS — implementing a multisensory approach for developing perceptive skills of Latgalian for learners with other language backgrounds“/ „MIKS — Multisensorās pieejas rīks uztveres spēju attīstībai latgāliešu valodas apgūvē“

14:35–15:00 Imants Zarembo „Spēlēt, lai mācītos“

15:00–15:40 Ilga Šuplinska „Izglītojoša datorspēle „Iepazīsimies/ Īsapazeisim“: koncepcija un realizācija“

15:40 konferences noslēgums (vad. **Ilga Šuplinska**), **kafija (124. aud.)**

Pasākumu finansiāli atbalsta:

***Kultūras ministrija**, projekts Latvijas valsts simtgadei „Latgales kongresam 100“, projektu realizē Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija,*

***Latgāliešu Kultūras biedrība**, Valsts Kultūrkapitāla fonda Latgales kultūras programmas projekts „Franča Kempa 140 gadu atceres pasākumi“,*

***Izglītības un zinātnes ministrija**, projekts „Novadmācība“, projektu realizē Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.*

Rēzeknis Tehnoloģeju akademeja (Latveja)
 Latvejis Universitate (Latveja)
 A. Mickeviča universitate Poznaņā (Pūleja)
 Sanktpīterburgys Vaļsts universitate (Krīveja)

MYUSU DĪNU LATGALĪŠU VOLŪDA

10. STORPTAUTYSKUO LATGALISTIKYS KONFERENĀ

Rēzeknē,
 2017. goda 30. novembrī-1. decembrī
**Konferenā veļteita myusu dīnu latgalīšu raksteibys pyrmuos normatīvuos
 apsprīdis 110 godu jubilejai i pošreizejūs raksteibys nūsacejumu desmit
 godim**

30. novembris

(Rēzeknis Tehnoloģeju akademeja, Atbreivuošonys aleja 115, 124. aud.)

8:30 *registraceja*

9:00–09:10 *atkluošona*

9:10–10:10 *plenarsēde* (vad. *Dr. habil. phil. Nikole Naua*)

9:10–9:30 *Ilga Šuplinska* „Latgalistikys konferenču tradiceja“

9:30–9:50 *Lideja Leikuma* „1907. goda pareizraksteibys apsprīde kai latgalīšu rokstu normiešonys pamats“

9:50–10:10 *Anna Stafecka* „Puordūmys pareizraksteibys nūteikumu desmitgadē voi *Quo vadis, latgalīšu rokstu volūda?*“

Sēdi voda *Dr. philol. Sanita Lazdeņa* (124. aud.)

10:10–10:30 *Daiņs Mjartāns* „Minoritašu i mozuok lītutūs volūdu medeju atteisteiba Eiropys Savīneibys vaļstīs“

10:30–10:50 *Sandra Ūdre* „Publicistisk(y)s teksts latgaliski: izaicynuojumi i problemys“

10:50–11:10 *Ligeja Purynaša, Kaspars Strods* „Nūzīdzeibys atspīgeliejumys laikrokstā „Latgolas Wōrds“ (1919–1921)“

11:10–11:40 *kofejis pauze* (121. aud.)

11:40 *diskuseja „Medeji Latgolā, jūs sasnīdzameiba i saturs“* (vad. **Jurs Saukāns**, 124. aud.).
Aicynuoti Latgolyys medeju, t. sk. pošvaļdeibu izdūtūs avīžu, biletenu veiduotuoji.

13:20–14:00 *pušdīnis (kafejneica, pogrōba stuovs)*

14:00 Kārļa Skalbis puorsokys „Kaķiša dzirnavas“ puorlykuma latgaliski prezentaceja (Atbreivuošonys aleja 115, aktu zale)

„Kaķeiša patmalis“ (teksta puorlicieja latgaliski **Maruta Latkovska**, muokslineica **Ieva Jurjāne**, izdevnīceiba „Latvijas Mediji“)
Bārnu vokaluo studeja „Skonai“ (vad. **Guntra Kuzmina-Jukna**)

Sēdi voda *Dr. philol. Angelika Juško-Štekele* (124. aud.)

15:30–15:50 **Maruta Latkovska, Lideja Leikuma** „Par Jezupa Dyurys i nazkurim cytim puorcālūmim/ tulkuojumim latgaliski“

15:50–16:10 **Olga Senkāne** „Fausta i Mefistofeļa divvīneibys Raiņa tekstūs: breiveibys aspekts“

16:10–16:30 **Ilga Šuplinska** „Breiveibys koncepts Ontona Slišāna dzejā“

16:30–16:50 **Ingars Gusāns** „Latgolys koncepts Latgolys šlagergrupu dzišmu tekstūs“

16:50 diskuseja „Latgalīšu literaturys šudiņdina, reitdina voi vakardina?“

(vad. **Ilga Šuplinska**, 124. aud.)

Pisadola: Anna Rancāne, Ineta Atpile-Jugane, Raibais, Sandra Ūdre, Ligija Purinaša, Mārīte Šadurska, Meldra Gailāne, Karonhisake, Jurs Viļums, Līvija Liepdruviete.

18:00 *vakarenis*

19:00 literari muzykals Andrejdīnys pasuokums (Atbreivuošonys aleja 115, aktu zale):

„Žvūrgzdyni“ (vad. **Guņtis Rasims**)

Raibuo dzejūlu kruojuma „Pistacejis“ prezentaceja

Ap dzeivi i muokslu.

„Jezups i Muosys“, *Anna Rancāne, Ineta Atpile-Jugane, Raibais, Sandra Ūdre, Ligija Purinaša, Inga Kaļva-Minina, Mārīte Šadurska, Meldra Gailāne, Karonhisake, Jurs Viļums, Jana Skrivļa-Čevere, Līga Čevere...*

1. decembris

(Rēzeknis Tehnologueju akademeja, Atbreivuošonys aleja 115, 124. aud.)

Sēdi voda *Dr. philol. Lideja Leikuma* (124. aud.)

9:00–9:20 **Angelika Juško-Štekele** „Latgalīša emocionaluos inteligenčis mekliejumūs: koncepts „sirds“ latgalīšu puorsokuos“

9:20–9:40 **Vladislavs Malahovskis** „Katuoļu i luterāņu atteiceibu atspīgeliejums latvīšu presē (1920–1934)“

9:40–10:00 **Ofileja Kovalevska** „Latgolys vītu vuordi i personu vuordi Livonejis koņtektā 1599. goda pūļu revizejā“

10:00–10:20 **Sarmeite Vorza** „Zīmeļlatgolys izlūkšņu daudzveideiba Bolvu Centraluos bibliotekys kruojumā“

10:20–10:40 **Skaidreite Kalvāne** „Nazcik navolūdņika pīzeimu par latgalīšu raksteibys suokumu“

10:40–11:10 *kofejis pauze* (124. aud.)

Sēdi voda *Dr. philol. Aleksejs Andronovs* (124. aud.)

11:10–11:30 Szilárd Tibor Tóth (Silards Tots) «*К вопросу о лексических и фонетических финно-угризмах в латгальских говорах*» („Par leksiskim i fonetiskim suomugrismim latgaliskajuos izlūksnēs“)

11:30–11:50 Nicole Nau (Nikole Naua) „Apstuokļa saikli latgalīšu volūdā“

11:50–12:10 Aleksejs Andronovs, Lideja Leikuma „Taipat kai latvīšu literarajā volūdā, bet.“: eņciklopediskūs rokstu par latgalīšu literarū volūdu veiduošonys pīredze“

12:30–13:00 pušdīnis (*kafejneica, pogrōba stuovs*)

Sēdi voda *Dr. habil. phil. Nikole Naua* (124. aud.)

13:00–13:20 Sanita Lazdeņa, Solvita Pošeiko „Volūdys, zēimis i koņteksti: kai savīnuot, puormontuot, izmontuot“

13:20–13:40 Veronika Dundure „Vuceibu leidzekli nūvodvuceibai“

13:40–15:00 diskuseja „Myusu dīnu latgalīšu volūda: padareitais i doromais“

(vad. *Dr. philol. Lideja Leikuma*, 124. aud.)

15:00 konferēncis nūslāgums (vad. *Dr. philol. Ilga Šuplinska*)

Humanitaruo žurnala „Via Latgalica“ (9) prezentaceja

Diskusejīs:

30. novembrī

11:40 diskuseja „Medeji Latgolā, jūs sasnīdzameiba i saturs“

(vad. **Jurs Saukāns**, 124. aud.).

Aicynuoti Latgolys medeju, t. sk. pošvaļdeibu izdūtūs avīžu, biletenu veiduotuoji.

4. pasaulā latgalīšu saīta rezolucejā saceīts: „Latgolys planavuošonys regiona teritorejā nūdrūšynuot vaļsts informativū telpu, t. sk. kai sabīdryskū pasyutejumu, i tamā rast vītu raidejumim i ziņom latgalīšu rokstu volūdā. Nūdrūšynuot i vysur, kur lykums paredz, snīgt fiņašiejumu tim informacejis leidzeklim, kurūs ir publikacejis voi raidejumi latgalīšu rokstu volūdā, sabīdryski finansātajūs radejis (LR 1) i televizejis kanalūs (LTV 1, LTV 7) īkļaut ziņu, taipat atsevišku raidejumu regularu sagataveišonu i transliešonu latgalīšu rokstu volūdā. Styprynuot i atbaļsteit plotu socialūs teiklu vidi (pīmāram, iz LAKUGA bazis) latgalīšu rokstu volūdā“.

Vaicuojumi: Cik lelā mārā Latgolys medeji ir gotovi atsevišku rokstu, raidejumu sagataveišonai latgalīšu volūdā? Voi ir pīteikami loba (tehniskais nūdrūšynuojums) Latvejīs medeju sasnīdzameiba Latgolā, seviški pīrūbežā? Voi Latvejīs (t. sk. vītejūs medeju) medeju snāgtais saturs ir lītuotuoja īterese atbylstūšs? Kas varātu tikt maineits? Voi vītejī Latgolys medeji spiej pīsadaleit vaļsts sludynuotajūs konkursūs medeju atteisteibai? Voi vītejūs medeju kapacitate ir pīteikama, lai saceitu, ka medeji styprynojo pīrūbežā dzeivojūšūs ideņtitati, drūšuma sajiutu i gribiešonu dzeivuoat austrumu pīrūbežā?

16:50 diskuseja „Latgalīšu literaturys šudiņdīna, reitdīna voi vakardīna?“

(vad. **Ilga Šuplinska**, 124. aud.)

Pīsadola: Anna Rancāne, Ineta Atpīle-Jugāne, Raibais, Sandra Ūdre, Ligija Purinaša, Mārīte Šadurska, Meldra Gailāne, Karonhisake, Jurs Viļums, Līvija Liepdruviete.

4. pasaulā latgalīšu saītā beja vairuoki referati par latgalīšu literaturys nūzeimi, uztveri i pietnīceibu latvīšu literaturys kontekstā. Ievas Kalniņas rokstā, kas publicāts žurnalā „Via Latgalica“ (2017, 9) ir itaida atziņa: „90. gadi sāk iezīmēt divas attieksmes attiecbā pret latgaliešu

literatūru: 1) nosacīti latviskajā tradīcijā latgaliešu literatūra tiek skatīta kā etnogrāfiska tradīcija, kura parāda latviešu valodas iespējas, tradīciju daudzveidību, papildina latviešu literatūru ar latgalisko vitalitāti un šarmu, iezīmē katolisko ievirzi, parāda Latgales dabas skaistumu;

2) latgaliešu literatūra tiek uzskatīta par patstāvīgu literatūru, rakstīt latgaliski – tā ir autoru pašizpaušmes forma, tā neko necenšas kā nomale papildināt latviešu literārajā tradīcijā, tā pamatā rodas Latgalē un kopā ar latviešu literāro tradīciju veido latviešu literatūru.“

Vaicuojumi: Kai izjiutom latgalīšu literaturu 21. g. s. pirmajā desmitgadē? Tei ir atsevišķa literatūrys tradiceja voi latvīšu literatūrys atzars? Kas Jius ir latgalīšu literatura: autori, žanri, procesi? Kuri redzīs svareīgi? Parkū? Cik lelā mārā latgalīšu literatura ir juovuica skolā? Voi latgalīšu literaturai ir reitdīna?

1. decembrī

13:40 diskuseja „Myusu dīnu latgalīšu volūda: padareitais i doromais“
(vad. *Dr. philol. Lideja Leikuma*, 124. aud.)

Sekcija
„Latgales latviešu valoda un kultūra”
 2011. gada 25. oktobrī

Sekcijas vadītājas: Dr. philol. Lidija **Leikuma**, Dr. philol. Ilga **Šuplinska**

Norises vieta: LU Humanitāro zinātņu fakultāte, 205. aud., Visvalža iela 4a, Rīga.

- 09:00 – 9:30 *Dalībnieku reģistrācija
Rīta kafija*
- Vada: Dr. philol. Ilga **Šuplinska**
- 09:30 – 09:50 Dr. philol. Angelika Juško-Štekele (Rēzekne) „Tirgus fenomens Latgales kultūrā”
- 09:50 – 10:10 Dr. philol. Jeļena Koroļova, Mg. philol. Sandra Ūdre (Daugavpils, Rēzekne) „*Aizgaviens* un *Масленица* Latgalē: struktūra un semantika (latgaliešu un vecticībnieku tradīcijas)”
- 10:10 – 10:30 Dr. philol. Skaidrīte Kalvāne (Rīga) „Par latgaliešu grāmatām kopkatalogā „Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855” (1999)”
- 10:30 – 10:50 Dr. philol. Lidija Leikuma (Rīga) „J. Šteinberga sarakste ar P. Smeļteri: "Katoļu moju kalendara" konteksts”
- 10:50 – 11:10 Dr. philol. Olga Senkāne (Rēzekne) „Raiņa dzejoļi latgaliešu valodā”
- 11:10 – 11:30 *Kafijas pauze*
- 11:30 – 11:50 Dr. philol. Valentīns Lukaševičs (Daugavpils) „Izidora tāls latgalīšu literatūrā”
- 11:50 – 12:10 Dr. philol. Ilga Šuplinska (Rēzekne) „Susātiva koncepts latgalīšu kultūrtelpā”
- 12:10 – 12:30 Dr. philol. Paulīne Zalāne-Vallena (Ogre, Senteniāla) „Latgaliešu kultūras darbinieku devums trimdā”
- 12:30 – 12:50 Mg. sc. biol. Andrejs Svilāns; Mg. sc. biol. Daina Roze; Dr. philol. V. Lukaševičs (Salaspils, Rēzekne) „Augi kā latgaliskās identitātes zīme kultūrainavā, rakstos un stāstos”
- 12:50 – 13:20 **Humanitāro zinātņu žurnāla „Via Latgalica” un pielikuma „Latgalistikys kongresu materiali” vprezentācija**
- 13:20 – 14:00 *Pusdienas*
- Vada: Dr. philol. Lidija **Leikuma**
- 14:00 – 14:20 Mg. philol. Sandra Murinska (Rēzekne) „Latgales latvieša identitātes pozicionējums laikrakstos „Rēzeknes Vēstis”, „Latgales Laiks”, „Vietējā Latgales Avīze” (2008–2010)”
- 14:20 – 14:40 Mg. philol. Solvita Pošeiko (Rēzekne) „Telpas kategorija Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā”
- 14:40 – 15:00 Dr. philol. Sanita Lazdiņa (Rēzekne) „Latgales reģiona ekolingvistiskā dažādība kā avots reģiona attīstībai”

- 15:00 – 15:20 Juris Cibuļs (Rīga, Rēzekne) „Latgālietība – otrā, papildu vai vienīgā identitāte”
- 15:20 – 16:00 **ESF projekta „Teritoriālās identitātes lingvakulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” izdevumu: „Latgālieša CV”, „Multikulturālā Rēzekne”, „Latgāliešu valoda Eiropas reģionālo un minoritāšu valodu kontekstā” prezentācija**
- 16:00 – 16:20 Dr. philol. Aleksejs Andronovs (Sanktpēterburga) „Jāņa Lojas devums latgalistikā”
- 16:20 – 16:40 Dr. philol. Ilze Sperga (Rīga) „Mūsdienu latgāliešu rakstu valodas korpusa izveide ”
- 16:40 – 17:00 Mg. oec. Juris Viļums (Rēzekne, Dagda) „Latgolys latvīšu volūda – valsts volūdys paveids – reģiona ekonomiskuos atteisteibys kontekstā”
- 17:00 – 17:20 Dr. geogr. Zane Cekula (Rēzekne, Rīga) „Latgales vietvārdi un identitāte”
- 17:20 – 17:40 Dr. hist. Inese Runce (Rīga) „Reģionālā identitāte nacionālās identitātes konceptā: LU FSI jaunākie pētījumi”
- 18:00 – 19:30 **Mācību filmas „Latgales kultūras mantojums” prezentācija, ESF projekta „Atbalsts valsts valodas apguvei un bilingvālajai izglītībai” projekta aktivitātes vadītāja Inese Auziņa. Noslēgums.**

Laika reglaments:

Referāti – 15 min., komentāri, jautājumi – 5 min.

Sīkākai informācijai: ilga13@inbox.lv, lleikuma@inbox.lv

**Trešā Pasaules latgaliešu konference
„Latvijas neatkarības laiks –
Latgales iespēja vai iznīcība”.**

2012. gada 9. – 10. augustā

(Rēzeknis nūvoda Dūme, Atbreivuošonys aleja 95)

11.00–11.40 atkluošona

Videoprezentaceja „Latgola atvārta sadarbēbai“ (rež. Kristaps Streičs, Juoņs Streičs)

Vokalais ansamblis „Knīfs“ (vad. Guntra Kuzmina)

Monvids Švares, Rēzeknis nūvoda Dūmis pīrīksādātuojš

Andris Bierzeņš, LR Prezidents

Edmunds Teirumnīks, Rēzeknis Augstškōlys rektors

Pīters Keišs, Rēzeknis Latgalīšu kulturys bīdreibys vaļdis pīrīksādātuojš

Aleksandrs Bartaševičs, Rēzeknis pīļsātys Dūmis pīrīksādātuojš

Juoņs Streičs, kinorežisors, muokslinīks

Anatolejs Ugainovs, Krasnojarskys nūvoda regionaluos sabīdryskuos organizacejis

„Latgalīšu kulturys centrs“ pīrīksādātuojš

Juoņs Buļš, Rēzeknis-Aglyunys diecezis veiskups

11.40.–13.45 plenarsēde (vad. Dr. sc. ing. Edmunds Teirumnīks)

11.40–12.00 Henrihs Soms (Daugavpīļš Universitate) „Modernuos tehnologejis — jaunys īspiejis Latgolys pietnīceibā: Pymuo Pasauļa latgalīšu saīta (1992) konfereņcis skaņu īrokstī“

12.00–12.20 Māris Bozovičs (Latgolys regiona atteisteibys agentura) „Kompleksi rysnuojumi Latgolys regiona atteisteibai 2030“

12.20–12.40 Sanita Lazdeņa (Rēzeknis Augstškōla) „Voi latgalīšu volūdai ir tierga vierteiba? Naakademiskais (tautys bolss) ī akademiskais (zynuotnīka vīdūklis) diskurss“

12.40–13.00 Janina Kursīte (Latvejis Universitate) „Nūvods ī pasauļš: regionaluo kultura globalajā perspektivē“

13.00–13.20 Aleksejs Andronovs, Lideja Leikuma (Sanktpīterburgys Vaļsts universitate, Latvejis Universitate) „Kai mes braucem Sibira latgalīšu maklātu“

13.20–14.20 dīniškys

14.20 –17.00 dorbs sekcejuos

14.20–17.00 diskuseja „Tautsaimniecības i uzņēmējdarbības atteistības nūšacejumi Latgolā“. Diskusejā praseiti pīšadaleit vaļdeibys puorstuovi, pošvaļdeibu vadeituoji, uzjiemieji, zynuotnīki.

Diskuseju voda: **Skaidreite Baltace** (Latvejis Dorba devieju konfederacejis regionaluos atteistebys i socialuo dialoga eksperte Latgolys regionā, Rēzeknis Uzjiemieju vaļdis lūcekle) i **Māris Bozovičs** (Latgolys Regiona atteistebys agenturys direktors).

14.20–14.35 **Manfreds Šneps-Šnepe** (Ventspīļs) „Profesora Kārļa Bolūža „pavuiceišonys“ Latgolai“

14.35–14.50 **Sandra Ežmale** (Rēzekne) „Rēzeknis ekonomiskuo atteisteiba — lykumsakareibys i nuokūtnis izaicynuojumi“

14.50–15.05 **Ivars Matisovs** (Rēzekne) „Degradātuos teritorejis (*brownfields*) Latgolys piļsātvidē — problemys i rysynuojumi“

15.05–15.20 **Edmunds Teirumņiks** (Rēzekne) „Rēzeknis Augstškolys lūma Latgolys regiona atteisteibā“

15.20–15.35 **Irena Silineviča** (Rēzekne) „Latgaliskais lingvokulturologiskais akcents piļsātu turisma pīviļceibys radeišonā“

Stenda referati apsaverami vysu konfereņcis laikā:

Leons Bojars (Reiga) „Latgolys rūbeži godusymtu maiņā“

Jezups Sprūžs (Jelgova) „Slīku audziešona i izmontuošona“

Arturs Malta (Viļāni) „Ar pādīm paguotnē – ar skotu nuokūtnē“

Erika Teirumņika (Rēzekne) „Torfa kai sorbenta lītuošonys īspiejis“

Ivars Brīvers (Reiga)

14.20 –17.00 **viesturys, literaturys, folkloristikys sekceja** (vad. Dr. habil. philol. **Janina Kursīte**, Dr. habil. art., Dr. hist. **Jurs Urtāns**)

14.20–14.40 **Angelika Juško-Štekele** (Rēzekne) „Pa latgališu folklorys pādīm“

14.40–15.00 **Iveta Supe, Iveta Gabrāne** (Bolvi) „Abrinis tārpa atdzimšonys darbneicys“

15.00–15.20 **Stanislavs Kozlovs-Strutinskis** (Sanktpīterburga) „Dokumenti par latvīšu katuoļu draudzem Krīvejā (Sanktpīterburgys arhivu materiali)“

15.20–15.40 **Anatolijs Ugainovs** (Ačinska) „Ačynska i juo apleicīnis latgališi: jūs paguotne i nuokūtnē“/ «Латгалыцы Ачинска и его окрестностей. Их прошлое и настоящее»

15.40–16.00 **Agnese Ludžineica** (Reiga) „Sv. Marejis Magdalenys draudzis darbeiba padūmu varys godūs“

16.00–16.20 **Leonards Latkovskis** (Frederika, Merilenda, ASV) „Aglonas draudze un tās prāvesti padomju varas laikā(1944–1991)“

16.20–16.40 Skaidreite Kalvāne (Reiga) „Vacuokuo pūsma latgališu literaturys pietnīceiba 20. g. s. beiguos i 21. g. s. suokumā“

16.40–17.00 Irena Šaicāne (Bolvi) „Komerčskolu suokums Latgolā“

17.00–17.30 Franciska Cimare (Reiga) „Īskots kinyš „nūit iz cytu sauli“ projekta taiseišonā“

17.30–18.00 kofejis pauze

18.00–21.00 Latgolys Atbreivuošonys pīminekļa „Vīnuoti Latvejai“ 20. godadīnys svineigs pasuokums

10. augusts

(Rēzeknis nūvoda Dūme, Atbreivuošonys aleja 95)

09.00–11.50 paralels dorbs volūdys i latgališu volūdys i literaturys metodikys sekcejuos (vad. Dr. philol. Lideja Leikuma, Dr. philol. Valentins Lukaševičs)

09.00–09.20 Imants Slišāns (Baļtinova) „Škola i sabīdreiba latgališu volūdys kai regionaluos identitatis saglobuošonys kontekstā (1992–2012)“

09.20–09.40 Ireta Čekse, Aļds Minins (Reiga) „Piļsuoniskuo izgleiteiba myusu dīnu multikulturalajā Latgolā: problemys i rysynuojumi“

09.40–10.00 Anna Vulāne, Veronika Dundure (Reiga, Nautrāni) „Latgališu rokstu volūdys standarta i paraugprogramys izstruode“

10.00–10.20 Ilga Šuplinska (Rēzekne) „Latgališu literaturys programa skolā“

10.20–10.40 Arņš Slobožanins (Daugavpiļš) „16.–18. godu symta Latgolys viesturis pasniegšonys problemys pamatškolā“

10.40–11.10 kofejis pauze

11.10–11.30 Valentins Lukaševičs, Andrejs Svylāns (Daugavpiļš, Salaspiļš) „Etnobotanika i juos vareibys Latgolā“

11.30–11.50 Jurs Viļums (Ezernīki, Reiga) „Latgolys latvīšu (latgališu) volūdys statuss Latvejis lykumdūšonā“

09.00–11.50 paralels dorbs volūdys i latgališu volūdys i literaturys metodikys sekcejuos (vad. Dr. philol. Anna Stafeka, Dr. philol. Angelika Juško-Štekele)

09.00–09.20 Irina Barahoviča (Krasnojarska) „Myusu dīnu Sibira latgališu komunikacejis sovrateibys“/ «Особенности коммуникации современных латгалцев-сибиряков»

09.20–09.40 Andra Zubko-Meļne (Rēzekne) „Vītvoudi — Latgolas kulturviesturiskīs montojums: saglabuošansys problemys i īspiejis“

09.40–10.00 Otileja Kovalevska (Reiga) „Vītvuords Latgolys ainovā“

10.00–10.20 Rita Burceva (Rēzekne) „Izaicinojumī Latgolys Kulturviesturis muzeja darbeibā“

10.20–10.40 Sandra Ūdre (Rēzekne) „21. g. s. latgalīšu dramaturgejis volūda“

10.40–11.10 kofejis pauze

11.10–11.30 Anna Babre (Malta) „Latgalīšu rokstu volūdys kai viesturiska latvīšu volūdys paveida saglabuošona, aizsardzeiba i atteisteiba“

11.30–11.50 Dagneja Bramane, Zaiga Luoce, Ivars Magazeiņs (Daugavpiļs) „Latgolys jaunīšu latgalīšu rokstu volūdys vuiceišonos interesē i īspiejis (LgSC projekta „Vuiceisimēs latgalīšu rokstu volūdu“ materiali)“

11.50–12.50 nūslāguma plenarsēde (vad. Dr. philol. **Iga Šuplinska**)

11.50–12.10 Lideja Leikuma (Reiga) „Raksteišona „piec Stroda““

12.10–12.30 Anna Stafecka (Reiga) „Pīters Strods un myusdīnu latgalīšu ortografeja“

12.30–12.50 Jurs Urtāns (Reiga) „Osvejis latvīši“

12.50–13.50 dīniškys

13.50–15.30 diskuseja „Plašsazinis leidzekli i jūs īspiejis latgaliskuma veicynuošonā“. Diskuseju voda: **Zigrīda Some** (laikroksta „Latgolys Laiks“ redaktore) i **Daiņs Mjartāns** (Nacionaluos elektroniskūs plašsazinis leidzekļu padūmis lūceklis).

13.50–14.05 Daiņs Mjartāns (Varakļuoni) „Bolsi nu Rītumu — radejis „Breivuo Eiropa“ raidejums „Latgolas Bolss“ kai nacionalys pošapzinis uzturātuojis“

14.05–14.20 Sandra Murinska (Rēzekne) „Latgalīšu volūdys lītojums Latgolys regiona plašsazinis leidzekļūs“

14.05–14.20 Anna Rancāne (Rēzekne) „Plašsazinis leidzekli Latgolā i jūs īspiejis latgaliskuma veicynuošonā“

14.20–14.35 Skaidreite Baltace (Rēzekne) „Latgolys Televizejis sabīdreiba (1991–2001) — latgaliskuos identitatis i vaļstiskuos naatkareibys aizstuoivietuoja“

14.35–14.50 Videostuosts „LTS–15“ (produceņte **Maija Brēke**, videorež. **Māris Justs**)

Stenda referati apsaverami vysu konfereņcis laiku:

Lileja Jančevska (Kegums), **Silveja Līmane** (Aglyuna) „Reigys piļs Dīvamuotis atpazeistameibys i gūdynuošonys atjaunuošona“

16.00 Trešuo Pasauļa latgalīšu saīta nūslāguma pasuokums („Bāka“, Gaigalovys pogosts, Rēzeknis nūvods)

Pētījumi par nacionālo identitāti: paveiktais un darāmais

Letonikas V kongress

Sekcija

„Identitātes meklējumi novadmācības satura un metodikas kontekstā“

2013. gada 30. oktobrī

Sekcijas vadītājas: Lidiija **Leikuma**, Ilga **Šuplinska**

Norises vieta: Rēzeknes Augstskola, 200. kab., Atbrīvošanas aleja 90, Rēzekne

10:00–10:30	<i>Dalībnieku reģistrācija Rīta kafija</i>
10:30–11:00	Konferences atklāšana IZM pārstāvja uzruna LVLSA pārstāvja uzruna Rēzeknes pilsētas Izglītības pārvaldes pārstāvja uzruna Anna Rancāne „Muna latgaliskuo ideņtitate“
Vada: Lidiija Leikuma	
11:00–11:30	Angelika Juško-Štekele „Identitātes jautājumi folkloras kontekstā“
11:30–12:00	Ilga Šuplinska „Koncepts <i>Latgolys škola</i> Latgolys kultūrtelpā“
12:00–12:30	Lidiija Leikuma, Juris Cibuļs „Skreineite (Latgališu volūdys lementars)“
12:30–13:00	<i>Kafijas pauze</i>
Vada: Ilga Šuplinska	
13:00–13:30	Anna Vulāne, Veronika Dundure „Latgališu volūdys standarts“
13:30–14:00	Sanita Lazdiņa „Latgaliešu valoda: lingvistiskais un sociolingvistiskais izpratnes aspekts“
14:00–14:30	Dace Dalbiņa „Latviešu valodas aģentūras atbalsts latgaliešu rakstu valodas attīstībai“
14.30–15:00	Irēna Prikule, Biruta Vaivode, Sarmīte Arbidāne „Novadmācības programma 8.–9. klasei“
15:00–15:30	<i>Kafijas pauze</i>

Vada: Ilga Šuplinska

- 15:30 – 16:00 Rūta Dortāne, Valda Igaune, Ineta Urtāne, Astrīda Selicka, Marija Leikuma „Novadmācības programma 1.–3. klasei“
- 16:00 – 16:30 Ingūna Zeiļa, Iveta Maizika, Sanita Gutāne „Novadmācības programma 4.–5. klasei“
- 16:30 – 17:00 Sīlvija Volāne, Ilga Buldure, Inese Višķere, Biruta Trimalniece „Novadmācības programma 6.–7. klasei“
- 17:00 – 17:30 Aiva Neimane (Rīga, VISC) „Novadmācības iespējas Latvijas izglītības sistēmā“
- 17:30 – 18:00 *Noslēgums*

Laika reglaments:

Referāti – 20 min., komentāri, jautājumi – 10 min.

Sīkākai informācijai: ilga13@inbox.lv, lleikuma@inbox.lv

XII starptautiskais baltistu kongress
Globalizācija un reģionālisms – valodu un kultūru mijiedarbību
glokālais raksturs
Viļņas Universitātē,
2015. gada 28.–31. oktobrī

Maija Brēde

Changeability within the lexical level of Latvian under the impact of Global English

Vittorio Dell'Aquila, Gabriele Iannàccaro

Local oriented, national oriented, global oriented: the choices of Latgale

Алла Диомидова

Вильнюс – Тбилиси: особенности иноязычного лингвистического ландшафта (ЛЛ)

Ingars Gusāns

Glokālizācijas elementi latgaliešu mūzikā

Angelika Juško-Štekele

Tradīcija un ideoloģija: Aglonas svētceļojuma diskurss

Antra Kļavinska

Vietvārdi baltu frazeoloģijā: starptautiska, nacionāla un lokāla rakstura kultūras zīmes

Hannes Korjus

Ludzas igauņi, skolu, pārtautošanas un izlokšnes jautājums Latgalē XX gadsimta 20.–30. gados

Linda Lauze

Glokālizācija latviešu valodas kā svešvalodas apguvē

Sanita Lazdiņa

„Man ar valodas mācīšanu nav nekāda sakara” – izglītības politika un prakse glokālizācijas procesa kontekstā

Vladislavs Malahovskis

Reģionālisma izpausmes un/vai separātisms – diskurss par Latgales īpatnību saglabāšanu 20. gadsimta 20. gados

Olga Alexandrovna Meshcheryakova, Heidi Ann Erbsen

The effects of globalization on linguistic culture: case study on the linguistic features of public information regarding the European Union provided to Russian users

Solvita Pošeiko

Vai šodien notiek kas interesants? – afišas kā glokālizācijas spogulis („Ausmeņa kebabs” piemērs)

Iļga Šuplinska

Ticējumu izpratne un funkcionalitāte mūsdienās: Viļakas piemērs

**Latgališu kultūrys bīdreiba (LKB)
Rēzeknis Tehnolozēju akademeja (RTA)
Daugovpīļa Universitate (DU)
4. pasaulā latgališu saīts
LATGOLYS SYMTGADIS KONGRESS
2017. goda 5.–6. majā**

5. majs

Rēzeknē, Latgolys viestnīceibā GORS, Piļs ilā 4

PLENARSĒDE

Moderatori: Ilga Šuplinska, Viesturs Kairišs

14.00–15.00 Kongresa atkluošona

Latvejis himna (RTA jauktais kors „Sonitum” (vad. Juoņs Mežinskis))

Kaspars Znotiņš „Munu jaunu dīnu zeme” (Rainis)

Uzrunys

Edmunds Teirumnieks, kongresa organiziešonys komitejis vadeituojs, profesors, RTA rektors, LKB valdis lūceklis

Līvija Plavinska, LKB valdis prišksādātuoja

Raimonds Vējonis, Latvejis Valsts prezidents

Ināra Mūrniece, LR Saeimys prišksādātuoja

Jānis Streičs, režisors, kongresa organiziešonys komitejis gūda lūceklis

Māris Kučinskis, LR Ministru prezidents

15.00–16.35

Muns latgaliskais latvyskums

Anna Rancāne, dzejneica, LKB valdis lūcekle

Latgolys lūma Latvejis teritorialā vīnuoteibā i drūšeibā

Vaira Viķe-Freiberga, *Dr. habil. philol.*, eksprezidente

Kongress Rēzeknē: ceļā iz Latvejis valsti

Inese Runce, *Dr. hist.* Latvejis Universitate (LU) Filozofejis i sociologejis instituta vodūšuo pietneica

Latgolys kongresa valststīsyskuo nūzeime – eiss viesturiski tīsyskais apsavārums

Egils Levits, *Dr. iur.*, Eiropys Savīneibys tīsys tīsness

Latgališu volūda izgleiteibā i zynuotnē (piec 2008. goda)

Ilga Šuplinska, *Dr. philol.* profesore, LKB valdis prišksādātuoja vītneica

Latgalīši „Skapī”

Viesturs Kairišs, režisors

16.35–16.45 Kongresa rezolucejis dasacejums

16.45–17.00 Vaicuojumi

„Pīmiņ, bruol!” (veiru kors „Graidī” (vad. Juoņs Mežinskis))

6. majs

Rēzeknē, Rēzeknis Tehnoloģiju akadēmijā, Atbreivuošonys alejā 115

10.00–11.40 PLENARSĒDE (aktu zals) Vadeituojs *Dr. habil. sc. pol., Dr. iur. Tālavš Jundzis***10.00–10.10** Vidis aizsardzeibys un regionaluos atteisteibys ministra **Kaspars Gerharda** uzruna**10.10–10.30** Latgolys regiona ekonomikys atteisteiba**Laimdota Straujuma** (LR Saeima)**10.30–10.50** Latgalīšu raksteibys atteisteiba 20. g. s. beiguos i 21. g. s. suokumā ci/ voi latgalīšu raksteibys leikumu leikumi**Lidija Leikuma** (LU)**10.50–11.10** Latvīšu latgalīšu i brazilišu filozofa jezuita Stanislava Ladusāna daudzpusēigais humanisms**Māra Kiope** (LU)**11.10–11.30** Latgalīšu literaturys vīta latvīšu literaturys viesturē – tradiceja i perspektivis**Sigita Kušnere** (LU)**11.30–12.00** Izstudis „**Cyts Sibirs: latvīšu cīmi Lejis Bulanā, Timofejevkā i Suhonojā**” atkluošana, kopeja pauze (stykla terase 2. stuovā)**12.00–14.00 Paralels dorbs sekcejuos***Latgolys diskurss literaturys viesturē**Volūdys i izgleiteibys politikys vaicuojumi latgalistikā**Viesturis i komunikaceju diskurss latgalistikā**Latgolys regiona ekonomikys i uzjiemiejdarbeibys atteisteibys īspiejis**1917. gada Latgolys kongresa viesturiskuo i juridiskuo nūzeime i lūma Latvejis vaļstiskumā i Satversmē¹***Latgolys diskurss literaturys viesturē (214. auditoreja)**Vadeituoja *Dr. philol. Ieva Kalniņa***12.00–12.20** Austrumlatveja tautyskūs romantiku geotelpiskajā poetikā**Ojārs Lāms** (LU)**12.20–12.40** Anita Liepa i Latgola: rakstnīka geokulturviesturyskuo pozicioniejuma aspekti**Sandra Meškova** (DU)**12.40–13.00** Geopolitika i geopoeitika Stanislava Kolbuševska Baļtejis esejuos/ Geopolitics and Geopoetics in Stanisław Kolbuszewski's Baltic Essays**Voiceks Brovarnijs** (Vroclavys Universitate), **Pjotrs Zazuļa** (RTA)/ **Wojciech Browarny** (University of Wrocław), **Piotr Zazula** (RTA)**13.00–13.20** Latgolys motyv pieckara godu cenzurā i literaturā**Raimonds Briedis** (Latvejis Kulturys akademeja, LKA)¹ *Sekcejai ir cyti nūtikšonys laiki.*

- 13.20–13.40 Latgaliskais latvīšu dzejā piec Ūtruo pasaūļa kara: nazcik puordūmu par kūpeigū i atšķireigū nacionaluos idēntitatis aspektā
Viesturs Vecgrāvis (LU)
- 13.40–14.00 Ceļš iz latgalīšu literatūrys 20. godu symta 90. godūs
Ieva Kalniņa (LU)

Volūdys i izgleiteibys politikys vaicuojumi latgalistikā

(124. auditoreja)

Vadeituoja *Dr. philol. Lideja Leikuma*

- 12.00–12.20 1929. goda „Nūteikumi par latgalīšu izlūksnes ortografiju” i myusdīnu raksteiba
Anna Stafecka (LU)
- 12.20–12.40 Boltkrīvejis ZA Latvīšu sektora darbeiba piec 1920.–1930. godu arhivu materialu: latgalistikys aspekts
Aleksejs Andronovs (Sanktpīterburgys Vaļsts universitate)
- 12.40–13.00 Latgalīšu rokstu volūda i nūvodvuiceiba: problemys i rysnuojumi
Veronika Dundure (Latgalīšu volūdys, literatūrys i kulturviesturis školuoju asociaceja, LVLKŠA)
- 13.00–13.20 Latgola i Vyrova: ap regiona volūdys vuiceišonu Latvejis i Igaunejis školuos i bārnuduorzūs
Armands Kociņš, Ansis Ataols Bērziņš (Latgalīšu volūdys centrys)

13.20–14.00 Diskuseja *Latgalīšu volūdys, nūvodvuiceibys vaicuojums izgleiteibys politikā*

Tīšsaistē www.rta.lv

Vadeituoja *Dr. philol. Ilga Šuplinska*

Problemvaicuojumi:

Kai dabuot, kab vaļsts mārūgā ir dagrīzta viereiba nūvodvuiceibys svareigumam patriotiskuos audzynuošonys i styprys teritorialuos i nacionaluos idēntitatis veiduošonā?

Nūvodvuiceibys saturs i volūda

Cik lelys mierkdotacejis vajag kasgods, kab nūvodvuiceiba Latgolys regiona školuos byutu?

Redzīni:

Anta Rugāte, sabīdryska darbinea

Sanita Lazdiņa, RTA profesore

Ingūna Zeiļa, Rēzeknis Vaļsts pūļu gimnazejis suokumškolyškoluojuja

Viesturis i komunikaceju diskurss latgalistikā (215. auditoreja)

Vadeituoja *Dr. hist. Inese Runce*

- 12.00–12.20 Krystapiļa Dzierkaļu piļskolns. Jauni pīzynumi

- Juris Urtāns** (Latvejis Kulturys akademeja,, LKA)
12.20–12.40 Latgolys etnosocialūs grupu veiduošonus piec Rēzeknis starastejis 16.–18. g. s. inventaru i dvieseļu revizejis ziņu
Agris Dzenis (Kandovys nūvoda muzejs)
12.40–13.00 Latgolys gierbūņa i karūga rasšonus viesture i atteisteiba
Māris Rumaks (SIA „Baltic Flags”)
13.00–13.20 Leo Trukšāns – Latgolys pietnīks
Valērijs Makarevičs (DU)
13.20–13.40 Gruomatnīks Stepons Seiļs i juo arhivs Latvejis Nacionalajā bibliotekā
Lilija Limane (Latvejis Nacionaluo biblioteka)
13.40–14.00 Latgaliskais Daugovpilī gida stuostūs i publiskajā telpā
Ivars Magazeinis (Daugovpiļa tīsa)

Latgolys regiona ekonomikys i uzjiemiejdarbeibys atteisteibys vareiba (aktu zals)

Vadeituoja *Dr. oec. Sandra Ežmale*

- 12.00–12.15** Augstuokuos izgleiteibys i pietnīceibys lobums Latgolys izaugsmē
Edmunds Teirumnieks (RTA)
12.15–12.30 Latvejis regioni ceļā iz vīdys ekonomikys
Baiba Rivža (Latvejis Zynuotņu akademeja), **Elita Jermolajeva** (Latvejis Lauksaimnīceibys i meža zynuotņu akademeja)
12.30–12.45 Uzjiemiejdarbeibys atteisteiba Latgolā
Anrijs Matīss (LR Saeima)
12.45–13.00 Biometana ražuošonys vīdis i socioekonomiskī aspekti
Māra Rēpele, Mikus Ramanis, Gatis Bažbauers (Reigys Tehniskuo universitate, RTU Vīdes aizsardzības un siltuma sistēmu izstītūs, VASSI)
13.00–13.15 Rēzeknis SEZ – dasnāgtais 20 godūs i nuokūtnis vadynuojumi
Sandra Ežmale (Rēzeknis Specialuo ekonomiskuo zona, RTA)

13.20–14.00 Diskuseja *Latgolys regiona ekonomikys i uzjiemiejdarbeibys atteisteibys vareiba*

Tīšsaistē www.rta.lv

Vadeituoja *Dr. oec. Elita Jermolajeva*

Problemvaicuojumī:

Kaidi ir bremzejūši faktori dreizuokai Latgolys regiona izaugsmei i uzjiemiejdarbeibys atteisteibai?

Kaidi regionaluo atbolsta instrumenti byutu vajadzeigi, kab nūdrūsynuot mierkorientātu vaļsts atbolstu Latgolai?

Kū pošvaļdeibys i vaļsts puorvaļde var dareit, kab efektīvuok sasadorbuot ar uzjiemiejim i mazynuot administratīvū slūgu?

Redzīni:

Aldis Adamovičs, LR Saeima

Staņislavs Ratinskis, RSEZ SIA „LATSTAB”
Sandra Ežmale, RSEZ puorvaldis puorvalņeica

Stenda referati apsaverami vysu konferenčis laiku, autorim ir pyrmuo rūka diskusejuos:

Māris Igavens (RTA) Inovaceju barjerys Latvejā

Linda Sūniņa, Pēteris Rivža, Baiba Rivža (Latvejis Lauksaimņiceibys universitate) Latgolys regiona nūvodu atteisteiba i inovaceju efektivitate

Dmitrijs Oļehnovičs, Inta Ostrovska (DU) Teritorejis vīduos atteisteibys izpietis pīzynumu analize Latgolys regionā

Dzintra Iliško, Astrīda Skrinda, Anita Pipere (DU) Žurnalu īguļdejums: „Školuotuoju izgleiteibys žurnals ilgtspiejai” (JTEFS) i „Diskursis i komunikaceja ilgtspiejigai izgleiteibai”(DCSE) ilgtspiejigai regiona atteisteibai/ The contribution of the Journals: JTEFS and DCSE on a sustainable development of the region

Sandra Jonikāne (SIA „Rēzeknis iudiņš”) Latgolys televizejis sabīdreibys (LTS) ītekme iz sabīdryskajim procesim Latvejā i Latgolā latgalīšu volūdys populariziešonā

Jānis Dimants, Jr. (Andryva Jūrdža fonds) Rēzeknis kongresa 65 godu pīminiešona Amerikā

Zane Cekula (Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, RTA) Saimņycyskuo darbeiba, omoti i nūsadorbuošonys veidi Latgolys vītvuordūs

Oskars Orlovs (RTA) 2016. goda kulturyis bolvys „Boņuks” nominantu dorbu raksturojumys literaturā

14.00–15.00 Dīniškys

15.00–16.20 Paralels dorbs sekcejuos

Latgolys diskursis literaturys viesturē (124. auditoreja)

Vadeituoji *Dr. philol. Ojārs Lāms, Dr. philol. Maija Burima*

15.00–15.40 13.20–14.00 Diskuseja *Latgaliskais komponents vuiceibu literaturā i muokslys nūzaru viesturyskūs puorsavierīņu izdavumūs*

Tīšsaistē www.rta.lv

Vadeituojs *Dr. philol. Ojārs Lāms*

Problemvaicuojumū:

Cik daudz i kurymūs prīškatūs eipaši programys ir juopuorsaver, kab respektēt latgaliskū komponentu?

Školuotuoja izalaseišona i atbiļdeiba – voi ar itū ir gona, kab saceit, ka regionalais (latgalistikys) komponents teik gona vuiceits škuolos jau niule?

Kai dabuot, kab latgaliskais komponents ir īkļauts vuiceibu programuos i gruomotuos?

Redzīni:

Dace Dalbiņa, Latvīšu volūdys agenturys direktora vītneica

Imants Slišāns, Baltinovys vydsškolyis direktors, LVLKŠA valdis lūceklis

Anna Vulāne, LU profesore

- 15.40–16.00** Latgolys tāls latvīšu literatūrā 20. godu symta pirmajuos desmitgadēs
Alīna Romanovska (DU)
- 16.00–16.20** Latgolys krīvu rakstnīka identitāte diasporā: Boriss Judins
Maija Burima, Žans Badins (DU)

Volūdys i izgleiteibys politikys vaicuojumi latgalistikā (214. auditoreja)
Vadeituoja *Dr. philol. Anna Stafecka*

- 15.00–15.20** Latgola pūļu presē i viestulēs 19. g. s. beiguos i 20. g. s. suokuos/ Латгалия в польской прессе и письмах конца XIX и начала XX века
Dorota Kristina Rembiševska (Pūļu Zynuotņu akademeja, Varšava)/ **Dorota Krystyna Rembiszewska** (Polish Academy of Sciences, Warszawa)
- 15.20–15.40** Sātys volūda: vīnys pūļu saimis pīmārs Rēzeknē/ Домашний язык на примере одной из польских семей в Резекне
Kazimežs Sikora (Jagelonys Universitate Krakovā)/ **Kazimierz Sikora** (Jagiellonian University in Kraków)
- 15.40–16.00** Zynuotniskuos pīredzis stuosti par Latgolys cylvākim i volūdum
Sanita Lazdiņa (RTA)
- 16.00–16.20** Ar naskaidru psihiskū stuovūkli saistituo latgalīšu leksika
Sandra Ūdre (RTA)

Viesturis i komunikaceju diskurss latgalistikā (215. auditoreja)
Vadeituojs *Dr. habil. art., Dr. hist. Juris Urtāns*

- 15.00–15.20** Latgolys Dzišmu svātku hronologeja
Ēvalds Daugulis (DU)
- 15.20–15.40** Kora dirigentu Terezis i Stanislava Broku īguļdejums latgaliskuos kulturvidis veiduošonā Daugovpilī 20. g. s. 60. godūs
Anna Rancāne (Rēzeknis nūvoda pošvaldeiba)
- 15.40–16.00** Latgalīšu muzykys raksturojums (2005–2016)
Ingars Gusāns (RTA)
- 16.00–16.20** Skryndu dzymtys muzejs – pīminis i izagleituošonus vīta plašom sabīdreibys grupom
Ilze Ozoliņa (Skryndu dzymtys muzejs)

Latgolys regiona ekonomikys i uzjiemiejarbeibys atteisteibys vareiba (aktu zals)
Vadeituojs *Dr. sc. ing. Gatis Bažbauers*

- 15.00–15.15** Latgolys meža resursu ilgtspiejeigys izmontuošonus izaicynuojums
Dagnija Blumberga, Einārs Cilinskis, Indra Muižniece (RTU VASSI)
- 15.15–15.30** Sauliskolna azaru zeme Latgolys atteisteibys perspektivē
Uvis Suško (Latvejis Dobys fonds)

15.40–16.20 Diskuseja *Dobys resursu izmontuošonys vareiba*

Latgolā

Tīšsaistē www.rta.lv

Vadeituojs *Dr. sc. ing. Edmunds Teirumnieks*

Problemvaicuojumi:

Voi asūšuo dobys resursu apsaimnīkuošona i izmontuošona ir iļgtspiejeiba?

Kū biotehonomika spiej dūt regionalai atteisteibai?

Voi i kai biomassys intensivuoka izmontuošona ļautu veidot energetiskū naatkareibu?

Redzīni:

Ērika Ruskule, Rēzeknis regionaluos vidis puorvaļdis direktore

Dagnija Blumberga, RTU Vidis aizsardzeibys i sylvuma sistemu instituta direktore

Edgars Romanovskis, bīdreibys „Biomassys tehnologeju centrys” vaļdis lūceklis

16.20–17.00 Kopeja pauze

17.00–18.30 *Paralels dorbs sekcejuos*

Volūdys i izgleiteibys politikys vaicuojumi latgalistikā

Viesturis i komunikaceju diskurss latgalistikā

Latgolys regiona ekonomikys i uzjiemiejdarbeibys atteisteibys vareiba

1917. goda Latgolys kongresa viesturiskuo i juridiskuo nūzeime i lūma Latvejis vaļstiskumā i Satversmē

Volūdys i izgleiteibys politikys vaicuojumi latgalistikā (215. auditoreja)

Vadeituojs *Dr. philol. Aleksejs Andronovs*

17.00–17.20 Latvīšu diaspora Krīvejā: Timofejevskys pīmārs

Aigars Lielbārdis (LU)

17.20–17.40 Religiskuos kūpīnys izglobošonys strategeja latgalīšu dzeivis vītuos (Krasnojarskys apgobola Pričulymskys regiona pīmārs)/ Стратегии сохранения религиозной общины в компактных поселениях латгальцев (на примере Причумыльского региона Красноярского края)

Anna Dvorecka (Sibira Federaluo universitate)/ **Анна Дворецкая** (Сибирский федеральный университет)

17.40–18.00 Latgaliskuos saknis: nu atkluojuma da atkluojuma/ Латгальские корни: от поиска к поиску

Romans Bondars (SIA „ALPE consulting”)/ **Роман Бондарь** (ООО «Альпе консалтинг»)

18.00–18.20 Latgolys vacticeibnīku kulturys montuojuma izglobošona i atteisteiba 20. godu symta 20.–30. godūs

Maija Grizāne (DU)

Viesturis i komunikaceju diskurss latgalistikā (aktu zals)

Vadeituoja *Dr. phil. Māra Kiope*

- 17.00–17.20** Pasuokumi Latgolys informativuos telpys styprynuošonai
Dainis Mjartāns (bīdreiba „Latgolys tradicyonaluos kulturys centrys „Latgaļu sāta””)
17.20–17.40 Latgolys kongresa symtgadis tematiskuos izstudis „Puori slīkšņam” koncepeja
Kaspars Strods (Latgolys Kulturviesturis muzejs)

17.40–18.20 Diskuseja *Latgalīšu volūdys politika kulturys i plašsazinis leidzekļu darbeibā*

Tišsaistē www.rta.lv

Vadeituoja **Renāte Lazdiņa**, Latvejis Radejis Latgolys studejis vadeituoja

Problemvaicujumi:

Kas byutu juopuormej Latvejis kulturpolitikā, kab latgalīšu volūda byutu ari teatru, kinys i televizejis volūda?

Kai dabuot, kab Latgolys muzejūs, taipat kūpeigajā Latgolys lingvistiskajā ainovā, vaira pasaruodeitu latgalīšu volūdys lītuojumus?

Kaidys organizacejis, īstuodis, NVO var veicynuot latgalīšu volūdys lītuojumu, prestižu, popularitati?

Redzīni:

Anna Egliena, Bronislavys Martuževys fonda RAKSTĪTĀJA vaļdis prišksādātuoja

Aivars Mackevičs, *BalticTravelnews.com* direktors

Andrejs Svylāns, Vaļsts zynuotniskuo instituta „Nacionalais botaniskais duorzs” direktors

Ingemārs Vekteris, ReTV vaļdis prišksādātuojš

Latgolys regiona ekonomikys i uzjiemiejdarbeibys atteisteibys vareiba (105. auditoreja)

Vadeituoja *Dr. habil. sc. ing. Dagnija Blumberga*

- 17.00–17.15** Eitrofikacejis samazynuošonys rysynuojumi, izmontojūt Latgolā asūšuos makroaļgis biogazis ražuošonai
Francesco Romagnoli, Karīna Bāliņa, Krišs Spalviņš (RTU VASSI)
17.15–17.30 Energopuorvaļdeibys daudzveideibys analize. Īspejis Latgolys regionā
Līga Žogla (RTU VASSI)
17.30–17.45 Dyumgazu kondensators Ludzys kotlu sātā. Latgolys veiksmis stuosts

- Ivars Veidenbergs, Edgars Vīgants, Jevgeņijs Seļivanovs, Ģirts Vīgants** (RTU VASSI)
- 17.45–18.00** Viesturiskūs āku energoefektivitatis paaugstynuošona soltajā klimatiskajā zonā
Anda Blumberga, Edīte Kamendere, Reinis Purviņš, Agris Kamenders, Gatis Žogla, Dagnija Blumberga, Ruta Vanaga (RTU VASSI)
- 18.00–18.15** Izaicinojumi musora apsaimņikuošonā: resursu atgyušonys potencials veseleibys aprypupis Īstuodēs
Jūlija Gušča (RTU VASSI)
- 18.15–18.30** Inžinerzynuotņu specialistu sagataveišona i ģtekmē iz izaugsmis Latgolā
Ērika Teirumnieka (RTA)

1917. goda Latgolys kongresa viesturiskuo i juridiskuo nūzeime i lūma

Latvejis vaļstiskumā i Satversmē (105. auditoreja)

Vadeituojs Mg. iur. **Agris Bitāns**, zvārynuots advokats

- 10.00–10.10** Sekcejis atkluošona
Agris Bitāns (LU)
- 10.10–10.50** Latgolys kongresa viesturiskais konteksts
Ēriks Jēkabsons (LU)
- 10.50–11.30** Latgolys politiskais konteksts storpkaru Latvejā
Valters Ščerbinskis (Latvejis Nacionaluo biblioteka)
- 11.30–11.50** 1917. goda Latgolys latvīšu kongress: daleibņiki i oculiņiniku atminis
Henrihs Soms (DU)
- 11.50–12.05** Latgolys kongresa lāmumu nūzeime nuokūtnē
Arvīds Turlajs (Arendolis muiža)
- 12.05–12.30** Diskusejis, kūpsavylkums
Pēteris Ziemelis, sabīdryks darbinīks
- 12.30–13.30** Dīniškys
- 13.30–14.15** Latgolys kongresa vaļstīsisiskuo nūzeime latvīšu nacejis i Latvejis vaļsts izveidē
Egils Levits (Eiropys Savīneibys tīsa)
- 14.15–14.45** Latgalīšu rokstu volūdys litojameibys juridiskuo dimeņseja
Arvīds Dravnieks (Tīslītu ministreja)
- 14.45–15.00** Bazneica i vaļsts
Mārtiņš Klušs (Bolvu i Sprogu Romys katuoļu draudze)
- 15.00–15.15** Satversmis 3. pants – juoivīš dzeivē ci juoizslādz
Juris Viļums (LR Saeima)
- 15.15–16.00** Diskusejis, kūpsavylkums
- 17.40–18.20** Diskuseja *Latgola kai ES uorejais rūbežs – drūšēibys vaicuojumī* (124. aud.)
Tīšsaistē www.rta.lv
Vadeituojs *Dr. sc. comm.* **Mārtiņš Kaprāns**

Problemvaicuojumi:

*Latgolys socialekonomiskuo situaceja kai drauds sabādreibys drūsumam par sevi.
Latgolys etnolingvistiskuo i kulturaluo daudzveideiba: saļīdieteibys īspiejis i riski.
Latgolys komunikativuo telpa i Kremļa dezinformaceja.*

Redzīni:

Andis Kudors, Austrumeiropys Politikys pietejumu centra izpilddirektors
Ieva Bērziņa, *Dr. sc. pol.*, Nacionaluos Aizsardzeibys akademejis vodūšuo
pietneica

Stenda referati apsaverami vysu konferenčis laiku, autorim ir pyrmuo rūka diskusejuos:

Pēteris Poļaks (Latvijas Ģeogrāfijas biedrība, Latvijas Tūrisma gidu asociācija) *Latvejis vaļsts rūbežu veiduošona 1918.–1922. godā*

Andra Zubko-Melne (Latvejis Geotelpiskuos informacejis agentura) *Administrativi teritorialuos reformys Latgolys teritorejā (1917–2017)*

Artūrs Gaveika (RTA) *Nu Latgolys latvīšu kongresa da Latvejis suverenitatis*

Vitolds Zahars (DU), **Andris Strauts** (Latgales apgabaltiesa), **Līga Mazure** (RTA) *Latgales Latgolys juristu davums Latvejis vaļsts dybnyuošonā, vaļstiskuos naatkareibys atjaunuošonā i atteisteibā*

18.30–19.30 NŪSLĀGUMA PLENARSĒDE (aktu zals)

Vadeituoji **Ilga Šuplinska**, **Agris Bitāns**

18.30–18.50 Latgaliskuos ideņtītatis i latgalīšu volūdys styprnyuošona, gaidūt Latvejis vaļsts symtgadi

Imants Slišāns (Baļtinovvys vydsškola, LVLKSA)

18.50–19.00 Kongresa lāmumu izpīldis komisejis apstyprnyuošona

19.00–19.20 Rezolucejis apstyprnyuošona

19.20–19.30 Organizatoru uzrunys: **Edmunds Teirumnieks** (RTA), **Līvija Plavinska** (LKB), **Arvīds Barševskis** (DU)

20.00 Nūslāguma pasuokums

Gusāns Ingars (dz. 1974) –

Dr. philol., literatūrzinātnieks, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Reģionālistikas zinātniskā institūta vadošais pētnieks.
ingars.gusans@rta.lv

Juško-Štekele Angelika (dz. 1968) –

Dr. philol., folkloriste. Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Reģionālistikas zinātniskā institūta vadošā pētniece, asociētā profesore.
angelika.jusko-stekele@rta.lv

Kovaļevska Otilija (dz. 1964) –

Mg. ģeogr., Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, Ģeodēzijas un kartogrāfijas departamenta Toponīmikas laboratorijas leksikogrāfe.
otilija.kovalevska@lgia.gov.lv

Macanova Kristīne (dz. 1990) –

Mg. philol., Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas programmas „Ražošanas loģistika” studente.
kmacanova@inbox.lv

Purinaša Ligija (dz. 1991) –

Bc. philol., Bc. hist., Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas maģistra studiju programmas „Reģionālie mediji un komunikācija” studente, „Latgališu kultūrys ziņu portāls lakuga.lv” žurnāliste.
ligija.purinasa@gmail.com

Senkāne Olga (dz. 1972) –

Dr. philol., literatūrzinātniece, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Reģionālistikas zinātniskā institūta vadošā pētniece.
olga.senkane@gmail.com

Strods Kaspars (dz. 1988) –

Mg. arhiv., Latgales Kultūrvēstures muzeja speciālists kultūrvēstures jautājumos, Daugavpils Universitātes studiju programmas „Vēsture” doktorants.
kaspars.strods88@inbox.lv

Šadurska Mārīte (dz. 1989) –

Mg. philol., Pušas tautas nama vadītāja.
marite.sadurska@saskarsme.lv

Trasūns Toms (dz. 1989) –

Bc. philol., lietuviešu, angļu valodas ārštata tulkotājs.
toms.trasuns@posteo.net

Gusāns Ingars (born 1974) –

Dr. philol., literary scholar. Senior Researcher, Research Institute for Regional Studies, Rēzekne Academy of Technologies.

ingars.gusans@ru.lv

Juško-Štekele Angelika (born 1968) –

Dr. philol., folklorist. Senior Researcher, Research Institute for Regional Studies, Associate Professor, Rēzekne Academy of Technologies.

angelika.jusko-stekele@rta.lv

Kovalevska Otilija (born 1964) –

Mg. geogr., Lexicographer, Laboratory of Toponymy, Department of Geodesy and Cartography, Latvian Geospatial Information Agency.

otilija.kovalevska@lgia.gov.lv

Macanova Kristīne (born 1990) –

Mg. philol., student at the Rēzekne Academy of Technologies study program “Production logistics”.

kmacanova@inbox.lv

Purinaša Ligija (born 1991) –

Bc. philol., Bc. hist., student at the Rēzekne Academy of Technologies Master study program “Regional media and communication”. Journalist at portal lakuga.lv.

ligija.purinasa@gmail.com

Senkāne Olga (born 1972) –

Dr. philol., literary scholar. Senior Researcher, Research Institute for Regional Studies, Rēzekne Academy of Technologies.

olga.senkane@gmail.com

Strods Kaspars (born 1988) –

Mg. arhiv., Latgale Culture and History Museum, Specialist in Cultural History. Doctoral student at the Daugavpils University Study Program “History”.

kaspars.strods88@inbox.lv

Šadurska Mārīte (born 1989) –

Mg. philol., Puša Centre of Culture, director.

marite.sadurska@saskarsme.lv

Trasūns Toms (born 1989) –

Bc. philol., freelance translator from Lithuanian and English.

toms.trasuns@posteo.net

IZDOŠANAS PRINCIPI

Via Latgalica: humanitāro zinātņu žurnāls, kas publicē pētnieciskus darbus literatūrzinātnē, valodniecībā, folkloristikā, vēsturē, kultūras vēsturē, kulturoloģijā, filozofijas vēsturē, kā arī starpnozaru pētījumiem, ja to tematika ir saistīta ar Latgales reģiona izpēti vai reģionālistikas jautājumiem, kā arī novatoru teorētisku vai metodoloģisku koncepciju humanitāro zinātņu attīstībā.

Iesniegtajiem **materiāliem ir jābūt oriģināliem**, t. i., tie nedrīkst būt publicēti iepriekš vai paredzēti publicēšanai citos izdevumos. Raksta valoda – latviešu, latgaliešu, angļu, krievu. Katru manuskriptu **anonīmi pārskata divi vai vairāki zinātniskā rakstu krājuma redkolēģijas eksperti**, kas akceptē zinātniskās terminoloģijas kvalitāti un iesniegto materiālu oriģinalitāti. Manuskripts pēc publicēšanas autoram netiek atdots.

Manuskripts publicēšanai krājumā ir iesniedzams latviešu, latgaliešu, krievu vai angļu valodā. Tas ir jānoformē atbilstoši izvirzītajām prasībām un jāiesniedz elektroniskā formātā, pievienojot raksta izdruku.

Manuskripta struktūra: autors (vārds, uzvārds), raksta virsraksts, anotācija, atslēgas vārdi raksta valodā, kopsavilkums un atslēgas vārdi (angļu valodā, sk. skaidrojumu tālāk tekstā); raksta struktūrā ir jāievēro šāda secība: ievads, darba mērķis, materiāls un metodes, rezultāti, secinājumi un literatūras saraksts.

Anotācijas struktūra, apjoms: darba mērķis, izmantotā metode, būtiskākie secinājumi (*500 zīmju*). Ja raksts iesniegts krievu vai angļu valodā, tad jāpievieno arī anotācija latviešu valodā.

Atslēgas vārdi: pieci līdz septiņi pētījuma izpratnei svarīgākie termini, vārdu savienojumi vai personvārdi. Tiem jābūt raksta valodā un angļu valodā. Ja raksts iesniegts krievu vai angļu valodā, tad arī latviešu valodā.

Kopsavilkuma struktūra, apjoms: ievads, darba mērķis, materiāli un metodes, rezultāti, secinājumi (*4000–6000 zīmju*). Kopsavilkums – angļu valodā, izvairoties no tiešas citu autoru citēšanas un atsauču lietojuma.

Raksta beigās ir minami šādi dati: vārds, uzvārds, dzimšanas gads, autora zinātniskais grāds, akadēmiskais amats, raksta autora pārstāvētā institūcija, elektroniskā pasta adrese; pievienojams autora foto (JPG. formātā, ne mazāks par 1 MB).

Noformējuma prasības: raksta apjoms – līdz 15 lappusēm (kopā ar literatūras sarakstu). Rakstam ir jābūt sagatavotam A4 formātā, izvietotam vienā kolonnā, ievērojot šādus parametrus: attālums no augšas, no apakšas, no labās malas – 2 cm, no kreisās malas – 3 cm, teksta redaktors – *Word*, burtveidols – *Times New Roman*, burtu lielums – 12 pt, atstarpes starp rindām – 1,5.

Tabulas, diagrammas un kartes ir iesniedzamas atsevišķā failā melnbaltā variantā (ja konkrētajam žurnāla numuram nav atsevišķas norādes, ka ilustratīvais materiāls var tikt iesniegts krāsainā variantā) ar nosaukumiem latviešu un angļu valodā. Ilustratīvā materiāla arābiskās numerācijas atsauce tekstā ir obligāta. Ja ilustratīvā materiāla izmērs ir lielāks par puslapu, tad tas izvietojams raksta beigās (pēc literatūras), taču tas nedrīkst pārsniegt atvērumu. Piemēri tekstā ir rakstāmi kursīvā, kam nepieciešamības gadījumā seko tulkojums vai skaidrojums, kas rakstāms starp

---

vienpēdiņām.

Teksta daļu parametri:

Autora vārs, uzvārds	12 pt, Bold
Raksta nosaukums (latviešu valodā).....	14 pt, Bold, All Caps
Anotācija (raksta valodā).....	12 pt, Italic
Atslēgas vārdi (raksta valodā)	12 pt, Normal
Raksta nosaukums (angļu valodā).....	12 pt, Bold, Italic, All Caps
Kopsavilkums (angļu valodā).....	12 pt, Italic
Atslēgas vārdi (angļu valodā).....	12 pt, Normal
Raksta teksts	12 pt, Normal
Literatūra	10 pt, Normal
Ziņas par autoru	12 pt, Normal

Citāti tekstā ir dodami kursīvā. **Atsauces** tekstā ir jānorāda, ierakstot apaļajās iekavās autora (redaktora, sakārtotāja) uzvārdu, darba publicēšanas gadu un vajadzīgo lappuses numuru, piemēram, (Valeinis 1991: 101). Ja ir atsauces uz vairāk nekā vienu tā paša autora publikāciju vienā gadā, aiz gadskaitļa ir jāpievieno burti *a, b* utt. Literatūras sarakstā ir norādāmi visi darbi, uz kuriem ir atsaucies autors. Literatūras saraksts ir kārtojams alfabēta secībā pēc autoru vai redaktoru uzvārdiem, norādot pilnu bibliogrāfisko informāciju. Tas attiecas arī uz elektronisko resursu izmantojumu.

Ja autors rakstā izmanto intervijas, anketas, vēstules utt., proti, nepublicētu materiālu vai tieši šim pētījumam atlasītu datu kopu, ir jābūt korektai atsauču sistēmai, kā arī norādēm par to, kur šie dati tiek uzglabāti. Tāpat ir jābūt pilnīgam datu kopas aprakstam. Ja tas netiek ievērots, tad raksts var netikt pieņemts recenzēšanai.

Piemēri:

Atsevišķs izdevums:

Omārova, Santa (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga: Kamene.

Край, Георгий С. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.

Rakstu krājums:

Lazdiņa, Sanita (sak., 2008). *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Hatton, Roger (ed., 1999). *Louis XIV and Absolutism*. Plymouth: Macmillan Press.

Raksti žurnālos, avīzēs un rakstu krājumos:

Pučure, Indra (2003). 5–6 gadus vecu bērnu fiziskās aktivitātes. *Es gribu iet skolā: rokasgrāmata skolotājiem*. Rīga: SIA „Puse plus”. 93–103.

Millers, Tenis, Cimmermanis, Sigurds (2003). Skolotājs un novadpētnieks Arnolds Štokmanis. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 57 (3/4). 58–68.

Huston, Tony, Levinger, Georg (1978). Interpersonal Attraction and Relationships. *Annual Review Psychology* 17. 116–124.

Kočāne, Inta (2001). Psiholoģija vecākiem. *Diena* 23. 1.

PUBLISHING PRINCIPLES AND GUIDELINES FOR SUBMISSIONS

Via Latgalica is a journal of the humanities which publishes research papers in literature, linguistics, folklore studies, history, history of culture, cultural studies, history of philosophy, as well as interdisciplinary papers, if their topics concern the region of Latgale or issues related to regional studies in general and if they deal with innovative theoretical or methodological concepts in the development of the humanities.

Materials for publication have to be original works, i. e., they should not have been published before and they should not be intended for publication in other titles. The languages of publication are Latvian, Latgalian, Russian and English. Each manuscript will be reviewed **anonymously by two or more experts of the editorial board for the collection of scientific articles**, who will verify the quality of the scientific terminology and the originality of the suggested materials. The manuscript shall not be returned to the author after publication.

Manuscripts intended for publication in the collection shall be written in Latvian, Latgalian, Russian or English. They have to meet the requirements mentioned above and shall be submitted electronically supplemented by a printed version of the paper.

Structure of the manuscript: the author's name and surname, the title of the paper, an abstract and keywords in the language of the paper and a summary and keywords in English. The paper shall be structured in the following order: introduction, objective of the work, materials and methods, results, conclusions and a list of references.

Structure and length of the abstract: objective of the work, methods, the main conclusions (500 characters). The abstract is to be written in the language of the paper and in Latvian if the paper is submitted in English or Russian.

Key words: 5–7 key terms in the language of the paper and English and in Latvian if the paper is submitted in English or Russian.

Structure and length of the summary: title of the paper in English (and in Latvian if the paper is submitted in English or Russian), introduction, objective of the work, materials and methods, results, conclusions (4000–6000 characters). The language of the summary is English. Authors are asked to avoid citation of other authors or using references in the text of the summary.

At the end of the paper the following information about the author should be included: name and surname, year of birth, his (her) scientific degree, the author's academic position, institutional affiliation, e-mail address, and a photo of the author (JPG format, no smaller than 1 MB, sent in a separate file).

Design requirements: volume of the paper shall be up to 15 pages (including the list of literature). The text shall be organized on an A4 sheet of paper in one column and meet the following parameters: margins from the top, from the bottom, from the right – 2 cm, from the left – 3 cm, text editor – Word, font – Times New Roman, font size – 12 pt, line spacing – 1,5.

Tables, diagrams and charts shall be made available in a separate file in black and white (if it is not specially indicated that the visuals of a particular edition can

be submitted in a coloured version) with titles in Latvian and English. References of the visuals in the text shall be made in Arabic numeration. If the visuals are larger than half a page, they have to be placed at the end of the article (after the list of literature). Examples in the text shall be given in italics, followed where necessary by translations or explanations, which shall be written in single quotation marks.

Parameters for the parts of the text:

Author's name, surname	12 pt, Bold
Title of the paper (in Latvian and English).....	14 pt, Bold, All Caps
Abstract.....	12 pt, Italic
Keywords (in the language of the article).....	12 pt, Normal
Summary (in English).....	12 pt, Italic
Keywords (in English).....	12 pt, Normal
Text of the article.....	12 pt, Normal
List of literature	10 pt, Normal
Information about the author	12 pt, Normal

Use italics for **quotations**. When including **references** in the text, it is necessary to put the author's (editor's, compiler's) surname, the year of publication and the corresponding page number into round brackets, e. g., (Valeinis 1991: 101). If there are references to more than one publication by the same author in one year, the letters a, b etc. shall be added after the year. The list of references has to contain all the sources, the author has referred to. The list of references shall be arranged in alphabetical order of the authors' or editors' surnames and has to contain complete bibliographic information. The same shall apply to electronic resources.

If the author of the article has used interviews, questionnaires, letters or other unpublished material or data directly selected for this study, these data should have a correct reference system and indications of where the data are stored. In addition, the data have to be supplemented by a complete description. If this is not respected, then the article may not be accepted for review.

Examples:

Monographs:

Coulmas, Florian (2005). *Sociolinguistics. The study of speakers' choices*. New York: Cambridge University Press.

Край, Георгий С. (2000). *Психология развития*. Санкт-Петербург: Питер.

Collections of articles:

Lazdiņa, Sanita (sak., 2008). *Etniskums Eiropā: sociālpolitiskie un kultūras procesi: starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Hatton, Roger (ed., 1999). *Louis XIV and Absolutism*. Plymouth: Macmillan Press.

Articles in magazines, newspapers and collections of articles:

Rosendal, T. (2009). Linguistic Markets in Rwanda: Language Use in Advertisements and on Signs. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 30 (1). 19–39.

Adamson, John, & Fujimoto-Adamson, Naoki (2012). Translanguaging in Self-access Language Advising: Informing Language Policy. *SiSAL Journal. Studies in Self-Access Learning Journal* 3(1). 59–73. http://sisaljournal.org/archives/march12/adamson_fujimoto-adamson/, sk. 09.09.2015.

Huston, Tony, Levinger, Georg (1978). Interpersonal Attraction and Relationships. *Annual Review Psychology* 17. 116–124.

Kočāne, Inta (2001). Psiholoģija vecākiem. *Diena* 23. 1.

VIA LATGALICA
Humanitāro zinātņu žurnāls
X 2018

Elektroniskais „Via Latgalica” izdevums ir atrodams:
<http://journals.ru.lv/index.php/LATG>
ISSN 2550-9591

Iespiests SIA „Latgales druka”

Redakcijas adrese/ Editorial address
Reģionālistikas zinātniskais institūts
Atbrīvošanas aleja 115
Rēzekne, LV-4601, Latvia
regi@ru.lv

VIA LATGALICA
Magazine of the Humanities
X, 2018
Printed by “Latgales druka” Ltd.

Editorial office
Research Institute for Regional Studies
Atbrīvošanas aleja 115
Rezekne, LV-4601, Latvia
regi@ru.lv

WWW.RTA.LV

